ŞAİR EŞREF

BÜTÜN ŞİİRLERİ VE 80 YILLIK HATIRALARI

kutuphaneci - eskikitaplarim.com

HİLMİ YÜCEBAŞ

Kapak Portresi : **Münif Fehim**

Kapak Düzeni : **Mustafa Eremektar**

Kapak Baskısı : **(Cem-Zi) Matbaası**

★

Bu kitabımı, şâir **Eşref**'in hakiki mirâsçıları olan vatan evlâdlarına armağan ediyorum.

H. Y.

★

Eşref'in nâmına bir heykeli kim çok görüyor?.
Şâirin yaptığı ömrünce muazzam iştir.
Vatanın zulm ile mârûz-u helâk olduğunu
Kelle koltukta ahâliye haber vermiştir.

İzmirli ŞEFİK

(Nevyork Başşehbenderi)

İstanbul : Gül Matbaası — 1978

HİLMİ YÜCEBAŞ

ŞAİR EŞREF

BÜTÜN ŞİİRLERİ
VE
80 YILLIK HÂTIRALARI

HAYATI, SANATI, FIKRALARI VE NÜKTELERİ. ŞÂİRİN 12 ESERİ, BİLİNEN, BİLİNMEYEN BÜTÜN ŞİİRLERİ, HİCİVLERİ VE KIT'ALARI. MERSİYELER MÜŞÂARELER, TAHMİSLER, NAZÎRELER, 80 YILDANBERİ ŞÂİR HAKKINDA YAZILAN BERGÜZAR HÂTIRALAR VE MENKIBELER.

Genel Dağıtım :

MİLLİYET DAĞITIM LTD. ŞTİ. BASIN SARAYI No. 3
CAĞALOĞLU — İSTANBUL

ŞÂİR EŞREF ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

HİLMİ YÜCEBAŞ

66 yıl önce fâni dünyadan göç eden şâir Eşref, edebiyat tarihimizde benzeri olmayan başlı başına bir âlemdir.

Kasîde, gazel, kıt'a, muhammes biçimlerinde yazdığı şiirleriyle, zamanında çok geniş bir şöhrete ulaşmıştı.

Aruz ve divan diliyle yazdığı kuvvetli ve pervâsız hicivlerinde görülen nükte ve incelik, bugüne kadar gelmiş geçmiş hiciv şâirlerimizin hiç birisinde yoktur.

Onu yakından tanıyanlar, bâzı kimselerin bütün özelliklerini bir kıt'aya sığdırabilen buluşlarının fıtrî bir zekâ eseri olduğunu söylerler.

«Fevkalâde denecek kadar yüksek olan zekâ ve kabiliyeti ona az tahsil ile çok zengin ve mümtaz bir irfan sermâyesi temin etmiştir.»

Yüksek duygu ve görüşleriyle aktüaliteyi kaçırmadan irticâlen şiir söylemek, ona mahsus bir hasletti.

40 yıldan fazla durup dinlenmeden, korku nedir bilmeden, yıllarca zâlimleri hicveden, etrafındaki câhillerle alay eden, hırsızları yerin dibine geçiren Eşref, şiddetli ifâdesiyle edebiyatımızın kâbına erişilmez bir hicivcisidir. Batı medeniyetinden gelen inkilâp merhaleleri üzerinde ilerleme, hürriyet ve insan sevgisi gibi ana mefhumlara candan bağlı olan **Eşref,** ateşli şiirleri ve kıt'alarıyle her çağda yaşayacak bir kudret taşımaktadır. «Eşref'in o akıllara durgunluk veren duygu fevvâresine ruh hazinesinin musluklarını ancak **30** yaşına geldiği vakit açtığı» bilinmektedir.

Osman Çizmeciler, Eşref'in portresini çok güzel çizmiştir :

«Buluşları orijinal ve keskin zekâsının sivri uçları

battığı her yeri yaralayabilen kudrete sâhiptir. Hicivlerini her yerde ulu orta okumak mümkün değildir. Pek çoğu yuz kızartıcıdır. Fakat Eşref'in kaleminde müstehcen kelimeler bile değer kazanmaktadır. Edebiyatı açık saçık yapan Eşref'in kıt'aları, en kibar ve nezih kimselerin bile not defterlerine gizlice ve takdirle kaydettikleri birer samimiyet örneğidir.

Dünyada gönül ferahlatan bir tek lâkırdı vardır. Onun da adını **«küfür»** koymuşlar diyen Bektâşi babasına hak veren **Eşref,** san'atıyle bunu ispat etmiştir. Sâdece tatlı ve tuzlunun yeterli olmadığı ve bunların yanında ekşi ile acının da arandığı gibi Eşref'i küçümsemek, dudak bükmek ve ayıplamak doğru olmaz.

Eşref, her şeyi ile bir hiciv üstâdımızdır.»

Bugün, hakikaten edebiyatımızda, onun yerini tutacak bir şâir gösterilemez. Üstad **Süleyman Nazif** de, yaşadığı devri hiciv dörtlükleri içinde **Eşref** kadar tesbit etmiş bir şâir olmadığını söylemişti.

«Eşref, bizim son asır tarihimizdeki tezadların, inhilâllerin, çözülüşün bütün iztırâbını elle tutulur gibi duymuş, ayni zamanda saltanatın ve teokrasinin el ele verip mahvettiği halkı yakından tanımıştır.

Bozuk imparatorluk idâresi, nâzırlarından tahsildarlarına, zaptiye nâzırlarına kadar onun gazâbından kurtulamamıştır.

O, imparatorluğu yıkmak işinde **(San'atın Niyazi Beyi)** olmuştur.»

Mehmet Âkif, **şâir Eşref'i Abdülhamid'e en güzel söven adam** diye sever, bu kıt'asına bayılırdı :

Besmele gûş eyliyen Şeytan gibi,
Korkuyorsun «Höt!.» dese bir ecnebî.
Pâdişâhım öyle alçaksın ki sen,
İzzet-i nefsin Arap İzzet gibi! (*)

(*) Mithat Cemal Kuntay : **Mehmet Âkif,** sayfa: 242

HAYATINA TOPLU BİR BAKIŞ :

Şâir **Eşref, 1847** (Rumî 1268) yılında Manisa'nın Kırkağaç ilçesine bağlı **Gelenbe** bucağının Orta mahallesinde 39 No. lu evde dünyaya gelmiştir. **Usûli zâde Hâfız Mustafa** Ef. nin ve **Ârife** hanımın oğludur. Dedesi **Yayaköylü Ahmet Ef.,** büyük dedesi meşhur Türk âlimi ve matematikçisi **Gelenbevî İsmail** Ef. dir.

İlk öğrenimini **Gelenbe** mahalle mektebinde yapmış, sonra Manisa'nın **Çeşnigir** câmii kütüphânesi memurlarından Köse Süleyman Ef. den Arapça ve Farsça öğrenmiş ve hususî olarak bir hocadan matematik ve tarih okumuştur.

Babasının ısrârıyle hıfza çalışıp, **«6 ay sonunda hâfızlık duasını yaptıracak kadar bir hâfıza hârikası göstermiştir.»**

Büyüdükçe muhitinden sıkılmağa başlayan Eşref, 20 - 25 yaşlarına kadar zeybek kıyafetiyle başına buyruk bir halde kırlarda, bayırlarda dolaşarak, istikbâle emîn adımlarla yürüdüğü yakınları tarafından görülüyordu.

İlk defa **27 Eylül 1870** te Manisa sancak tahrirat kalemine girerek memuriyet hayatına başlamış, kılık kıyâfetini değiştirmiş ve sonra **Kasaba** tahrirat kâtipliğine geçerek **3 Temmuz 1873** te Manisa Sancak muhasebe kalemine stajyer olmuştur.

Sonraları **17 Ağustos 1874** de **Akhisar** Malmüdürlüğü, **3 Ağustos 1875** te **Alaşehir** Malmüdürlüğü ve kaymakam vekilliği yapmıştır.

19 Ocak 1878 de İstanbul'a gelen Eşref, üçüncü sınıf kaymakamlık imtihanını kazandıktan sonra şâirlik şöhreti yayılmağa başlamıştır. İlk eserinin şu kıt'a olduğu söylenmektedir :

«Pertev-i ikbâldir her kesteki şevk-ü şitâb,
Gör ki bir pervâne kalmaz, şem'a vaktâ ki söner;
Farkı yoktur şimdi bir şemsiyyeden bir dostun:
Kim havada bir fena suret görünce ters döner!.»

6 Haziran 1879 da **Fatsa, 12 Ekim 1882** de **Çapakçur,**

25 Ağustos 1885 te **Hezan, 25 Temmuz 1887** de **Ünye, 8 Ocak 1888** de **Tireboiu, 27 Haziran 1890** da **Garzan, 14 Agustos 1893** de **Garbi Karaağaç** (Acıpayam), **1 Mayıs 1894** de **Buldan, 25 Mayıs 1896** da **Kula, 22 Eylül 1897** de Kırkağaç kaymakamlıklarında bulunan şâir Eşref, son olarak Meşrutiyetin ilânından önce **27 Haziran 1900** tarihinde **Gördes** kaymakamı bulunuyordu. Fakat **3 Aralık 1902** de Tevfik Nevzat ve Hâfız İsmail beylerle birlikte İzmir'de tevkif edildiğinden, **12 Aralık 1902**'de Gördes kaymakamlığından ayrıldı. **14 Aralık 1902**'de İstanbul'a getirilen şâir Eşref, **15 Nisan 1903**'de evinde zararlı evrak bulunması ve politika suçuyle cinâyet ithâmiyle haksız olarak bir yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

On gün fazlasıyle cezasını bitirip hapishâneden çıktıktan sonra 20-Aralık-1903 te İzmir'e gelen şâir, geçirdiği üzüntülü günleri ve çektiği işkenceleri hatırladıkça:

«Çekdiğim cevr ü cefânın sebebinden sorma,
Deme kim : — Bâdihavâ menkabe dellâlı budur!
Habs ile, nefiyle, işkence ile ömrü geçer,
İşte Türkiyye'de şâir olanın hâli budur!»

diyor ve hürriyet düşmanı Abdülhamid'e de şöyle seslenıyordu :

«Ey pâdişâh-ı âlem, düşman mısın zekâya.
Erbâb-ı iktidarı gördün mü saldırırsın;
Asrında kaldı millet üstadsız, kitabsız,
Havfeylerim yakında Kur'ân'ı kaldırırsın.»

★

Şâir hapishânede geçen günlerini şöyle anlatıyor :

«Burada bazı eski hâtıralarla meşgul oluyordum. İzmir'den biraz zaman evvel haksız yere Bitlis ve Kastamonu'ya menfiyyen gönderilip bin belâ ile affa mazhar olmuş olanlardan **Doktor Ethem** ve **Şekip** ve **Avukat Hasan** ve **Edip** Beylerle **Mevlevî Şeyhi Nuri** ve bunların sâir arkadaşları vapurda hatırıma geldikçe o vakit söylediğim kıt'aları şurada tekrar etmek lüzumunu hissediyorum. Tilkilik eşrafından olan Hasan Bey için :

Tilkilikte yavrunun beyhude koptu kuyruğu;
Böylece sâdık idi angarya nefye gitmeden.
Sen Hasan Beyde olan kurnazlığı seyreyle kim
Mazharı af oldu ömründe kabâhat etmeden.

Şeyh Nuri Efendi için :

Sen sen ol her gördüğün adamla etme ihtilât
Hânumânın bir kuru isnad edip de yıkmasın;
Boynuna takmazdan evvelce oku kerrat ile
Nushası Şeyhin de evrâkı muzırra çıkmasın...

Dört defa evlenen **Eşref,** zevk sahibi bir şâirdi. Gördüğü güzelleri durup seyreder, onlara irticâlen şiirler söylerdi.

İlk karısı Gelenbe'li **Fatma** genç yaşta veremden öldü. İkinci hanımı Manisa'lı **Ayşe'yi** sarhoşluk sâikasıyle aldığından çirkin olduğu için bıraktı. Üçüncü karısı Kırkağaç'lı **Hatice** adında bir kızdı. Onun üstüne Kıbrıs'lı **Huriye** adında bir kız aldı. Bir yıl sonra veremden ölen **Huriye** için şu kıt'ayı yazmıştı :

«Daldan dala gezmekte iken mürgu hayâlim,
Geçtikçe zaman tûl-i emel bende azaldı.
Mâcuncu fırıldağı gibi döndü nihâyet,
Geçmedi bîçâre gönül Huriye'de kaldı.»

Eşref, Hatice'den olan oğluna, çok sevip saydığı babasının adına Şâtim ilâve ederek (Mustafa Şâtim) adını verdi. Remzi adında ikinci bir oğlu olduğunu Mehmed Seyda'dan öğreniyoruz (*). Kızı Behiyye genç yaşta ölmüştür.

(*) Türk Dili dergisinin Nisan 974 sayısında **Mehmet Seyda** diyor ki: «Anadoluhisarı'nda tanıdığım birisi, her sözü, **Eşref'**in bir dörtlüğü ile bağlar, başını sallayıp kıs kıs gülerdi.

1945 — 1946 yılları; Soma'nın kışları, sisli, karlı kıyâmetli Mumya dağlarında, MTA Enstitüsü sondaj ekibi puvantörüyüm.

Aşağılarda, güneyde Kırkağaç. İşçi yatakhanesinde, **«Koğuş âmiri» Remzi Efendi** ile aynı odada yatıp kalkıyoruz.

Beş vakit namazında, ufak tefek bir ihtiyar; **şâir Eşref'in oğlu.**

Hafiye tâkibiyle hayatını her zaman için tehlikede gören Eşref, Mısır'a gitmeğe hazırlanırken karısı Hatice hanımın ağzından şu şarkıyı yazmıştı :

Hasretinle gönlümü incitme Allah aşkına,
Ya götür birlikte beni, ya gitme Allah aşkına,
Sabr-ı Eyyüp üstüne bahsetme Allah aşkına,
Ya götür birlikte beni, ya gitme Allah aşkına!...»

17 Ağustos 1904 tarihinde **Mısır'a** giden şâir **Eşref,** gözleri yaşlı olarak son defa İzmir'i doya doya seyrederek :

«Böyle bir seyahatten mücerred maksadım,
Bastığım toprak Osmanlı, Acem, Rus olmasın.
İsterim öyle bir hürriyet almış memleket,
Olmayınca âdemin bir cürmü mahbus olmasın!.»

demiş ve çok bedbin duygularla yurdundan ağlayarak ayrılmıştı :

«Nefret etdim bâdemâ Osmanlı nâmı istemem,
Yok mu istikrâha hakkım söyle Allah aşkına?
Pâdişâhım, başka bir lutf istemem senden, fakat,
Tâbi'iyyetden beni affeyle Allah aşkına!»

1905 — 1906 yıllarında bir süre **Pâris, İsviçre** ve **Kıbrıs'ta** da bulunan Eşref, tekrar Mısır'a dönmüş ve Meşrûtiyetin ilânına kadar burada oturmuştur.

★

EŞREF PÂRİS'TE..

Eşref, Mısır'a gittiği zaman derdini anlatacak kadar biraz fransızca biliyordu. Mısır'dan Pâris'e geldiğinde,

---

Kim olsa övünür, şişinir, o ise, babası üzerinde çok konuşmaz, sanki konuşmaktan kaçınırdı.

Eşref'te de yerginin, taşlamanın bini bir paraya. Öğrencisi **NEYZEN**'le huyları, yaratılışları cuk oturmuş. Yaptıklarını, kimi şâirler gibi, «benim de çorbada tuzum bulunsun...» diye yapmamışlar.

Eşref, NEYZEN'den daha bilinçli, daha tutarlı, daha uyumsuz. Yazmış ki; **«Eylemem ölsem de kizbi ihtiyâr..»**

Yaman adamlar yaman!.»

trenden Pâris manzarasını görünce **Victor Hugo** için şu kıt'ayı söylemişti :

«Yok duhuliyyem elimde Cennete girmek için,
Âcizâne iltticâ ettim der-i iclâline..
Nerdedir Victor Hugo bir kerre görmek isterim;
İşte geldim Mondiyö dergâh-ı alûl âline..»

Eşref, **Victor Hugo**'nun şu şiirini çok sever ve dâima okurdu :

«Sen diyorsun ki: ağyârı hissediyor, çâresini arıyorum,
Teşhis koyunca: ben bir Archimedè oluyorum.
İlâcım da şudur: dünyâda iyilik yap! Diğer teşhise gelince,
O dahi şudur: Her şeyi sevecek, fakat haset etmeyeceksin!
İnsan oğlu! hakikat mı arıyorsun?. Zinhar doğruluktan ayrılma!.»

★

Eşref, vatanın selâmeti için Avrupa'ya kaçan vatansever Türklerle Pâris'te buluşmuş, milletin istibdattan kurtulması hususunda hürriyet âşıklarıyle çalışmalarda bulunmuştur.

O devirde, bir müslümanın şapka giymekle gâvur sayılmayacağı gibi, fes giyen bir gâvurun da müslüman olamıyacağını ileri görüşlü şâirimiz **Eşref,** bakınız bu kıt'asında ne güzel anlatıyor :

«Surete etme nazar, sirete bak ârif isen,
Cam gibi cevher-i imân da nümâyan olmaz.
İtikadımca benim Avrupa'da bir âdem,
Şapka giymekle gâvur, fesle müslümân olmaz!..»

Eşref, Pâris'te bulunduğu sıralarda, Türklerin devam ettikleri kahvehânelerde şâir Yahya Kemâl'i de tanımıştı.

O sıralarda, **Eşref** 50 yaşlarında yetişkin bir adam. Yahya Kemâl ise henüz yirmisinde bile değil.. Bu kahvelere devam edenler arasında, şâir **Hüseyin Siret Özsever, Dr. *Abdullah* Cevdet,** Peyâm-ı Sabah başyazarı **Ali Kemâl** gibi tanınmış yazar ve siyâset adamları da bulunurmuş.

Ali Kemâl sık sık Arap edebiyâtından bahseder, onlardan parçalar okurmuş. Yine bir gün Arapça şiirler okurken **Eşref** söze karışmış :

«— Ben Arap edebiyatı nâmına, vaktiyle Beyrut'ta bulunduğum sıralarda bir Kafeşantanda şöyle bir parça dinlemiştim. Onun dışında ne bir şey gördüm, ne de işittim.» der ve şu parçayı okur :

Hüznüm, kederim, değil mi belli,
Mest etti beni bu çifte telli,
Yâlelli, yâlelli, yâlelli!.....

Ali Kemâl'in biraz safça tarafları varmış; bu parçanın bir muziplik olsun diye okunduğunun farkına varamaz. Eşref'in dilinden de korktuğundan, onu bilgisizlikle suçlamaktan çekinir; yalnız Eşref'in işitemeyeceği bir ses tonuyle yanındakilere :

«— A mîrim, bu adam ne kadar câhil, bu sözleri Arapça sanıyor..» der. Eşref'in alayındaki inceliği sezemez.

★

Şâir **Eşref**'in Mısır'dan vatana dönüşünde kendisini gören şâir **Hüseyin Rifat** diyor ki :

«İzmir'e dönen şâir, hürriyetin verdiği ilk sarhoşlukla öyle sermest olmuştu ki kendisini azap çekmiş bir düşkün değil, daha on sene gençleşmiş gördüm; mâhut bastonunu sallayarak ve dayanarak ve ayaklarını yerlere sert vurarak öyle bir yürüyüşü vardı ki hâlâ gözlerimin önünden gitmez. Fakat —her halde dördüncü refikasından geçen— veremin tesiriyle ihtiyarlığında şâirimizin tombul ve pembe yanakları sönmüş, çökmüş ve sararmıştı.

Her haliyle şen ve şâtır görünen Eşref'i, altmış seneye varan hayatında istibdat yerden yere vurmamış olsaydı elbette müreffeh, rahat bir ömür geçirir, böyle pek de ihtiyar denmiyecek bir yaşta sönüp gidivermez ve bizlere kimbilir daha neler ve neler hediye ederdi.»

Meşrûtiyetin ilânından iki ay sonra İstanbul'a gelen Eşref, 30 Eylül 1908 de Kasaba (Turgutlu) kaymakamlığına tâyin edildi. Fakat ortalığın huzursuzluğu ve hükûmet idâresinin bozukluğu şâirin çok canını sıkmış ve:

«Bir kasaphâneye dönmüş Kasaba,
Her yeri bir sürü bekler, oturur!.
Öyle asâyişi muhtel olmuş,
Memleketlerde köpekler oturur..»

diyerek Istanbul'a gelmiş ve **Yeni Gazete'**nin **«Râd-ı kazâ»** sütûnunda kıt'alarını yayınlamağa başlamıştır.

Eşref, İstanbul'da iken, büyüklerden birisi rütbe ve nişanı olup olmadığını sorduğunda, şu kıt'a ve beyit ile cevap vermişti:

Ben muvaffak olmadım bir rütbenin tahsiline,
Mîrmîrân oldu mâdûnumda kullandıklarım.
Âh böyle rütbesiz gördükçe her yerde beni,
Çeşm-i istihfâf ile bakmakta çullandıklarım! (*)

B E Y İ T

İşim çok, rütbe istihsâline vakt-ü zamânım yok;
Benim anka gibi âlemde, nâmım var, nîşânım yok!.

★

Abdülhamid, yazarlığı ve ihtisâsiyle hiç ilgisi olmayan Hıfzıssıha komisyonu başkanlığına **Ahmet Mithat** efendiyi tâyin ettirdiği zaman, şâir **Eşref,** tanınmış edibimize şu kıt'ayı göndermişti:

«Hükmüne bizler dahi hayran olduk demekten,
Bu ne hatâ, ne ayıp, ne de en küçük günâh..
Ölmüş eşek, at, katır etlerini yemekten,
Anırır, çifte atar, kişner olduk Mâşaallah!..»

Ahmet Mithat Ef. ağır bir hakaret taşıyan bu kıt'ayı okuyunca, Şehremini Rıdvan Paşa'ya gitmiş, şâirin kıt'asını Paşaya uzatarak:

(*) Avukat şâir **Ethem Kırkıl**'ın da şöyle bir beyti vardır:
«Ehl-i nâmûsun görünce hor, hakîr oldukların,
Bir vazife bildik artık puştlara çullanmayı!.»

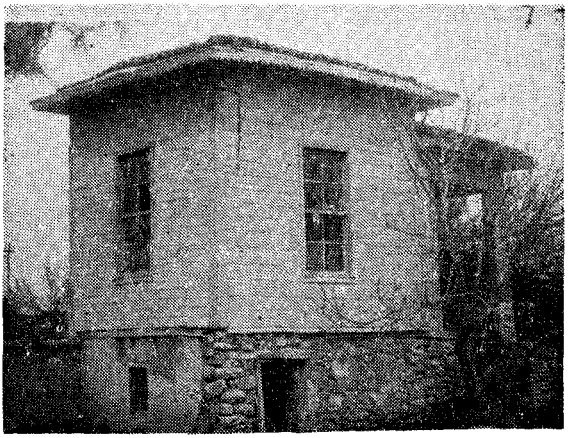

Eşref Kırkağaç'ta yetiştirdiği bağda yaz mevsimini geçirmek için bir ev, bir de bağın kapısı üzerinde selâmlık makamında ayrı bir oda yaptırmıştı. Bâzan dostlarını buraya çağırır, sohbet ederlerdi.

«— Ya bu ithâma çâre bulun, ya ben istifâ ederim!.» demişti.

★

Eşref, Kırkağaç'ta geçirdiği mutlu günlerinde, bedbin düşüncelerini unutarak vatanına olan sevgisini şöyle dile getirmişti :

Ağzıma her ne gelirse söylerim,
Ne solum Eşref, ne sağım var benim.
Ölsem ayrılmam vatandan bir karış,
Kırkağaçta çünkü bağım var benim...

★

Bu bağda gül-ü maksud açılmadı Eşref,
Felek abes yere icrâ-yi Nevbahâr eyler!.

Eşref

1 Mart 1909 da **Adana** vâli muavinliğine tâyin edilen Eşref, dört ay bu vazifede kalmış ve vâli muavinliklerinin kaldırılması üzerine emekli olmuştur. Vâli muavinlikleri kaldırılıp Eşref açıkta kaldığı zaman, irticâlen şu kıt'ayı söylemişti :

«Lâğv olunmaz mı muavinlik, beni vâli bile
Yapsalar vâlilere birden bu tatbikat olur.
Ric'at eyler nısf-ı kadro hâricinden mahşere,
Girmiş olsam Cennet-i âlâda tensikat olur!..»

Namık Kemâl'i seven Eşref, Ziya Paşa'ya da meftundu. Adana'da bulunduğu sırada her cuma günü **Ziya Paşa**'nın kabrini ziyâret ederdi.

Hattâ Eşref, Ziya Paşa'nın mezarı için, «taş müdevver olup her tarafı yazılmıştır. Yazılacak bir parça yeri kalsaydı, şu kıt'amı o taşa yazdıracaktım, muvaffak olamadım.» demiştir :

«Bir büyük adam idi şurda yatan zât-ı şerif,
Sizde ölmüş edebiyatı bu etti ihyâ..
Gitti vaktâ ki ZİYA, kaldı cihan zulmette;
Kim dediyse dedi tarihi için «fevt-i ziya»...

(1297)

★

EŞREF NASIL YAZARDI?

Eşref'in nasıl ve ne şartlarla yazdığı açıkça bilinemiyor. En yakın dostu **Hüseyin Rifat**'ın anlattığına göre; Eşref'in **(Benim mecmua-i eş'arım, Kırkağaçtaki çuvaldır.)** dediğini ve pek az cebinden çıkardığı kâğıtlar arasında sigara kâğıtları kabına —kırık bir kurşun kalemiyle yazılmış olduğu için— okunması kabil olmayan yazıları gördüğünü hatırlamaktadır.

Eşref'in, pek çok kıt'alarını irticâlen ve âni olarak söylediğini bilen dostları, bâzan şâiri kızdırarak zarif kıt'alar söyletmek için vesileler hazırlarlardı.

★

Meşhur Bektâşi şeyhi ve avukat **Ruhî Baba,** İzmir'de **«Karataş»** mevkiinde başını sokacak küçük bir evceğiz yaptırdığı günlerde, yanına bir yobaz sokularak :

— Bu kadar para harcayarak ev yaptıracağına, Hacca gitsene, der. **Ruhi Baba** da cevap olarak:

«— Hacerülesved'e (*) yüz sürmemize kudretimiz kâfi olmadığından, ancak «Karataş» a bir beyt-i şerif yapabiliyoruz;» karşılığını verir.

Bunu duyan şâir **Eşref,** Ruhi Baba ağzından yobaza şu kıt'ayı yazmıştı:

Hâlimi, mevkiimi bilmeden etme târiz,
Tarz-ı teklif-i ilâhiyi düşün, eşşek herif;
Parasızlık «Hacerülesved'e» sürdürmedi yüz,
Yaptım ancak Karataş üstüne bir beyt-i şerif!

★

Eşref'in meclisinde bulunan **Münir Süleyman Çapanoğlu,** şâiri nasıl tanıdığını ve onun nasıl bektaşi olduğunu şöyle anlatıyor:

«Ben Eşref'e yetiştim, meclisinde bulundum. Rahmetli babamla üstâdım **Ahmet Rasim,** zaman zaman onu görmek için Sirkeci'deki istasyon birahanesine, Kafkas gazinosuna gittikleri zaman, beni de beraber götürürlerdi. Bu meclislere rahmetli **Mahmut Sadık** da iştirâk ederdi.

Eşref, mütemâdiyen çubuğunu tüttürür, bir taraftan da kadehini yudumlardı; çok fıkra ve hikâye anlatırdı.

Başında, sağ kulağına doğru inik ve kulağını tamamen örtmüş yağlı bir fesi vardı. Sırtında da yine yağlı bir palto... Gözlerini bir projektör gibi dinleyicilerin üstünde gezdirerek, irticâlen kıt'alar söylerdi. Ben farkında değilim, kıt'alarının son beytini ilk evvel mi söylerdi, yok-

(*) Hacer-ül-Esved, Kâbenin ortasında bulunan **«kara taş»** demektir.

sa sıra ile mi. Yalnız, dâima yanında bulunan **Eşref** dergisinin sahibi **Pire Nazmi**'ye **«yaz»** der ve söylerdi. Halbuki, **Hüseyin Kâmi, Eşref**'in bir kıt'ayı ilk mısraında başlıyarak yazmadığını söylüyor.»

★

«Eşref dindar bir adam olmakla beraber, bir zamanlar, kalbinde bir arzu tutuştu. Bektâşi tarikatına intisâb etmek ve nasip almak.

Bu arzusunu Tevfik Nevzad ile Bıçakçızâde Hakkı'ya açtı. Onlar da musâhip olmak şartıyla **Ruhi Baba**'ya (ikrar) vermeğe karar verdiler.

Fakat kurban tığlanacak, sofra kurulacak, dem âlemleri yaşanacak.. Bunları yapmak için para lâzımdı. Bir tarafta Eşref'in parasızlığı, bir yandan da **Ruhi Baba**'nın meydancısı Mülâzim Aziz beyin **Eşref, Tevfik Nevzad** ve **Bıçakçızâde Hakkı** hakkında menfi fikirler beslemesi yüzünden iş geri kalıp duruyordu.

Mülâzim Aziz'in Tevfik Nevzad'ın dinsiz, Eşref'in bir lâûbâli meşrep olmaları ve Bıçakçızâde'yi de müteassıp hocalardan saymaması yüzünden, bunların bektâşiliğe karşı gösterdikleri ilgi ve incizâbın samimi olmadığını zannediyor ve işi uzatmak istiyordu.

Eşref, vâli Kâmil Paşa'nın emriyle birikmiş aylıklarını alınca, Tevfik Nevzad'la Bıçakçızâde Hakkı beyleri buldu ve hemen **Ruhî Baba** ile buluşup bir karar alınmasında ısrar etti.

İsteklerinin yerine getirilmesi esâsen evvelce kararlaştırılmış olan bu üç münevver şahsiyetin, hemen o gece açılacak meydanda **(ikrar)** larının alınması, **nasiplerinin** de verilmesi kararlaştırıldı. Bunun üzerine üç kafadar İzmir'de Değirmen sokağındaki dergâhtan hükûmet önüne gelip tedârikâta başladılar. Kısa zamanda her şey alındı, tamam oldu. Aldıkları şeyleri arabaya yükleyip askerî kıraathanesinin önünden hareket ederlerken, meydan açmak üzere çağrılan Aziz bey de tramvaya binip dergâhın yolunu tutmuştu.

Aziz bey Karataş'ta tramvaydan inmiş, yokuşu tırmanarak kısa yoldan daha önce dergâha varmıştı. Beş dakika sonra dergâha gelen üç arkadaş, meydancıyı orada görünce, Nevzad :

— Yâhu!. Biz araba ile geldiğimiz halde sen nasıl oldu da bizden

13 Temmuz 1947 de, **şâir Eşref**'in **100.** doğum yıldönümünde Kırkağaç'ta yapılan tören

---

önce geldin?. diye sorunca, Aziz bey şu cevâbı verdi :

— Bektâşilikte (Tayyi mekân) olduğunu bilmiyormusun?.

Bu (Tayyi mekân) meselesi ömrünün sonuna kadar Nevzad'ın zihnini bulandırıp durmuştur.

Oldu bektâşi bu gün üç feylesof-u hak nihad

mısraı, bu üç münevver insanın bektâşiliğe intisâp tarihini gösterir.

O gece, meydan açıldıktan sonra **Eşref,** arkadaşlarından sonraya kalmış ve biraz daha teehhür göstermiş. Sormuşlar :

— Neye böyle geriledin?.. Şâir kısaca cevâp vermiş :

— Üç dakika daha müslüman kalmak için!.. (*)

★

Bektâşi olacağı gece yine Bektâşi olacak bir arkadaşı daha varmış. Bektâşi olmaya birer birer götürmek âdet olduğundan, merâsime başlanırken **«Rehber»** denilen götürecek adam yanına gelerek **«Hanginizi evvelâ götüreyim»** deyince, **Eşref** cevap vermiş:

(*) Tarihten Sesler: Temmuz — 1943.

— **Evvelâ arkadaşımı götür de ben biraz daha müslüman kalayım,** demiş.

Ömrünün son yıllarında, yaşadığı devrin karışık durumu, şâiri çok üzmüş ve büyük bir ümitsizliğe sürüklemişti:

«Serikâra geçenler olduğuyçün hâin-i devlet,
Dırâht-ı mel'anet her cânibe sâye salmıştır.
Bozulmuştur esâsından, düzelmez gelse de Mehdi,
Bu mülkün emr-ü ıslâhı ancak Hakka kalmıştır!..»

Şâir Eşref'in ölümünden önce en son söylediği iki kıt'a şunlardır :

«Bize gurbet değilken dâr-ı dünyâ, dâr-ı ukbâda,
Memâtı sevmemekte affolunmaz bir hatâmız vardır.
Düşünsek biz ölümden korkmamak lâzım gelir, zirâ:
Yerin altında, üstünden ziyâde akrabamız vardır.»

Diğer kıt'asiyle de âdeta vasiyetini yapar :

«Gitmek üzre ukbâya ben bir yolcuyum,
Son konağıdır o âlem, âlemi nâsûtumun.
Hem gider sırtında, hem şiddetle lânet eylerim,
Girmesin nâmerd olanlar altına tâbûtumun!.»

Bu müstesna zekâlı şâir, tok sözlülüğü, Abdülhamid'i, İkinci meşrutiyeti, İttihad ve Terakki'yi amansızca hicvetmesi yüzünden hayatını menfâlarda geçirmiş, içkiye fazla düşkünlüğünden vücudunu harâb etmiş ve tutulduğu verem hastalığından kurtulamayarak **22 Mayıs 1912** de Kırkağaç'ta Bahçıvan pazarındaki evinde ölmüştür.

Ölümünden bir hafta önce ellerine, ayaklarına kına yaktırmış, yattığı odanın perdelerini kapattırmış, geceleri lâmba yaktırmadan karanlıkta yatmıştır. Ölümüne rastlayan Çarşamba günü sabahı eşi **Hatice'**ye :

«— Bir haftadır karanlıkta yatıyorum. Anladım ölüm korkulacak bir şey değilmiş.» diyerek kendisini tamamiyle soydurmuş, çıplak olduğu halde gözlerini yummuştur.

Şâirin ölümüne, **Nurettin Rüştü** tarafından şu kıt'a söylenmiştir :

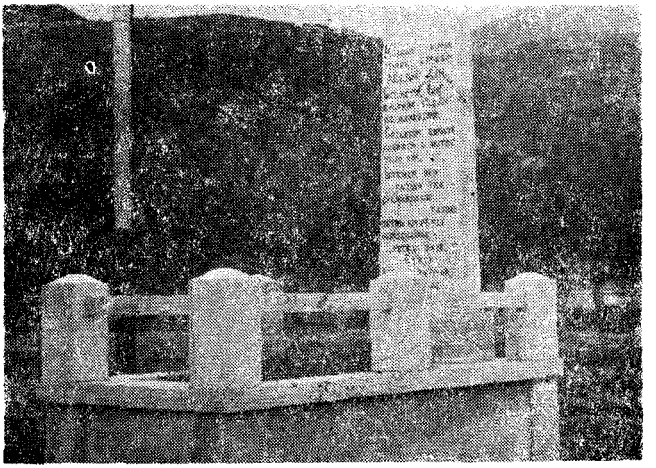

EŞREF'İN MEZÂRI

«Hayli demdir bahr-i hicve bîdümen gavvaz iken,
Yelken açtı ansızın deryâyı afv-ü rahmete.
Baktı dünyâ-yı denîye hicvine lâyik değil;
Âkıbet Eşref dahi attı kapağı Cennete!..»

★

Eşref, Kırkağaç'ta öldüğü zaman, istasyon yolu kıyısındaki mezarlığa gömülmüşse de sonradan mezarlık Akhisar yolunun sağ yanına, kasabanın güney doğusuna alındığından, şimdi şâir burada Kırkağaç Belediyesinin mermerden yaptırdığı mezarda yatmakta ve mezar taşında kendi kıt'ası bulunmaktadır:

Kabrimi kimse ziyâret etmesin Allah için,
Gelmesin reddeylerim billâhi öz kardaşımı.
Gözlerim ebnâ-yi âdemden ol rütbe yıldı kim,
İstemem ben fâtiha, tek çalmasınlar tâşımı!

Eşref, millet ve memleket hakkındaki arzularının gerçekleşmediğini görünce, insanlardan ne kadar yıldığını ve onların vefâsızlığından nasıl nefret ettiğini bu kıt'alarında açıkça belirterek, 65 yıllık ömrünün ağırlığını omuzlarında taşıya taşıya âdetâ vasiyetini yapar:

Mümkün olsa kaçarım âlem-i ervâha kadar,
İhtilât eyleyemem ecsâm ile makberde bile.
Şol kadar eyledim ebnây-i beşerden nefret,
İstemem yüzlerini görmeği mahşerde bile..

★

Ben ölünce seng-i kabrim çalmasın kimse diye,
Havf edip durmaklığın beyhûdedir sersem senin..
Kimse dikmez başına taş... bâdel-mevt,
Çünkü gördü «İtirâf-ı Cürm»ünü âlem senin!..

★

Bildim ey zâir ki geldin kabrime,
S...maya yâhud dua ihsânına..
Her ne maksadla gelirsen yok zarar,
Çünkü ben çoktan becerdim cânıma...

E S E R L E R İ :

---

1 — **Deccal :** 1904
2 — **İstimdâd :** 1906
3 — **Şâh ve Pâdişah :** 1906
4 — **Deccal** (İkinci Kitap) : 1907
5 — **Deccal** (Üçüncü Kitap) : 1907
6 — **Hasbihâl** (Yâhut Eşref ve Kemal) : 1908
7 — **İranda Yangın Var :** 1908
8 — **Kuyruklu Yıldız :** 1910
9 — **Eşref'in Rüyâsı :** 1911
10 — **Meclis-i Meb'usân :** 1911
11 — **Bergüzâr :** 1911
12 — **Dayaklı Çavuş :** Piyestir, basılmamıştır.

Şâirin bunlardan başka, **Kıt'alar ve Hikâyeler, Köy Düğünü, Köy Mektepleri** gibi gazetelerde yayınlanmış eserleri vardır.

Son eseri, **(Tercümân-ı Millet yâhud Kaside-i Hürriyet)** adlı uzun manzumesidir. **Hüseyin Rifat**'ın hazırladığı **(Eşref'in Külliyâtı)** 1928 yılında **Vakit** gazetesi tarafından yayınlanmış ise de bütün eserlerini ihtivâ etmez.

Hikmet Dizdaroğlu, şâir Eşref'in sanat tarafı ile bu sanatta beliren hususiyetlerinin ihmâl edildiğinden ve şimdiye kadar şâir hakkında söylenmiş sözlerin beylik sıfatlar olduğundan bâhisle haklı olarak diyor ki:

«Halbuki **Eşref,** hiciv vâdisinde, kendinden önce ve sonraki bütün şâirlerden üstündür ve onlardan ayrılır.

Açtığı yolun ilk yolcusu kendisidir. Ne örneği vardır, ne muakkibi. Kendi yolunu kendi çizmiş, bu yolda tek başına yürümüş, bu yolun tek yolcusu olmuştur.

Eşref'in en müstehcen kıt'alarında bile banalité'nin zerresi yoktur. İşte Eşref'i diğer hiciv şâirlerinden ayıran en önemli nokta budur.

Sonra Eşref, hicvinin konusu ve muhtevâsı bakımından da diğerlerine benzemez. Şahsî iğbirarları, nâdiren kıt'alarına konu olur. O en çok millet ve memleket hayatında gördüğü düzensizlikleri, aksaklıkları, bunlara sebep olan şahısları diline doladı. Fakat burada şahsı, ferd olmaktan çıkar; bir karakter, bir tip olarak belirir. Bunun bir kaç istisnâsı vardır ki, asıl kaideyi bozmaz elbet.

Haksızlığa isyan ve onu hicvin ölümsüz diliyle teşhir, ruh yapısının temelini teşkil eder. Belki de hiç bir şâir, onun kadar devrini karikatürize ve karakterize edememiştir.

Zâten onun ustalığı burada. Olanları büyütmüyor, bozmuyor da; vâkıayı, sâdece karakteristik çizgilerle teşhir ediyor. Hicvi yıkıcı değil, yapıcı ve yaratıcıdır. **Eşref**'in kıt'aları birer espri komprimesi gibidir; kuvvetini, ifâdesindeki şiddetten değil, esprisinin özelliğinden alır. Küfrederken bile başkadır. **Usûlizâde Eşref** olduğu dâima bellidir. Bir kelime ile **O, «Eşrefâne Hicv»**in nev'i şahsına münhasır mübdiidir. Eşref'i bir kül olarak mütalâa edecek bir eser, edebiyatımıza çok şey kazandıracaktır.»

İbnül - Emin Mahmud Kemal İnal, «Eldeki mâlûmat ile mükemmel bir **Eşrefnâme** yazmak» imkânı olmadığını söylemişti. Bu bakımdan bugüne kadar **Eşref** hakkında çıkan kitapların hiç biri yeterli görülmemiştir. Edebiyat profesörlerimizin ve eş dost kayırmakla meşgul eleştirmenlerimizin kafalarında üç dört yıl öncesini toparlayamayan bir derbederlik olduğundan, şimdiye kadar **Eşref** hakkında yeterli bir eser ortaya konulamamıştır.

Eşref, 20 sene yakınında bulunan şâir **Hüseyin Rifat** için, **«o benim zırvanüvisimdir..»** derdi.

Hakkı Tarık Us, Eşref hakkındaki anılarını yazması için **Tokâdî zâde Şekip** beye ricâda bulunduğu zaman, şu cevâbı almıştı :

«— Hüseyin Rifat bey, ancak kendisinin yapabileceği bu hizmeti yerine getiremezse öteki dünyada Eşref'in elinden yakasını kurtaramaz.»

Bu kitapta şâir Hüseyin Rifat, Ermenek'li Hasan Rüştü'nün ve Eşref'in diğer dostlarının anılarını ilgiyle okuyacağınıza inanıyorum.

Ben, uzun yıllar incelemelerde bulunarak hazırladığım bu kitapta, hiç bir metoda uymadan, insanlık üzerine düşünen aydınlarımıza, **şâir Eşref'**in örtülü kalmış bergüzar hâtıralarını, yayınlanmamış eserlerini, bilinmeyen kıt'alarını, hicivlerini, nükte ve fıkralarını, çeşitli şiirlerini toplu bir halde sunmağa çalıştım. Bu kitabım şâir **Eşref'**i bütün cepheleriyle tanıtması bakımından gelecek nesillere ve edebiyat severlere bir ışık tutacaktır, kanısındayım.

Şâir Eşref'in aziz ruhunu şâd edebildimse kendimi bahtiyar sayacağım.

İstanbul : 1 Ocak 1978 **Hilmi Yücebaş**

EDEBİYAT ÂLEMİMİZDE BİR SAHTEKÂRLIK

B. CEVDET KUDRET SOLOK'A :

— 1 —

1958 yılında iki defa basılan **«Şair Eşref — Hayatı, Hâtıraları, Şiirleri»** adlı kitabımı kıskandığınız ve sizin yazınızı kitaba almadığımdan sinirlendiğiniz anlaşılıyor.

Bu sebeple Eşref'in bazı şiir ve kıt'alarının sizin kitabınızdan kaynak gösterilmeden alındığını ve şâirin evvelce elde edemediğiniz **«İstimdad»** adlı kitabından ve öteki şiirlerinden yeni seçmeler yaptığınızdan bahisle, benim zahmete katlanmadan bunları da kitabımın üçüncü baskısına alabileceğimi salık veriyorsunuz.

Bu lutûfkârlığınızı gülünç karşıladım. Çünkü **Eşref**'in basılmış, basılmamış bütün eserleri on bin cildlik özel kitaplığımda mevcuttur.

Evvelâ, sizden şunları öğrenmek istiyorum: Şâir Eşref'le aranızda imam nikâhı mı vardır ki, onun şiirlerine sâhib çıkarak başkasının kitabında görmek istemiyorsunuz?.

Sâniyen, Eşref'in şiirlerini ve kıt'alarını bulup meydana çıkaran siz misiniz ki, **—şeyhin kerâmeti kendinden menkûl—** kavramınca, kaynak gösterilmesinden bahsediyorsunuz?.

Kitabınızda geçen şiir ve kıt'aların hepsi bir çok defalar ötede beride yayınlanmış, herkesçe bilinen alenileşmiş şeylerdir.

Tevfik Fikret'in **«Rübâb-ı Şikeste»** sine dadanan bir Fecri-âti şâirine, **«Rübâbı çalmak için yazmamıştı Fikret bey.»** demişlerse de, şâir **Eşref** öyle düşünmüyor ve sizin bilmediğiniz bu kıt'asıyle, hepimize eserlerini çalmanın meşrû olduğunu söylüyor :

«Hırsızı tedib ederler silie-i kanun ile,
Sirkatin bir nev'i câiz, türlüsü memnûdur.
Nef'i âlem var, mazarrat varsa da kendisine,
(Eşref)in neşreyle, çal âsârını meşrûdur!.»

Ama benim yaptığım, sizinki gibi yalnız onun herkesçe bilinen bazı şiir ve kıt'alarını aktarmaktan ibâret değildir. Onu bütün cepheleriyle inceleyerek, bugüne kadar örtülü kalmış anılarını, bilinme-

yen şiirlerini ve kıt'alarını meydana çıkararak şâiri kendi eserleriyle yaşatmak ve millî kültüre hizmet etmektir. Fâtiha istemeyen **Eşref**'in, bizden dileği parça parça ellerde ve dillerde gezen eserlerinin, toplu bir halde aydınlara sunulmasıdır.

Mithat Paşa, muvaffakıyetin sırrını soranlara şu cevâbı verirdi: **«Bir insan işe camdan değil, candan bakmalıdır. İşlerine camdan değil, candan bakan bir adam mutlaka muvaffak olur.»**

Bu güzel sözü hatırınızda tutarsanız, edebî çalışmalarınızın kısıtlı çerçevesinden kurtulmuş olursunuz.

— 2 —

TARİH VE EDEBİYAT PROFESÖRLERİMİZ UYUYORLAR MI?...

Cevdet Kudret Solok'un 1953, 1955 yıllarında **«Yeditepe»** tarafından iki defa yayınlanan **«Eşref'ten Hicviyeler»** adlı kitabının **18.** sayfasında, yine Ankara'da **«Bilgi Yayınevi»** tarafından üçüncü kez 1970 yılında basılan **«Eşref — Hicviyeler»** adlı kitabının **17.** sayfasında **Şâir Eşref**'in **7. eseri** olarak bir kitap aynen şöyle tanıtılmaktadır:

«7 — Sultan Abdülhamid'in Devr-i Evâil-i Saltanatı, Rusçuk 1908.» (Nesirle yazılmış olan bu bir formalık eserde Abdülhamit'in biyoğrafyası, Şehzâdeliği, Sultan Murad'ın tahttan indirilmesi, Abdülhamit'in tahta çıkışı anlatılmıştır.)

محرری

احمد صائب

Halbuki şâir **Eşref**'e mal edilen bu **14** sayfalık broşür, **Ahmet Sâip** Bey'in yukarıda klişesi görülen **«Abdülhamid'in Evâil-i Saltanatı»** adlı ve Mısır'da **1326 (1910)** yılında ikinci baskısı yapılmış olan **206** sayfalık eserinin —mukaddimesi hâriç— **(4 - 17)** sayfalarının aynen kopyasından ibârettir.

Bunun Eşref'e mal edilmesi hem bir sahtekârlık, hem de ölen şâirin hâtırasına büyük bir saygısızlıktır.

Ne yazıktır ki:

25 yıldanberi **şâir Eşref**'e mal edilen bu eserin, **Ahmet Sâip** beyin eserinden kopye edilmiş olduğunu bugüne kadar kimse anlayamamıştır.

Târih ve edebiyat profesörlerimiz, eleştirmenlerimiz uyuyorlar mı?..

Merak edenler **Beyazıt** devlet kitaplığının (22125) numarasında kayıtlı olan **Ahmet Sâip** beyin eseriyle **Eşref**'e aid olarak gösterilen **14** sayfalık eseri karşılaştırabilirler. **Hilmi Yücebaş**

★

DEVLET ÇARKI

Eşref: «— Âsiyâb-ı devleti bir har da olsa döndürür..» demiş. Bir başkası şu cevâbı vermiş:

— Döndürür ama, anasının cebine döndürür. Devlet idâresi ateşten gömlek giymektir. Yanmadan aydınlatamazsınız. **Çetin Altan**

Neyzen Tevfik'in hocası **Eşref**'e Cevâbı:

«Ol kadar har koştular ki âsiyâb-ı devlete,
Çiğnemekten birbirin dolâb-ı devlet dönmüyor!.»

ŞÂİR EŞREF'İN KAYBOLAN ŞİİRİ BULUNDU.

Mayıs - 1936 tarihinde, o devrin en büyük kültür dergisi sayılan **(YÜCEL),** şâir **Eşref'**in kaybolmuş bir şiirini bulana 50 lira mükâfat vereceğini ilân ederek şöyle diyordu:

«Bütün hayatında hicviye yazmış olan Eşref bir methiye yazmıştı. Bugün bu eserin —hâfızalarda yaşıyan bir kaç mısraından başka— hiç bir izi yoktur. Bunun tamamını bize gönderene 50 liralık mükâfatımızı derhal göndereceğiz.

Bugün edebiyat târihimiz için, yüzlerce kaybolmuş eser arasından hiç olmazsa bir tânesinin meydana çıkmasına çalışacak, bu suretle hem edebiyat târihimize bir hizmette bulunacak ve hem de Eşref'in ruhunu sevindirmiş olacağız.»

Aradan **42** yıl geçmesine rağmen, **Eşref'in bu kaybolmuş şiirini** bulana rastlanamamıştır. İncelemelerim sonunda bu **şiirde** bulunmuştur. Bu şiir, tanınmış din âlimlerimizden olup Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iye âzâsı ve kazasker **Mardinî Yusuf Sıtkı** (1816 - 1903) **efendi'**ye yazılmış bir **«Bahariye»** dir. Tanınmış hukuk profesörlerimizden **Ebul'ulâ Mardin'**in babası olan **Yusuf Sıtkı Ef.** İmam **Gazali'**nin **«İhyâ-ül-Ûlûm»** adlı meşhur eserini dokuz cild üzerinden tercüme ve şerh ettiğinden dolayi Abdülhamid tarafından **Bitlis'**e sürülmüştü. Şair Eşref de o sırada Bitlis'in bir kazasında kaymakam bulunuyordu.

Hilmi Yücebaş

★

B A H Â R İ Y E

Geldi hengâm-ı behin-ü behterini nevbehâr,
Sine-i üftâdegâne döndü sahn-ı lâlezâr.
Rûy-i arz ak câmeler giyinmişti güyâ kardan,
Mevsimi geldi değiştirdi zeh-i perverdigâr.
Deşt-i sahra yeşil atlas büründü bâşına,
Zümrüd-âsâ oldu endâm-ı tabiat aşikâr.

Serteser zinetlenip mahsud-u eflâk oldu arz,
İştiyâkından güneş etmez bulutta istitar.
Kurdu bülbüller yine gülşende bezm-i erganun,
Dem çekerler gonceye karşı ederler âh-ü zâr.
Taşı başa, başı taşa çarparak akmaktadır,
Nâle-i mürgândan mest oldu güyâ cûy-i bâr.

.....

.....

Yâni kim sıdk-ı sadakatle serefrâz-ı zaman,
Şehr-i Bitlis hâkimi allâme-i zî iktidar,
Öyle bir zât-ı mükerremdir ki hüsn-ü hulkuna,
Bil'umum tahsin eder ervâh-ı esbâb-ı kibâr.
Kaid-i sadr-ı şeriat, nâşir-i emr-i Resûl,
Âlem-i ilm-i hakikat, kazı-ı Yusuf şiar.
Hep kazayay-ı umur-u şerğle adliyeyi,
İstikametle eder ifâya cehd-i bî şümâr.
Var ise dünyada bir maksud-ı hâsı zâtının,
Halktan celb-i dua ancak berây-i şehri yâr.
Fahreder kendi makamıyle menâsip ehli hep,
Eyler ol zâtın vücûdiyle makamı iftihar.
Zât-ı pâki asrının İbn'i Kemal'i hüsrevi.

.....

.....

İbni Hacip görse telifatını eyler hicab,
İlm-i alât-ı maânide yed-i tûlâsı var.
İlm-ü tefsir-ü hadisü fıkıhta Seyyit Şerif,
Âlem-i fenn-i belâgatta Ferid-i rûzigâr.
Molla Câmi görmüş olsaydı eğer âsârını,
Şive-i güftârını tahsin ederdi sad hezâr,
Fahr-i Râzi'ye mümâsildir kemâl-ü dânişi,
Zâtıdır şimdi bu millette medâr-ı iftihâr.
Görmüş olsaydı Celâleddin-i Rûmi zâtını,
Meclisinden, infikâk etmez idi leyl-ü nehâr.
Vâkıf-ı esrâr-ı Muhiddindir her veçhile,
Asrımızda zâtıdır danişverâna pîşdar.

Yazdığı şerh-i mehâsin ol nevâb-i metnini,
Eylemiş bir şive-i icâz ile şöhretşiâr.
Rahle-ü mirâc-ü (İhyâ-ül - Ulûm)un şerhi de
Sayt-ı fazlı âlem-i ulvide etmiş intişâr.
Bu değildir yalnız telif-ü tasnif ettiği,
Mûteber pek çok eser koydu cihanda yâdigâr,
Şüphesiz eyler şahâdet çâr-ı aktâr-ı cihân,
Görmemiş zât-ı gibi bir fâzıl-ı hikmet medâr,
Böyle bir sâhib kemâlâtı çeküp âğuşuna,
Bir gün elbette olur câh-ı maâli bahtiyâr.
Ey hâkim-i nüktedan, ey İbni Sinâ-yi zaman,
Olamaz bezminde Sokrat ve Felâtun müsteşâr.
Sensin ehl-i mârifet, sensin Gazâli-i menkıbet,
Buldu Fârâbî gibi nâmın cihanda iştihâr.
Şimdi izninle bir az etsem felekten iştikâ,
Çok mudur ey hâkim-i dânây-i sâhib iktidâr.
Celb edip ihkak-ı hak ile felekle bendeni,
Bende mi, yoksa kabahat onda mı ver bir karâr.
Altı ay memur olup beş yıl süründüm boş yere,

.....

Tih-i mihnette bunalmış bir acib âvâreyim,
Bî tefekkür her tarafta eylerim geşt-ü güzâr.
Bahr-i gamda cism-i zârım sanki bir vâpûrdur,
Kim oturmuş karaya olmuş serâpa rahnedâr.
Cerv-ü azâr-ü sitem ahmâl-ü eskalim bütün,
Sanki gark etmek için yükler felek bâr üzre bâr.
Hâdisât-ül-dehrden şol rütbe oldum ki zebûn,
Berhava eyler temâs etse sokakta rûzigâr.
Fark olunmazdı sözüm asâr-ı Nef'i'den eğer,
Olmasa mir'atı fikrim gird-i gamdan jendigâr.
Âhtan gayrı nefes almaklığa yoktur mecâl,

.....

Düşmüşüm lütfen delâlet eyle Allah aşkına,
Koy beni bir hizmete ey sâhib-i garr-u vekar.

İşlemiş beş aylığım vardır ki hâlâ almadım,
Bir sebeb ol, aldır ey zât-ı kerim-ü kâmigâr.
EŞREFÂ! Vakt-ı dua geldi yeter lâf-ü güzâf,
Çok uzattın bâdema eyle sükûtu ihtiyâr.
Ömr-ü ikbâli füzun olsun o zâtın haşre-dek,
Eylesin vâreste ekdardan cenâb-ı girdigâr.
Mazhâr-ı izâz-ü ikram ola her subh-u mesâ,
Destgiri ola her ca'da Resûl-i çâriyar.

Eşref

ŞAİR EŞREF'TE GAZETECİLİK

Eşref, şahsında üç büyük kabiliyeti toplamış müstesnâ kişilerdendir. Yergi şâiri, idâreci (kaymakam), gazetecilik yönleriyle temâyüz etmiştir. Rahmetli üstâd **Hakkı Tarık Us**'un incelemelerine göre, Eşref **1905 - 1906** yıllarında yurd dışında **«Curcuna»** ve **«Zuhurî»** adında iki gazete çıkarmıştır.

Eşref'in adına izâfetle çıkarılan **«Eşref»** gazetesinin başyazarlığını yapmış, halk arasında tutulan ve âdeta kapışılan bu gazetede birçok şiirleri yayınlanmıştır. **Eşref** kendi çıkardığı **«Hacıyatmaz»** adlı gazetenin klişesi altına şu dörtlüğü yazmıştır :

«Düşse, bir hileye müstenidendir bu sukut,
Bir çeviklik ile meydân-ı hünerden kalkar.
Ne kadar zulmile sarsılsa yıkılmaz millet,
Hacıyatmaz gibidir, düştüğü yerden kalkar...»

Bu iki gazetenin intişarından sonra, Kırkağaç'ta **Binbaşı zâde Hilmi** bey adındaki bir şahısla **(Kalender)** gazetesini çıkarmıştır. Hissiyâtının tercümânı olan yazılarını kendi gazetelerinden başka daha bir çok gazete ve dergilere de veriyordu. Arkadaşlarının ısrarı üzerine **(Edeb Yâhu)** gazetesini benimsemiş ve gazeteyi tamamen üzerine aldıktan sonra en kuvvetli yazılarını ve şiirlerini bu gazetede neşretmeğe başlamıştır.

(Hacıyatmaz)da olduğu gibi **(Edeb Yâhu)**nun klişesi altına da aşağıdaki dörtlüğü koymuştu :

«Aransın hakkı varsa her kimin kimde mahakimde,
Demem sair refikanımla mîzana edeb yâhu..
Hükûmet bundan evvel etti matbuâtı çırçıplak,
Kusura bakmasınlar çıktı meydana edeb yâhu...»

Evet, **Eşref** şairliğinde olduğu gibi mülkiye âmiri (kaymakam) olarak da kıymetli bir idâreci olduğunu her vesile ile gazetecilikte de muvaffak olmuş kişiler listesinde yer almıştır.

Elimizde mevcut belgelere göre, **(Kalender)** ve **(Edeb Yâhu)** gazeteleri **(Taymis)** gazetesi ile mübâdele edilmek-

te idi. Demek oluyor ki **Eşref** gazetecilik mesleğinde de kendisini tescil ettirmiş olacak ki, o devirde batılı bir gazete **Eşref**'in şiir, yazı ve görüşlerine kıymet veriyordu. **Süleyman Nazif** beyin dediği gibi, **«Çeşitli yönlere sâhib olan Eşref, hakikaten başlı başına bir âlemdir.»** Onun bütün eserlerini tetkik edenler, edebiyat, idarecilik alanlarında olduğu kadar gazetecilik mesleğinde de muvaffak olmuş bir kişi olduğunu kabul edeceklerine imânım vardır. Ruhu şâd olsun.

Nedim GAZNELİ

★

G A Z E L (*)

Sana dil verdim ise yık ta harâb et mi dedim,
Nâr-ı hicre yüreğim yak ta kebâp et mi dedim.

Gez de zevk ile ârifâne demişsem sana ben,
Rukabe bezmine git de nûş-u şarâb et mi dedim.

Mihnet-i aşka olan sabrımı bildirdim ise,
Düzâh-ı firkate yak böyle azâb et mi dedim.

Dil-i bî-cürmünü kıldımsa mûti-i hükmün,
Rûz-u şeb durma bana cevr-i itâb et mi dedim.

Bende-i aşk-ı sitemperverin oldumsa, beni,
Ayak altında bırak, ez de türâb et mi dedim.

Sana (Rüştü) elem-i firkate sabreyle dedim,
Yârı şekva yoluna gir de şitâb et mi dedim.

(*) Bu gazel, bu kitapta anılarını okuyacağınız şâir **Eşref**'in yakın dostu Ermenek'li **Hasan Rüştü**'nündür. 1869'da Ermenek'te doğan Hasan Rüştü 19-1-1936 da ölmüştür. Konya lisesi Edebiyat ve felsefe öğrenmenliği ile müze müdürlüğü yapmıştır. Hâtırasını anmak üzere gazeli kitaba alınmıştır.

EŞREF VE TİLKİZÂDE AHMET EFENDİ

Eşref'i İzmir'de tanımıştım. İlk görüşmemizde Sümbülzâde Vehbi'nin **Nuhbe**'sini şerh eden **Yayaköylü Ahmet ef.** nin ahfâdından olduğunu ve şerhi göremediğini söylemişti. Bende var dedim ve ertesi günü verdim. Aylar geçti, kitabı iade etmedi. Nihâyet **Hâfız İsmail**'in ısrarıyle ele geçirebildim. Fakat bilseniz ne halde!. Cildi darmadağın olmuş, âdeta sayfalar paramparça. Biraz canım sıkıldı. Lâkin daha ilk sayfasının baş tarafında kendi el yazısıyle **«Lüzûmu bence yokken Nuhbe-i Vehbi'yi şerh etmiş.»** mısraıyle başlayan kıt'ayı görünce kırgınlığım geçti.

İzmir'de mâruf olan Çırak mektebi müdürü **Tilkizâde Ahmet ef.** mektebin lâğımını tâmir için belediyece gösterilen zorluklardan Eşref'e şikâyette bulunur. Eşref dudaklarını bir iki kıpırdatır kıpırdatmaz **Tilkizâde**'ye yaz, demiş:

Gitseler bâri çırak mektebine,
Hepsinin mühr-ü kebir imzası.
Âcizâne karışırlar lâğıma,
Beledi meclisinin âzâsı..

O sırada İzmir'de sâde dil bir maarif müdürü vardı. **Tilkizâde**'nin vazifedeki kayıtsızlığına müsâmaha etmek istemezdi. Hattâ bir aralık azletti. Pek az süreli mâzuliyeti zamanında Eşref'in maarif müdür ve âzâsını telmihen :

Bir alay it boğdular bîçâre Tilkizâde'yi

mısraını ben bir kıt'a haline getirdim. Eşref'in pek hoşuna gitmişti :

Hayli dem olmuş iken eşrâf şehre dalkavuk,
Pirine, bernâsına sallar iken her gün kavuk,
Dest-i cevrinden aman bulmaz iken hiç bir tavuk,
«Bir alay it boğdular bîçâre Tilkizâde'yi..»

Tilkizâde, şehrin eşrâfını müdürün başına üşürerek tekrar vazifesine döndü. İşte o zaman Eşref, maarif müdürü ve âzâsını telmihen şu beyitleri söyledi :

Bâdema vermez kulak mektepteki gel, gitlere
Tilkizâde oldu, artık boğulmaz itlere
Olsun etfâle saadet mektebi,
Tilkilikte Tilkizâde mektebi.. **Muallim Ziyaettin**

EŞREF'E DAİR

Düşünceler — Duygular — Eleştiriler

(Yazılar alfabe sırasıyle dizilmiştir.)

BİR HAK ve HAKİKAT HAVÂRİSİ

Edebiyat tarihimizde başlı başına bir âlem olan Eşref'e, hezelgû demek, onu hakkıyle tanımamaktır. Fikrimizce Eşref, ne hezelgû, hattâ ne de heccavdır. O, zulme, haksızlığa karşı nefret ve istikrâhını nazmen ifade eden bir mücahid-i edebtir. Bâzı şiirlerinde galîz addedilmek istenen kelimeler bulunması **«tekdir ile uslanmayan...»** muhâtablarının ona, tetkik edilecek olursa —pek az istisnâsıyle— liyâkatlarını gösterir.

Basit tahsiline rağmen ifâde tarzındaki beyan kudreti, telmih, teşbih ve tavsifteki zarâfeti bir şâheserdir.

Kızdığımız bir insana ağız dolusu küfür savururken arada «eşekten doğma katır herif» dememizle, Eşref'in kalemiyle bu telmihin :

«Mâderin lûtfeylemiş hakkında, yoksa ey teres,
Sen babandan olmuş olsaydın bu gün ester idin!»

tarzında çıkması arasında, zevkine doyulmaz çok büyük fark vardır.

Kırkağaç kaymakamlığında iken kazayı teftişe gelen Kâmil Paşa. hükûmet konağı kapısına konan bir koltukta oturup küçük merkebiyle gezmeğe çıkan Eşref'in, hükûmet konağı önüne kadar geldiğini gören Kâmil Paşa'nın ihtiyarlığına telmihen :

«— Eşref bey, merkeb sizi düşürmesin!..»

demesine mukabil hiç düşünmeden ve tereddüt etmeden:

«— Merkebim pek "kâmil" dir paşam!» cevâbını veren nüktedan Eşref, aynı zamanda:

«Hânümân-ı ırz-u nâmusu yakar bir hicv ile
Elhazer! şiddetli ateştir zebânı şairin...»

sözüne uygun, zalemeye mintarafillâh gönderilmiş bir hak ve hakikat hâvârisidir. **A. Kâzım (Gözlüklü Amca)**

KORKUSUZ ŞAİR

Eşref'in adını duymıyan, hicivlerini bilmiyen var mıdır? Yanlış veya doğru Eşref'in birçok kıtaları dillerde gezer, bâzıları ata sözü gibi hayata karışmıştır. Eşref'i bu sahada şairlik kudreti, cesâreti, korkusuzluğu ile eşsiz buluruz. Zulme, istibdâda, geriliğe, saltanat idâresine karşı mısralarını bir kılıç gibi kullanan şair, muhakkak ki yakın tarihimizin üzerinde durulacak şahsiyetlerinden biridir.

..... Eşref'in hayat mâcerası hayli mücadeleli geçmiştir. Bu mücâdele havasını şiirleri bize duyuruyor, yaşatıyor. Eşref'in şiirleri çevresinden bezmiş, o günkü cemiyetin insanlarının kayıtsızlığı karşısında kalmış bir insanın çeşitli ruh tepkilerini taşır.. Mezar taşına:

Gözlerim ebnâyı âdemden o rütbe yıldı kim,
İstemem ben Fâtiha, tek çalmasınlar tâşımı.

mısralarını bırakması da bu bezginliğin açık bir ifâdesidir.

..... Eşref'in hicivlerinde şahsî duygular rol oynamaz. O, toplumun kötülüklerini çizmek ister. Memlekete, millete kötülük yapanlar onun keskin hicivlerinin başlıca hedefleri olmuşlardır.

Vatan: 21-6-1953 **Oktay AKBAL**

★

UNUTULMAZ BİR ŞAİR

Nef'inin hicivci cephesini hatırlatan ve hicivlerini divan söyleyişiyle yazan unutulmaz bir şair de, meşhur **Eşref**'tir.

Eşref bilhassa küçük kıt'alar halinde söylediği hicivleriyle edebiyatımızda hattâ Nef'iden üstün, keskin zekâlı ve kuvvetli bir **«Satyre»** şairidir.

... Ancak şöhretini XIX. asrın sonlarında kazanan şair Eşref, kuvvetli manzum hicivleriyle Türk edebiyatında **satyre** tarzının eşsiz zekâlarından biri olmuştur.

Resimli Türk Edebiyat Tarihi: 1948 **Nihad Sâmi Banarlı**

EMSÂLSİZ BİR TÜRK DEHÂSI

Ben Eşref'i amca diye çağırdığım Üsküdarlı şair Talât beyin babamla beraber daha küçük yaşımdan mülâzemete başladığım meclislerinde —ismen— tanımıştım. Meşrutiyetten evvel her hür fikirli adamın bir **edebiyat en'amı** diye saklayıp okuduğum Eşref'in şiirleri arasında en çok hoşuma giden ve en ziyâde hâfızamda nakş olunmuş olanı mâruf ve zamanın meclis-i vükelâsını hicveden **«Gibidir»** redifli kasîdesidir.

Meşrutiyet ilân edilir edilmez, ilk işim, bütün hürriyete susayanlar gibi Eşref ve eserlerini aramak, okumak ve doya doya okumak oldu.

Bu hasretin giderilmesi, ilânı meşrutiyet gibi hay ve huyu ve dağdağası, hattâ zaman endişesi fazla bir devreye tesâdüf ettiği için olmalı ki o zaman tedârik ettiğim eserler birer ârıza ile kaybolduğu gibi, arkadan hücum eden pek büyük bir bâdire, hâtıramdakileri de silüp götürdü.

O sebeple bugün Eşref'in eserlerini toplanmış görmekle, emsâlsiz bir Türk dehâsının ebediyetteki makamı unutulmamış olduğundan dolayı müteselli ve tekrar Eşref'i okuyabilmek zevkine nâil olacağımızdan dolâyi de memnun oldum.

Eşref, zekâsı, hiciv ve nüktedeki kuvveti itibariyle edebiyat tarihimizde emsâline bir iki tane ancak tesadüf edilebilen nâdirattandır.

Nazımlarında sık sık tesâdüf edilen istihcan, onların kıymetini düşürmekten çok uzaktır.

Zâten eserin sanatta ve bilhassa hicivde müstehcen olması kıymetine mâni değil, çok defa âmil olmuştur.

Eşref'in hatırımda kalan eserlerinden, belki yirmi defa, münasebet düşerek yazmış olduğum şu kıt'asını merhumun ruhuna hürmeten burada tekrar edeceğim.

Bu münasebetle Eşref gibi rahmeti rahmana intikal etmiş olan Dr. Ethem'i de hayır ile yâd ederim. Kıt'a şudur :

«Pehlivan idi mukaddemleri doktor Ethem,
Yenilir herkese biçâre küserdi kadere.
Pehlivanlıktan edip keffiyed oldu doktor,
Herkesin sırtını şimdi O getirmekte yere.»

Burhan FELEK

★

ALLAHIN GAZÂBI

Eşref; dindar olmakla beraber, yobazlara kızar; insanlığın bu yüksek ve temiz duygusunu menfaatleri uğrunda istismar edenlere ateş püskürürdü. Nitekim meşhur 1917 Unkapanı - Vefa yangını münasebetiyle:

— Son felâket hakkında ne dersin?.

Diye sordukları zaman; birçok yobazlarla dolu «Şeyhislâm Kapısı» dairesinin bu yangın mıntıkasında bulunması dolayısiyle, şu cevabı vermiştir:

«— Bu yangın, günahkârlara karşı Allahın gazâbından başka bir şey değildir. Kızıl alevleri Şeyhislâmlık dairesi etrafında görünce, cehennem sandım!..»

Kaymakam bulunduğu ve rüşvet, irtikâp yolunda her imkâna sahip olduğu halde pek namuskârane yaşıyan merhum; ömrünü yoksullukla geçirmiştir.

Necdet Rüştü Efe

★

EŞREF, HİCVE EN GÜZEL MİSÂLDİR

Hiciv mizahtan daha kuvvetlidir. Hattâ denilebilir ki, hicvin ve mizahın hududunu ayıran en kuvvetli unsur mizahın sadece zekâ ile işlenmesine mukabil hicvin hem zekâ, hem de îmandan kuvvet almasıdır. Hicv eden adam san'at hududu içinde kalmak şartiyle bir taraftan zekâsını kullanır. Burada zekâ sadece tahripçi bir rol oynar. Fakat, buna mukabil gizlediği, ortaya koymadığı fakat hissettirdiği bir tarafı da vardır: Îman!

Bir şeye inanmıyan adam hiciv yapamaz.

Hiciv yaşanacak bir hayat tasavvuruna dayanarak inkişaf eder. Mizah sadece zekâyı bir nokta etrafında işaretler. Fakat hicivde, olması lâzım gelen hayatı menfî şekilde anlatan bir idealizm ve zekâ eseri göze çarpar.

Meselâ bizde **Ahmed Rasim** mizaha, **Eşref** hicve en güzel misaldir.

Sadri Ertem

HİCİV YOLUNDA YÜKSEK BİR SİMÂ

Eşref, hiciv yolunda edebiyatımızın en yüksek bir simasıdır. Avrupa edebiyatında bile **satire** denen bu edebî şekilde tamamiyle muvaffak olanlar pek azdır. Zaten hiciv sahibine şereften fazla mahcubiyet getiren bir şekildir.

Tehlikeli bir silâh gibi sahibini de yaralayabilen bir âlettir. Bundan dolayı hiç bir zaman taklide ve tavsiyeye değmez. Fakat **Eşref** hem yaradılışındaki müstesna kabiliyet itibariyle hem de Sultan Hamid zamanının hazırladığı muhit ve sebepler itibariyle **Sururi**'nin hicivlerinden çok daha üstündür. Zaten o şahsî garezle değil, çok defa memleket endişesiyle ve hakikaten hicve lâyık olan fena adamlara hücum etmiştir.

Yerinde söylenmiş bir kaç satırlık hicvi eğer kuvvetli olursa bir büyük kitaptan daha fazla tesirli olur.

Eşref'in kıt'aları da ağızdan ağıza dolaşarak Sultan Hamid idaresinin fenalığını halka daha iyi anlatmağa çok hizmet etmiştir. Meselâ **Abdülhamid** ile birlikte mâbeyinci Arap İzzet paşayı şu kıt'a ile hicvetmişti ki hakikaten Abdülhamid devrinin ve şahsının en büyük kusurunu gösterir:

Besmele gûş eyleyen şeytan gibi
Korkuyorsun höt dese bir ecnebî
Padişahım öyle alçaksın ki sen
İzzet-i nefsin arab İzzet gibi...

Sultan Hamid zamanında Mısır'ın büsbütün elden gittiğini de şu tuhaf kıt'a ile ifade etmişti:

Vakit fırsat gözetir şah-ı cihan
Tutar elbette elinden kaçanı
Gene sahip olur inşâllah
Mısırın kaldı elinde koçanı...

Uzun manzumeleri arasında da kuvvetli beyitleri varsa da en muvaffakiyetli olanları kıt'alarıdır. İçlerinde bazısı çirkin kelimeleri ve açık teşbihleri muhtevî ise de hemen hiç biri bayağı ve iğrenç sayılamaz.

(Meşhur Adamlar Ansiklopedisi)

İbrahim Alâeddin GÖVSA

★

HİLKATİN BİR HÂRİKASI

Eşref, hilkatın bir hârikası idi. Üstünde hiç bir irfan müessesesinin yükünü taşımadığı halde, bir hârika olabilmesi ise, ikinci bir hârikadır.

Zelzele, kul yapısı büyüklüklerin hendesesine nasıl istihfafla bakarsa, büyük zekâlar da terbiye ve cemiyet kanunlarına öyle bakarlar.

Bence, Eşref, bunlardan biri idi. Ona hizmet etmek şerefine erenlere ne mutlu!...

Hakkı Süha Gezgin

★

O BÜYÜK BİR VATANSEVERDİ

Eşrefin, hürriyet ve adalet aşkile yanan kalbi lâvlar, ateşler saçan yanardağlara benzerdi. Kızıl sultanın istibdat ricâline karşı sönmez bir gayz ve infial ile haykı-

ran ve onları ucu zehirli hançerleriyle, zehirleyen, delik deşik eden bu nev'i şahsına mahsus pervâsız şair şüphesiz büyük bir vatanperverdi. İstibdadın saltanat zulmünün fenâ neticelerini, öldürücü âkibetlerini gördükçe başı dönerdi. İçi burkulurdu. Yaralı aslanlar gibi inlerdi. Menfalara gidenler, Yemen çöllerinde sıcaklardan, Balkanlarda soğuklardan ölenler, sefalet içinde mahvü harap olanlar ona, isyan için mevzu olurdu. Şöyle kıt'alar söylerdi:

Padişahım bir dırahta döndü kim gûya vatan
Daima bir baltadan bir şâhı hali kalmıyor,
Gam değil amma bu mülkün böyle elden çıkması.
Git, gide zulmetmeğe elde ahâli kalmıyor.

Eşref, geriliğe bağlı an'aneperest değildi. Daima asrî ve medenî ilerlemeler karşısında Türkün kara bahtına ağlıyan bir koyu milliyetçi idi. Avrupanın terakki yollarında hamleler yaptığını, refaha doğru gittiğini gördükçe müteessir olur ve harekete gelmiyen Türkün mütevekkilâne inkıyâdından incinerek derin bir ah çekerdi. İşte bu ahın etrafa dağıttığı şu:

Nasıl zıt olmasın âlemde garbiyunla şarkiyun,
Güneşten hepsinin gûya ki nûru mâh olmuştur.
Ziraat, mârifet, san'at, saadet şimdi onlarda,
Cehâlet, meskenet, zillet, rezâlet bizde kalmıştır.

Hazin ve mâtemî mısralar derhal memlekette tesirini yapardı. Eşref'in hiciv kılıncı pek keskinai. Vurduğu yerde tedavi kabul etmez yaralar açardı. Biz onun hakkında ne yazsak azdır ve şimdiye kadar bu yüksek şâir için yazılmamış bir kelime bile kalmamıştır. Onu İzmir'de değil; bütün Türkiye'de sevmiyen, hürriyet aşkiyle çarpan mustarip kalbinin canlı sânihâtına meftun olmıyan, perestiş etmiyen yoktur. Meşhur âlimlerden **«Nühbei Vehbi»** şârihi yaya köylü Reşit efendi, Eşref'in dedesidir. Onun için şöyle bir kıt'a söylemiştir:

K I T'A

Lüzumu bence yokken (Nühbei Vehbi) yi şerhetmiş.
Mübârek ceddi pâkim zannederim bikerem çıkmış.
Görüp âsarı asrı, şimdi ettim hakkını teslim,
Yaya köyden süvari mârifet Eşref, dedem çıkmış.

İzmir Şâirleri: 1934 **Hüseyin AVNİ**

★

EŞREF, MİLLETE İBRET DERSİ VERİYORDU

Eski devirde umumî lisânlar «Duâ-yi bî riyâ» ile meşgul olurken, meclislerde, mahfellerde sağı solu düşünmez bir surette uzanan ancak bu muhterem şâirin lisânı idi. Biraz daha açık söyleyelim: Biz Eşref'in kıt'alarını ezberleyip okuyabildiğimiz için kendimize bir cesâret hissesi bile çıkarırdık.

O devirde hükûmetin haşâ tenkid edilebilmesi; birçoklarımızın hatırlarımızdan bile geçemezken Eşref:

«Mansıb erbâbı yemîninde sebât eylemiyor,
Âh, şu hâinlere bilmem ki daha nettirelim?
Rüşvet itâsını men etmeğe memûrîne,
Bâri efrâd-ı ahâliye yemîn ettirelim!.»

tarzında sözleriyle millete ibret dersleri veriyordu. Bunların büyük ve millî mücâhedeler olduğunu zannederim ki bugün her insaf sahibi itiraf eder. İstibdat erkânını **Eşref** kadar hiç bir lisân bu derece açık ve dâimî bir surette milletin gözleri önünde teşhir edememiştir.

Hüseyin Kâmi

★

KİMSEDEN KORKMAZDI

Eşref, nev'i şahsına münhasır denilen adamlardandır. Kimseden korkmaz, bir şeyden gözü yılmaz, ateş için-

de kalsa yanıyorum, denize düşse boğuluyorum demez, acaip, garip, zâhirde korkunç bir adam idi. Ahlâkını bilmeyenler, yâhut bir suretle kabahati olanlar ondan, onun sözlerinden ürkerlerdi.

Bir mahalde tesadüf etmeden, yâhut hatırına gelip de hecv olunmaktan sakınırlardı. Halbuki o, hoşmeşrep, lâtifeye mâil, dilnevaz, erbâb-ı nâmusa fevkalâde hürmetkâr ve nâmustan mahrum olanlara düşmeni saika bâr idi. Nâmuslular, hiç bir suretle ürkmeksizin onunla ülfet ve lâtife ederler, istedikleri sözleri biperva söyleyebilirlerdi.

Son Asır Türk Şâirleri: 1930 — 1942 İbnül Emin Mahmut Kemal İNAL

★

İĞNELİ BİR TENKİDÇİ

Eşref henüz ciddiyetle ele alınmış değildir. İsmi ve nükteleri bize bu kadar yakın olan şahsiyet kimdir? Ona sadece bir şair, bir kahraman demek kendisini hakkiyle tarif etmek sayılır mı?

Sözleriyle edebiyatımızda, tesirleriyle içtimaî bünyemizde oynadığı rollerin hakikî ölçüsü nedir?

Bunların ve daha bunlara benzer soruların cevabını araştırmak için elimizde mevcud büyük ölçüde bir malzeme yığınından usuliyle istifade etmemiz gerekir:

Devrinin ve muhitinin mütaleaları, eserleri hakkında yazılıp çizilenler, ona bir folklor karakteri veren özlü rivayetler, kendisini yakından tanıyan zatların bildikleri.. Bütün bunlar ciddiyetle tetkik ve tenkid edilmelidir.

Halbuki Eşref'e dair yazılan eserlerin hiç biri lâubalilikten kurtulmuş değildir. O kadar ki bu konu ile bizzat şairin oğlu dahi lâyıkiyle ilgilenmemiştir.

Şair Eşref bütün cepheleriyle mütalea edilmemiştir. Onun hâkim vasfı bir hicviye şairi olmasıdır.

Fakat onu beylik bir söz olmaktan kurtarmak icab eder.

Meselâ onda devrini dolduran ve sarsan bir nevi Namık Kemal, karakterleri kolaylıkla sezen, iki mısra darbesiyle derhal şekilleştiren bir karikatürist, her hakikatı mutlaka iki cephesiyle göstererek bir tarafı kızdırırken, öbür tarafı güldüren iğneli bir tenkidçi; nihayet kendi gönlünce yaşattığı âlem bir yana bırakılırsa, her türlü dış nizama karşı ateş püsküren hırçın bir ferdıyetçi - anarşist ruhu yaşamaktadır.

Fikirler: Ağustos 1947 **Hikmet İLAYDIN**

★

O HİCİV SANATININ ÇARIKLI KURMAYI İDİ

İşte eskiden sürüp gelen bu zincirin halkaları arasında İzmirli şâir **Eşref**'in kendine has bir yeri, değeri vardır.

Manisa'nın bir köyünde doğup orada zeybek olarak büyümüş olan bu köylü Türk, kendi kendine yetişen sayılı hicivcilerimizden biridir. O, çoğu zaman kendinden evvelkilerin yaptığı gibi yalnız şahıslara yüklenmekle kalmamıştır: yerine göre şahıslara çatarken sosyal dertlere de dokunmuş, istibdadı kötülemiş, küfür ederken de sevimli kalmış ve zamanının kollektif şuurundaki ıstıraba da dikkat etmiş, siyasî ve sosyal yaraları güzelce alaya almasını bilmiştir. Onun sanatında şüphesiz büyük bir şekil ve muhteva olgunluğu, beşerî tefekkürün geniş kanat çırpışlarını aramak beyhude olur. O, başarısının büyüsünü bilhassa cinaslara, tevriyelere, kelime ve zekâ buluşlarına, oyunlarına borçludur. Onda derinlik yerine açıklık, tefekkür yerine özünü müşahededen alan sathî bir görüş hâkim olmakla beraber sürekli bir çekicilik sezilmektedir. O hiciv sanatının çarıklı kurmayları arasındadır.

Prof. Dr Abdülkadir KARAHAN

Gerçek mânâsiyle şair olmadığı halde vezinli kafiyeli hicivler söylediği için eskilerin kendisini bu sıfatla andıkları ve bize bu sıfatla tanıttıkları merhum Eşref'in hiç bir yaşımda hayranı olmadım.

Zira onun mizahında incelik ve daha mühimmi, fikir yoktur; nüktelerinin çoğu kelime oyunundan ibarettir. Hele bazısı — velevki yakınlarının dedikleri gibi, irticalen, yani doğuvererek, hazırlanmadan, bir nefeste söylenmiş olsun — insana zoraki tesiri yapar. Terbiye dışı, hususiyle kaba ve âdî lâkırdılardan kuvvet alması, ifade tarzında pek alt tabaka ağzı kullanması da zevki incitir.

Ne kadar dağıtsam yine de tamamiyle yükünden kurtulamadığım kitaplarıma birkaç gün önce ister istemez göz gezdirirken elime bu heccavın bir kitabı geçti: 1908 tarihli ... matbaa adı yok... galiba Mısır basması.. adı (Hasbıhal).

Eser tabiatiyle baştan başa II. Abdülhamid'in aleyhindedir. Üst kapakta şu beyit var:

İydederler birleşip Ahmet, Bohor, Kosti, Agop
Kal'alardan hangi gün patlasa yüz bir pare top

Şimdiki nesil vaktiyle bir padişah öldü veya hal'edildi mi yenisinin tahta çıkması üzerine yüz bir top atıldığını belki bilmez. Bilse de yukarıdaki beyitte yine bir güzellik görmez. Haklıdır. «Agop» a «top» u kafiye yapmaktan ve hicvettiği adamın ölümünü isteyip bu ölümün her dindeki ve ırktaki cemaatleri memnun edeceğini anlatmaktan ibaret basbayağı bir söz...

Elbette ki Süleyman Nazif'in «Enver paşa, Enver beyi öldürdü!» nüktesi kafiyesiz, vezinsiz olmakla beraber deminki beyitten, kıyas kabul etmiyecek derecede hem bir hakikati pek mükemmel anlatması, hem içinde sövüntü olmadan hicvettiği şahsın birbirine zıt iki hayat safhasını

beş kelime ile belirterek o şahsı gülünç yahut acıklı vaziyete sokmasıdır.

Enver bey, Hürriyet kahramanı bir halk çocuğu idi; Enver paşa ise bu hürriyeti kaldıran ve padişah damatlığı rolünü canla başla, paşazade tavırları alarak oynıyan bambaşka bir adamdı. Süleyman Nazif yukarıdaki kısa sözle bize âdeta bir karakter dramı seyrettiriyor, bir trajedi yazıyor. Enver paşaya kızıyor, Enver beye acıyoruz ve tek vücuttaki iki ruhun çarpışmasına yakından şahit oluyoruz.

★

Hattâ aynı söz yalnız bir şahsın değil, tarih boyunca nice tanınmış ricâlin hayatını hülâsa edecek mahiyettedir de... Yani önce küçük rütbede ve küçük mevkide büyük bir iş başarmak suretiyle ün alan bir adam bu vaziyetten istifadeye kalkışarak ikbâle geçer, geniş emellere kapılır, karakterini değiştirir ve netice hem memleket, hem kendisi için zararlı çıkarsa ikinci şahsiyet daima birincisini katletmiş olur.

Ama marifet o ebedî hakikate Süleyman Nazif kadar esprili işaret etmektir. Şair Eşref'teki espriler bu derece fikirli, kültürlü değildir. Meselâ elimdeki kitabın birinci sahifesinde yine Abdülhamid'e çatarken Namık Kemal için padişahın kendi kesesinden bir türbe yaptırmasını :

Hayatında küçük bir hane ihsan etmedi amma
Vefatında anınçün muhteşem bir türbe yaptırdı!

şeklinde hicveder ki kuru, kof lâftan ibarettir. Başka bir kitabında da aynı mevzua şöylece dokunmuştu:

Kızıl Sultan anınçün türbe inşa eyledi sanma
Yine avdet eder havfile mermerle kapattırdı

Bütün bunlar lisan itibariyle olduğu gibi espri bakımından da yavan şeylerdir. Bir zamanlar hoşa gidermiş, yahut da istibdat rejimine ve başındakine birer hücum

teşkil ettiğinden tesellî yerine geçer, yürek serinletirmiş. Bugün öyle sözler zevkimizi okşıyamaz.

Espriler ana hattıyla ikiye ayrılırlar. Küçük çap ve büyük çap. Küçük çaptakiler bir devirlik ömrü olanlar, yaşlananlardır; büyükleri sonsuz hayat sahibidirler ve her dem taze kalırlar. Bu son kısımdakiler bir fikre dayandıkları için cemiyet ne kadar değişse yine düşündürücü olmakta, yani yaşamakta devam ederler.

★

Hiciv başka, mizah başka bir şey ise de her ikisinin de ruhunu teşkil eden şey birdir: Espri. Ne yazıktır ki Divan Edebiyatımızda mizah yoktur; hicivlere gelince hemen hepsi de espriden mahrumdur.

Şair Eşref bu itibarla Divan Edebiyatı heccavlarının, Nefi'nin, Süruri'nin, Vehbi'nin vesairenin bir devamıdır. Meselâ Süruri'nin Vehbi hakkındaki şu:

Bir zaman Tophâne'de gürlerdi Vehbi top gibi
Şimdicik Çömlekçiler'de inliyor boş küp gibi

lâfında ne marifet vardır? Bununla beraber Süruri ile Eşref hiç değilse doğuştan heccavdırlar; sözlerinde bir «içten gelmelik», bir tabiîlik sezilir. Nef'i'de o hassayı da bulamayız.

(Hasbıhal) in son sahifesindeki kıta, şairin mezar taşına yazılmak üzere vasiyet ettiği bir kitabedir:

Kabrimi kimse ziyaret etmesin Allah için
Gelmeden reddeylerim **Billâh öz kardaşımı**
Gözlerim ebnayı Âdemden o rütbe yıldı kim
İstemem ben Fatiha tek çalmasınlar taşımı

Daha geçen gün gazete haberleri arasında mezar taşlarını çalıp satarak geçinen bir serseriden bahsedildiğine göre Eşref'in bu dileği pek yerindedir ve insana ilk önce çok sert, mübalâğalı gelmekle beraber şüphesiz ki bir hakikatin zarif şekilde ifadesidir. İnsan bakımsız, bekçisiz, serseriler yatağı bir mezarlığa yolu düşünce bu kitabeyi hatırlıyabilir ve acı acı gülümser.

Yine aynı kitapta eski devirlerin kadı diye şuraya buraya gönderdikleri bazı cahil ve eşkiya ruhlu softalara da çatmakta ve başlarındaki sarık için :

Sarık sanma bir ölmüş beyne tutmuş bir kefen
sarmış

demektedir ki yeni çeşnide bir buluş sayılabilir.

Eşref, tıpkı Süruri gibi bir kaç parlak tarih de düşürmüştür. Meselâ gurbet illerinde ölen hürriyet mücahitlerinden Damat Mahmut Celâleddin paşa'nın vefatını:

Geldi imdada (Muhammed) düşünürken târih
Buldu yol Avrupadan Cennete Mahmud paşa

Yine hürriyet âşıklarından olup İngiltere'de ölen Memduh bey adında bir zata da şu vefat tarihini yazmıştır :

(Kabri) hariçte kalınca söyledim tarihini
Şahidi hürriyetin Memdûh bey kurbânıdır

(Hasbıhal) de nesir olarak bir çok fıkralar da bulunuyor. Fakat kitabın temel taşı Namık Kemal'in meşhur manzumesine yapılmış bir nazîredir; hiç de kuvvetli değildir. (II. Abdülhamid'in hayatından bir nebze) başlıklı zeylini de beğenmedim. Beğenmemekle beraber o devrin bazı belli başlı hâdiselerine dokunması itibariyle tarih bakımından değerlicedir.

Şair, padişah idaresinin iç ve dış politikasını baştan aşağı tenkid ediyor. Hicaz yerine Bağdad'a demiryolu yapılmasına kızıyor; en ufak noktalara kadar dokunuyor: sansürün yasak ettiği kelimeler hakkında da diyor ki:

Lûgatlardan bilinmez hangisi düçarı kahrolmuş
Şaşırdı kaldı erbabı kalem evhama hizmetten

Bütün bunlar arasında bir cins espriyi şu beyitte buldum :

Görüp mektepte şâkirdânı yırtık pantalonlarla
Muallim nazikâne bahseder hep setri avretten

Bunlar hep küçük çapta esprilerdir. Hakikatı söylemek lâzım gelirse eski Türk esprisi edebiyatta yer alamamış, daha ziyade halk ağzında gelişmiş ve yaşamıştır. Fıkralarımız bütün o manzum lâkırdılardan değerlidir ve esprili adamlarımız varlıklarını yazıda değil, sohbette ve meclislerde göstermişlerdir.

Acınacak iştir ki eski Karagöz ve orta oyunu nükteleri zapta geçmiyerek kaybolup gitti.

Hele tiyatroculuğun gecikmesi yüzünden espri zayiatımız büyüktür. Belki bizde de birer Lâbiche, Feydeau, Courteline, Capus, Tristan Bernard, Allais, Renard yetibilirdi... tiyatroculuğumuz olsaydı!

★

Esprili muharrirler en çok birinci umumî harbden önceki dört başı mamûr dünyada hareketliydiler. Bu devir bizde istibdat idaresine ve tiyatrosuzluğa rastlar. Memleketimizde Garp usulü mizah bütün ilim sanat ve edebiyat gibi — tanzimat devriyle başlamış, (Kalem) ve (Cem) de güzel şeklini bulmuş, fakat tek parti sistemine adapte olamadığından bir durgunluğa uğramıştır. Demokrasi ve tiyatroculuk sahasındaki gelişme ona taze can verebilir. Yeni yeni mizah ve piyes muharrirleri, karikatüristler yetişir yahut eskileri harekete gelir.

Artık bizi şair Eşref tarzı mizah ve hiciv memnun bırakamaz. Daima daha güzelini, iyisini, temizini, terbiyelisini ve gerçekten esprilisini ve arıyacağız.

Hiciv ve mizahı, kısacası espriyi kuvvetli bulmak için şiddetle, ölçüsüzce mütecâviz, galiz olmasını şart koşacak, ancak öylelerinden haz duyacak zihniyetten uzaklaştığımızı sanıyorum. Bugün aradığımız, tuhaflık içinde görüş inceliği ve gülümseyen bir mütefekkirin psikolojik keskinliğidir. İnsan karakterinin ve cemiyetin tahliline yer vermeyen esprinin yokluğu varlığından evlâdır.

Her şeyin kabasına az çok tahammül edilir, şakanın veya esprinin kabasına dayanılmaz. Onun içindir ki dedelerimiz böyle şakalarla sözüm ona esprileri sesi bet ve cilvesi pek bir mahlûka maletmişlerdir!

Akşam: 12-5-1946 **Refik Halid KARAY**

★

İHTİLÂLSİZ İHTİLÂL ŞÂİRİ EŞREF

İHTİLÂL FIRTINASI SİRKECİ'DE BİR KÖŞE KAHVESİNE SIĞIYORDU

İhtilâlsiz bir ihtilâl şairi bu ihtilâlsiz fakat büyük şair hicivci Eşref'tir. Benim neslim Hukuk Mektebinde okurken Şair Eşref'in kıtaları, Mecellenin maddeleri kadar, ezberimizdeydi. Sarayı ve hükûmeti hicveden bu kıt'alarla dolu olan genç kafalar, yalnız meyhanede adam öldürmiye alışmış bir memlekette olmasaydı. kanlı ihtilâller çıkarabilirdi. Fakat Namık Kemal'in eserleri gibi Eşref'in de kıt'aları «Oda hamiyeti» denebilecek olan ve hasbihal mevzuu olmaktan başka bir şeye yaramıyan gizli bir hınç içinde hükûmete karşı dilsiz ve fazla derûnî bir isyanın âmili olmaktan ibaret kalıyordu; ve Namık Kemal gibi Eşref de, İstanbul'da, ihtilâlsiz bir ihtilâl şairiydi.

Fakat ne de olsa, Eşref'in kıt'aları ile, biz zulme karşı haykıramıyan, fakat haykırmıya çok hazırlanan bir nesildik.

Şair Eşref, Tanzimat devri edebiyatının devâmı sayılmakla beraber, o devirde Namık Kemâl'lerinin, Ziya Paşa'larının, Osman Şemsi'lerinin kültürüne sahip değildi.

Fakat yaradılışındaki büyük hususiyet, onu «İçtimaî hiciv şâiri» olmak hususunda ilk ve son örnek yaptı.

Ondan evvelki hiciv şâirleri —Zafernâme sahibi müstesna— ferdi hicvettiler. Eşref ferdde hükûmeti hicvediyordu. Hattâ hükûmetlerin mefhumlarını!.

Meselâ :

Derûnunda olurdum aç susuz can vermeye râzî,
Hükümdârân-ı asrın kellesinden bir saray olsa!..

beytini yazan Eşref, hükûmet idârelerinin şeklinde cumhuriyet mefhumunu da aşan ve ufuklarla dolu olan bir kafadaydı.

Fakat Eşref'in mümtaz vasfı Osmanlı İmparatorluğunun, fenalıklarını hırpalamaktı. Bir liman imtiyazının memleket zararına verildiğini teferruatiyle bilmeyenler ve sorulsa bu fenalığın izâhını yapamayacak olanlar bile Eşref'in bir kıt'asıyle Nafia Nezâretinin fena idâre edildiğine inanıyorlardı.

Başka bir nezâretin de memleketi batırdığı hakkındaki kanaat, kuvvetini ilmî izahlardan ziyâde, hemen Eşref'in şu hicvinden alıyordu :

Şu bizim nâzır-ı bahriye Hasan Paşayı,
Böyle târif ediyor vak'anüvisân-ı ümem,
Gelecek olduğunu bilseydi neslinden,
Almadan Hazreti Havvâ'yı boşardı Âdem!

Bu hicviye bir nâzırın sâde fena adam olduğunu anlatıyor, lâkin niçin fena adam olduğunu söylemiyordu.

Fakat gençlere bu kadarı da yetiyordu. Ve bu kadarla, o nazıra, bütün bir nesil düşman oluyordu: Hâdiselerden ziyade, Eşref'e inanıyorduk. Halbuki Eşref nihayet hicivci bir şairdi; ve bîtaraf bir tarihçi değildi. Hattâ o kadar değildi ki, İkinci Abdülhamid devrinin en temiz adamı olduğunda en çok ittifak edilen Adliye Nazırı Abdürrahman Paşa'yı bile hicvediyordu. Halbuki Osmanlı İmparatorluğunun bu veziri «Abdürrahman Paşa adliyesi» diye eser bırakan bir adamdı. Buna rağmen, bizim neslimiz, Eşref'in bu zayıf taraflarını görmek istemiyorduk, ve onun hicivleri, altında toplandığımız bir bayraktı. İkinci Abdülhamid'e, o.

«Yerin yurdun yıkılsın memleketsiz bir hükümdâr ol!

Dediği zaman, Abdülhamid'in hal'edildiğini duymuş

kadar memnun oluyorduk. Onun mensur olan hicivleri bile, bizim, böyle esassız surette mesud olmamıza vesile oluyordu. Meselâ, Eşref'e:

— Haberin var mı Beybaba? (Eşref'e İzmir'deki arkadaşları böyle hitap ederlermiş) Abdülhamid'in bir oğlu oldu. Diyorlardı. Eşref soruyordu:

— Adını ne koymuş acaba?

— Ertuğrul.

— Biz, soyduk sonuna geldik sanıyorduk. Desenize ki yeni baştan başlıyacağız!

Bu hikâyenin etrafında bütün bir nesil bahtiyar oluyordu.

O, yalnız hiciv şairi olmakla da kalmıyor, bazan, en ince mısrâlar veriyordu. Meselâ,

«Kişi his ettiği nisbette yaşar.»

Mısraı onundu. Tanzimat edebiyatında bir eşinin olduğunda şüphe etmek istediğim bu mısraın karşısında hicivci şair bize bir mütefekkir olarak görünüyordu. Bu mütefekkir şair, şu kıt'ayla, gözümüzde büsbütün büyüyordu:

«Muktezâ-yı hükm-ü kanun-u tabiat böyledir,
Düşmek üzre yıldırım ekser muallâ tâk arar.
Çok mu nâmerdin felâketten selâmet bulması,
Herkese gelmez belâ, erbâb-ı istihkak arar..»

1908 meşrutiyeti ilân edildiği zaman, Eşref, böyle birkaç cepheli bir bina manzarasiyle, bizim neslimizin hayal dolu genç gözleri önünde ayağa kalkıp durdu. O zaman ben, ona, uzun bir manzume yazdım, bilmem hangi dergide basıldı. O sırada Serveti Fünun'daki «İbrahim Cehdi», Bursa'dan Süleyman Nazif olarak kendi ismiyle İstanbul'a gelmiş, ve Serveti Fünun'daki üslûbunu bırakarak ölünceye kadar şahsiyetini yapan meşhur üslûbiyle makalelerini yazmıya başlamıştı. Kendisiyle birleştiğimiz

iki nokta vardı: Bol vasıf terkibi kullanmak, ve Eşref'in şairliğini hududsuz beğenmek.

Zaten Süleyman Nazif'in hakkımdaki dostluğunu bir vasıf terkibine borçluyum: Kendisi Bursa'da sürgün mektupçu iken, şimdi İstanbul Erkek Lisesinde Tarih Öğretmeni olan Yenişehirli Tevfik bey, Hukuk Mektebinde seciyyesine ve kültür kıymetine çok saygı duyduğum bir arkadaşımdı. Kendisinde Süleyman Nazif'in Namık Kemal'e dair Ebüzziya'ya yazdığı bir mektubu görmüş, bayılmıştım; ve bu mektuptan bahsederek, hiç tanımadığım Süleyman Nazif'e Tevfik Bey vasıtasiyle bir mektup göndermiştim. Bu mektubun zarfına şunu yazmıştım: «Üstadı muhterem Süleyman Nazif Beyefendi'nin huzuru edîbânelerine emelyâb-ı teâlîdir.» Meşrutiyet ilân edilip de Süleyman Nazif İstanbul'a gelince bu «Emelyâb-ı teâlî» vasıf terkîbisini kullanabilen genci aradı, ve bana neslimin en muktedir genci olduğunu müjdeledi. Şair Eşref'e bayıldığımı duyunca da hakkımdaki iltifatı bir kat daha arttı.

Şair Eşref hakkında yazdığımı yukarda söylediğim manzumeyi görünce, şimdi işin farkındayım, manzumeyi güzel olduğu için değil (çünkü güzel değildi), Eşref'in medhiyesi olduğu için müthiş bir mübalâğayla beğendi. Ben hâdisenin bu kadarla bittiğini sanıyordum. Bir gün Süleyman Nazif, bana,

— Manzumeni Eşref'e okudum. Hınzır, beni görse hicvederdi. Görmediği için medhetmiş, dedi. Seni görmek istiyor. Şimdi bekliyor, gideceğiz.

— Evi nerede efendim? dedim.

— Ne evi, dedi, Sirkeci'de kahvede yatıp kalkıyor!

Şaştım. Abdülhamid'i devirecek kudretteki bombaları bizim hâfızalarımıza dağıtan şair Sirkeci'deki bir kahvehânede nasıl yatıp kalkardı? Süleyman Nazif izah etti:

— Kahvehânenin camlarına bezler örtülmüş. Hususî bir oda haline konulmuş. Orda yatıp kalkıyor.

Bu izahta bir şakanın edâsı yoktu. İnanmak lâzımgeldi, ve Süleyman Nazif'le beraber kalkıp gittik. Sirkeci'deki bu camları örtülü ve küçük köşe kahvehanesine girdiğimiz zaman, Şair Eşref, karpuzcuların giydikleri beyaz ve kalın çoraplardan birini çıplak ayağında tecrübe etmekle meşguldü. Oğlu Mustafa Şâtim ayakta duruyor, çorabın öteki tekini elinde, babasının emrine âmâde tutuyordu. Eşref çorabı ayağından çıkardı, oğluna verdi:

— Bana gelmedi. Sen giy! dedi.

Süleyman Nazif beni takdim etti. Eşref, bana:

— Lâyık olmadığım iltifatta bulunmuşsunuz.

Dedikten sonra manzumemin bulunduğu dergiyi yanındaki yastığın altından çekti, oğluna uzatarak:

— Bunu sen al, babandan sana mirâs bu kalacak!

Dedi. Süleyman Nazif'le bu ziyaretten dönerken bir şeye şaşıyordum: Bir ihtilâl fırtınasının Sirkeci'deki bir köşe kahvehanesine sığdığına.

Son Posta: 21-10-1945 **Midhat Cemal KUNTAY**

★

EŞREF'İN SİYÂSÎ HİCİVLERİ BİRER HÂRİKADIR

Her eser devrinin damgasını taşır. Fakat bâzı eserler, devrinin hususiyetlerini yaşatır. O devri bilmeyenler için, bu gibi eserler, bütün san'at değerlerine rağmen, birer muammadırlar.

«Eşref»in hicivleri de, onun devrine yetişmeyenler için, çetin değil. hallolunmaz muammalardandır. Onun zehirli, iğneli hicivlerini anlamak, hiciv sanatındaki inceliği kavramak, yüksek kıymet ve kabiliyetini takdir etmek için, devrini bilmek lâzımdır.

Böyle eserlerin zamanla okunmamağa mahkûm oldukları bir hakikattır. Fakat «devrinden sonra kendisini okutan eserler» olduğu da bir hakikattır.

Eşref, bu hakikatın en parlak yıldızlarından biridir.

Onun için «ümmî şâir», «şâir-i hecâgû», «şâir-i mâderzâd» vesaire vesaire derler. Eşref, tarihen (Nef'i)den sonra gelir ama, san'atta ondan sonra gelmez. Eşref'in hicivdeki hususiyeti, **«siyâsî hiciv»** kabiliyetidir. Ve onun siyâsî hicivleri birer hârikadır.

Eşref'in hicivlerini anlayabilmek için, yalnız devrinin tarihini bilmek değil, aynı zamanda o devrin —hemen hemen her sınıftan ve her çeşniden sivrilmiş— şahsiyetlerini bilmek şarttır.

Mahmud YESARİ

★

MÜSTESNA BİR ŞAHSİYET

Eşref hususî hayatında müstesna bir şahsiyettir. Edebiyat dünyamızın hezel ve hiciv vadisinde heyecanlı bir kudretidir. Dillerden düşmeyen nükteli ve dikenli eserlerile ebedileşmiş bir şöhrettir. Türkiye'nin hangi köşesinde olursa olsun; bir topluluk, bir gezinti, bir eğlence, bir âlem yoktu ki orada **Eşref**'ten söz açılmasın.

Eşref'in birbirinden ateşli kıt'alarından bir kaçı ortaya saçılmasın.

— Eşref böyle demedi mi? Eşref böyle söylememiş mi idi? Koca şair hedefinden ayrılmadı, ciddiyetle yaşadı. Felâket ve fezahat karşısında yanardağdır. Cellâda balta vurur, Padişaha yumruk atar. Nâzırlara kuyruk takar. Cür'ette ve celâdette bir nâdire idi... gibi sözler meydan almasın...

Sadri SEMA

★

KENDİ KENDİNE MEKTEP YAPAN ŞAİR

İşte «nev'i şahsına münhasır» denilen tiplerin en canlı bir nümunesi. Bütün edebiyatımız içinde tek başına duran bir simâ. Hicvi bir zevk, hicvi bir şiir, gılzeti bile bir tebessüm yapan adam.

Câhildi, fakat zeki idi; okuyup yazması kıt, fakat ârifti. Mektep görmedi; fakat kendi kendine mektep yaptı. Nasreddin Hoca Türk kavmının mizahtaki dehâsına nasıl bir timsâl ise, Eşref'te de Türklüğün özünden bir şey vardır.

Kendisi hem dürüst, hem dürüşttü. Rüşvete ve hırsızlığa köpürür; ve haksızlık yapanlar âmiri de olsa hemen hicvederdi.

Eşref'in bâzı galîz ve müstehcen kıt'aları istisnâ edilecek olursa —ki, bunlarda dahi çok defa keskin bir nükte ve koyu bir zarâfet göstermeğe muvaffak olmuştur— onun pekâlâ herkes tarafından okunabilecek temiz şiirlerinde dahi, hiciv ve hezl itibariyle, bediiyete eren bir kudret sahibi olduğunu tasdik mecburiyetinde kalırız. Hem Eşref'in zannedildiğinden çok fazla bir içtimaî kıymeti vadır. Her hiciv tabiatiyle afâkî olur, Eşref'in hicvi de hârice çevrilmiş bir kudretti; devrinin fenalıklarını teşhir ediveren keskin bir ziya hüzmesi, fena olanların rahatını kaçıran zehirli bir neşterdi.

Eşref ismi anılınca, öyle bir çoklarının sandığı gibi, o; ne öyle yalnız şiirleri bir kitaba geçmeyecek kadar müstehcen bir hicivci, ne de öyle kelimeler kullandığı manzumelerinde dahi sâdece dudaklarda tebessüm çizmekle mükellef bir eğlendirici değildir.

O, kendi vâdisi dahilinde tam mânâsiyle bir cemiyet şairidir. Afâkî bir kudrettir. Kendi seviyesine ve kendi ihtisâsına göre şiirin orijinal objektifini devrinin üzerine çevirmiştir. Ve bize ayakta kalmağa haklı eserler vermiştir. Onun asıl kuvvetini de işte burada aramak icâbeder. Yoksa onun Nef'i'den daha «ateş zeban» olduğunu, sövüp saymaktaki kudretiyle ölçmek hiç doğru olamaz. O, dıştaki şiiri yakalamak noktasındandır ki, asıl yüksekliğini göstermiştir.

Edebî Yeniliğimiz: 1931 **İsmail Habip SEVÜK**

ŞAİR EŞREF

Fâtih'in divanını, Ömer Hayyam'ın rubâilerini tekrar tekrar okumaya erişen Türk okuyucusu, menfadan menfaya giderek, memlekette her türlü kör tahakküme ve ceberrutluğa bir an boyun eğmeksizin en ağır ve ezici lisaniyle küfür eden, şiiri, ipek böceğinin hâreli salyası ve örümceğin şeffaf ağı gibi uzviyetinin iliklerinden süzerek bâzen fertlerin, bâzen cemiyetin mânevî çehresine fırlatan şâir hakkında, Türk okuyucu, sadece kahve sohbetlerini dolduran yakası yırtık fıkra ve mısralardan başka ne biliyor? Her şiirini, zekâsının sert ve kıvılcımlı parıltıları içinde birer çelik parçası gibi döverek tavlıyan Şair Eşref ne ahlâkını yalnız beyaz rakı kadehinin dibinde birer zevk ve iptilâ zerresi halinde sulandırıp cıvıtmış bir adamdı, ne de sâdece şereflere ve kıymetlere, saldıran kıskanç bir kavga adamıydı. Onun bu dişli tırnaklı mısralarının dibinde öyle mânâlı ve cemiyetçi, fakat duygularını yalnız görenek itikatları içinde çürütmeyip daima hür ve firarî bir ruhun kaba sığmayan atılışları ile tâze ve havâdar kılmış öyle kendinden doğma görüşler ve sezişler vardır ki, bunu bulmak için, bir an bu hamlelerin biraz etten ve sinirden yapılmış dışını geçmek ve sezişin fışkırdığı tabiat kaynağına kadar girmek lâzımdır.

Şiirin değerini fazlasiyle cemiyet kıymetleri ötesinde ve daima gönüllerin ölçüsüz takdirleriyle anlamıya alışan edebî tenkitçiliğimiz, tabiatiyle bu şâiri, san'at kıymetleri içine almıyacakptır.

Fakat, bizce, şu küçük manzume, edebiyatımızda bu türlü gönül takdiriyle tutunmuş nice eserlerden çok yüksek ve mânâlıdır:

Sanma efrad'ı ahalinin saadet hali var
Herkesin âlemde bir ümmid'i istikbali var
Eylemekte her kişi fakr'u zaruretten figan
Milletin ağlamaya şâyeste bir ahvali var

Var ise kimde arâzi, bankaya merhundur
Sahibi biçâre zanneyler ki hâlâ mâli var
Ey taaddi'i hukuk'u nâsîa cür'et eyliyen
Bil ki hakkın halk için ihmali yok, imhâli var.

Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat tarihimizde İzmir: 1944
Ziya SOMAR

★

ONUN İÇİN ÇALIŞMAK ŞEREFTİR

Eşref edebiyatımızın hem korkunç, hem sevimli bir simâ-yi muhalledidir. Hicviyatta bu büyük şair kadar ilhamât-ı mütevâliyeye mazhar olmuş bir sühansâzı tarihi edebiyatımız gösteremez. Onunla beraber ve onun için çalışmak bu âcize hem şereftir, hem vazife.

1909 **Süleyman NAZİF**

★

VATANÎ GÖREVİNİ YAPTI

Abdülhamid devrinin en büyük mağdurlarından, makhurlarından bahsederken Eşref'in şerefli ismini de hürmetle yâd etmemiz lâzımdır. Muhterem, yüksek ruhlu şâir mahkeme-i cinâyetin haksız bir hükmü ile hapishâneye atılmış. Müddet-i mahkûmiyyetini ikmâl edince İzmir.e gönderilmişti. Orada birkaç ay kaldıktan sonra, birkaç dostunu haberdâr ederek Mısır'a kaçtı. Hürriyetperverâne neşriyatı ile vazîfe-i vataniyyesini ifâ etti.

(Servetifünün: 27-1-1927) **Tokadîzâde ŞEKİP**

★

BÜYÜK BİR HİCİV ŞÂİRİ

Akşamları gazeteden çıktıktan sonra Eşref'i, eski istasyon gazinosunda dinlerdik. Rakıyı öper gibi emerek içerdi. Son asrın yetiştirdiği en kuvvetli Türk heccavının

pek fazla edebî mâlûmatı yoktu. Bunu kendisi de bana defalarca söylemiştir. Kıt'alarında kullandığı vezinler mahduttur.

(Eşref) edebiyat sahasında başka vâdilere gitmek istememiş, sözünü san'atlara boğmaktan bil'iltizam çekinmiş ve yalnız, hiciv vâdisinde kalmakla iktifa eylemiştir. Eşref, eski tâbiriyle büyük bir hecâgû idi.

Bir gün Süleyman Nazif merhuma:

— Eşref ile Nef'i arasında ne fark görüyorsunuz?... diye sordum.

— Eşref elbette Nef'i'den çok daha büyüktür; dedi ve sonra şöyle izah etti:

— Nef'i'nin yüz beyitle göklere çıkardığı bir adamı Eşref yalnız bir beyitle yerin dibine sokar.

(Eşref) için bundan başka ne söylenebilir?...

Refi Cevad ULUNAY

HER DEM FEVERAN EDEN YANARDAĞ

... Şiir ve şairi tanıyanlar içinde Eşref'e bîgâne kalacak pek az kimse tasavvur edebilirim. Vâkıâ Eşref, bugünkü edebiyat nokta-i nazarından mevcudiyet-i şâirânesini çoktan gayb etmişti. Eşref, bize beldelerdeki akşamları, nehâr ve şâmın telâkkîlerini intak edemiyordu. Hattâ edememişti de. Son asrın edebiyâtında hâsıl olan tahavvül, Eşref'in lisânında bir tebeddüle bâdî olmamıştı. O kendi vâdi-i nazmında söylemiş, söylemiş ve şâyân-ı hayret bir talâkat ve husûsiyetle nâdiren beşeriyetin ve ekseriyetle beşerin zemâyimine hasr-ı hitâb etmiş durmuş idi. Eşref, Sihâm-ı kazâ nâzımı sıfatiyle **Nef'îye** her zaman ihrâz-ı rüchan ederdi. Eşref kelimedeki kuvveti ihsasta değil, kelimelerle en ince ve en hiredfersâ nükteleri edâda muvaffak oluyordu ve sözlerine vezinden, kafiyeden öyle bir sihr-i beyan iâre ediyordu ki bu isti'dâda şaşmamak el-

den gelmiyordu. Fakat ahlâf ona bu manzum ve pür nükte sözlerinden dolayı hayret göstermekle kalmıyacak. Bu sözlerin zulme, tecebbüre karşı bîpâyan muhâcemelerinderi dolayı Eşref nâmını samîmî bir ihtirâma terdîf edecektir. Hakîkaten Eşref'in hayâtı her dem sâil bir pençe her dem feveran eden bir bürkân idi. O canlı bir cidâl idi. Eşref kadar insanların sîmâ-yi ruhilerindeki şemâili görecek ve gösterecek, yâni hem misâl, hem mümessil olacak kimse yetişemez. Eşref, bütün sinîn-i ömrünü istibdâda levm ve şetm ile imlâ etmiş, fakat bir müstebid, hayırhâh bir müstebid olmaktan kurtulamamıştır.

Yeni Gazete: 16-5-1328 (1912) **Hakkı Tarık US**

★

K I T ' A

Cenâb-ı «Eşref»in adâb-ı hicvini okudum,
Ricâle sille-i tedibtir bu aşk olsun..
Şu kamu-ü mürde de bir ber hayat «Eşref» imiş.
İlâhi bin yaşasın ağzı dür ile dolsun!.

Damâd Mahmud Paşa

K I T ' A

Ekâbirden neden havf eyleyip hicvetmesin «Eşref»,
Ekâbirden o zât Allah indinde mükerremdir.
Müberhendir bu kavlim âyet-i kur'anla ey SÂFİ,
Cenâb-ı hâlikin mahlûku çoktur «Eşref» âdemdir.

Üsküdarlı Sâfi

B E Y İ T

«Eşrefâ meydân-ı hicvin haydar-ı kerrârısın,
Yok zebân-ı zülfikarından senin can kurtaran...»

İKİNCİ DECCAL: MISIR — 1907

ŞAİR EŞREF'E DAİR

Fıkralar — Nükteler — Şakalar

EŞREF'LE KÂMİL PAŞA

Şair Eşref, oldum olası hiç geçinemediği Aydın vâlisi Kıbrıslı **Kâmil Paşa'**ya günün birinde büsbütün kızmış. Tesâdüfen, o sıralarda da İstanbul'dan gelen emir üzerine, bütün vilâyet hudutları içerisinde âşar bekayasının tahsilini hızlandırma lâzımgelmiş.

Vali, ona göre, bütün kazalara ve bu arada Eşref'in kaymakam bulunduğu Kırkağaça da tâlimat göndermiş. Her yerden az çok tatmin edici cevaplar geldiği halde, Eşref'in bir hayat eseri bile göstermediğini gören Kâmil Paşa ona şöyle bir telgraf çekmiş:

... numara ve ... tarihli tamime henüz cevap alınmadı. Bu hafta içinde devren merkezi livâda bulunacağım. Görülen işler hakkında şifâhen izahat vermek üzere hemen oraya gelmeniz ehemmiyetle tavsiye olunur. Vâli: Kâmil.

Güzel bir nükte, bir cinas, dilinin ucuna geldiği zaman ne pahasına olursa olsun bunu harcamaktan çekinmiyen **Eşref,** derhal şu cevabı yollamış:

«C... numaralı ve ... tarihli tele: Âşar bakiyelerini kovalamakla pek ziyade meşgul olduğumdan merkezi livâya gelemiyeceğim. Ancak avdette zâti devletlerinin (kaza) ya uğramaları mütemannâdır efendim.

Yeni Adam: 29-7-1943 **Ercüment Ekrem Talû**

★

EŞREF VE KÂMİL PAŞA

Kâmil Paşa vali olarak bulunduğu İzmir'e trenle giderken, o tarihte Kırkağaç kaymakamı olarak bulunan Eşref hemen istasyona koşup:

— İzmirliler kâfi derecede lûtfunuza nail oldular Pa-

şam!.. Biraz da bizim senmtimize misafirliğe tenezzül buyurun da halkımız bu iltifatınızla iftihar etsin, demiş.

Kalabalık önünde söylenen bu sözler Kâmil Paşa'yı daveti kabule mecbur etmiş.

Bayraklar, davullar, zurnalarla kaza merkezine gelen valî kaymakamlık binasında bir müddet oturup kazanın eksiği gediği ile meşgul olduktan sonra kaymakamın mütevazi evine misafir olmuş.

Güleryüzlü ve nüktedan Eşref kendisini eskidenberi seven **Kâmil Paşa**'ya hoşça vakit geçirtmek için elinden geleni esirgememiş, yemek, içmek, saz, söz hülâsa eğlenceli bir akşam...

Kâmil Paşa bir aralık ayakyoluna girince bir de ne görsün! Helâ kapısının iç tarafında kendi fotoğrafı asılı değil mi!.. Hiç bir mânâ veremediği bu hareketin şaşkınlığı az sonra öfkeye kalbolmuş ve dışarı fırlayarak:

— Ben ki senin amirinim, resmimi hiç utanmadan memişhaneye nasıl asarsın? diye çıkışınca, Paşa'ya kendine has bir lâtife yapmaya hazırlanan Eşref hürmetle el bağlamış:

— Bu bir hicap meselesi değildir efendim, müthiş bir korku neticesi resminiz helâya asılmıştır!

— Ne demek istiyorsunuz?..

— Arzedeyim Paşam!.. Malûmu âlileridir ki bendeniz sizden pek ziyade korkarım. Son zamanlarda kölenize ârız olan muannit bir inkibazdan muztaribim!..

Paşa büsbütün kızmış:

— Resmimle inkibazın ne alâkası var?..

— Müsaade buyurun efendim. Baktım ki kabızdan şişip çatlayacağım. Bunun üzerine resminizi derhal ayakyoluna astım!.. İçeri girip heybetli fotoğrafınızı görünce korkudan bir anda...

Eşref sözünü tamamlamadan Kâmil Paşa ve salonda bulunanların cümlesi kahkahayı basmıştır.

Şair Eşref bir gün eşeğe binmiş giderken arkadan İzmir valisi Kâmil Paşa'nın arabası ile gelmekte olduğunu görmüş ve yol vermek üzere kenara çekilmiş. Yolun bu kenarında büyük bir çukur varmış. Kâmil Paşa lâtife olsun diye:

— Eşref çok kenara gitme, çukura düşersin, derdemez Eşref hemen:

— Merak etme Paşam, eşek kâmildir, cevabında bulunmuş.

★

Eşref bir aralık himayesiz kalıp beş on kuruş mukabilinde şunun bunun ölmüşleri için dua etmeye başlamış.

Bunu duyan zamanın Şeyhülislâmı Eşref'i yanına çağırtıp duayı bu kadar ucuzlatmasına kızarak:

— Ayıp değil mi, beş kuruşa dua olur mu?.. deyince Eşref:

— Aman efendim, siz bu duaları bir işitseniz on para bile vermezsiniz, cevabında bulunmuş.

Adalet: 4.8.1969 **Ragıp AKYAVAŞ**

★

EŞREF'İN MAAŞ DİLEKÇESİ

İzmir'de Kemâl Bey adındaki defterdar, memurların, yetim ve dulların maaşlarını Saray'ın emri üzerine vermemiş, memurlarla istihkak sahipleri zaruret ve sıkıntıya düşmüştür. Bu sırada İzmir'de bulunan Şair Eşref, bir gün mektupçunun odasına gelir. Lâl (kırmızı) mürekkeble şu kıt'ayı yazar :

Tırılım öyle ki, ey vâli-i âli himmet,
Beyt-i âti ile tasvir edemem ahvâli;
Yok kıyâfetçe benim bitpazarından farkım,
Sâyenizde olalı kaymakam istibdâli.

Vâli paşaya götürüp arzuhal gibi verir. Vâli bunu alınca:

— Eşref efendi, allamışsın ama pullamamışsın, diyerek kıt'anın yazılı bulunduğu kâğıdın arkasına, (Eşref efendiye bir maaş verilsin.) emrini yazar ve şair de defterdardan bir aylık maaşını alır.

İşte o vakit bir maaş almak böyle mârifetlere bağlı idi.

İzmir: Anadolu gazetesi: 9.6.1944 **Kâmil DURSUN**

★

EŞREF VE KÖPRÜ PARASI

Memurların maaşı çıkmadığı zaman bağıran, köprüden geçenlerden para alınmasının ilk defa aleyhinde bulunan Eşref'tir. (Hasbihal) adlı kitabında köprü parasından şöyle şikâyet ediyor:

Ahali köprüden on para vermezse geçirmezler,
Ne feyz ummaktayız böyle dilenci hükûmetten?..

★

EŞREF'TEN BİR KIT'A

Haddini bilmiyerek ortalığı uluorta tenkit eden ve o arada hakkı inkâr edildiğini söylemekten de çekinmeyen kaymakamlardan birinin birkaç defa dinlediği palavralarına Şair Eşref şu kıta ile mukabele etti:

Pek hararetle çıkışma «bizde adam yok» diye...
Kahvede boşboğazlarla ederken hasbıhal:
Hey efendi, bari sen etme zamandan iştikâ.
Nerde sen iş bulurdun olmasa Kaht-ül-rical.

★

EŞREF'İN RÜYÂSI...

Eşref bir gün rüyâsında cennette gezerken bir ayı görür sorar:

— Hani ya buraya hayvanlar girmeyecekti?..

Ayı cevap verir:

— Evet öyle idi, fakat ben hayatımda bir müddet kadılık yapmıştım da...

Eşref — Öyle ise müsaade et birader, sizin bulunduğunuz cennetten ben çıkayım, der...

★

EŞREF'İ HİCVEDENİN ÂKİBETİ NE OLURMUŞ?

Heccav Şair Eşref, Adana'da vali muavini iken kendisini evinde ziyaret eden İzmir'in tuhaflarınaan birine Eşref, İzmir'de ne var, ne yok? diye sorar. Ziyaretçi:

— Kâmil Efendi adında şairlik taslayan biri peyda oldu. Kadrinizi cümle âlem bildiği halde sıkılmadan aleyhinizde yazılar yazıyor, deyince Eşref hemen:

Bir denî çıksa aleyhimde bulunsa çok mu
Kamere av'ave eyler ne köpekler bilirim
Kâbei- kıblenümay-i zürefayım «Eşref»
Bilemez kadrimi hâlâ ne eşekler bilirim

kıt'asını söylediğinden İzmirli misafir ile orada bulunan talebesinden Kıbrıslı Mehmet Bey tavanı sarsacak kadar kahkahayı basarlar. Mehmet Bey'in o ânda sigara paketinin üstüne yazdığı:

Hazreti «Eşref» i hicvetmek için
Güvenir bazısı bilmem nesine
Mütecâvizleri kambur ederim
Yumruğu aşkederek sînesine

kıt'asını okuması kahkahanın yeniden ortalığı çınlatmasına sebep olur.

Mehmet Zeki PAKALIN

★

HOCA HAYRET EFENDİ VE EŞREF

Adana'lı hiciv şairi Hayret Efendi de, pis hicivler yazmakta, bazan Sûrûrî'ye benzer. Fakat hicivleri, bazan, içtimaî tenkidlerdir ve çok güzel, çok temizdirler. İkinci Sul-

tan Hâmid zamanında Maarif Nezaretinde «Encümeni Teftif-ü Müayene» diye bir sansür heyeti vardı ki, basılacak kitaplar burada incelenir, padişahın vehmine dokunacak satırları, ve hattâ sayfaları çıkarılır, ve eserlerin, böyle, burunları ve kulakları kesilmiş bir halde basılmalarına izin verilirdi.

Abdülhamit devrinin fenalıklarını şifahen hiciv etmekten korkmayın Adana şairi Hayret Efendi, «hakkı sükût» olarak, bu encümene aza tayin edilmişti. Fakat bu hicivci şair, bu encümende padişahın arzusuna hizmet edecek yerde, Namık Kemal'in bile eserlerini müdafaa ediyor, basılmalarına izin veriyordu. Kendisinin bulunmadığı bir gün bu encümene şair **Halil Edip** Bey'in şiir mecmuası gelmiş, birçok yerleri mevcud âzâ tarafından çizilmiş ti. Hattâ bu hâdiseyi, şair **Eşref** şu kıtasile hicvetmişti:

Çizerler her eserden, bî mühâbâ bir takım yerler,
Edib'im sanma kim yalnız senin Dîvânı çizmişler
Geçen gün Encümende yok iken Hayret bütün heyet,
Arabca bir suhan zan eyleyip Kur'anı çizmişler!

Eşref'in bu kıt'ası Adana'lı Hayret Efendi'nin bu sansür heyetindeki temiz hüviyetini gösterdiği gibi, bizzat Hayret Efendi'nin söylemekten korkmadığı bazı sözler de, bu hiciv şairinin medenî cesaretine bir delildir. Ve bir hiciv şaheseridir. Bunlardan biri şudur: Hayret Efendi eski Darülmüalliminde (Öğretmenler okulunda) edebiyat hocasıdır, ve talebesine, bir gün, eski edebiyatın «berâatı istihlâl» ini anlatmaktadır. O sırada Maarif Nazırı olan zat Erenköyü taraflarındaki köşkünün kapısına, tahnit edilmiş bir ayı ölüsünü ayakta olarak koydurmuştur.

Hayret Efendi talebesine şöyle der:

«Bir şeyden başka bir şeye intikal etmektir. Meselâ, köşkünün kapısında ayı cesedini görenler, içeride Maarif Nâzırı Paşa'nın oturduğunu anlarlar.»

Bu sözden birkaç gün sonra, mektebe yine ders vermiye gittiği zaman, **Hayret Efendi**'nin eline bir kâğıt veriliyordu: Bu kâğıtta, muallimlikten azledildiği yazılıydı. Fakat Hayret Efendi bundan müteessir olmuyordu, bilâkis neşeleniyordu; söylediği hiciv hedefine varmıştı.

(Son Posta, 25 Ocak 1951) **Midhat Cemal KUNTAY**

★

ŞAİR EŞREF VE MÜDERRİS FEHMİ

Hayatımda iki adam tanıdım ki, hemen hemen fıkrasız konuşmazlardı. Bunlardan biri şair Eşref merhum, diğeri de eski Darülfünun Arap Edebiyatı hocası Müderris zâde Fehmi Efendi merhumdu.

Fıkranın inceliğini anlamak lâzımdır. Güzel bir fıkra anlatırsınız, bâzan mecliste anlamıyan biri:

— Sonra ne olmuş?

Der, insan verecek cevap bulamaz. Eşref'in nükteyi anlamıyanlar hakkında şöyle bir menkıbesi vardır:

«Bir mecliste bir fıkra anlattım, hazır bulunanların hoşlarına gitti güldüler, yalnız içlerinden biri gülmedi. Dikkatimi çekti, sordum:

— Fıkra hoşunuza gitmedi mi?

— Affedersiniz, anlayamadım.

Bir daha anlattım. Yine yüzünde ufak bir tebessüm görülmedi.

— Tekrar affınızı rica ederim, yine anlayamadım.

Üçüncü defa anlattığım zaman öyle kahkahalarla gülmeğe başladı ki şaşırdım.

— Anlattığım fıkranın dedim. bu kadar da kahkahaya değeri yoktu.

Muhatabım katıla katıla gülerek:

— Ben fıkraya gülmüyorum, dedi, hâlâ anlamadım da eşekliğime gülüyorum.»

Müderris zâde Fehmi Efendi ile 1938'de Bağdat'ta tanışmıştım. O zamanki Cemil Medfai ve onu istihlâf eden Nuri Sait hükûmetlerine şiddetle muhalifti. Bir gün:

— Efendim, dedi, geçen gün hükûmet erkânından bir zat ile kayığa binip Dicle'yi geçmek istedik. Bu adam konuşurken o kadar «şey» diyor ki kayığa binerken:

— Azizim, dedim, bize bir kayık kifâyet etmez, bir kayık daha tutalım.

— Neden? dedi, iki kişiyiz.

— İki kişiyiz ama, sizin «eşyâ» nız çok.

★

Eşya, malûm olduğu üzere «şey» in cem'idir. Fehmi müderrisin şu fıkrası da çek hoşuma gider:

— Bizim hükûmet gayet pişkin... Ne yepsan, ne desen vız geliyor. Adamın biri köyden eşeklerine öteberi yükletmiş, şehre gelmiş, satmış. Köyüne dönerken lüzumlu bir şey unutmuş, kızına eşeklere mukayyet olmasını söylemiş, hemen kasabaya dönmüş, kız babasını beklerken iki delikanlı gelmiş. Kıza ne bekliyorsun, yakın yerde düğün var. gidelim, eşekleri Celil bekler.

Kız bunların arkasına takılmış, düğüne gitmişler, davullar, zurnalar, kızlar, erkekler elele vermişler halay çekiyorlar. O da aralarına karışmış. Kızın babası gelmiş, bakmış kız da yok, eşekler de yok... Uzaktan davul sesini işitince kızın düğüne gittiğini anlamış, düğün yerine gelmiş, bakmış ki kız alı al, moru mor, oynuyor, dünya umurunda değil. İhtiyar uzaktan bağırmış:

— Kız! Eşekleri ne yaptın?

Kız hiç tempoyu bozmamış, hem oynar, hem de söylermiş:

— Cemil bilir nerededir? Celil bilir nerededir?

Milliyet: 30.5.1965 **Refi Cevad ULUNAY**

Üstad Ulunay'dan :

MUALLİM

Memleketimizde allâme sıfatına hakkiyle sahip olan muallim ve müverrih Cevdet Paşa, Sultan İkinci Abdülmecid'in açtığı hukuk mektebinde «Belâgat-ı Osmaniye» okuturdu. Cevdet Paşa'nın bu dersine talebe koşar, bu meyanda paşanın oğlu Ali Sedad Bey de hiç bir dersi kaçırmazdı; fakat diğer dersleri ihmal eylediği için mektep müdürü Prusyalı Emin Efendi devamsızlıktan dolayı Ali Sedad Bey'i imtihana kabul etmedi. Cevdet Paşa'nın tavassutu da fayda vermedi:

— Mektepteki dersler, yalnız «belâgat» dersi değildir, kabul edemem.

Diye kesti attı. Ali Sedad Bey sınıfta kaldı ve mektebi terketti. Bir zaman sonra Emin Efendi müdürlükten çekildi, yerine Cevdet Paşa'nın tavsiyesi ile Alâiyeli Kâzım Efendi geldi. Paşanın mensuplarından bulunan bu zat Ali Sedad Beyi Mantık hocalığına tâyin ettirdi.

Heccav şair Eşref bu fırsatı kaçırır mı? Hemen Ali Sedad Beyin ağzından şu beyti söyledi:

İmtihan vermediğim mektebe üç yıl sonra
Babamın Cevdet-i-fikriyle muallim oldum...

★

HER YERİ AKIYOR

Kırkağaç kaymakamlık binasının tâmiri için Dahiliye Nezâretinden: «Ne gibi masraf icabediyorsa, listesini bildiriniz» yollu bir emir gelince; **Eşref:** «Binanın muhtelif yerleri akıyor» cevabını vermiş. Bunun üzerine tekrar bir emirle: «Binanın nereleri akıyor? Ayrı ayrı yazınız» cevabı gelmez mi?...

Bu gibi kırtasiyeye yanaşmıyan merhum, şu telgrafı çekmiş: **«Binanın musluklarından başka, her yeri akıyor!.»**

EŞEK — MÂLÛM

İstanbul'da bir aralık «**Eşek**» adiyle çıkan mecmua için şair Eşref'ten yazı istemişlerdi. Çok geçmeden Eşek kapanarak sahibinin **(Malûm)** ismiyle çıkarmağa başladığı mecmuaya Eşref, şu kıt'ayı gönderdi:

Her günün takvimi bir başka musibet gösterir
Kalmamış bir gün Felekte sanki meş'um olmadık!
Talihimden sade ben meçhulü kaldım âlemin,
Kalmadı akranü emsalimde mâlûm olmadık!

★

YAHUDİ — ERMENİ MESELESİ

Kâmil Paşa'nın babası veya dedesi Yahudi mi idi? Olsa ne çıkardı? Gerek İslâm dininde, gerek Türklerin alışageldikleri inanışlarına göre, bir kimse kendi dileği ile Türk Müslüman olmuş ve sedaret makamına kadar da yükselmiş ise kendisini (Yahudi) veya (Deni) diye aşağılamak isteyen büyük sorumluluklar altına girmiş olur. Hele Fransızca (Larousse) dan alarak bir Türk ve İslâm gazetesinin yazdığı şu satırlara bakın. Ağırbaşlı ve dikkatli olması lâzım gelen Larousse saçmalayabilir... Ama biz hayır...

Kâmil Paşa «Kıbrıslı bir Musevi aileden doğmuş olup çok genç yaşında Müslüman olmuştur. Ana dili olan Rumcayı da öğrenmiştir.» diyor «Larousse».

«Aldanma ki şa'r sözü elbette yalandır» diye okuyucunun gözünü açmağa zorladı. Ana dili Rumca, kendisi Musevi? Elbette Kâmil Paşa'ya — eksik olmasın — dostları bu hicivleri de okumuşlar, üzmek istemişlerdir.

Denin'in yerine gelen de bir deni olsun
Yahudiden usandık bir zeman da Ermeni olsun ile:
S... ben onun ecdadını emma nideyim?
Sadrıâzam gücenir gayreti milliyet ile.

Hicvindeki müstehcenliği işaret etmişlerdi.

Sadrıâzam bu yakışıksız ve asılsız hicve rağmen — O

günlerin kendisine verdiği salâhiyete dayanarak — sorgusuz, sualsiz Eşref'i zindana atabilirdi.

Kâmil Paşa işte bunu yapmamak, şair ve gazeteci sözünün tekzibine bile yanaşmamakla — büsbütün — Tarih önünde yükselmiştir.

Gel zaman, git zaman Paşayı — Alışılageldiği üzere — Sadaretten almış Aydın'a Vali diye göndermişler. Eşref de Aydın kazalarından birinde kaymakam olauğu için, âkıbet karşılaşmışlar. Eşref yazdığından pişmin süklüm, püklüm elleri göbeğinde, başı önde Vali Paşanın kendisini haşlamasını bekliyor.

Fakat Kâmil Paşa gülerek sormuş:

«— Kazanızda kaç Ermeni var Kaymakam Bey?»

Eşref, fırtınanın kopmak üzere olauğunu sanarak:

«— Saymadık amma ikiyüz kadar var Paşa Hazretleri» diye kekelerken:

Kâmil Paşa:

«— Yahudileri de saymadınız mı?» diye sorunca, Eşref taşın geleceği yeri anlar.

«— Onlar ele avuca sığmazlar, ne gelişleri bellidir, ne de gidişleri» der. Ve derhal — Önceden hazırladığı — istifa dilekçesini Vali Paşaya uzatır.

Paşa şöyle bir bakar, gülerek dilekçeyi Eşref'e uzatır:

«— Bu dilekçeyi çizmiş, çızıktırmış tellemişsin amma, pullamayı unutmuşsun Eşref Efendi, hele bir pul sahibi olana kadar sende kalsın» der.

Paşanın bu hoşgörlüğü karşısında Eşref şu beyti hemen oracıkta irticalen okur:

Sadrıâzamda olaydı bendeki bahtı siyah
Bir köye muhtarı sani eylemezdi padişah.

Ve okuduktan sonra Kâmil Paşa'nın önce eline, sonra elini, çektiğini görünce ayaklarına kapanıp af dilemek ister. Paşa, Eşref'i ayağa kaldırır ve şu fıkrayı anlatır:

«— Peygamberimizin huzuruna bir bedevî girer ve ayaklarına kapanarak secde eder.»

Peygamberimizin kaşları çatılır:

«— Sen Müslüman mısın?»

Bedevî:

«— Elhamdülillâh. Allah'a şükür» deyince,

«— Öyleyse başını kaldır, boynunu dik tut... İslâm, Allah'tan başkasının huzurunda secde etmez ve Allah'ın yanında senin ile benim yerimiz eşittir.»

Bu fıkra üzerine Eşref, Kâmil Paşa'yı ağlayarak kucaklar.

★

Yahudi olsa bile Müslüman olmadan bir kimsenin başvezir yapılamayacağını az çok Osmanlı tarihi okuyanlar bilirler. İşte aynı Sadırazam için bir hicviye daha:

Lûtfet de padişahım Ağop Paşa'yı sadırazam et!
Deninin yerine varsın gelen de bir deni olsun.
Sadaret mührünü vermek ger memnu' ise Müslümana,
Yahudiden usandık bir zaman da Ermeni olsun!

Şimdi böyle yazdı diye Sadırazamın bir musevi, hele Ağop Paşa'nın bir deni olduğuna mı inanacağız? Şair değil mi bu? İster gök yüzüne çıkarır, ister yerin dibine geçirir, o günkü esen rüzgâra ve çok kerre şahsî çıkarlarının rotasına bağlıdırlar.

Abdullah Ziya KOZANOĞLU

★

AGOP PAŞA'NIN ÖLÜMÜ

II. Abdülhamid, Mâliye nâzırlığı, Hazîne-i Hassa nâzırlığı yapan Agop Paşa'yı severdi. Türk kültürü ile yetişen Agop Paşa, tam bir Osmanlı idi.

Hünkâra bağlılığı ve sadâkatı ile de meşhurdu. Bekârdı. İhtiyar annesiyle beraber Yeniköy'de otururdu.

Bir gün Pâdişah ona sormuştu:

— Paşa, saraydan çıktıktan sonra nereye gidersin, ne yaparsın?..

Agop Paşa:

— Şevketlûm, demiş Doğru Yeniköy'deki fakirhâneye giderim. Ata binmeyi severim, ara sıra at gezintisi yaparım!..

Abdülhamid ertesi günü, İstabl-ı âmire'den Agop Paşa'ya bir kır at hediye etmişti.

Paşa bir gün ata binmiş, gezmeğe çıkmıştı. Çalıların arasından çıkan bir kediden ürken at gemi azıya almış, uçmaya başlamış ve nihâyet paşayı Kalender kasrının duvarına çarparak yere yuvarlamıştı.

Kafa tası patlayan Agop Paşa ölmüştü. Abdülhamid çok sevdiği paşanın, kendisinin hediye ettiği atın yaptığı bir kaza ile bu şekilde ölüşünden çok müteessir olmuştu. Başmâbeyincisini paşanın annesine başsağlığı dilemeye göndermişti. Başmâbeyinci hünkârın çok müteessir olduğunu, teessürünün derinliğinden yemek bile yiyemediğini felâketzede kadına anlatmış, teselliye çalışmış. İhtiyaçlarının dâima şevketlû hünkâr tarafından temin edileceğini de söylemişti.

İhtiyar anne bu şahâne tâziyetten duyduğu memnunluğu anlatırken demiş ki:

— Bir Agop'um öldüyse bir oğlum sağdır. Allah uzun ömürler versin, müteessir olmasınlar, kazâya rızâdan başka elden ne gelir?..

Tarih Hazinesi: 1.12.1950

Eski Hazine-i hassa nâzırı Agop Paşa'nın, attan düşüp ölmesi üzerine şu hicivli tarih yazılmıştı:

«Attı at ânı, o da düzâha attı cânın
Biri duymuştu bunu, çıktı dedi memşâdan:
Nalları atmak ile (dördü hisabdan tarh et)
Çıka tarihi vefat ism-i (Agop Paşa) dan.»

H. Y.

BİR VÂLİ İÇİN

Eşref, uysun, uymasın müstehcen yakıştırmalarla Vali ve Sadrâzamları hicvederdi. Halk, iktidarda gördüğü kimselerin hicvedilmesinden büyük zevk duyardı. İşte iki örnek. Bir Valiye yazdığı:

Bahtından şikâyet etme! İşte Valisin bu gün.
Bir zamanlar binbir direk üstünde bir berber idin.
Validen lûtf eylemiş hakkında yoksa ey teres
Sen babandan olsaydın bu gün ester idin.

★

ÂLİ PAŞA VE EŞREF

Sadrâzam Âli Paşa'ya çok hesabî olduğu için Yahudi derlerdi. İşte **Eşref**'in Âli Paşa'yı hicvedişi:

Hazır esvap satan kavmi Yahutdan birisi,
Bana bir kaşkariko oynadı hem de külliyetile,
S...im ecdâdını amma nideyim?
Sadırâzam gücanür gayreti milliyet ile. (*)

Âli Paşa'ya bu hicvi okudular ve Eşref'in asılmasını istediler. Âli Paşa:

«— Eşrefi asacak daracağının altına geçer kendisine destek olurum» dedi. «Devlet bahçesinin çiçekleridir şairler. Gülü seven dikenine katlanır. zinhar dokunmayın.»

Eşref'in hicivleri arasında Sadrazamın Yahudi sayılmasının gerçeğe uymadığını söyleyenler oldu. Ve Sadırazamın Âli Paşa olmayacağını da anlatanlar çıktı. Maksat hiciv, bu arada da tarihe dokunuyoruz. Hicvin, zarif ve yakışmış olması gereklidir.

Abdullah Ziya Kozanoğlu

(*) Bu Kıt'a Kâmil Paşa için yazılmıştır. **H. Y.**

BOĞAZINA KADAR

Çalıp çırpmadan yaşadığı ve doğru sözlü olduğu için fakirlik içinde yaşayan şair Eşref'e kaymakamlığı sırasında, arkadaşlarından İzmir'li Cüce Raif Bey dert yanmış:

— Durumumu hiç sorma Eşref'ciğim! Gırtlağıma kadar borç içindeyim!...

Eşref gülmüş:

— Yine sen boyunun kısalığına şükret. Ya ben ne yapayım? Senden üç kere uzunum.

★

HER ŞEY GEÇER

Şair Eşref, yağmurlu bir günde, İzmir'de sağanaktan korunmak için bir saçağın altına sığınıp, yoldan geçecek bir araba beklemeye başlamış. On dakika, yarım saat, bir saat beklemiş. Bakmış ki, ne yağmur diniyor, ne de bir araba geçiyor. Sonunda geç kalacağını düşünüp yürümek zorunda kalmış. Gittiği yerde, onu sırılsıklam, iliklerine kadar ıslanmış görenler:

— Bu halin ne? Denize mi düştün? diye sormuşlar.

Eşref, kendisine has nüktesini yapmış:

— Eski sözlere inanmamanın cezasını çektim!

— Ne gibi?

— Dünyada her şey geçer, derler. Ben saçağın altında bir saat bekledim, bir araba bile geçmedi.

★

SEN NE KARIŞIYORSUN?..

Okuma - yazma bilmiyen PAŞA'lardan birisi, bir yaz günü, Boğaziçi vapurunda, ünlü hiciv üstâdı Şair Eşref'le, edebiyat tarihi üstâdı Hoca Hayret Efendiye rastladı. Şairle Bilgin, başbaşa vermişler, Nailî-i Kadîm'in, devrin meşhur hattatlarından birisi tarafından yazılmış divânı ellerinde sohbet ediyorlardı, PAŞA, merak etti, ellerindeki-

nin ne olduğunu sordu, aldı ve hat'tı kadar tezhîb'i de sanat şâheseri olan divân'ı elinde evirdi, çevirdi, cildinin zerâfetine hayran kaldı, bu arada **okur gibi** yaptı, fakat ne hazin ki, divân'ı ters tuttu: Başaşağı çevirmişti...

Şair Eşref'in sözünü sakınmaz bir zat olduğunu bilen Paşa'nın okuma yazması olan kâhyası, dayanamadı, çevrenin mümkün olduğu kadar duymamasına çalıştığı yavaş sesle PAŞA'sını uyardı:

«— Aman efendimiz... Kitabı ters tutuyorsunuz!..»

Eşref, Kâhya Efendi'nin ikâzını duymuştu. PAŞA'nın cevap vermesine fırsat bırakmadan, kaşlarını çatarak Kâhya Efendi'ye çıkıştı:

«— Bre haddini bilmez!.. Sen ne karışıyorsun? Paşa Hazretleri için kitabın öte tarafı da terstir!..»

★

EŞREF'İN RUHU

Ruh çağırma hususunda emsalsiz kudreti olan Feruzan Selçuk; bir gece, Bahçelievler'de meraklı bir topluluk huzurunda ellerini masaya koydu ve gaybe seslenerek:

— Ey, şair Eşref'in nezih ruhu!... diye hitabetti, lütfen teşrif eder misiniz!... Geldiğinizi, masanın ayağını beş kere vurarak, bildiriniz!...

Az sonra masa; beş kere havalanarak, ruhun geldiğini haber verdi. Üstüd Feruzan Selçuk sordu:

— Halen nerede bulunuyorsunuz?...

Eşref; masanın ayağını alfabeye göre vurarak, cevap verdi:

— Tasviri mümkün olmıyan bir ışık, renk ve âhenk âlemindeyim!...

— Orada zikre şayan hâdiseler cereyan ediyor mu?..

— Geçende bir ayıyı, imamlık pâyesiyle, cennete koydular. Sordum; bir din simsarı yobazı boğduğu için, bu mükâfat verilmiş!...

Feruzan Selçuk ruha rica etti:

— Peki; sizin gibi bir nüktedan, bu hadiseden mülhem olarak, bize bir epri lûtfetmezler mi?...

Eşref, cevap verdi:

— Türkiye'deki siyasî hadisatı ruhen takip edip, üzülüyorum!... Ayıya: «Bu işi sağır sultana yapsaydın, imam değil, peygamber olurdun!...» dedim!...

★

EBCET HESABI

İrtikâbile tanınmış vezirlerden biri öldü, ailesi hemen şair Eşref'e müracaat ederek, ölen vezir için mezar taşına yazılmak üzere bir şiir istediler. Şiirin sonunda da ebcet hesabile tarih düşecekti.

Vezir gömüldü, mezarın etrafına duvar çekildi, yaldızlı taş hazırlandı, fakat Eşref'in şiiri bir türlü gelmiyor, yazısız mezar taşı taşçıda bekleyip duruyordu.

Nihayet vezirin ailesi bir kere daha şair Eşref'e başvurdu. Şair, önünde kâğıt, kalem, düşünüp duruyordu. Sordular:

— Tarih bitti mi?

Şair Eşref yerinden fırladı:

— Nasıl biter? dedi, son beyite geldi dayandı... Keratayı bir türlü cennete sokamadım, gitti!

★

MESCİT NASİP OLDU!

Eski Sadrazamlardan Halil Rıfat Paşa'nın oğlu Cavit Bey, Arnavut Mustafa adında biri tarafından Ada iskelesinde öldürülmüştü.

Cavit Bey'in na'şı iskele civarındaki mescide kaldırılıp orada bir müddet bekletilmişti. Şair Eşref, bu hadise üzerine aşağıdaki mısraları söylemiştir:

«Müyesser olmamışken câmie girmek hayatında,
Vefat ettikte Cavid'e bakın mescit nâsip oldu!»

YERİNE KİM BAKACAK?

Eşref, bir kasabada kaymakam bulunduğu sırada, bir gun izinli gitmek üzere mezuniyet istemiş, İstanbul hükûmeti de (Âsayişin bozuk olduğu bu zamanda kendisine kimin vekâlet edeceğini) sormuştur. Şair, bütün memlekette âsayişin bozuk olduğu o devirde kendisinden böyle bir şeyin sorulmasına kızmış ve şu cevabı vermiş:

(İşe âsayişe kadı efendi bakacaktır!...)

★

EŞREF'İN CEVABI

İkinci Abdülhamid'in istibdad devrinde bir polisin meşhur hiciv şairi Eşref'e hıncı vardır; bir gece Eşref'in sokağa fenersiz çıkmasını fırsat bilir, karakola götürmek ister, şair ayak direyince yakasına yapışır, arada sille tokat kullanır, nihayet iki polis daha gelir, Eşref'i karakola götürürler, ertesi sabah da: «Vazife başındaki zaptiye memuruna tokat attı» suçuyla Müstantikliğe sevkedilir. Müstantik Ohannes Efendi isminde bir Ermenidir, gayet korkak, çekingen bir adamdır. Usulen bir kâğıda suallerini yazarak Eşref'e uzatır:

— Bunlara cevap verin!...

Der. Eşref de, «Suallerinizin topuna cevaptır» diye hemen şu kıt'ayı yazar:

Elinde yok adâlet, olsa da sen kim, adâlet kim,
Kimi maznun görürsen hep «Kabahat sendedir!..»
dersin...
Polisler üstüme saldırdı, ben de sille aşk ettim
Be Müstantik Efendi!.. Söyle, sen olsan ne bok yersin!

★

İNŞALLAH...

Kâmil Paşa'nın İzmir Valiliği sırasında, şair Eşref de Akhisar'da kaymakamlık yapıyormuş. Vilâyetten bazı ma-

iûmatın acele gönderilmesi telle istenmiş. Fakat Eşref, bir bahçeden bir bahçeye göçüp iyşi nûş ile vaktini geçirdiğinden, yazıya bir türlü cevap verilememiş. Bu sefer Kâmil Paşa, ikinci bir telgraf çekmiş... Demiş ki :

«Falan tarihli telle istenilen malûmat gönderilmemiştir. Yakında teftişe çıkacağım. Kazanıza da uğrayacağım.»

Bir nevi tehdidi ihtiva eden bu telgrafa **Eşref** şu telgrafla cevap vermiş: **«İnşallah kazaya uğrarsınız.»**

★

NUMARASIZ GÖZLÜK...

Şair Eşref'e sordular:

— Niçin o zehir gibi hicviyelerinde çok defa isim tayin etmiyorsun? Kimin için yazıldıkları belli olmuyor?

Meşhur heccav güldü:

— Niçin olacak, bütün alçaklara tatbik edilsin de numarasız gözlük gibi kullanılsın diye!

MAHREM KALMASI İÇİN!

Eşref merhum, «Aydın» gazetesinin çok az satıldığını anlatmak için:

— Bir sözün mahrem kalmasını arzu ederseniz «Aydın» gazetesine yazdırınız! Der.

ŞAİRİN İNTİHARI

1918 yılının Eylül ayında bazı tanınmış şahısların intihar ettiğini gazeteler yazmıştı. **Hüseyin Kâmi**'nin de kendisini Bebek'te öldürdüğü haberi yayılmıştı.

O zaman şair Eşref, şu kıt'ayı yazmıştı:

İntihar etmez o kâfir, bunda mutlak hile var,
Gerçi şâyi oldu yekden böyle bir muğlak haber.
Söyledim tarih-i tamın yeyile ben Eşref,
İntihar etmek değil bu şöhrete doğru sefer.

Temaşâ mecmuası: 26.9.1918, Sayı: 9

İNTİHAR EDEPSİZLİKTİR

Eşref'in kaleminden:

«Şu satırları yazdığım sırada gazetelerde okudum ki, birisi intihar etmiş. Ben intihar aleyhinde bir adamım. Çünkü herhangi adama kızarsam, onu ben öldürmeliyim, hükûmet de beni öldürmelidir. Durup dururken kendi kendimi öldürmek bence edepsizliktir. Her neyse bu münasebetle söylediğim bir kıt'ayı şuraya yazacağım:»

Hâdisât-ı dehri seyrettikçe âdem etmeli;
Bir girilmişken, neden paydostan evvel gitmeli?
Vâkıa pek güç değildir intihar etmek, fakat
Mudhikât-ı âlemi, bilmem nasıl terketmeli?

★

G A Z E L

Devri sabık'ın bir büyüğü, Çankaya Köşkü'nden ayrıldıktan sonra, pek hazin şiirler yazmağa başlamıştır. Ötedenberi, musiki ve tiyatroya karşı büyük bir ilgisi olan bu zat, şimdi **Eşref** tarzında gazeller döktürmektedir. Bu gazelleri hem yazıp, hem okuyan, bu zat, son yazdığı bir gazelini eski ahbaplığımızdan ötürü gazetemize yollamıştır. Kendilerine teşekkür ederiz.

Erganûnu dinlemez bir cins-i fevkalâdeyim,
Daima kanunu berbâdetmeğe amâdeyim,
Müstakillen bir hükümdârdım bu mülk-ü millete
Şimdi oldum saltanattan ba'demâ azâdeyim.
Kadr-ü millet ne imiş indimde vâr eyle kıyas
Trumanın râhındayım. bir köhne Marşalzâdeyim.
En büyük derdimdi koltuk, şimdi kaldım bak yaya...
Attan indim bir topal eşşek de yok, pîyâdeyim...
Hür değildir, teb'a millet, bende ŞEF'lik var iken,
Genç de olsa anladım, anhâdeyim, minhâdeyim.

Medet: 3-6-1950

Çimenlerin üzerine gurup gurup oturmuşlar. İçlerinden birine yaklaştım. Orta yerde şair Eşref, hem okuyor, hem yanında akan dereden tas tas şarap içiyordu. Aklıma oğlu Mustafa'nın yazdığı şu beyit geldi:

Başka sanma, mevt'ne merhumun, işrettir sebep,
Durmadı ispirtosuz bir gün içerdi daima.

Sağında, solunda hurileri görünce, yine oğlunun bir beytini hatırladım:

Âdetiydi bir güzel görse peretiş eylemek,
Dört karı almışken, almak istiyordu bir daha.

— Hoş geldin evlât! dedi.

— Hoş bulduk üstad, dedim.

— Ne haber öbür dünyadan?

— Cayır cayır yanıyor.

Eşref bir kıt'a söyledi:

Nikbin ol, sevk-u gafletle deme ceffel-kelâm
Eski yangınlardaki kıymetli eşya kalmamış.
Bâbıâlî yangınında lâyıkıyla anladık,
Ortada efradı var amma, tutumba kalmamış!...

Hemen ağzımı dereye dayadım, kana kana içtim.

— Kimler var iktidarda? diye sordu.

— **Menderes!** dedim.

— Şimdi böyle bir fırka mı kuruldu?

— Menderes var, diye tekrarladım.

— Ya muhalifler?

— **Hüseyin Cahit...**

Büsbütün şaşırdı, Hüseyin Cahi için şu kıt'ayı okudu

Arızû ettiği eşkâle koyup mânayı,
Hokkabazlıkla süreyyâyı serâ gösteriyor,
Ne meharet ki Tanininde Cenab-ı Cahit,
Karayı ak, akı isterse kara gösteriyor.

— Aman üstad, dedim, şimdi **Hüseyin Cahit** «Halkçı» da hürriyete hizmet ediyor.

Eşref buna da şu kıta ile cevap verdi:

Hizmet etmek devr-i istibdat ile hürriyete,
Her kula olmaz müyesser, ihtidâ etmek gibi!
Tûlü müddet küfr ile imrâr edip te ömrünü,
Bir şehâdetle sonunda cennete girmek gibi.

— Nasıl? dedi, şimdi istediğiniz gibi yazabiliyor musunuz?

İçimi çektim:

— Başka ne var, ne yok? dedi.

Ben de yokları saydım döndüm. Eşref hayretle beni dinledikten sonra şu şiiri okudu:

Fırkaya kim hor bakarsa burnu sürtülmektedir!
Olsa cemiyette falso üstü örtülmektedir!
Başka cânipten terakki şimdi dürtülmektedir!
Siz sokuldukça bu nâmın vazıı gülmektedir.
Fırkada der ki çoğaldı safderunânın adı.

Ben eski alışkanlıkla korkmağa başlamıştım.

— Anlat... dedi.

Sudan, şekerden, etten, ekmekten, hürriyetten, ne varsa anlattım.

Eşref kükredi:

Haşlasam mı şunları, sussam mı yoksa lâf olup,
Böyle bâr-ı sırtıma alsam mı bir hammal olup?
Nokta-i hayrette, kaldım, bir acâip hâl olup,
Keyfimiz ister ki mart olsun haziranın adı.

— Çok matrak adamsın üstad, dedim.

— Ne? Ne demek o?...

— Matrak... Yani çok şakacı, dalgacı...

Yanında hiç konuşmadan boyna içen şair **Hayret'e** döndü, şunları söyledi:

Başkalaştı ortalık fikr-i tecedddüt mü ne hâl?
Lâf olursun şimdi gençlerle edersen hasbühal!
Kuş dlli söyler sanırsın, anlamak emr-ü muhal!...

Tam o sırada iki melek kolumdan tuttu:

— Haydi sorguya!... dediler.

— Ne sorgusu? dedim.

— Sen Eşref'le konuşursan, daha çok sorguya gidersin, dediler.

Akbaba: 29-7-1954

★

Enstantaneler :

YIKIN ŞU MEL'UNU

Bir gün Sultan Abdülâziz, Topkayı Sarayı'dan ata binerek, Soğukçeşme kapısından çıktı (10 Mayıs 1869). Babıâlide, eski Tomruk Dairesi'nin karşısında padişahlara mahsus Hünkâr kapısı açıldı. Sultan Abdülâziz, at üstünde avluya girdi, binek taşında meşhur kır atından indi; Hünkâr Dairesine doğru yürüdü.

Burası, «Şûrayı Devlet» umumî heyetinin toplanması için özel surette yapılmış ve anfiteatr şeklinde düzenlenmişti. Eşyası kırmızı kadifedendi.

Salonun, üçü bir tarafta, diğer üçü bir tarafta, olmak üzere ve arabesk paravan şeklinde altı kapısı vardı. Kapılar, sökülüp takılacak şekilde yapılmıştı, kaldırıldığı zaman Hünkâr Dairesiyle umumî heyetin toplandığı yer birleşiyordu.

O gün padişah bir nutuk söyledi. Bu nutkunda adlî kuvvetin «Divânı Ahkâmı Adliye» ye, teşriî kuvvetin beş daireden mürekkep olan «Şûrâyı Devlet» e verildiğini bildirdi.

Hocalardan biri ayağa kalktı, bazı itirazlarda bulundu, padişah lâzım gelen cevabı verdi...

İki heyetin üyeleriyle «bütün vezirler, müşirler. ferikler, Bâlâ ve Ulâ rütbesindeki rical, hocaların ileri gelenleri huzurunda» «Âli Paşa uzun bir nutuk okudu. Bunda, bir yıllık çalışmaların hesabını veriyordu.

Abdülâziz de bir kapanış konuşması yaptı; Devlet adamlarının çalışmalarından ne gibi faydalar sağlanacağını, gelecek yıllarda ne gibi çalışmalar beklemek lâzım geldiğini birer birer sayıp belirtti.

Bugünkü (Danıştay) a bu teşekkül beşik ve temel oldu. Ve o devirde bir nevi (Millet Meclisi) ödevini gördü. Fakat, başarılarında ödevini hakkiyle yapmış olduğu hükmü verilemez. Çünkü zaman geçtikçe hüviyetini kaybetti. Hele İkinci Sultan Abdülhamid devrinde, aralarında, Recaizade Ekrem Bey, Macit Bey, Çapanoğlu Ali Bey, Lâstik Sait Bey gibi değerli ve bilgin insanlarla ve daha bu ayarda başkanları ve üyeleri bulunan «Şûrayı Devlet», yeni yeni katılan cahil elemanlarla acaip bir teşekkül oldu.

İdare ve hukuk mevzuunda cidden birer kudret ve birer otorite olan insanların bazıları iş başından uzaklaştırıldıktan, sürüldükten ve öldükten sonra (Şûrayı Devlet» büsbütün kötü bir duruma düştü. Kafa ve kalem, idare ve kanun adamlarının yerine birtakım hafiyeler getirildi, üyeliklerine yirmi yaşındaki paşa çocukları tâyin olundu ve bir zaman geldi ki, üyeliklere getirilenlerin sayısının kabarıklığı yüzünden, bunları oturtacak sandalye bulunamadı. Ve bunun içindir ki, verimsiz ve zavallı kaldı.

Büyük hiciv şairi Eşref'in bu mevzua temas eden şöyle bir kıt'ası vardır:

Oldu âzâ biri (Şura) ya, dedim: yer yoktur,
Olsa olsa sana ancak, budur tedbirim,
Tutacak anda kayış yoksa tramvay âsâ,
Ayak üstünde reisin . . . . . tut mirim.

Yeni İstanbul: 9-8-955 **Münir Süleyman ÇAPANOĞLU**

SEVMEDİĞİ ADAM

Şair Eşref'e sevmediği adamın kim olduğunu sorduklarında, şu cevabı vermişti :

B e y i t

Ne İtalyan, ne Yunandır, ne Frenk,
Taşra kıptisine benzer pezevenk!..

DÜŞEN SARHOŞ

Eşref, bir gün Ahmet Rasim'le meyhanede içiyorlardı. Üstadların şakalaşmalarından hoşlanan bir müşteri gülerken muvazenesini kaybederek sandalyeden düştü. Bunu gören Eşref, hemen şu beyti söyledi :

Bilbedâhe söyledim tasvirini işkenbeden,
Hande-i mestâne yıkdı serhoşu iskemleden..

TATLI BİR SÖĞÜŞ

Şair Eşref'e, **Hüseyin Siret**'in bazı şiirlerini tenkid ettiğini söylemişler. Eşref buna ne kadar kızsa da şair Hüseyin Siret'e efendice şu cevabı vermişti:

Nâ-behengâm ey bana mihman olan
Tablakârımla döğüş ister misin?
Matbah-ı tab'ımda yoktur başka şey,
Tatlı dilden bir söğüş ister misin?

★

ELLER DEĞİŞTİ

Meşrutîyet devrinde, dostlarından birisi İzmir'de şair Eşref'e gider, sorar :

— Beybaba!. Ahvâl nasıl gidiyor?. Ne âlemdeyiz?.

Eşref, biraz durur, düşünür gibi yapar ve sonra şu cevabı verir :

Yumruk yine o yumruk, yalnız eller değişti!.

Mizah Tarihimizden :

ŞAİR EŞREF'TEN ÜÇ FIKRA

اشرف

Eşref : Haftalık Mizah Gazetesidir. • Müdürü Hüseyin Nazmi • Ser Muharriri (Baş Yazarı) Şair Eşref • Çıktığı Yıl : 1909 • Nüshası 20 Para • Seneliği Dersaadet ve Vilâyata Posta Ücretiyle (65), • Altı Aylığı (35) kuruştur. •

EŞREF ANLATIYOR :

(Fıkralar bugünkü dile çevrilmiştir.)

(İzmir'de) Üçüncü Kordon'da, Frenklerin «Dam dö Paris», Türklerin «A. Pazarı» dedikleri bir yer vardır. Bir gece, eski başbakanlardan Kâmil Paşa hazretlerinin damadı, İzmir Askerî Hastahanesi Başhekimi **Faik Paşa** ile oraya gitmiştik. O gece Fransız Devrimi gecesi olduğu için, her taraf hıncahınç dolu idi. Madam Abudun hanesi karşısındaki gazino da (iğne atılsa, yere düşmeyecek), sözüne uygun idi. Benimle, Paşa Hazretleri için birer sandalye alarak, iki kapının kanadında oturmaktan başka çâre yoktu. Paşa : **«Aman Eşref, şu halimizi bir tasvir et...»** dedi.

Fakir de şu kıt'ayı söyledim :

İhtiyarız, Kordona çıkmaklığa yüz kalmadı,
Salhurde bir uşaktan farkımız yoktur bizim.
Girmeyiz meyhaneye babında nöbet bekleriz,
A. pazarında ta... tan farkımız yoktur bizim...

EŞREF ANLATIYOR :

«Bir tarihte Alaşehir'den Izmir'e gelirken, beraberimde bulunan bir zât, **Hazret-i Âdem**'in çamurunda saman olup olmadığını, ben takiraen sormuştu.

Bu soruya o sırada aklıma gelen Ulu Kur'anın âyetleriyle cevap vermek istedimse de, o zât oralarda olmadı. Baktım guç anlıyacak! Bir kıt'a tasarlamaga başladım. Bir kaç dakika içinde aşağıdaki kıt'a ortaya çıktı. Bereket versin anında soru sahibini susturabilaim. Kıt'a şudur :

Ey bana tıynet-i Âdem'de saman var mı diyen,
Bir daha etme bana gel bu sual'i hâmı.
Balçığında saman olsaydı eğer ebülbeşerin,
Çatlayıp da yarık olmazdı ananın a.....

EŞREF ANLATIYOR :

«Kadınların çarşaf giymesinin aleyhinde bulunduğundan açık saçık bir kızla evlenen birisi, zifaf gecesinde kızı, kız bulamamasından dolayı can sıkıntısı ile akşam üstü dışarı çıkıp üzüntüsünü dağıtmak için biraz çakıştırdıktan sonra eve döner. Vur ha, vur ha; gelen yok, giden yok!. Neden sonra kapı açılınca, gelin hanımla damat bey arasında aşağıdaki konuşma olur :

Damat :

— Canım, iki saattir kapıyı çalıyorum, açmıyorsunuz.

Gelin :

— Affedersiniz efendim, küpe taktırmak için kulağımı deldiriyordum.

Damat :

— Bravo, babanızın evinde delinecek şeyi burada, burada delinecek şeyi, babanızın evinde deldiriyorsunuz!...

80 YILLIK HÂTIRALAR— MENKIBELER

ŞAİR EŞREF'İN HAYATI VE MÂCERALARI

★

HÜSEYİN RİFAT ARKADAŞA :

Âlem-i mânâda görmüşsün geçende Eşref'i,
Seyl-i hicvi hazretin ağzında etmiş insibap...
Söyleyen, ilham eden o, sen dahi kayd eyleyen,
Müşterektir hakkınız: Allâh-ü âlem bissevap!...

Alay: 7.2.1920 **Evliya**

★

İLK TANIŞMA:

1310 (1894) senelerinde İzmir'de, yedi senelik idâdinin son sınıfında talebe idim; edebiyat ve şiir hastalığı bende gereği gibi kendini göstermiş olduğundan hoşuma giden herhangi bir parçayı sınıftaki karatahtaya tebeşirle yazar, sonra karşısına geçerek yüksek sesle okur — kendimce — zevk alırdım.

Bir gün yine sevdiğim bir şiiri böyle yazarken, sınıf arkadaşlarımdan — ismini hatırlayamadığım — biri yanıma sokularak:

— Bizim Buldan'a yeni bir kaymakam geldi; o da şairmiş; hem öyle şiirleri varmış ki, şimdiye kadar hiç bir şairde görülmemiş, demişti. Adını sordum:

— Eşref!

Dedi; ben güya edebiyat tarihimizi baştan başa, hem de âlimcesine bilirmiş gibi:

— Şimdiye kadar adı sanı bile duyulmamış! diye malûmat sattım.

O gün arkadaşım bana bir kıtasını okumuş, muhteviyat, mânâ itibariyle o vakite kadar gördüklerime benzememesi cihetiyle biraz da garibime gitmişti.

O günlerde mektebin müdür muavini ile aramda geçen bir mesele üzerine tasdikname alarak mektepten ayrıldıktan sonra — babamla da aram açılmış olduğu için — evi de askıya asmış bulunduğumdan, ayda üç altın lira aylıkla, İzmir'de Cin Ahmet Bey namında bir akvukatın çıkarmakta olduğu «Hizmet» gazetesine evvelâ kâtip ve birkaç ay sonra da, Salamon Mizrahi namındaki bir Musevinin yerine muharrir oldum.

Cin Ahmet Beyin Nedret Hilmi (*) namında bir de ortağı vardı; ve, kendisi mütemâdiyen bezik oynayarak kumarla vakit geçirdiğinden gazetenin bütün yazı işine Nedret Hilmi bakardı.

İlminden, faziletinden çok istifade ettiğim bu adam, medrese tahsili görmüş olmakla beraber iyi Fransızca da bilirdi; hukuka ait de birçok eserleri vardı.

İdarehaneye İzmir'in *fikir ve irfan adamları* gelirlerdi; bu ziyaretçilerin arasında başlıca avukat Tevfik Nevzat, doktor Taşlı zâde Ethem beyler gibi günün hükûmetçe lekelileri vardı. Esasen **«Hizmet»** gazetesi ve onun mensupları, yalnız İzmir hükûmet erkânının değil, ta uzaktan Yıldız *sarayının* da hoşuna gitmeyen kimselerdi.

Bir gün hükûmet dairelerini dolaşarak topladığım havâdislerle matbaaya dönüp başmuharririn odasına girdiğim zaman, mûtad hilâfına Cin Ahmed'i yazı odasında bezik oyunu oynarken gördüm; bezikçilerin etrafına toplananlar arasında şimdiye kadar hiç yüzünü görmediğim bir yabancı zât daha vardı ve herkes hemen onunla görüşüyor, onunla meşgul oluyordu.

Bir sandalye alarak ve Nedret Hilmi'nin yazıhânesinin karşısına geçerek topladığım şeyleri önüne koyduğum sırada idi ki, odada bir kahkaha tufanıdır koptu. Tabiî Ned-

---

(*) Bu zat aslen Ermeni idi. Hukuk malûmatı çok yüsek ve bu yolda birçok eser sahibidir. Asıl ismi Nazaret'dir.

ret Hilmi ve ben elimiz ve önümüzdeki işi bırakarak o tarafa döndük, herkes:

— Aman... Aman; bir daha lûtfet!

Diye ricalar ediyor, bir iki kişi de bir şeyler yazmaya hazırlanıyorlardı. Şimdiye kadar hiç yüzünü görmemiş olduğum o yeni misafir, ağız dolgunluklu bir okuyuşla, sert acele bir edâ ile şu kıtayı okumuştu:

Bilmedik kalmadı âlemde bezik cünbüşünü,
Tıfl-ı nevzâda varınca anı tahsil etti;
Bir zamanlar biz onu zamme ile oynar idik.
Şimdi ebnâ-yı zaman fethaya tahvil etti?

O gün mazmunu birdenbire kavrayamamış olmakla beraber, ben de o yeni misafire hürmet göstermiş gibi olmak için acele bir kopyesini aldım; kendi kendime bir daha okuyunca anladım ki bu şair, o vakite kadar işittiğim, şiirlerini okuduğum şairlerden pek başka bir şeylerdi.

Odada bulunanlar içinde evvelce, Tevfik Nevzad'a fazla hürmet ederdim; çünkü onun da şairliği vardı; bugün onların arasına bir de bu zât karışmıştı; ayni zamanda bu zatta bir de «bir başkalık» vardı.

Nedret Hilmi'ye bu zâtın kim olduğunu sormuştum; o da beni elimden tutarak ve elini öpersin diyerek, yanına götürdü.

— Eşref Efendi hazretleri... Bizim yeni muharrirlerimizden; edebiyat meraklısı değil, edebiyatın delisi; avukat Kadı zâde Hâfız Rifat Efendinin küçük oğlu.

Diye beni prezante etti; hemen eline sarılarak öptüm.

İşte fesi arkaya doğru giyilmiş, kıyâfeti pek de yolunda olmayan bu zât — mektepte bulunduğum sırada sınıf arkadaşımın haber verdiği — Buldan kaymakamı **şair Eşref** idi.

Cin Ahmet yine oyununa dalmış, yeni misafirin etrafını alanlar sohbetlerine dalmış, Nedret Hilmi ile ben de

işimizle uğraşmaya başlamıştık; fakat ne Cin Ahmet bezikine devam edebiliyor, ne de ben ve Nedret Hilmi önümüzdeki işi görebiliyorduk. Çünkü Eşref, etrafında toplananları gülmeden kırıp geçiriyordu.

Onlar beziki, biz de yazıyı bir tarafa bırakarak aralarına katıldık. Fakat meclis devam etmedi; biraz sonra hep birden kalkıp — İzmir rıhtımları üzerindeki — Kramer gazinosuna gittiler.

Eşref'in o günkü hâli üzerimde büyük bir tesir bırakmıştı; memlekette tanıdığım meselâ başta Tevfik Nevzat olmak üzere ticaretle meşgul Cevdet, vilâyet muhasebesinde Fikri, Tokâdîzâde Şekip gibi şairler vardı. Fakat Nevzat çok az yazardı; — uzaktan taallûkatımdan olan — Cevdet mezar taşları ile meşguldü; velût bir şeyler de değildi. Tokâdîzâde Şekib'e gelince, o da daha gereği gibi olgunlaşmamış olacak ki, büyük ve kıymetli şeyler vermemişti. Hâl, tavır, edâ, tabiat, meşrep, konuşma, bilhassa şiirlerinin rengi ve onları okuyuş tarzı itibariyle yeni tanıdığım bu şair pek başka bir şeydi ve hemen nazarımda bir başkalık alıvermişti.

Kendi kendime düşünüyordum, bezik kıt'asını Eşref orada mı hazırlayıvermişti? O günlerde elimden hiç düşmeyen (Mecâmiüledeb) in bir yerinde gördüğüm gibi, bilbedâhe mi söylemişti?

Yıllarca meclislerinde bulundukça ve bir kıt'a söyleyeceği zaman gördüm ve öğrendim ki, Eşref fikren bir şey hazırlarken bir parmağı ile üst dudadığını basar, bıyıklarından bir veya ikisini dişleriyle keserdi. O gün de öyle mi yapmıştı, bilmem; fakat sonraları o vaziyeti aldığı zaman herhalde bir şeyler hazırladığını anlar ve bir iki dakikalık fasıladan sonra meclistekileri hayret ve kahkahalara boğacak yeni bir kıt'asına şahit olurdum.

İşte şair Eşref'i ilk defa bu suretle tanımak şerefini kazanmıştım.

ÇOCUKLUK VE GENÇLİK YILLARI

Tercümei hali yazılmak istenen herhangi bir şairin, hakîmin ilim ve fen adamının yalnız eserlerini ve o eserleri verdiği zamanları, âdetlerini, mizacını, ahlâkını değil, doğduğu yerler ahalisinin, içinden yetiştiği ailenin hususiyetlerini hatta bütün muhitini de gözönünde bulundurmak iktiza eder; — Alfred dö Müsse'nin hayatını tetkik eden bir eserde gördüğüm gibi — kucağında büyüdüğü süt ana ve hizmetçilerin bile hususiyetlerini ve bu hususiyetlerin çocuk üzerinde ne gibi tesir bıraktığını gözönünden ayırmamak lâzımdır.

Halbuki bizde devlet sicili, vakıfnâmeler olmasa, vaktiyle devlet makamının en yükseğini işgal edenlerin bugünkü çoluk çocukları soy soplarını öğrenemiyeceklerdi. Bu böyle olduğu halde herhangi bir aileden sivrilivermiş bir şairimizin, bir âlimimizin, bir musikişinasımızın aslını, faslını, nereden öğrenebiliriz ki?

Bir mütefekkir veya şairimizin ecdadını bilmek ve bulmak şöyle dursun, öldükten sonra onu gömdüğümüz toprağın içinde seneler ve senelerdir yapayalnız olduğu gibi bıraktık. Hâlâ da bırakıyoruz. Tıpkı bir bakkalın, bir manavın öldükten sonra nüfus kütüğünün bir iki satırı içinde unutulup gittiği gibi!

Şimdiki şu bilgisizliğimiz karşısında ve vesika darlığı içinde karşımızdaki şahıs bir de Eşref gibi, ele avuca sığmaz bir şair olursa yapılacak herhangi tahlil veya tetkikin ne dereceye kadar kıymeti olması kabildir.

Şurada kendi kendime şöyle bir şey soruyorum:

Manisa'da bir taraftan — zamanın telâkkisine göre — pek çok âlim yetişti; çünkü şehzâdeler, idare usulleri ve dersleri görsünler diye vilâyetlere gönderildiğinden Manisa kasabası da şehzâdelerin merkezleri idi; bu sebeple de bu gibi yerlerde, başka mahallere nazaran tah-

sil görmüş kimseler toplu bir halde bulunurlardı ve yine bu sebeple oralarda câmiler ve câmiler yanında medreseler yapılır, birçok talebe yetiştirilmiş olurdu.

Diğer taraftan, hükûmet adamlarının zulmüne uğrayanlar palasını beline takar, (martini) silâhını omuzuna vurur, dağlara çıkar, eşkıyalığa sapar, yıllar yılı hükûmet kuvvetlerini yorar, halkı da kasıp kavururlardı.

Eşref ise pek genç yaşta iken zeybek elbisesinin üzerindeki latasiyle gezerken, hükûmet zulmünden öteki eşkiyâlar gibi silâhını omuzuna vurup da dağa çıkacak yerde nasıl bir sâik ile kaleme sarıldı?

Gözümün önünde daha birçok sualler sıralanıyor: Eşref'i kaleme sarılmaya sevkeden ilk sebepler nelerdir? Böyle bir serkeşliğe ne zaman başlamıştır?

Onu ilk defa taşıran şey nedir? Taşıran kim olmuştur? İlk duygularının doğurduğu eserler neler ve nasıl şeylerdir?

Resmî tercümei halinden öğreniyoruz ki, kendisi o zeybek kıyafetile medrese talebesidir ve ancak Arapça lisanında (sarf) ilminin (emsile) sine kadar bir tahsil görmüştür. Sonra, neleri okuyarak bu yola dökülmüştür? Eserleri, metrûkâtı gösteriyor ki, Eşref de Nef'î ve bilhassa Ziya Paşa — Âli Paşa hakkındaki **(Zafernâme)**siyle — çok müessir olmuş. Derler ki, ilk kaymakamlıkla Şark vilâyetlerine gittiği sıralarda Van vâlisi Üsküdarlı Ârif Paşa ile geçinememiş ve ondan dolayı ilk defa olarak meşhûr ve uzun kasideyi yazarak yine kendisi tahmis etmiş. Fakat (Zafernâme) de olduğu gibi şerhini yazmamış.

Buna imkân ve ihtimal verilemez; çünkü yeni şiir yazmaya başlayan bir kimse, hatta başlangıcından on sene sonra da o kadar ağzı düzgün, hatta pek zarif nükte ve ithamlarla dolu ve yüklü bir şey ibdâ edemez.

Şu halde Eşref'in hicve, mizaha dökülüşü, bir şaki olamayışının sebebi kadar karanlıkta kalıyor.

Nuhbe-i Vehbî'yi şerhettiğinden dolayı:

Lüzumu bence yokken Nuhbe-i Vehbî'yi şerhetmiş;
Mübarek cedd-i pâkim zannederdim bî kerem çıkmış;
Görüp âsâr-ı asrı şimdi ettim hakkını teslim
Yaya köyden süvâr-i marifet Eşref dedem çıkmış.

Kıtasiyle iftihar ettiği büyükbabasının da kendisi üzerinde müessir olmadığı pek tabiî; çünkü büyükbaba medrese mahsûlü dindar bir softa; torun mütniş bir mûteriz ve fakat çok defa gaddar bir müstehzi. Babasına gelince: O şair değil ama, gelinlik kızı için cihaz almak üzere geldiği İzmir'den köyüne, yani Kırkağaca dönüşünde torununu kucağına vermişler; ve yine o baba cebinde yalnız on bir mecidiye olduğu halde hacca gitmiş; gelmiş; dönüşünde de o on bir mecidiyeden iktisat ederek birkaç tanesini geri getirebilmiş.

Eşref'in babası Hacı Mustafa'nın nasıl bir adam olduğunu, daha doğrusu Eşref'in nasıl bir babanın oğlu bulunduğunu anlamak için şu hikâyesini herhalde bilmek lâzımdır:

Ahmet Vefik Paşa, vali bulunduğu sırada hakkında biraz dedikodularda bulunan Kara Osman oğullarından — galiba Ömer ismindeki — ağayı Bursa'ya çağırtmış. Ne de olsa derebeyi ahfâdından olan ağa maiyet ne hadem, haşem birçok atlı zeybekleri alarak yola çıkmış ve ilk molayı da Yaya köyünde Hacı Mustafa'nın evinde ve ahırlarında vermiş.

Eşref gibi eli pek sıkı olan Hacı Mustafa, Ömer ağanın dallı, budaklı, gelişini ve bu hâlin kendisine pahâlıya malolacağını görünce hemen Kara Osman oğlunun yanına sokularak:

— Aman ağam ne yapıyorsun? Paşa seni, arkanda böyle bir sürü atlı zeybeklerle görünce «ahâlinin şikâyette hakları varmış; bu adam hâlâ zorbalıktan vazgeçmemiş, der ve seni öldürtüverir. Sen bu adamları başından

sav; Bursa'ya ikimiz beraber gidelim; ben orada işi idâre ederim» diye korkutmuş, zeybekleri Manisa'ya iade ettirerek hem masraftan yakasını kurtarmış, bilâkis ağa yanında Bursa'ya gidip gelinceye kadar açıktan, bedâva birçok günler geçirmiş.

Ömer ağanın, Hacı Mustafa ile birlikte paşanın huzuruna çıkmaları da apayrı ve pek gülünç bir sahnedir:

Bir gün paşa ikisini birden hükûmet konağındaki odasında kabul etmiş; paşa, köşedeki erkân minderinde upuzun lülesini çekiştirirken Hacı Mustafa, Ömer ağadan evvel öne atılarak:

— Paşa hazretleri... Ömer ağa derebeylik, eşkiyâlık ediyor, halkı haraca kesti; fakir fukarayı soyuyor; evinde kimseyi rahat yatırmıyor; harmanlara bedâvadan ortaklık ediyor, herkesin karılarını dağlara çekip oynatıyor, hasılı kimseye göz açtırmıyor.

(Hacı Mustafa, sözlerinin bu arasında biraz durakladıktan sonra(gibi lâflar dönüyorsa da, bunların hiç birinin aslı, astarı yoktur; Ömer ağa işinde, gücünde, kendi arâzisini ekip biçmekle, kendi işleriyle, çoluk çocuğuyla meşgul nâmuslu bir adamdır. Haber verilen şeylerin birinde de günâhı olmıyan aptestinde namazında bir Müslümandır.

Diye ifadesini Ömer ağa lehine sona erdiriyorsa da, Hacı Mustafa'nın ilk sözlerinden kuşkulanan ve pek ziyade ürken Ömer ağa korkusundan — hem büyüğünü, hem de küçüğünü — donuna kaçırıyor.

Hacı Mustafa'nın bu zarif nüktesinden ve tavrından ayni zamanda Ömer ağanın uğradığı felâketten pek ziyade hoşlanan Vefik Paşa kahkahalarla gülerek, kendilerine eziyet edeceğine, birtakım nasihatlarda bulunarak ikisinin de köylerine dönmelerine izin veriyor.

Şimdi bir de bu hoşmeşrep babanın, rind ve zarif oğlu şair Eşref'in de bir hikâyesini nakledelim de baba -

oğul arasında bir mukayese yapılabilmesine imkân hasıl olsun.

Sultan Hamit zamanında bütçe darlığını güya gidermek için mâbeyinde bir mâliye komisyonu teşekkül etmiş, mâbeyin ikinci kâtibi İzzet Holu da ikinci reisliğine getirilmişti; bu komisyon vilâyetleri birinci, ikinci, üçüncü kısma ayırmış, her vilâyetin, her hafta mutlak surette merkeze, yani İstanbul.a göndermesi lâzım gelen parayı tâyin etmişti. Sık sık bu para herhalde gönderilecekti; göndermiyen defterdarın hâli fena idi. Vilâyetler dahi birer komisyon kurarak — o zaman teşkilâttan olan — mutasarrıflıklara, mutasarrıflıklardaki komisyon kazalara, kazalar nahiyelere, nahiyeler de köylere bu parayı taksim, tevzi etmişlerdi.

Yani malî bir seferberlik yapılmış, var yok bu para halktan sızdırılacaktı. Bu sebeple en küçük köy tahsildarlarından mâliye nâzırına kadar hep bu (mâbeyin komisyonu âli) sinin emri altında dört tarafı kasıp kavuruyordu. Haftalığı göndermiyenlere evvelâ telgraflar, sonra belâlar yağardı.

İşte bu sıralarda Kırkağaç'ta kaymakam olan Eşref'e de mutasarrıflıktan, vilâyetten birçok telgraflar, tahriratlar geliyor, fakat Eşref bunların çoğunu açıp okumuyordu bile.

O sıralarda İzmir'de vali bulunan Kâmil Paşa vilâyeti devre çıkmış, Kırkağaca da uğramıştı' İstasyondan şehre giderlerken paşa haftalık malî mürettebatın gönderilmediğinden Eşref'e serzenişte, sitemde bulunmuş, Eşref de:

— Ne yapalım paşa hazretleri. Kazamız fakir, halkta para yok ki, toplayıp gönderelim.

Gibi sudan bir cevapta bulunmuştu. Kâmil Paşa, o sırada önünden geçmekte oldukları kerpiç bir kulübede darbuka çalındığını, türkü söylendiğini işitince, çok sevdiği ve son zamanlarda pek ziyade himaye ettiği Eşref'e takılmış olmak için:

— Eşref Efendi, kazamız fakir, para toplayamıyoruz, diyorsun, ama bak, şu kulübecikte bile zevkü safa ediyorlar, şarkı, türkü söyleyip eğleniyorlar. Hiç züğürt kimseler böyle çalıp, çağırıp eğlenti yapar mı?

Diye sorunca, tok sözlü Eşref:

— Paşa hazretleri... Onlar gönül ferahlığından dolayı türkü söylemiyorlar; battılar, bittiler de (. . . .)me havası çalıyorlar.

Cevabını verivermişti.

Öyle bir dedenin torunu, böyle bir babanın oğlu işte bu Eşref idi.

★

EŞREF: MEMURLUKLARDA

Nâzım Paşa'nın bana vermiş olduğu — Eşref'in eliyle yazılmış olan — mektup birkaç cihetle ehemmiyetlidir.

Evvelâ: Eşref çocukluğunda hafızlığa alıştırılmış, ondan sonra biraz medrese tahsili gösterilerek devlet maliye memurluğuna girmiştir. Nitekim, on, oniki santimetre eninde, onsekiz - yirmi boyunda olan bu mektubun her dört sayfasında da — ogünkü imlâya göre — bazı yanlışlıklar vardı; zaten kendisi de münasebet düştükçe:

— Keşki o kadarını da okutmamış olsalardı; o vakit tam tabiî bir şair olmuş olurdum.

Der, dururdu; fakat tahsil noksanı onun için hiç bir vakit bir eksiklik olmamıştır. O, sonradan hemen her şeyi okumuş, hele sonsuz zekâsiyle yine her şeyi en ince noktalarına kadar görmüş ve pek iyi anlamıştır.

Zaten kaç büyük şair veya edibimiz eski darülfünunun, yeni fakültenin edebiyat şubelerinden yetişmiştir? Sağımızı, solumuzu biraz araştırırsak çok başka başka mesleklerden yetişme; meselâ kimi doktor, kimi hukukçu, kimi mülkiyeden yetişmiş idareci. Hattâ aralarında Âkif

gibi baytar olanlar da görürüz; bunların hiç birine, sen mektepten edebiyatçı yetişmedin diyemediğimiz gibi Eşref'e de böyle bir tarizde bulunamayız. O da ötekiler gibi, tabiatın kendilerine ihsanını büyütüp, besleyip kıvama getirmiş.

İkincisi: parmakların bozularak yazılması sebebiyle kargacık, burgacık şekle giren kelimelerden meydana gelen bu mektupta gösterilen cesarettir. Öyle ya. Ne de olsa bu mektup bir istibdat hükûmetinin zaptiye nazırına yazıldığı halde, o idare hakkında ağıza alınmayacak isnadlarda, söğmelerde bulunuluyor. Bizzat zaptiye nazırı aleyhinde hiciv yazmak da tuzlu, biberli!..

Evet Nâzım Paşa da kalem erbâbından, şair; öyle ama başında bulunduğu işin ağırlığı var; ve sonra, Nâzım paşa işin başında ise, külâh kapma peşinde dolaşan irili, ufaklı bir çok hafiyeler de onun etrafında. O günler öyle günler ki bugün hayretlerle öğrendiğimize göre evlât babasını, karı kocasını jurnal ediyor.

Nâzım paşa, ikinci meşrutiyetin ilânında İzmir'e vali geldiği zaman, kazalardan birinde kaymakam bulunan Eşref'le aralarında bir samimiyet bulunup bulunmadığını ben bugün hatırlayamıyorum.

Üçüncüsü: velev lâtife yolu ile olsun, bu kadar ağır bir isnadı kendi el yazısiyle paşanrn yüzüne karşı — âdeta — haykırması... Eşref :

Etmedim ömrümde kizbi ihtiyar,
Doğruyu söyler gezer bir şairim;
Bir güzel mazmun bulunca, Eşrefa;
Kendimi hicveylemezsem kâfirim!

Diyor, diyor ama.. İşin de amması var herhalde.

Dördüncüsü: bu büyük isnat ve hicivden sonra İstanbul'a gelmek mecburiyetinde kaldığı için, Mersin, Trabzon yollarından hangisinin daha müreccah olacağına dair açıkça nasihat ve kelime ve satırların arasına giz-

lenmiş mânalarla, yani gizlice yol masrafı ister gibi görünüyor.

Resmî tercümei haline ve hikâyenin Sait Paşa'nın Diyarbakır'da bulunduğu günlere tesadüf etmesine göre Şarka ilk gidişi olduğu, iş-ü işretle vakit geçirerek vazifesine bakmadığı, hükûmet vekarını muhafaza etmediği, iskân işlerinde yolsuzluklar vâki olması gibi sebeplerle Fatsa kazasından azledilerek İstanbul'a dönmek istediği anlaşılıyor. Fakat Fatsa'da bulunan bir zatın Diyarbakır tarikiyle avdeti pek de düşünülemez.

O günlerde Babıâlinin başında bulunan Kâmil Paşa ile Dahiliye Nazırının, daha mühimmi (intihabı memurin) komisyonunun eline tekrar düşmek mühim bir mesele idi; çünkü Eşref her ikisi hakkında da vaktiyle bazı şeyler yumurtlamıştı. Yalnız onun güvendiği bir nokta vardı ki o da bir pırlanta kadar kıymetli ve temiz hâmisi Adliye Nâzırı Rıza Paşa idi; Rıza Paşa doğruluğu, ilmi, irfanı ile, iyi bir kalbi ile günün parlak bir yıldızı, Eşref'in de biricik hâmisi idi. Eşref'in hiç bir vakit hicvetmediği, bilâkis — edebiyat tarihlerimizde bir nümunesini daha bulup göremyeceğimiz — medhiyeler yazdığı biricik zat da işte bu Rıza Paşa bulunuyordu.

Bu medhiyeler o kadar zarif, o kadar güzel — kıymetini anlatabilmek için — hakikaten **Eşrefane** diyebileceğimiz parçalardır ki bittabi şairin eserlerini ayniyle verecek ktaplarda görüldüğü zaman bu sözümüze hak verilecektir.

Eşref'in, Şark vilâyetinde bulunduğu müddetçe, bir yandan hükûmetin ve iş başındakilerin kînini kazandığı, bir yandan da daha Aydın vilâyeti kazalarında mal memurlukları devrinden kazanmaya başladığı şöhreti artırdığı anlaşılıyor. Zaten kaymakamlık için İstanbul'da kaldığı günlerde öteye beriye [illegible]p tutması kendisinin de uzaklara, Şark vilâyetlerine atılmasına, âdeta sürgün

edilmesine sebep olmuştur. Bir istibdat hükûmeti; eski şeyhülislâm kapısı taraflarında çıkan bir yangın için:

Belâdır yangını İstanbulun, nisbet olundukta
Kalır yanında ehven ateşi Nemrud nâdanın!
Hususiyle bu akşamki hariki hânümansûzu
Cehennem sandım altında görünce bâbı fetvânın!

Bir zelzele neticesi harap olan Kapalıçarşı için :

Telâki mev'idi olmuşdu her gün zenperestâne,
Ne şıllıklar, ne şıklar oynatırdı göz ile kaşı:
Zelâzilden yıkıldı, sanma indi kubbeler hâke:
Hüdâyî bir külâh giydi bu yıl Kalpakçılar başı!

Gibi tefevvühatta bulunan bir adamı İstanbul'da bırakmazdı ve onu dönemeyeceği bir yere göndermek lâzımdı ki o yerler de Yemen, Trablus... En ucuzu Şark vilâyetleri idi. O Şark vilâtetleri ki o günlerde hemen bir aylık yoldu.

Halbuki Eşref — Nâzım Paşa'ya yazdığı mektupta da sayıkladığı gibi — her vakit Ege taraflarını, bâhusus kendi doğum vatanı olan İzmir vilâyetlerini isterdi.

Eşref, bu istemediği yolculuğa çıkarılırken, arkada bıraktıklarına :

Ben değil noktai serhad-di acem ey vükelâ
Çine gitsem bile arzeylemezem Çini cebin;
Ne kadar çünkü uzak olsa bir âdem sizden
O kadar çünkü olur Hazreti Allaha yakîn

Diye hakaretler savuruyor, bir taraftan da:

Deme sürdüm çıkardım Eşrefi darülhilâfetten
Benim tevcihi hakla gittiğim kendi sebilimdir
Melekler şâhit olsun desti kudret eylesin tescil:
Bu yerden ben gidersem hazreti mikrop vekilimdir!

Diye gittiği yeri boş bırakmak istemiyordu.

Şark vilâyetlerinin Fatsa, Çapakçur, Garzan, Akçadağ gibi o zamanın vasıtalariyle haftalarca yolculukla gidilebilen, sonraları Ünye, Tirebolu gibi nisbeten daha yakın

olan kaza kaymakamlıklarında bulunduktan sonra 1893 te İzmir'in garbî (Karaağaç) kaymakamlığına canını atan şair, birkaç sene de bu vilâyetin şurasında, burasında bocalayarak nihayet Kâmil Paşa'nın Aydın valiliğine gelmesi üzerine, kendisine intisap peyda etmiş ve bu sâyede biraz rahat yüzü görebilmişti.

Fakat bu da çok sürmedi; az sonra, Dahiliye Vekâletinin emriyle Kastamonu vilâyeti kazalarından Daday'a nakli emri geldi. Merhumun o günlerdeki ıztırabı hakikaten çoktu; çünkü Daday'ın da öteki Şark kazalarından farkı yoktur. Mamafih Eşref bu üzüntülü günlerinde bile kendine mahsus olan şen ve şâtırlığını muhâfaza ediyor. Meselâ :

Ben «Tatay» ı pâyitaht olsa dahi etmem kabul,
Kişver-i Çin içre «vay hay vay» a hicret eylerim!

Gibi lâtifelerde bulunuyordu.

Kâmil Paşa'nın himâyesiyle Daday'dan yakayı güç belâ sıyırabilen Eşref'i Dahiliye Nezâreti bir defa da İzmir Sivrihisarı'na naklini emretmişti; halbuki o yeni İzmir'in Turgultlu, Akhisar gibi, Şark vilâyetlerinin birçok merkezlerinden bile mâmur olan kazalarından birine naklini düşünüyordu; bunun için Kâmil Paşa'ya karşı:

Mücerred bir «Hisar»a gönderilmekse eğer maksat,
Efendim başı «sivri» olmasın da bari «ak» olsun!

Gibi mısralariyle — Akhisar'ı imâ ederek — nazlanmalarda bulunuyordu; Paşa nihayet onu bu bâdireden de kurtardı; o vakit müjdeyi alınca :

Kararmıştı gözüm yes'-ü elemden;
Bugün farkeyledim leyl-ünnehârı;
Hiçten, âsafa çektin, çıkardın,
Kolaylıkla, şükür, Sivrihisarı!

Kıtasını yazmış, fakat — pek ağır başlı olan — Kâmil Paşa'ya takdim edememişti.

Eşref'in ancak rahat yüzü görebildiği günlerinden birinde, ikinci büyük bir felâket gelip çatmıştı, ki o da — Mısır'a firarından sonra neşrettiği birinci «Deccal»ında anlattığı gibi — yakasını kuru bir jurnal üzerine mâbeyn hafiyelerine kaptırması, cinâyet mahkemesinde muhakemesi yapıldıktan sonra bir buçuk sene müddetle o vakit (Mehterhane) adını taşıyan İstanbul hapishânesine atılması olmuştu.

Eşref'le beraber tevkif edilenler, İzmir'in en hürriyetperver, en zeki avukatlarından Tevfik Nevzat ile, dermeçatma medrese tahsili gördükten sonra âlimliğe, şairliğe sapan Hacı İsmail idi; bu Nevzat, arzettiğim gibi, biz İzmir gençlerinin biricik «hürriyet rehbeti» mizdi. Beni de Avrupa'ya kaçırmak için ne kadar ve ne kadar uğraşmıştı? Son felâketi dolayısiyle bugün elimizde bulunan matbu, gayri matbu eserler Eşref'in tamam şiirlerini teşkil etmez; çünkü kendisinin tevkif edilmiş olduğu günlerde mâbeynden gelenlerden bir kısmı Gördes'teki, evinde bulunan bütün evrakını toplayarak İstanbul'a götürmüş, bittabi bunların hepsi de mahkûmiyetine delil gösterildikten sonra yakılmak suretiyle imha edilmişti; şimdi elde bulunanlar, nasılsa ötede beride kalmış olanlar, bizlerin hususî defterlerimizde topladıklarımız, sonradan kendisinin Mısır'a kaçıp da hatırlayarak «Deccal», «Hasbihal» ve diğer eserlerinde toplayabildikleriyle, Mısır'dan dönüşünden sonra yazdıklarıdır; nitekim kendisi de «Deccal»ın bir tarafında, bunu kaydederek, eserlerini toplamış olanlardan imdat umar.

Eşref hapishanede mahkûmiyet müddeti olan birbuçuk seneyi tamamladıktan sonra İzmir'e dönmüş, yine Kâmil Paşa'nın himâyesinde *kısa bir zaman uy*durma bazı vazifelerde bulunduktan sonra, bir gün anzısın ortadan kayboluvermişti.

Kendisi Kastamonu'ya sürüldüğü zaman, Bitlis'e gön-

derilenler arasında bulunan Abdülhalim Memduh, ondan evvel Londra'ya kaçmıştı; Eşref bu defa Memduh'un başkâtip bulunduğu kalemde ikinci kâtip olan «Mehmet Mecaet» namında bir genci de beraber götürmüştü.

Mecaet bizim sohbet âlemlerimizae bulunmamakla beraber çok ahrârane hareket eder, vazifesi itibariyle konsoloshanelerle pek sıkı temasta bulunduğundan, Jon Türklerin Avrupa'daki neşriyatını pek kolaylıkla elde eder de bize taşırdı. Mamafih birkaç ay sonra — herhalde Eşref'le geçinemediğinden olacak — Izmir'e döndü, Kâmil Paşa'nın tavassutuyle firarî muamelesi görmiyerek, eski vazifesine başladı.

Birbiriyle pek sevişen, İzmir'de bulundukları müddetçe, candan bağlılıklarını her vesile ile gösteren Memduh ile Eşref bir kere Paris'te buluşabilmişler, — biri Şarkta, öteki Garpta barınamadıklarından olacak — Memduh Londra'ya, Eşref de Mısır'a ve Kıbrıs'a dönmüşlerdi.

Bu iki kafadengi arkadaş, o vakitlerde İzmir'de çıkmakta olan «Muktebes» adındaki haftlık edebî risâleye yazı yazarlardı; bir defa müşterek bir gazeldeki :

Ben elimle girye-i efradı silmek isterim
Maksadım âlîdir ama hâh nâhâh olmuyor;

Beyti epeyce siyasî dedikoduları mucip olmuş, yine Kâmil Paşa'nın himmetiyle, örtbas edilmişti.

Eşref'in ihtiyar ettiği bu Mısır seyahati 324 (1908) de meşrutiyetin ilânına kadar devam eder..

★

EŞREF: SÜRGÜN YOLUNDA

Kâmil Paşa, kendisi İzmirde menfi gibi bulunduğu için olacak (*), İzmir'e sürgün edilmiş olanları, fazla ma-

(*) Kâmil Paşa yalnız İzmir menfilerini himâye etmekle kalmaz, elini yakın vilâyetlerde bulunanlara da uzatmaktan geri kalmazdı. Netekim Konya'da bulunan Abdülhalim Memduh ile, Midilli'de kalebend bulunan Müstecâbizade İsmeti de İzmir'e nakletmişti.

aş alabilmeleri için ayrıca birer vazifeye tayin ederdi. Bu menfilerden Mustafa bey namında otuz beş yaşlarında bir genç vardı ki Paşa onu Nafia Müdürlüğü başkâtipliği ile kaydırmıştı; görünüşte kibar olan bu yılan ruhlu herif meğer hafiyeden başka bir şey değilmiş.

İzmir'in münevver simâlariyle münasebet peyda eden bu alçak adam, Eşref'in izinle İzmir'de bulunuşundan istifade ederek, bir ziyafet tertip etmiş; başta Eşref olmak üzere avukat Nevzat; doktor Edhem, Abdülhalim Memduh, Tokadî zade Şekip, mevlevî şeyhi Nuri, doktor Edhem'in kardeşi avukat Güzel Hasan beyleri evine davet etmiş.

Şüphesiz orada her şeyden, bilhassa siyasetten bahdedilmiş, birçok şeyler okunmuş, vakalar nakledilmiş ve bu meyanda o günkü idare çekiştirilmiş. İşte bu hâin Mustafa da o akşamki duyduklarını, işittiklerini — bire bin katarak — mâbeyne jurnal etmiş.

O günlerde İzmir'de Sami Paşazade Sezai beyin birader zadesi, Hüsnü bey namında bir vali muavini vardı ve bu vali muavini, hakikatte Kâmil Paşa'nın harekâtını kollayarak, mâbeyne yazması için gönderilmiş olduğu halde aksine olarak hürriyetperverlikte âdeta Kâmil Paşa ile müsabakaya çıkmış gibiydi.

Mâbeyn, Kçmil Paşa ile Hüsnü Bey'in vaziyetlerinden şüphelenmiş bulunduğundan, İzmir'e bir de neferlikten yetişme, mâbeyn hademe feriki Tatar (Şakir) Paşa'yı memur etmişti.

Şakir Paşa, İzmirliler içinde ruhan tereddi etmiş Hâfız Ali Hoca, İzmirli Osman zâde Hacı Hasan Paşa gibi birkaç kişiyi ancak kendine celbedebilmişti. Beri tarafta İzmir İngiliz konsoloshanesi baş kavası (Mustafa ağa) konsolosluk postası vasıtasiyle Avrupa'da çıkan bütün Jön Türk gazetelerini getirtiyor ve paket paket bizlere veriyordu.

Hafiye Mustafa'nın verdiği jurnal tesirini göstermiş, yukarıdaki zevattan Nevzat, Şeyh Nuri, Tokadî zâde Şekib'in Bitlis'e, Eşref'le Hasan beyin Kastamonu'ya sürülmelerine irade çıkmış.

Bir gün bunların hepsinin birden tevkif edildiklerini ve İzmir hükûmet dairesinde ayrı ayrı gözaltına alındıklarını işitince hayretten donakaldık. Ortalık korku içindeydi; hükûmet dairesinin karşısındaki kıraathanede oturmuş kendi kendime düşünürken Ruhi beybaba yanıma sokularak :

— Hepsi de polis müdürünün karşısındaki odalarda ayrı ayrı bulunuyor; korkma; kalk.. git, kendilerini gör; bir şey isteyip istemediklerini sor ve sonra gel beni bul!

Dedi; damarlarımda gençlik kanı kaynıyordu; sonra kendisine çok hürmet ettiğim, inandığım Ruhi beybaba gibi bir zat da bana kuvvet vermiş oluyordu.

Hemen kalkarak bulundukları yere koştum; Eşref'le Hasan Bey bir odada, şeyh Nuri, Nevzat, Abdülhalim Memduh bir odada idiler. Aralarında Şekip merhumu göremeyince onlara sormuştum :

— Şekip bey nerede?

Bilmiyorlardı; bunu sorup öğrenmek isterken bir polis memuru Abdülhalim Memduh'u alıp dışarı çıkardı.

Sonradan öğreniyoruz ki, Kâmil Paşa'nın ahvâlini tarassuda memur edilen vâli muavini Hasan bey, evindeki günün muzur sayacağı evrakı mahvedip ortadan kaldırmak üzere ve fakat yine kendi kendine gelip teslim olmak şartiyle Abdülhalim Memduh'u karantinedeki evine kadar gidip gelmesi için serbest bırakmıştı; ortalıkta hafiyelerin cirit oynadığı korkunç bir zamanda böyle bir hareket ancak ve ancak Sami Paşazâde ailesine yakışır mertliklerdendi.

Abdülhalim Memduh da serbest kalışından istifade ederek — kendisi mesâlihi ecnebiye kaleminde başkâtip

olması dolayısiyle pek iyi tanıdığı — kurtarabilirken, evrakını tamamiyle yaktıktan sonra, nümuslu bir adama yakışır bir şekilde hareket ederek, dönmüş gelmiş ve yine teslim olmuştu.

Tevkif edilenlerin ayrı ayrı yola çıkarılmaları için bile irade çıkmış olduğundan, ilk yolculuk şeyh Nuri'ye düşmüş; fakat bu tesadüf onda bir şüphe uyandırmış idi. Şeyhe :

— Acaba onlar bir çaresini bulup da kalıyorlar ve içlerinden yalnız ben mi sürgün ediliyorum!

Diye bir vesvese âriz olmuş ki, zavallı adam, beni bir tarafa çekerek :

— Evlât; ben gittikten sonra, öteki arkadaşlar yola çıktıkları surette Afyonkarahisar şeyhliğine (bohça gönderildi), geri bırakıldıkları takdirde de (bohça gönderilmedi) diye bir telgraf çekersin.

Diye hem tâlimat vermiş, hem de telgraf parası olmak üzere biraz da para vermek istemişti ve bu şüphesini de açıkça izhar etmişti.

Bu vesvese ve şüphesine hayret etmiştim ve hattâ o dakikada böyle bir telgrafı çekmemeye kendim karar vermiştim. Hem parayı almadım, hem de kararım veçhiyle telgraf da çekmedim. Mamafih zavallılar birer, ikişer gün fasıla ile menfa yollarını tuttular.

Yıldız sarayı bu zavallıları Anadolu'nun uzak köşelerine serpiştirirken, kendilerini jurnal eden (Mustafa) beyi de unutmamış, — herhalde mükâfat olarak — onu da bir tarafa fırlatıp atıvermişti.

★

EŞREF'TE HÜRRİYET AŞKI

Hayatta ilk defa gözlerini Gelenbe nahiyesinin yeşil ormanlarına, sonsuz zümrüt ovalarına açmış olduğundan olacak Eşref, hürriyet mania ve engellerine hiç bir vakit tahammül gösterememiştir. O, serbest ve gürbüz ruhu-

nun, dar vücudu içine sıkışıp kalmış olmasından bile muztarip ve şikâyetçidir. Yine bu sebeple olacak ki (hürriyet)i dar çerçeve içinde çevrelemek isteyen meşrutiyet idâresine bile daima isyankâr bir vaziyet almıştır; hattâ gördüğü her güzel şeye de kanaat etmez ve daha iyisini istediğinden ona da itiraz ederdi.

Onun eline güzel kadın ellerinin işlediği en zarif işlemeyi veriniz; hiç tereddütsüz:

— Acaba bana bu güzelliği göstermek için ne gibi mânasızlıklar yapmışlar?.

Der gibi, hemen kanaviçenin ters tarafını çevirir, eğri büğrü, karmakarışık mânasız atkılara, hem de kaşlarını çatarak bakar. Kendisi de kendinin her şeye muarız olmak sıfatını bildiği için :

Hastalık mı bendeki, sevki tabiî mi nedir?
Eylerim her nerde görsem nuru, nârı itiraz;
Emri hakla seyredince tarzı taksimatını
Etmeseydim şu cenneti âlâya bâri itiraz!..

Diyor. Türkiye'miz istibdat ateşleri içinde yanıp kavrulurken o, Mısır'a kaçarak hürriyetine kavuştuğu zamanda da :

Hey efendi! himmetim ol rütbe ki bâlâ bülend
Az gelir gönlümce cümhuriyetin hürriyeti!

Beyti ile — meşrutiyet hürriyeti şöyle dursun — cumhuriyetin hürriyetini de az ve noksan görüyor. Eşref :

Suyu, toprağı, ateşle havayı eyle hizmetkâr
Bütün dünyayı gez, mümkünse seyyah-ı semâvât ol!

Beytinde söylediği gibi yeryüzüne sığamaz, göklere de saldırır. Fakat ne yazık ki zavallı şairimiz bugünün tayyarecilik hayatını göremeden gitmiştir; mamafih onun bu serâzatlığını temin edecek olan uçakların, bugünkü harp boğuşmalarında oynadığı korkunç rolü görmüş olsaydı, kim bilir ona karşı da ne feveranlar gösterirdi.

Eşref'e göre, yapılan her iyi şey bir vazifedir ve herkes onu yapmakla mükelleftir, gözönünde tutulması lâzımge-

İen birşey varsa, o iyi şeyi yapmaktaki ihmaldir. Meselâ, istibdada karşı gelmek için Avrupa'ya kaçanları:

— Nereye kaçtınız?

Diye kabahatli çıkarır. Öteden beri vatandan, hamiyetten atıp tutanlara karşı:

Eden çok ben gibi meyhânede dâvây-ı hürriyet

Yolunda şamar atar! kaçanlara da, vatanda kalanlara da — Kuru kuruya söylenmekte, yazıp çizmekte bir fayda olmadığını söyleyerek — yapılması lâzım gelen şeyin dersini şöyle açıkça verir:

Şeref yok hem kaçıp, hem bayrak açmakta;
bugün erlik
Hayatı düşmen-i hürriyete kıymetli satmaktır;
Yazıp çizmek abestir, geçti çoktan vakit-i neşriyat;
Hüner şimdi gidip İstanbul'a bir bomba atmaktır!

Eşref verdiği bu nasihatı kendisi neye yapmamış diyemeyiz. O, gerek Mısır'a kaçmadan evvel, gerek kaçtıktan, hattâ meşrutiyetin ilânı üzerine vatanına döndükten sonra — istibdadın meşrutiyeti yine yıkmak isteyeceğine vâkıf imiş gibi — kıt'alar halinde pek çok bombalar yağdırmıştır.

Eşref taparcasına sevdiği Namık Kemal'in bile:

(Biz o nesl-i kerim-i dûde-i Osmâniyanız kim)

Mısraındaki Osmanlılığın dar çerçevesini kırarak hürriyet üstâdına:

Neden Osmanlıyız bilmem, ki biz Türk oğluyuz yâhû
Yalancı şâhit olduk, gitti! beyhude şahâdetten!

Mukabelesiyle üstündeki âriyet sıfatı silker, atar.

Eşref, istibdadın dayandığı kuvvetin — görünüşte din ve halifelik olmasına rağmen — hocalık kıyafetine bürünmüş bir kuru cahalet olduğunu çok iyi takdir ettiğinden bilhassa o gibilerin baş düşmanıdır; hürriyeti bu gibi yobazlar boğmaya âlet oldukları için o da:

Sarıklı gördüğün câhilleri zan eyleme nüvab;

Kurutmakçin diraht-i mülkü güya bir kefen sarmış;
Başından boynuna indir, onunla boğ hemen kelbi,
Sarık sarmış bir ölmüş beyne, tutmuş bir kefen sarmış!

Fetvâsiyle boğdurmak ister.

Eşref'in hürriyet aşkı hudutsuzdur. Tam ve mükemmel bir Müslüman olan Eşref'te hiç taassup eseri yoktur; bu aşkının hududu da yoktur.

Eşref bu hürriyeti kadınlar için de ister ve onların esir yaşamalarına râzı değildir; hele bütün bir ömrünü beraber geçireceği bir erkeği intihapta kadının rey sahibi olamamasını bir manzumesinde pek mantıksız ve haksız bulur.

Eşref'in asıl serbest ruhu uzun olan manzumelerinde, bilhassa (Meclisi Mebûsân) manzumesinde, memleket dâvası üzerindeki görüşlerile beraber pek bâriz surette görülür.

★

E Ş R E F N A S I L Y A Z A R D I?

Her muharririn ve bilhassa şairlerin kendisine mahsus yazış tarz ve usuleri vardır; kimi, yanında kıyametler kopsa, sanki hiç bir şeyler olmuyormuş gibi kendi sünuhatına dalar gider, bazı kimseler de en küçük bir hareket ve sadaya bir tahammül gösteremez.

Eşref'in huzurunda bulunduğum seneler içinde bir gün ve bir defa olsun elinde kâğıt, yahut kurşun kalem görmek nasip olmadı ki bu hususta bir şeyler söylemek bu gün benim için kabil olabilsin. Ne vakit yazardı, nasıl yazardı; burası, bütün hayatı gibi — yalnız bence değil — herkesçe meçhuldür.

Bazı defalar herhangi bir zâta bir tezkere yazmak istese (Eşref, böyle birşey istiyor) diye bize yazdırarak imza ettirirdi.

Eşref'in nasıl yazı yazdığı meselesine temâs eden bir

hâdise olmuştu ki — esasen meseleyi daha ziyade aydınlatacağı için — onu nakledeyim:

Süleyman Nazif çarşamba günleri evinde dostlarını kabul ederdi; yine böyle bir gündü ve mecliste Cenab Şahâbettin gibi günün kıymetli simâları bulunuyordu; söz, sohbet döne dolaşa Eşref'e intikal etti; bilmem ne münasebetle Nazif dedi ki:

— Eşref Garzan Kaymakamlığına gitmek için Diyarbakır'a uğramıştı. Vali bulunan babam merhum Sait Paşanın selâmlığında günlerce misafir kaldı; babam, annem mutaassıp oldukları için Eşref'in rakı içmesinden memnun kalmıyorlardı; ama yine ses çıkarmadılar.

Birkaç gün bu hal devam ettikten sonra, nihayet çıktı gitti; onu, on iki gün sonra bir de ne görelim? Eşref yarı yoldan dönmüş ve yine bizim selâmlıkta postu sermiş ve çilingir sofrasını kurmuş. Bu suretle birkaç gün daha kaldıktan sonra çıktı, gitti; fakat bir kere daha dönmedi. Bizde kaldığı müddetçe birçok şiirler, hicivler okudu, durdu. Eski şiirlerini mi okuyordu, yeni mi yazıyordu, anlayamadım.

Ve bana dönerek ilâve etti:

— Rifat... O kadar içtikten sonra ne zaman ve nasıl yazardı, Allahaşkına?

Süleyman Nazif'in bu sualine verdiğim cevap odada öyle bir kahkaha uyandırdı ki ben hayretler içinde kaldım; çünkü cevabımda gülünecek birşey göremiyordum. Mamâfih ben o hayretle yüzlerine baktıkça onların gülüşmesi de artıyordu. Nihayet Nazif:

— Biz sana nasıl yazardı? diye sorduk; halbuki sen başka cevap verdin.

Diye tekrar edince:

— Üstâdım... Eşref'in cebinde ancak serçe parmağım büyüklüğünde bir kurşun kalemi vardı; fakat onun da ucu yoktu.

Demem üzerine:

— Sen benim sualime (kalemini elinde hiç görmedim) diye cevap vereceğin yerde (kesesini hiç görmedim) dedin;

Demiş ve ben de:

— Vallah ve billâh kesesinin de yüzünü hiç görmedim!..

Cevabiyle mecliste daha uzun kahkahalar uyandırmıştım.

Hakikaten fasılalarla meclisinde birçok seneler bulunduğum halde elinde ne bir kurşun kalem, ne de kesesini görmek benim için nasip olmadı. Zira merhum kıt'aları zihninde hazırlar, okurdu. Bu sebeple nasıl yazı yazdığını bilmem. Ve yine Eşref'in hiç bir zaman, hiç bir yerde — velev sigarasını almak için — para sarfettiğine tesadüf edemediğim için para kesesinin yüzünü görmekle de müşerref olamadım.

***

Pek eskiden beri Eşref'in kıt'alarını toplamak merakında olduğum için bir ara birkaç satırlık el yazısını o kıt'aları kaydettiğim defterin başına yapıştırmak arzusuna düştüm. Bunun için çok arandım, tarandım; fakat bir türlü mümkün olamamıştı.

Birinci Cihan Harbinin ilk senelerinin bir gününde yine Süleyman Nazif'e köprüde Kadıköy vapur iskelesinde rastladım; şair Samih Rifat'ın kardeşi Ali Rifat kendisinin bir manzumesini bestelemiş ve bugün Kadıköy Musikî Cemiyeti kendisine o besteyi dinletecekmiş; beni de beraberine aldı, götürdü.

Davetliler arasında bir vakitler İzmir valiliğinde de bulunan eski Zaptiye Nâzırı Nâzım Paşa da varmış. Vaktile vali iken üçyüz altın lira maaş alan ve arasıra Sultan Hamid'in para ihsanlarına nail olan Nâzım Paşa'nın o günkü hayret verici hali hâlâ ve hiç gözümün önünden git-

mez ve gitmeyecek de. O kıymetli hukuk âlimi, ayni zamanda şair ve kâtip, eski efendi kıyafetinin en efendicesile gezen Nâzım Paşa, eski püskü, perişan bir elbise içinde ve pek düşkün bir halde idi.

Musiki ziyâfeti başlamadan evvel o kara günlerin halinden yana yakıla görüşüldükten sonra paşaya İzmir'den kendimi tanıtmak istedim. Hatırladı, çok memnun oldu; Eşref'in hemen bütün eserlerinin bende mevcut olduğunu, yalnız kendi el yazısını tedarik edebilsem, büyük bir memnuniyetle o defterin başına koymak istediğimi söyleyince, zaptiye nazırlığı zamanında şark vilâyetlerinden kendi el yazısiyle mektuplar yazdığını, bunlardan bir tanesini bana vereceğini vâdetmiş, birkaç gün sonra da posta ile adresime göndermişti.

Yazık ki, o mektup ve defter, kopye edilmek üzere alan arkadaşlar ellerinde kayboldu, gitti!..

O mektup, yalnız Eşref'in el yazısı olmak itibariyle değil, muhteviyat itibariyle de çok mühimdi; bir kere Eşref, Nâzım Paşa'nın istediği yeni şiirlerinden bazılarını bu mektuba sıkıştırmıştı ve bu hicivlerinden biri ve en mühimmi de bizzat Nâzım Paşa hakında yazılmış çok ağır bir parça idi.

Vakıa Nâzım Paşa, o hicvin mısralarını siyah mürekkeple okunmayacak tarzda karalamış idiyse de bazı kelimelerin baş tarafında, bazılarının da son harfleri okunabiliyordu ve bundan anlaşılıyor ki kıt'a:

Nâzım-ı zaptiye Nâzım Beyefendi dün gece
Hürmüzün kerhânesinde bir güzel zevk eylemiş!

Beytiyle başlayan meşhur kıt'a idi.

Eşref, bunları yazdıktan sonra uzun uzadiye siyasî ahvâlden, şark vilâyetlerindeki idaresizliklerden, irtikâptan, irtişâdan da söz açarak ne ağız dolusu küfür etmiyordu ki? Ve sonunda mezuniyet aldığından İstanbul'a gelmek istediğini söyleyerek Trabzon ve İskenderun tarikiyle, ya-

ni yukarıdan veya aşağıdan sorarken, sonunda on parası olmadığı cihetle her iki taraf yolculuğunun kendisi için müsâvi olduğunu anlatarak, açıkçası paşadan para istiyordu.

Nâzım Paşa'yı bir daha görmek imkânını bulamadığım için bunları tesbit etmek kabil olamadı: Yalnız bir dostum bir gün onun da bir Üsküdar bakkalından beş kuruşluk çay şekeri alıyorken, gördüğünü söylemişti.

Bir Anadolu ailesinden tertemiz bir Türk çocuğu olarak doğan Eşref'in zâten karanlıkta kalan, zamanının da kararttığı hayatı gibi, nasıl ve ne şartlarla yazı yazdığı bugün meçhulümüzdür.. Kendisi (benim mecmuai eş'arım Kırkağaç'taki çuvaldır) derdi.

Nâdiren cebinden çıkardığı kâğıtlar arasında, sigara, kâğıtları kabına — kırık bir kurşun kalemiyle yazılmış olduğu için — okunmak kabil olmayan yazılar gördüğümü hatırlıyorum.

★

EŞREF'İN «TARİH» ÇİLİĞİ

Lâtin harflerinde (I) nın bir, (V) nin beş, (X) in on rakamına delâlet ettiği gibi eskiden kullandığımız Arap harflerinde de **(ebced)** denilen bir hesabımız vardı ki, meselâ ebced kelimesinin ilk harfi olan (e) bir (b) iki, (c) üç, (d) dört, ilâh rakamını gösterir, bir mıs'radaki ya bütün harflerin hepsinin, yahut noktalı harflerle noktasızlara birbirinden ayrı yekûnu herhangi bir meselenin meselâ bir ölümün, bir ebniyenin yapılması tarihlerini gösterirdi..

Mısradaki hesap fazla veya eksik geldiği takdirde de ondan evvelki mısrada (tâmiye) usuliyle bu fazlalık veya noksanlık tamamlanırdı.

Divân edebiyatımızda bu tarih söyleme meselesi mühim bir yer tutar; böyle tarih söyleme bahsinde üstad, hi-

civierinde (Nef'i)ye nazaran daha fazla bir incelik gösteren (Sûrurî) olmuştur.

İlk bakışta kolay gibi görülen bu tarih söyleme keyfiyeti öyle zannedildiği gibi değme şairlerin işi değildir; o, büyük bir kabiliyet, zekâya ihtiyaç gösterir. Bir kere anlatılmak istenen hâdise veya vukua geldiği sene — icabederse — tamiyesi saçma sapan birşey olmamalıdır. Binaenaleyh, her şairin de elinden gelen birşey değildir. Ve bu sebepledir ki eski mezar taşlarımızda bir sürü âdeta süprüntüler görülürdü.

Arzettiğim gibi Sûrurî tarih söyleyenlerin başında gelir; o kadar ki koca bir manzumesini hemen baştan aşağı sanatlı tarihlerle bezemiştir. Bizim şairimiz (Eşref) de o kadar bol tarih söylememiş ise de, gerek tarih mısralarında gerek tamiyelerinde öyle incelikler göstermiştir ki âdeta (Sürurî) yi solda bırakıp geçivermiş, (Eşref) liğini bu vâdide de göstermiştir.

Hayatta en büyük düşmanı Sultan (Hamid) idi değil mi? Eşref hemen bir mısraında, iki (Yezit) kelimesi ile bir (Hamit) kelimesinin gösterdiği rakamların birbirine müsâvi olduğunu buluyor ve bununla Sultan Hamid'e:

— Sen iki kere yezidsin!.

Diyor.

Bir gün İzmir'de bir mecliste bulunduğumuz sırada — ki yine Sultan Hamid devrinde idi — İstanbul'da Malûmat Gazetesi Sahibi Baba (Tahir) in güpegündüz Taksim meydanında döğüldüğünü, burnunun kırıldığını okumuştuk. Eşref merhum orada hemen;

Tâhir'in burnu kırıldı âkıbet,

Mısraını buluvermişti. Şair bununla hem Tâhir'in dayak yediğine işaret ediyor, hem de kulakları dolduran kibrinin, âzâmetinin kırıldığını anlatıyordu; fakat tarih yekûnu fazla tutuyordu; binâenaleyh bir (tâmiye) ile bu fazlalığın indirilmesi icabediyordu.

Hatırımda kaldığına göre Abdülhalim Memduh iki (tâ-

miye) kelimesi buldu, fakat Eşref ikisini de beğenmedi. Aradan birkaç dakika geçmemişti ki Eşref tarihini şöyle bir (tamiye) ile tamamlayıverdi:

Bir (dayak) çektim dedim tarihini
(Tâhir) in burnu kırıldı âkıbet!..

Eşref, bununla hem Tâhir'e bir dayak çekiyor, hem de (dayak) kelimesinin karşılığı olan rakamı ikinci mısra yekûnundan atmak suretiyle fevkâlâde bir de incelik, zarâfet göstermiş oluyordu.

Firar ettiği Londra'da ölen Abdülhalim Memduh için söylediği tarih de edebî sanat ve ifade itibariyle kıymetlidir: Eşref uzun bir mersiyenin nihayetinde:

Kabr hariçte kalınca söyledim târihini
Şahidi hürriyetin Memduh Bey kurbanıdır,

Demekle Memduh'un mezarının Londra'da, vatandan uzakta kaldığı, (kabir) kelimesinin tutarı olan rakamın. ikinci mısra tutarından indirilmesini söylüyor, ki hiç fena değildir.

Prens Sabahattin'in babası hanedan, damatlarından Mahmut Paşa — ki damat-ı şehriyâri olduğu halde saraya karşı isyan ederek iki oğluyla beraber sarayındaki rahatını tekmeliyerek Avrupa'ya kaçmış ve orada ölmüştü — hakkındaki mersiye sonunda:

Geldi imdâda (Muhammed) düşünürken târih
Buldu yol Avrupa'dan cennete Mahmut Paşa;

Demekle paşayı Avrupa yoliyle cennete gönderiyor, hem de büyük (Muhammed) in imdâdiyle!..

Eşref'in tarihçilikteki kudretini göstermek için bir iki misâl daha verelim:

Meselâ, sevdiklerinden şeyh (Vasfi) için:

Akınca âb-ı çeşmim düştü tarih
Apansız Şayh Vasfi oldu nâbût!

Diyerek, şeyhin ansızın öldüğünü söylemekle beraber (Akınca âb-ı çeşmîm) gözyaşı dökerek, yani (ab-ı çeşmim)i tarih mısarından düşürüyor.

Eşref'in parlak tarihlerinden biri de şudur:

Meşrutiyetin ilk günlerinde (Nur Ali) adında bir yobaz sarıklı başına topladığı serserilerle Yıldız Sarayına koşmuş, Sultan Hamid'e dayanarak, daha doğrusu Sultan Hamid ona dayanarak meşrutiyeti yıkmak istemiş, sonunda kelleyi urgana kaptırmıştı. Eşref Kör Ali hakında birkaç zarif kıt'asından başka birkaç beyitlik ölüm tarihinde:

Olsa da aklı başında (düşman-ı hürriyet) in
Tâki timarhâneye lâyik dikilsin heykeli.

Diyerek Kör Ali'nin heykelini timarhâneye diktikten sonra:

Kaydederken cevherin tarihini geldi (ecel)
Görmeden tekrar istibdâdı gitti Kör Ali!.

Der. Eşref Kör Ali'nin bir yobaz olduğunu, bir mürteci bulunduğunu, bu uğurda geberip gittiğini anlatırken, ölümü tarihini tamamlayabilmek için (ölüm) ü ne güzel getirip, yerine konduruyor?

İzmir'in mâruf simalarından Bektaşî Şeyhi (Ruhî) beybabaya olan tarihini tamamlamak için de (on iki) imamı getirir ki (Nazenin) tarikatına mensup bir adam için de (tâmiye) bunu icabettirir.

***

Eşref'in tarihçilik bahsine son verirken şu zarif hikâyesini ihmal hiç de doğru olamaz:

Bir gün İzmir kışla meydanının kahvelerinden birinde otururken yanımıza bir zat sokularak, vefat eden akrabasından biri için kendisinden bir mezar taşı tarihi istedi. O da, hemen dört mısralık bir şeyler kıvırıverdi. Ben tarih ile hiç uğraşmadım; hatta (ebced) i bile baştan sonuna kadar doğru, dürüst ezbere bilmem; nerede kaldı ki, her harfin delâlet ettiği rakamı tanıyayım.

Yalnız (t) harfinin (4--) e tekabül ettiği nasılsa hatırımda kalmış, Bugün bile ondan başkasını hatırlayamam. O gün dikkat ettim, Eşref'in söylediği tarihli mısrada tam

dört tane (t) harfi var ki yalnız onların yekûnu (16--) eder; öteki harfler ise caba. Ağzımdan nasılsa.

— Baba... dört (t) var.

Cümlesini kaçırır kaçırmaz, ne demek istediğimi hemen kavrayarak ve kaşlarını çatarak öyle bir sertlikle yüzüme baktı ki, artık sözüme devam edemedim. Herif savulup gittikten sonra da fıkır fıkır gülerek:

— Be herif ben o tarihi (Buhtunnasır) dan söyledim, diye bağırdı idi.

Onun:

Beşiktaş'tan çıkardım bir (ayı) yazdım bu tarihi;
Hasan Paşa cehennem oldu gitti dâr-ı dünyâdan!

Tarihindeki ayı kelimesinde görülen inceliği değme zarif ve nazik bir kimse gösteremez zannederim.

★

K Ü L Â H'I M E V L Â N A

Eşref'in izin ile İzmir'de bulunduğu günlerden birinde idi; Şair Celâl Paşa da «Hama» mutasarrıflığına nakletmiş olduğundan, yeni memuriyetine gitmek üzere İzmir'e gelmişti. Bu günlerden birinde Eşref bir gün bana:

— Rifat, yarın akşam sizde toplanalım; sen de git Celâl Paşa'yı bul ve benim tarafımdan kendisini dâvet et.

Demişti; o akşam başta Eşref ve Celâl Paşa olmak üzere Abdülhalim Memduh, Kâmil Paşa damadı Faik Paşa, Tokâdî Zade Şekip, Mevlevî Şeyhi Nuri, bir de İzmir'de ikamete memur Ahmet Esat toplanmıştık.

Babam ve iki kardeşim edebiyatçı değillerdi; ama Eşref merhuma ve diğer zevata karşı hürmetkâr idiler. Ahmet Esat her mânâsiyle aykırı idi: Böyle olmakla beraber onu da dâvete mecburdum. Çünkü hemen bitişik denecek bir komşumuzdu ve her ne vakit evinde bir toplantı olsa mutlak suretle beni de dâvet ederdi; hattâ gitmezsem

bizzat eve gelir, her halde götürürdü. Binaenaleyh ben bu toplantıya onu çağırmamazlık edemezdim.

Yine o günlerde (Külâh-ı Mevlevî) Redifli Gazele nazire yazmak modası vardı ve hemen her gün **«Ahenk»** gazetesiyle neşrediliyordu. İzmir'e yeni gelmiş olan Ceâl Paşa — kendisi de Mevlevî olduğu için — bir nazire yazarak göndermiş ve o günkü gazetede neşredilmişti.

Nazire, emsali içinde hakikaten mükemmeldi. Eşref:

— Paşam, nazireniz fevkalâde!.. Lütfetseniz de onu bir kere de kendi ağzınızdan işitsek!

Teklifinde bulundu; gerçekten metin ve âlim bir şair olan Celâl Paşa, naziresini kendine mahsus bir tavırla okudu; yine biraz saz, söz ve edebiyata ait muhabbetlerle vakit geçirildikten sonra Eşref, manzumeyi tekrar etmesini paşadan rica etmiş, o da bir kere daha okumuştu.

Aradan epey zaman geçtikten ve bittabî iyş-ü işret meclisi biraz fazla yükünü aldıktan sonra Eşref, gazelin paşa tarafından bir daha tekrar edilmesini isteyince biraz fazla içmiş olan Ahmet Esat hemen ayağa kalkarak:

— Külâhı-ı mevlevî... Külâh-ı mevlevî... Ben sizin bundaki maksadınızı pekâlâ anlıyor, biliyorum; Veliaht «Reşat» Efendi de mevlevîdir. Sizin hepiniz de, bu külâh-ı mevlevî gazelini tekrar ettirmekle zımnen ona olan münasebetinizi anlatmak istiyorsunuz.

Gibi hafiye lisanı bir saçmayı ortaya atınca o vakit cüssesi yerinde olan Eşref Ahmet Esad'ın üzerine atıldı; Şekip — hiç ümit etmediğimiz halde — bir tabanca çekti.

Biz, babam ve kardeşim, şaşırmadan aralarına karışarak, Ahmet Esad'ı âdeta derleyip toparlıyarak bir torba içine koymuş gibi, merdivenlerden indirdik, kapı dışarı ediverdik.

Vâkıa hâdise o dakikada kapanmış gibi idi; fakat bunun ertesi günü vardı; acaba Ahmet Esat nasıl hareket edecekti? Bir akşam evvelki rezaleti, hafiyelik edip mâbey-

ne yazıp çizecek, hepimizin başına bir belâ açacak mı idi?..

Bu cihet biraz münakaşa edildikten sonra yine saza ve söze dalmıştık; fakat vaziyet şaka götürmez şeylerdendi.

Meclis dağılırken Mevlevî Şeyhi Nuri Efendi, ertesi akşam için hepimizi tekkenin selâmlığına dâvet etmişti. Dağılıp ayrılırken Ahmet Esad'ın haberdar olmamasına dikat etmemiz kararlaştırılmşıtı.

Ben ertesi günü akşam üzeri Mevlevîhâne kapısından içeri girerken, Ahmet Esat hususî arabasiyle çıktı, geldi. Ne içeri girebiliyor, ne de geri dönebiliyor, ne de Ahmet Esat'tan kendimi saklayabiliyordum. Öyle ki Ahmet Esat'la beraber gelmiş vaziyete düşmüştüm. Halbuki onun hiç haber alamamasına bir akşam evvel karar vermiştik.

Ezile, büzüle benden evvel gelmiş olanların toplandıkları odaya girdiğimiz zaman yüzüme hep hayretle bakıyorlardı. Bakıyorlardı ama, ben de izahat verebilecek bir vaziyette değildim. Sonradan gelenler, Ahmet Esad'ı da orada görünce şaşalıyordu. Bana gelince ben — süt dökmüş kedi gibi — büzülüp kalmıştım.

İzmir o sıralarda ikamete memur olanlarla dolu idi; bunların hepsi işsiz, güçsüz, maaşlarını alırlar, yaşarlardı; fakat bunların içlerinde, çok namuslular olmakla beraber — ilerde — anlatacağımız gibi — Eşref'i Memduh'u, Şekib'i Nevzad'ı jurnal edip de Bitlis'e, Kastamonu'ya sürülmelerine sebep olan ve aralarında kendisi de sürülen (Mustafa) gibi namussuz hafiyeler de vardı.

İşte bu Ahmet Esat'tan da herkes şüphelenirdi; çünkü muhtelif fasılarlarla maaşına ayda onar, onbeşer altın lira zammı için iradeler çıkar, günün gazeteleri bunu da padişahın inayeti, atıfeti diye ballandıra, ballandıra yazarlardı.

Burada söylemeye mecburum ki Ahmet Esat cidden bir hafiye değilmiş; bunu meşrutiyetin ilânından birkaç gün

sonra, evi basılıp da evrakı tetkik edildikten sonra anlamıştık. Ahmet Esat mütemâdiyen saraya, birçok dualardan sonra, padişahın etrafındakilerin yolsuz hareketlerinden bahisle Sultan Hamid'e nasihatlerde bulunurmuş; Sultan Hamid de onun bu hareketini maaşına zam suretiyle karşılarmış.

Mevlevihânede toplandığımız gece Ahmet Esat bir gece evvelki sarhoşlukla yaptığı hâtâyı tâmir etmek için pek uslu ve pek terbiyeli hareket ediyordu. Hattâ bir ara bir münasebet getirerek Mevlevî Şeyhi Nuri'nin önünde hürmetle eğilerek başındaki «sikke» yi aldı, öperek kendi başına geçirdi.

«Sikke» yi izinsiz alma usulsüz olmakla beraber, onun bu hareketi Celâl Paşa'yı harekete getirdi; Paşa meclisin ortasına kadar ilerliyerek ve Ahmet Esad'ın başındaki «sikke» ye gözlerini dikerek:

Böyle gözler arşı âlâyı görürse, ya Allah
Bizlere câhı cehennem cennet-i ulyâ mıdır?

Beytini söylemişti. Elinde rakı bardağı, köşe minderine bağdaş kurmuş oian Eşref'te atıldı, paşaya şöyle mukabele etti:

Böyle dişler bin domuz yerse cihanda çok mudur?
Eskiden bin bok yedi, bunlar acep hulyâ mıdır?

Buna karşı bizim kahkahalarla gülmemize Ahmet Esad da karışıyorken, kendi başından sikkeyi çıkararak ve hürmetle öpe öpe şeyhin başına koydu.

★

EŞREF'TE HAYÂL SUKÛTU

324 (1908) İnkilâbı meydana gelmiş, Avrupa'ya kaçanların hepsi birer birer dönmeye başlamışlardı; Ben de Enver Paşa'nın tâkibi için gönderilen İzmir taburuyla Manastır'a gitmiş, ayni sebeple o günlerde taburumdan evvel İzmir'e gelmiş bulunuyordum.

Bu günlerden birinde ansızın Eşref'le karşılaştığım zaman hemen iki ellerine sarılarak öptüm, öptüm, öptüm; ellerini sevinç yaşları içinde kalan yüzüme, gözüme sürdüm. Onun da beni alnımdan, iki yanaklarımdan öyle bir öpüşü vardı ki, aradan kırk sene gibi bir zaman geçtiği halde, omuzuma koyduğu elinin tatlı ağırlığını, yanaklarımı öpmek için gösterdiği isticâldeki baba şefkatını, İzmir gençleri içinde müstesna olarak bana gösterdiği kalb yakınlığını hâlâ hisseder gibi oluyorum.

O dakikada:

— Eeeeeh Rıfat (artık kurtulduk!..)

Deyişi işte kulaklarımda yine akisler yapıyor.

Bir iki gün sonra: Mısır'da tabettirmiş olduğu birinci, ikinci **Deccal**'i, birinci **Hasbihal**'i, **Şâh ve Pâdişâh** gibi kitapları hediye ederken:

— Posta ile gönderemezdim; işte çok şükür, kendim getiriyorum.

Deyişine:

— Baba... Sen bunlarla beraber vatana hürriyet de getirdin.

Cevabını verdiğim zaman gözlerinin içi bile o kadar güzel gülüyordu ki!.

O günlerimiz herkes gibi büyük heyecanlarla, ümit dolu itmi'nanla geçti; yavaş yavaş ortalığa bir sükûnet geldi; ilk coşkunluklar geçmiş, herkes ilk Mebusan Meclisine gönderilecek cemiyetin ismi İttihat ve Terakki değil, —Terakki ve İttihat idi— mebus namzetlerinin listesine ilk itiraz eden ben olmuştum. İtirazıma sebep de şu idi:

İzmir yedi mebus çıkaracaktı; bunun biri Rum, biri Ermeni, üçüncüsü de Musevî idi, biz İslâmlara kalan dört mebusun üçünü bir aile efradına veriyorlardı, ki onlardan biri İzmir Müftüsü Sait, diğeri Mansurî Zâde Sait, üçüncüsü de İzmir avukatlarından olup, sonradan âyan olan Seyyit Beydi.

Ben diyordum ki:

İntihap kanununda vakıa buna dair sarahat yok; fakat kanunlar da mantıktan, doğru düşünmekten başka birşey değildir; dört mebusun üçünü bir aileye vermek doğru olamaz; dağıtılmalıdır.

Buna karşı, (dağıtalım da seni mi mebus yapalım?) diye yaptıkları târize, bir gün sonra müntehibi sanilere bir hitapla cevap vermiş: (Bana vereceğiniz her rey boşuna gitmiş olacaktır; mebus seçildiğim takdirde yazdığım şu fıkra istifam hükmünde olacaktır; binaenaleyh reylerinizi heder etmeyiniz.) deyip muarızların lâkırdılarını ağızlarına tıkamıştım.

Bu şekilde cevabım İzmir'in umumî efkârını, o zamanki kulüp içtimalarını hemen hemen altüst etti. Bu hareketimle Meşrutiyetin ilânından evvel gizli cemiyetin 6 numarasını taşıyan ben, o cemiyete ilk darbeyi vurmuş oluyordum. Bu mesele beni cemiyetler arasında «Muhâlif!..» mevkiine düşürmüştü; fakat netice cemiyetin kararı yine yerini bulmuştu.

Aradan biraz zaman geçti; İzmir'de Vali olan Mahmut Muhtar Paşa İzmir hakkında İzmir'in ileri gelenlerine, müteffekkir zümresine haşin, hiç de yakışmayacak muamelelerde bulunmaya hattâ valiyi odasından kovmaya başlamıştı.

Gazetelerde hemen her gün ufak tefek yazılar yazdığım için bu gibi muamelelere uğrayanlar gelip bana dert yanıyorlardı; paşanın bu hareketi o kadar ileri gitmişti ki, artık dayanamadım, bir gün kendisine açık bir mektup yazarak:

— Paşa, evet, sen valisin; fakat vali de bir memurdur; ve o sandalyede muvakkaten oturur; oranın asıl sahibi biz İzmirli'leriz; biz İzmirliler, yani oranın asıl sahipleri olan bizler seni istemiyoruz; istifa et; çekil, git, artık seninle alâkamız kalmamıştır.

Demiştim. Benim pek haklı olan şu hareketim tabiî,

yine hiç hoşa gitmedi; kendisini Allah tevfikine mazhar olmuş, rüşdüne ermiş sanan biri ile Gelibolu'lu Avukat Rifat, valinin kapısında nöbetçi polis Mithat adında üç kişi, Trablusgarp'te büyümüş bir Giritli'ye para vererek, gayet kalın bir sopa ile beni rıhtım üzerinde döğdürerek kafamı, gözümü yardırdılar!..

Bu suretle başlayan dayak meselesi birbirini takip etti. Yine muhalilfer arasında saydıkları bir başkasını, bu arada **«Köylü»** ve **«Mülhakat»** gazetesi muharriri İzmirli Kantar Ağası Zade Salâhaddin'i döğdürttüler; fakat Salâhattin silâhsız gezmediği için hükûmet dairesi önünde yapılan bu tecavüzü silâhla karşıladı ve mütecavizi kovalayıp kaçırdıydı:

Bu hâdiselere karşı Eşref benim için:

Bu dünyanın ırağ olsun Hüseyinim her belâsından,
Ola hoşnud mahşerde Hüseyin Kerbelâsından.
Saklarım bir kimseye vermem bu namı ya Hüseyin,
İptida Jön Türklerin sensin imamı ya Hüseyin!.

Ve gösterdiği cesaretten dolayı Selâhattin için de:

Dinleriz her yerde, bundan sonra at kantarları;
Âferin ey «köylü»nün, ey «mülhakat» ın kâtibi,
Bir kavi el gösterip bozdun dayağın sihrini
Merd imişsin sen Selâhaddini Eyyubî gibi!..

Diyordu.

Cevap veren gazetelerden birinde mühalifler zümresine karıştırılan bizler için pek çirkin yazılar yazmıya başladılar; benim için yazılan fıkralar — İzmir'de eczanemin üzerindeki levha beyaz, yazıları da koyu mavi olduğundan kinâye Yunan bayrağına benzetilerek — (Kapısına Yunan bayrağı asmış, Yunan taraftarıdır) diye propaganda yapılmaya başlandığından, Eşref bu hallerden çok müteessir oluyor ve:

Ensesi kurtulmadı gitti dayaktan milletin;
Bizdeki ense değil, gûya kırılmaz alçıdır;

Yok hafiye jurnalından korku amma neyleyim,
Şimdi evrak-ı havadis neşreden jurnalcıdır!

İktidarın yoksa isbat etmeye,
Doğruyu arzeylemek bifâide:
Gam yeme meyhânede yersen dayak,
Son meze orda bu olmuş kaide...

Gibi kıt'alar söylemekten kendini alamıyor, teessür ve kederlerimizi hem arttırıyor, hem de bizi güldürüyordu.

Koptu mu bir fırtına ardında binbir râ'dî var,
Her belânın bizde aslında büyük mâba'di var!

Gibi beyitlerle bir taraftan bizi teyakkuza, korunmaya dâvet ediyor ve bu gidişin çıkar bir yol olmadığını gösteriyordu.

Yazı yazanlar artık hep tetik üstündeydik; evlerimize de erken döndüğümüz için akşamları gazino âlemlerimiz ârızaya uğruyordu; Bizlerle düşüp kalkmaktan mahrum kalan şair:

Açıldı bâdema ikbâli mensûbini matbuat,
Gider vaktiyle hepsi semtine, yanlış kapı çalmaz;
Ne nimettir, deyip de bir yiyip bin şükr olunmaz mı?
Muharrirler sokaklarda dayak yer, şimdi aç kalmaz!.

★

Mutlakiyet girdi amma reng-i meşrutiyete
Hep âvamil eski enkazın yeni bânîsidir,
Müttefiktir bunda tarih-âşinayân-i cihân:
Devr-i hâzır eski devrin nüshai sanîsidir!

Gibi kıtalar sıralayıp duruyordu.
Birkaç defa tekrarladığım gibi:

Kollarından bağlamış zincir ile divân-i harp
Böyle görmek istemem timsâl-i meşrutiyeti,
Hey efendi; himmetim ol rütbe kim bâlâ bülend.
Az gelir gönlümce cumhuriyetin hürriyeti...

Mısraiyle hudutsuz değil, aklî ve mantıkî hürriyetin âşıkı olan Eşref bütün bu hâdiselerden sonra meşrutiyetin ilk senelerini tâkip eden hercümerce karşı ümitsiz kalmiş, dilini İttihat ve Terakkiye karşı da uzatmaya başlamıştı. Hele otuzbir Mart hâdisesi, ötede beride divânıharpler kuruluşu onu bütün bütün çileden çıkarmıştı, ki bütün bunlar onu **324 mebusanı, Tercüman-ı ahvâli millet** gibi uzun uzun ve fakat en kıymetli eserlerini vücuda getirmesine sebep olmuştu.

Vakit Gazetesi: Kasım - Aralık : 1944 **Hüseyin Rifat**

KÂMİL PAŞA VE ŞAİR EŞREF

★

Eşref'e Bir Kıt'a :

Okudum defter-i âmâlini Eşref şimdi,
Sen de erbâb-ı maâsiden imişsin eyvâh!.
İtiraf ettikçe fakat cürmünü bî şüphe,
Güldürür veçh-i hâkimâneni elbet Allah!..

Eşref'in cevâbı :

Okuyup defter-i âmâlimi mahzun olma,
Deme tâdâd-ı maâside bu bir âr etmez..
Cümlesi ben gibidir eşref-i mahlûkatın;
Fakat Eşref gibi isyânını izhâr etmez!.

ŞAİR EŞREF'LE BERABER GEÇEN HAYATIMIZ
ve
O DEVRE AİD HÂTIRALAR

★

SALTANAT DEVRİNDE HÜKÜMET MERKEZİNİN İDARE HAYATI - KÂMİL PAŞA'NIN İZMİR'E VALİ TÂYİNİ

Abdülhamid'e Meşrutiyet teklifinde bulunduğundan İkinci Sadrâzamlığından azledilen Kâmil Paşa için İngiliz Sefiri Abdülhamid'i ziyaret ederek şefaatte bulunmakta idi ve şöyle söze başladı:

«— Haşmetmeâp size karşı Başvekilinizin bir hâtâsı olmuş, yahut olmamış. Bizim reyi şevketpenâhinize itirazda bulunmak vazifemiz değildir. Kâmil Paşa hakkında istediğiniz gibi muamelede bulunabilirsiniz. Yalnız şunu da arzeydeyim ki Kâmil Paşa, bizim iyi tanıdığımız ve Türk hükümeti menfaatlerini muhafazaya çalışan kullarınızdandır. Sadrâzamlığı câiz değilse, yine başka bir ehemmiyetli vazifede kendisini istihdam buyurmanızı rica ederz.» der. Abdülhamit de:

«— Teşekkür ederim, güzel mütâleada bulundunuz. İzmir valiliği münhal imiş, oraya göndereceğim.» demişti.

Sefir saraydan ayrılıp gider. Bu sırada, Kâmil Paşa'nın konağına hariçten hiç bir kimse kabul olunmadığı gibi, konaktan da kimse bırakılmıyordu. Gani Bey, padişahın irâdesiyle Kâmil Paşa'nın konağına gider:

«— Paşa!.. Seni şevketpenâh efendimiz Aydın vilâyeti valiliğine tâyin buyurdu, üç gün sonra seni bir Alman vapuru ile İzmir'e göndereceğiz. Kimleri birlikte götürmek isterseniz, onların bize listesini vereceksiniz. Beraber götürmek istediğiniz kimseler üç güne kadar bu konak içinde toplanmış bulunacaklar; der. Paşa, o sırada İngiliz sefarethanesine kaçabilirdi. Hattâ o sırada İngiliz sefiri:

«— Kendisini arzu ederse asıl vatanı olan Kıbrıs'a yahut Mısır'a gönderelim. Kıbrıs da, Mısır da Türkiye sayılır;

oralarda müreffehen yaşayabilir.» diye haber gönderdiği halde Kâmil Paşa:

«— Bir Başvekilin kısmen, yahut tamamiyle ecnebî idaresi altında olan bir yere kaçması hamiyyet noktai nazarından câiz olamaz. Milletine, hükûmetine hizmet etmek isteyen bir adam için bulunduğu memuriyetin büyüklüğü, küçüklüğü aranılmaz. En küçük bir işte de en büyük hizmet vatanseverliği gösterebilir.» cevabını verir.

Üç gün sonra bir takım sivil, Jandarma, polis ve askerle beraber yine Gani Bey gelir:

«— Haydi bakalım Paşa, vapur hazır, seni bindirip İzmir'e göndereceğiz.» der. Kâmil Paşa:

«— Bir hükümetin Sadrâzamına senin gibi bir adamın bu kadar tahkirâmiz söz söylemesi ve muamelede bulunması medeniyet usulüne münâfidir, sanırım. Memlekete 55 sene hizmette bulunmuş olan emektar bir paşayı âdeta sakalından tutarak sürüklemek mi istiyorsunuz?.» der.

Gani Bey:

«— Şimdi adamlarını ve eşyanı alarak Galata rıhtımında hazır bulunan vapura bizim gözümüzün önünde binip İzmir'e gitmeyecek olursan o sürüklemeyi de yaparız!..» cevabını verir.

Zâten Paşa beraber götüreceği adamlarını, aile ve eşyasını hazırlamıştı.

Arabalarla gözcülerin arasında İzmir'e uğrayacak olan Alman pavuruna biner ve İzmir'e çıkar. Tabii Kâmil Paşanın vapura bindirilerek İzmir'e gönderildiği, dakikasında Abdülhamid'e arzedilmişti.

Abdülhamid, tuhaf bir padişahtı. Reyine muhalif fikirde bulunan bazı büyük adamları hem arı gibi sokar, hem de ağzına bal çalardı.

Mâbeyin başkâtibi vasıtasıyle İzmir'deki Vali vekililine ve Fırka Kumandanına telgraflar yazar, Kâmil Paşa hakkında iyi bir karşılama merasimi yapılmasını irâde

eder. Fırka kumandanı ve Vali vekili ihtişamlı bir karşılama resmi hazırlar ve iki memur, vapur, demir attığı zaman bizzat kayıklarla giderler, Safâ geldiniz, derler. Bir de selâmı şâhâne tebliğ ederler.

Kısmen hakaretli bir suretle İstanbul'dan İzmir'e gönderilen bir valiyi bu şekilde taltif, Abdülhamid için lâzım idi. Çünkü en ehemmiyetli ve büyük br vilâyete tâyin edilen valinin mümkün olabildiği kadar gönlündeki iğbirarı izâle etmek mecburiyeti vardı.

Kâmil Paşa'nın bu valiliği ikinci sadrâzamlığından sonra idi. Eskiden vilâyet merkezlerindeki hükümet konağı bitişiğinde yine hükümete ait olarak birer vali konağı bulunurdu.

Kâmil Paşa'yı, temizleyip süsledikleri hükümet konağı harem dairesine adamlarıyle beraber misafir ederler.

Kâmil Paşa kış mevsiminde hükümet konağındaki dairede ve yaz mevsiminde Sâdık Beyden kiraladığı bir mükemmel sayfiyede otururdu.

Umumî olan posta ve telgrafhaneden başka, paşanın ikamet ettiği dairelerde de birer telgrafhane şubesi ve muhabere memuru bulunurdu.

Kâmil Paşa hiç kimseye hissettirmez idiyse de Abdülhamid'e o zamanın idaresine ait gizli ve şiddetli bir iğbirarı vardı.

Bundan dolayı İstanbul'dan İzmir vilâyetine gönderilen siyasî sürgünlere büyük yardımda bulunurdu.

Bunlara maaş tahsis ettirir ve ikâmetgâh tayin ederdi. Kendilerine meslekleriyle münasip vazife ve memuriyet verirdi. Bu sürgünler için İstanbul'a inha ettiği tayinlerin çoğu nezâretçe de padişaha ve hükümete hâinlik etmiş olanlara emniyet ve itimad edilemez, memuriyet de verilemez, diye red cevabı verilirdi. Kâmil Paşa o zamanın padişahı ve idaresi aleyhinde söz söyleyenleri gizlice himaye ve teşvik ederdi.

Bütün Aydın vilâyeti dahilinde siyasî olarak bir adamın evinde araştırma yapılmak için kendisine İstanbul'dan emir gelirse, gizlice ona evinde zararlı addedilebilecek birşey varsa kaldırsın, diye haber gönderirdi. Bu suretle Aydın vilayetinde İttihat ve Terakki Cemiyetinin teşkiline fırsat ve imkân vermiştir.

Paşa İzmir'de vali olmasaydı, orada oturan halkın çoğu öteye beriye sürülür ve hapishanelere doldurulurdu. Aydın vilayeti âdeta bir hürriyetsevenler memleketi idi. Bunların başlıcaları Bayındır Kaymakamı Şair Eşref Bey, Tokâdî zâde Şekip Bey, Hizmet gazetesi sahibi Tevfik Nevzat Bey, Mevlevî Şeyhi Nuri Efendi, Taşçı zade Dr. Ethem, Taşçı zade Dâvâ Vekili Hasan Bey, Hacı Hasan zâde Dr. Ethem, Nazif ağa zâde Şefik Beylerdi.

Bunlardan başka birçok kimseler varidiyse de şimdilik hatıra gelen bunlardır. Gariptir ki, İttihat ve Terakki'nin kuruluşuna İzmir'de çok yardım eden Kâmil Paşa, sonraları bu cemiyetin tufeylîleri tarafından ilk gücendirilen bir kimse oldu.

Kâmil Paşa'nın İzmir'e valilikle gelmesi 1311 (1894) yılında idi. Umumî hapisanelerde bulunan kimseler cihanla alâkaları kesilmiş olduğu halde, en gizli vak'alardan bile haberdar oluyorlardı. Ben el'an şuna şaşıyorum; nereden biliyorlardı ,bilmem. Umumî hapisanede bana ayrı bir oda verilmişti. Ben o odadan dışarıya yalnız günde iki defa elimi yüzümü yıkamak için çıkıyordum. Fakat oradaki 350-400 mahkûm benim odama gelip gidiyorlardı. Bana Mâbeyinde bile vukûbulan keyfiyetleri söylüyorlardı.

Umumî hapisane ile o zaman dünyayı tutmuş olan hafiyelerin hiç hüküm ve nüfuzu, alâkaları yoktu. Çünkü oradaki adamlar zâten cezalarını almış olan kimselerdi. Çamura düşenin yağmurdan pervâsı yok, derler.

Hangi gardiyanın haddi idi ki mahpusların konuşmasına müdahale edebilsin? O zaman için en büyük sayılan adamların hakkında bile, gıyâbî olarak büyük hakaretlerde bulunurlardı. En biçimsiz sözleri söylerlerdi.

Sadrazam Kâmil Paşa'nın Abdülhamid'e meşrutiyet teklifinde bulunduğu için, azledilerek İzmir Valiliğine tâyin edildiğini hapisanede işittim. Yine tekrar ediyorum; Mâbeyinde hükümetin dahili ve harici her türlü muamelâtına müteallik en ince meseleler bile, İngiltere'deki «Taymis», Paris'teki «Tan» gazetelerinden önce hapisanede işitiliyordu.

Umumî hapisanede mahkûmiyet görmeksizin, üç sene hapsedildikten sonra, İzmir'e sürülmüştüm. Fakat ben umumî hapisanede işttiğim veçhile, öyle bir medenî cesarete mâlik olan Kâmil Paşa'nın vali bulunduğu yere Zaptiye Nazırı Nâzım Paşa tarafından neyfedildiğim için sevinmiştim.

Yanımda iki polis vardı. O polisler beni ellerindeki resmî tahriratla Polis Müdüriyetine teslim ettiler. Bu da tuhaf idi ki, benim hakkımdaki Zaptiye Nâzırının tahriratı Polis Müdüriyetine veriliyor, Polis Müdüriyeti beni tevkifhaneye gönderiyordu. Valiye hitaben yazılmış olan resmi tahriratı da mektupçuya Polis Müdüriyetine havale ettirmişlerdi.

Halbuki o tahriratı vali hiç görmemiş olduğu gibi, mektupçu bile okumamıştı. İstibdat zamanının âdeti veçhile mektupçu onun havale muamelesinde bulunmuştu. Beni İzmir umumî hapisanesinin şubesi olan muvakkat tevkifhaneye getirdiler. Orada hayatım âleminde görmediğim tuhaf seciyeli adamlar tanıdım. O zaman bunlara hükümet istılahınca (sâbıka-i mükerrere) eshâbı deniliyordu. Yankesicilikte, küçük hırsızlıklarda, ötekine berikine saldırmakta ustalığı olan bütün ipsizlerin bir tipleri,

birer örnekleri orada hazırdılar. Bunların her birinin isimlerine ilâve edilmiş tuhaf unvanları da vardı. Meselâ Arap İsmail, Ateş İbrahim, Yahudi Mehmet... Bunlar öteye beriye yakın yerlere sürülmek için oraya kapatılmış kimselerdi.

Bunlardaki hâlet-i ruhiye, felsefî olarak tetkike çok lâyıktı. Yaptıkları yankesicilikteki ustalıkları, hangilerini gösterdiğini bildirmek için bir kısmı yalan, bir kısmı gerçek olarak hikâyelerde bulunurlardı.

Muvakkat tevkifhanedeki mevkufları her gün sabahleyin memur Osman Efendi ikişer ikişer bir hareket safı teşkil ederek Polis Meclisi nezdindeki hususî tevkifhaneye getirirlerdi. O gün bunların içinden sürülecekleri sürerler, geriye kalanları da akşam üzeri yine tevkifhaneye gönderirlerdi.

Ben sabahleyin oraya, götürüldüğüm zaman bir kere Polis Meclisi karşısına çıkarılırdım. Bana İzmir'de ikamet için emniyet edilebilecek bir kefil gösterebilir misin? Seni kefilsiz serbest bırakamayız, dediler.

Ben de bu memleketin yabancısıyım, benim hangi işimden dolayı sürüldüğümü de kimse bilmez, ben nasıl kefil bulabilirim? Cevabını verdim.

Beni kefil veremedim. diye, akşam üzeri yine o tevkifhaneye iade ederlerdi. Akşam sabah oraya gidip, gelen ikişer kişilik safın başında beni bulundururlardı. Şunu da arzedeyim ki, o zamanki ahvâli ruhiyenin muktezıyatından olarak işin daha doğrusu, zarurî bir mürâilik eseri olarak bindirildiğim vapura bir hocadan bir sarıkla bir cübbe edinmiştim. Ben bittâbi evvelce Mülkiye mektebinde ve umumî hapisanede setre pantolonlu ve fesli idim. 25 gün kadar Polis Meclisi tevkifhanesine sabahleyin getirildim. Akşam üzeri bu suretle yine umumî hapisane içindeki muvakkat tevkifhane şubesine götürüldüm, getirildim. Bu getirilmek götürülmek zamanında hariçten görenler bana acıyorlardı.

«Acaba bu hoca kimdir ki, bu kadar günden beri polis dairesine getirilip götürülüyor?» diyorlardı. Nihayet polis idaresi İzmir'de emin ve güvenilecek bir adam olduğuma dair kefil veremediğim için beni o zaman İzmir'e bağlı olan Denizli'ye göndermeye karar verirler. Halbuki İzmir'e ilk gelişim idi. Beni hiç tanıyan yoktu. Bana kim kefil olabilirdi?

Denizli'ye sevk kararım mektubî kalemine verilir. Tabiatıyla benim için Denizli mutasarrıfına Zaptiye nezaretinin tahriratına zeylen valinin imzasıyla bir tahrirat gönderilmek icabederdi. Kâmil Paşa o ihtiyarlığıyla beraber bir kağıdı imza edeceği zaman mutlaka okurdu. Yine paşa imza edeceği kağıdları konağına götürür. Konakta evrakı birer birer okur, ondan sonra imza ederdi. Itiraz ettiği ve imzalamadığı evraka birer sual kelimesi ilâve etmeden mektupçuya iade ederdi.

Bana ait kâğıdı da yanında alıkoyarak, Polis Müdürünü çağırmış, Hasan Rüştü isminde İstanbul'dan İzmir'e bir adam nefyedilmiş. Siz bu adamı Denizli'ye göndermeğe karar vermişsiniz. Bunun hakındaki Zaptiye Nâzırının tahriratını valiye getirmiş, vali okumuş. Tahriratında Hasan Rüştü'nün İstanbul'da kalması câiz olamayacağı cihetle İzmir'e gönderildi. Orada ikâmet ettirilmesi ve başka yere kaçmasına meydan verilmemesi ibaresi de varmış. Kâmil Paşa, bu tahriratı okuyunca Polis Müdüriyetine, bu adam burada İzmir'de ikamet edecek ve mahallî zabıtaca da başka bir yere kaçmasına mahal verilmeyecek, diye gönderilmiş. Niçin Denizli'ye izâmına karar verdiniz?. demiş. Nuri Bey adındaki o zamanın Polis Müdürü, «Bu kararı verenler ben değilim, Polis Meclisi'nindir.» cevabını vermiş.

Vali, Polis Meclisi'nin bu menfiyi Denizli'ye göndermek salâhiyeti var mı? diye soruyor. Ve bu adamı tahliye ediniz ve böyle buraya nefyedilmiş olan kimselerin tah-

riratını ve kendisini bana göstermeden muamele yapmayınız, der. Denizli mutasarrıfına yazılan kâğıdı yırtar. Gece alaturka saat 3'te tevkifhane kapısı açıldı. Oradakiler ve ben hayret ettik. Kapıdan:

«— Ermenekli Hasan Rüştü!.» diye çağırdılar. Ben çıktım. Polis Meclisi Reisi Komiser Mustafa Efendi ile beraber tevkifhane Müdürü Osman Efendi oradaydılar.

Bana büyük bir hiddetle:

«— Eşyanı al da defol, git!» dediler. O sırada onların bana bunu söylemeleri cennete buyur; demekten daha muazzez gelmişti. Eşyamı aldım. Hükümet civarındaki Hacı Hasan hanına gittim. Ertesi gün valiye hitaben bir arzuhal yazdım. İçinde beni İstanbul'dan İzmir'e sürdüler, buraca hiç bir medâr-ı taayyüşe mâlik değildim. Ne ile geçineceğim, bana münasip bir hizmet ve vazife istirham ederim, dedim. O sırada İzmir Maarif Müdürü mezunen İstanbul'da bulunuyordu. Yerinde bir Kadiri şeyhi vekili idi. Valiye verdiğim arzuhâli «ilk açılacak muallimliğe tâyini zımnında Maarif Müdürlüğüne», diye müdür vekiline göndermiş. Benim arzuhâlim Maarif idaresine havale edildiği gün, bilâhara liseye kalbedilmiş olan yedi senelik İzmir Leyli İdadisinde Coğrafya muallimliğiyle beni gönderdiler.

İşe başladığımın 15 inci günü Maarif Müdürü İstanbul'dan geldi. Maarif memurlarından ve muallimlerinden bazıları İzmir rıhtımına karşılamağa gelmişler. Müdürün ilk sözü Şahbazyan Efendinin yerine kim tâyin edildi? diye sormak olmuş.

İstanbul'da menfî olarak İzmir'e gönderilen Hasan Rüştü'nün tayinini işitince bütün bütün çıldırmış ve : «— Ne demek olsun, Padişahımıza ihânette bulunan bir adam ehemmiyetli bir mektebe nasıl muallim tâyin olunur?» demiş.

Müdür vekili de: «Ne yapalım, vali kat'î emir verdi.

Biz de o emre karşı müdafaada bulunamadık,» cevabını vermiş.

Vali Kâmil Paşa, vazifemin asâleten tasdikini kuvvetli bir surette yazmıştı. Fakat asâletim 8 ay tasdik edilmediği için, valiye yeni bir arzuhâl vererek: «Aldığım aylık beni geçindirmiyor, yoksulluk içindeyim, asâletimin tasdiki için Maarif Nezâretine tekiden inhanızı istirham ederim», demiştim.

Fakat Nezaret bu vazifeye Kâzım Bey adında mülkiye mezunu Beyrut'lu bir genci gönderdi. Bunun üzerine bana belediyenin ayda 300 kuruş maaş vermesi uygun görüldü. Vali benim için Belediye Reisi Eşref Paşaya; «Mâdemki sizden aylık alacak, her gün oraya uğrasın, yazı işlerine baksın,» demiş.

Reis bana bu emri tebliğ etti.

Fakat belediye başkâtibi beni Tanzifat kalemine verdi. Tahsil olunan tanzifat paraları karşılığında verilen makbuzları deftere kayda memur edildim. Bu iş benim mesleğimle münasip olmamakla beraber biter tükenir de değildi. Vali Paşa'ya bir istirhamnâme takdim ettim. «Belediye dairesi beni süprüntü kitabeti ile meşgul ediyorlar, bu vazifeden evrak kalemine» naklimi istedim. Kâmil Paşa. Belediye Reisi Eşref Paşa'yı yanına çağırarak:

«— Ben de zaten o adamın belediyeye devamını istemiyordum. İstediği gibi gezsin, yaşasın, ay nihayetinde maaşını veriniz» demiş.

Fakat paşanın bu sözü, bir serseri için belediyeyi masrafa sokmak mânâsına müstenid değildi. Çünkü İzmir'de çıkan gazetelerde benim yazdığım makaleleri okuyordu. Onun için beni açlıktan öldürmek istemiyordu. O zamanki 300 kuruş aylık, benim bu günkü 6900 kuruşluk aylıktan daha iyi yaşatıyordu.

Mektebi Mülkiye'nin son sınıf talebesinden Hasan Rüştü adındaki bir gencin de İzmir'e sürüldüğünü ve va-

linin onun hakında lûtuf ve himaye gösterdiğini işidenler meraka düşmüşlerdi. O zamanlardan çok önce Şair Eşref'in nev'î şahsına münhasır bir şair olduğunu işitmiştim. Hatta elime geçen bazı şiirleri de hâfızamda idi.

★

EŞREF ve ARKADAŞLARIYLE NASIL TANIŞMIŞTIM?

Muhasebe kaleminde Zeytin zâde Remzi Bey isminde bir maaş kâtibi vardı. Mevlevî ve İzmir Mevlevîhânesi Şeyhinin akrabasındandı. Uyanık, mütefekkir, ilim erbâbı ve san'ata hürmeti olan bir gençti.

Evvela İzmir Mevlevîhanesi Şeyhi Nuri Efendi ile tanışmıştım. Bu şeyh başında bir mevlevî külâhı bulunmakla beraber münevver ve her şeyden anlar bir zât idi. İyi Fârisi bilir, Araçadan da az çok anlardı. Remzi Bey vasıtasıyle büyük bir şair ve muharrir olan Tokadî zâde Şekip Beyle, daha sonra Şair Eşref Beyle tanıştım. Eşref Bey hemen hemen Aydın vilâyetinin her kazasında kaymakamlık etmiş gibidir. İlk defa kendisiyle görüştüğümde Bayındır kazasında kaymakamdı. Bu büyük şair üç gün kaymakam olduğu kazada bulunursa, beş günü İzmir'de geçiyordu. Tevfik Nevzad Beyde beş on kuruş alacağı vardı. Eşref Bey parayı çok severdi. Şairler içinde öyle bir muktesid adam görmemiş gibiydim. İzmir'e geldiği zaman alacağından dolayı evvela Nevzad Beyle görüşür ve söylediği şiirleri yazdırmak için Zeytin zâde Remzi Beyle birleşirdi. Remzi Bey Eşref'in canlı bir divânı, canlı bir mecmuası ve canlı bir tarihidir. Eşref hayatı müddetince ne şiir söylemişse, nasıl hayat geçirmiş, ne gibi hâdiselerle karşılaşmışsa hepsi Zeytin zâde Remzi Beyin mahfuzudur. Bir gün hükümet konağının karşısında askerî kıraathanede Remzi Beyle otururken Eşref görmüş, yanımıza geldi, oturdu.

Koynundan bir kâğıt çıkardı. Filân kimse için iyi bir tarih söyledim, fakat beş eksik geliyor, buna canım sıkı-

kılıyor, dedi. Eşref hangi taraftan ise benim söylediğim bazı manzumelerden dolayı sürüldüğümü haber almış.

Tarihi okudu. Fakat neye dair olduğunu unutmuşum. Tarihin içinde bir (eyledi) kelimesi vardı. Eşref bu kelimeyi (ildi) şeklinde yazmış imiş. O zamanın imlâsına göre maddeî asliyenin son harfi üstün olursa mutlaka önüne hâiresmiye yazmak kabul edilmişti. Ben:

«— Bey baba affı âlinizi rica ederim. Yazdığınız tarih doğrudur. Eksik değildir. Fakat harflerini eksik yazmışsınız. Eyledi kelimesinde ebced hesabıyle beş sayılan bir hâi'resmiye yazılacaktı; dedim. Fakat, o sıralarda Eşref daha bu imlâyi kabul etmiş bulunmadığı için sözüme itimad edemedi. Tarihin eksiği olmadığına inanamadı. O sıarada Eşref'i görerek meclisimize Şekip Beyle Nevzad Bey de geldiler. Eşref onlara benim için; «Bu cana şöyle bir bir tarih göstermiştim, ben eksiği olduğunu söylemiştim. Bana yeni imlâya göre eyledi kelimesinin lâmından sonra bir ha yazmak icabederdi ve onunla da o tarihi doğru çıkardı, siz ne dersiniz?» diye onlardan da sordu.

Şekip ve Nevzad Beyler: «Evet, dediği gibidir,» cevabını verdiler. Ve benim sözümü tasdik ettiler. Eşref yüzünü bana çevirdi:

«— Senin İzmir'e sürgün edildiğini işitmiş ve şeklini de sormuştum. Fakat seni ötede beride sersem sersem gezerken bir softa kıyafetinde gördüğüm için içimden Zaptiye Nâzırı böyle şaşkın bir adamı sürmek külfetini niçin kabul etmiş, beyhude zahmet etmiş, demiştim. Meğer hükümetin seni sürmeğe yerden göğe kadar hakkı varmış!.» dedi.

Ondan sonra Eşref her gün beni aratıyordu. Söylediği her şiiri, yazdığı her sözü mutlaka bana bir kere gösterirdi. Fakat ben müsamaha etmişim, çünkü Zeytin zâde Remzi Bey gibi onları kayıd ve hıfzetmemiştim. Hat-

tâ bulunduğu kaza merkezinde bir tarih söyler de eksik gelecek olursa Zeytin zâdeye mektup yazar, şu tarihi o sürgün softaya göster de şu kadar eksiği var, veya fazladır diye ikmâl ettir, bana iade et derdi. Yazdığı şiire, söylediği söze, kim itiraz ederse, bir kere bana göstermeksizin o tenkidi kabul etmezdi.

Benim beyan edeceğim fikre itimad ederdi, «Rüştü şair değilsen bile, şiiri güzel anlıyorsun. Bu da bir san'at ve kudrettir. Herkeste bulunmaz.»

Vaktiyle İranlı bir şair:

«Siir, güften gerçi dür süften hüvet,

Lîk fehmiden bîhez güften büvet»

Yâni: «—Şiir söylemek, inci delmek gibi güzel bir sanat ise, anlamak söylemekten daha büyük maharettir.» demiş idi.

Ben Esref'i ilk defa gördüğüm zaman yaşı 55-60 arasında idi. Fakat üzerindeki içi kürklü setre 20 yaşında bulunuyordu. İstanbul'dan bir yere bir adam sürüldüğü zaman oranın halkı uzun uzadıye niçin nefyedilmiş, ne gibi bir seciye sahibi imiş, diye görüp dinlemeden, anlamadan onunla konuşmaları, söyle dursun, merhaba bile diyemezlerdi. İzmir Valisi beni kefil vermeksizin tevkifhaneden çıkarttıktan ve ikinci günü de beni İzmir İdâdisine muallim tâvin ettirdikten sonra bana karşı herkesin bir emniveti hâsıl olmuştu.

Bana merhaba deyip konuşmadan kendilerine bir zarar gelmeyeceğini anlamışlardı. Biraz yukarıda da yazdığım vechile Zaptiye Nâzırı Nâzım Paşa beni resmî olarak İzmir'e sürdükten sonra hususî olarak Vali Kâmil Paşa'ya hakkımda bir himâye tavsiyenamesini yazmıştı. Ben bunu bilmediğimden o sürgünlüğümden dolayı Nâzım Paşa'ya muğber idim. Fakat yaşım ilerledikçe, aradan zaman geç-

tikçe, O Nâzım Paşa'nın beni kurtarmak emelini göstermiş olduğu zannını hâsıl ettim.

Nâzım Paşa şairlikte hususî kudret sahibi Idi. Bir çok kimseleri de kurtarmış olduğunu işitmiştim. Nâzım Paşa hakkında, padişaha hâinlik edenlere müsaadekâr bulunuyor, diye jurnal verilip valilikle Şam'a gönderilmesinden sonra Bab-ı zaptiyenin istibdat ve zulmü şiddetlenmişti. Nâzım Paşa sağlam olarak işittiğime göre Namık Kemal Bey merhumun âlem-i ab arkadaşlarından imiş.

Eşref ve arkadaşları büyük bir siyasî cesarete mâlik bulunmalarına rağmen, yine hiç bir zaman ihtiyatkârlığı elden bırakmazlardı. Bunlar böyle müteyakkız zevât iken, 80 sene arkadaşlık etmişiz gibi beni meclislerinde bulunduruyorlardı.

Görüşüp konuşmaya devam ediyorduk. Eşref her İzmir'e geldikçe Zeytinzâde Remzi Bey ve Nevzad Bey gibi beni de arayıp soruyordu.

Eşref üç gün memuiyeti başında ve beş gün İzmir'de bulunmayı arzu ettiği gibi bütün merkezi vilayet halkı da İzmir'e gelmesini arzu ediyorlardı.

Eşref'in Aydın vilayeti dahilindeki şimendiferler için koynunda pasolar vardı. İzmir'e geldiği zaman dostları kendisini bölüşemezlerdi. **«Beybaba bizim eve gidelim!»** diye çekiştirirlerdi. Hattâ İzmir'in az Türkçe bilen Rumları, Ermenileri bile Beybaba'yı ziyâfete çağıran Türkler içinde bulunurlardı..

EŞREF'İN HUSUSİ HAYATI VE İZMİRLİLERİN EŞREF'E KARŞI MUHABBETİ

Bittâbi rakı, yemek, ikâmetgâh için para vermezdi. Zaten verecek olsa bile verdirmezlerdi. Sigarası kalmazsa, herhangi bir arkadaşının yanında ise, bana bir paket sigara aldırın, derdi. İzmir'in Hacı Şefik Paşa gibi bazı ağniyası Eşref'e yeni kostüm de yaptırırlardı. Kâmil Paşa'nın damadı, Askerî Hastane Başhekimi Faik Paşa ile ka-

yın biraderi Said Bey, Eşref'e para, elbise, ne isterse memnuniyetle verirlerdi. Yalnız Eşref'in misafir olduğu yerlerde gösterdiği bir teklif vardı. O da sabahleyin mutlaka tepeden tırnağa kadar bir kere soğuk su ile yıkanmak keyfiyeti idi. Bu itiyâdında Eşref'in bazı tuhaf işleri de vardı. İzmir'de Avusturya tebaasından, fakat Kemal Beyin yetiştirdiği Türk dostu Ağodoplu Efendi isminde bir Ermeni Eşref'i evine davet etmiş. Kuzu doldurtmuş, mükellef yemekler hazırlatmış. Bu yemeklerin bir kısmını gece sofraya çıkarmış, bir kısmını da sabah yemeği yapmak üzere Eşref'in yattığı odanın aşağı katındaki yere koydurmuş. «Ağadoplu», Eşref gece susarsa, sıkılmasın içsin diye, yatağının olduğu yere bir iki desti su bırakmış. Eşref sabahleyin kalkınca bu odanın aşağısında bir oda daha bulunduğunun farkında olmadan soyunup destilerdeki su ile yıkanırken tahta aralarından akan sular aşağıdaki yemekleri berbad etmiş. Çok rakı içmenin zararına mukavemet için sabahları yıkanmaktan başka çâre yoktur. Eşref cuma günleri sabahtan o günün yarısına kadar içerdi. Bir su bardağının yarısına kadar rakı kor, üzerini su ile doldurur, onu yudum yudum içerdi. İçtiği rakının sonunda mutlaka yemek yerdi. Bazı ehemmiyetli ve kalabalık ziyafetlerde bulunurdu. Bittâbi herkes orada Eşref'le beraber sabaha kadar rakı içemezlerdi. Bazı kimselerin evlerinde aileleri beklerlerdi. Geç vakte kadar orada kalamazlardı. Eşref bunu anlardı, ev sahibi kim ise ona: Beyefendi, kuzudan, baklava ve börekten bana biraz hisse çıkardıktan sonra arkadaşların yemeklerini ver, derdi. Orada bulunanlar yemeklerini yer ve giderlerdi. Eşref kendisi gibi rakıya dayanan bir adam bulursa onunla beraber, bulamazsa yalnız başına orada kalırdı. Eşref misafir olduğu yerde kendisini bekleyecek başka bir adam bulamazsa ev sahibine: «Beyefendi rakı binliğini şuraya, yemekleri de buraya bırakınız da siz

gidiniz, istirahat ediniz,» derdi. İzmir Gureba hastanesinin üst tarafından Değirmendağı'na çıkan yokuş cadde üzerinde Yahudi mezarlığına bitişik bir evceğiz yaptırmıştı. Eşref'in o sırada iki haremi, iki kızı, bir oğlu vardı. O zaman da oğlu Mustafa Eşref Bey 12 yaşında idi. Bilâhare Eşref üçüncü bir hanım daha edinmişti. Türklükte bir âdet vardı. Bir adam yeni bir ev yaptıracak olursa evin sahibi yaptırdığı evi yağlamak nâmıyle akrabasına, dostlarına o evde bir ziyafet verir, o evi yağlattırmayacak mısın? derler. Eşref de ne zaman isterseniz gelebilirsiniz, fakat rakınızı. mezenizi kendiniz getiriniz, benden de yemek bekleyiniz, der. Eşref'in evine gidenler bol, rakı meze ile hattâ bazan sefer tasları içinde yemeklerle giderlerdi. Eşref'in iktisattaki bu mübalâğalı hareketi, istıkbâl endişesi ve ihtiyatkârlıktı.

Evvelce ismini yazdığımız Tevfik Nevzad, İzmir'in en büyük bir hatibi, en büyük bir avukatı idi. İzmir'in hükümet konağı civarındaki Beyler sokağında kışlık bir evi vardı. Bu avukatın müşterileri pek çoktu.

★

Emil Zolâ bir kış gününde köpeğiyle beraber odasında yatarken, sobanın borusu içindeki kapak aksi tarafa çevrilmiş, odanın içine duman dolduğundan Emil Zolâ boğulmuş ve köpeği kusarak kurtulmuştu. Bunun sebebi hakiki olarak anlaşılamamıştı. Gazeteler bu ölüm haberini verdiler. Bir akşam Kramer kıraathanesinde otururken, Nevzad Bey, Eşref'e:

«— Arkadaş, çok müteessirim, dedi. Eşref de: «— Neden?» diye sordu. Nevzat:

«— Çok sevdiğim Emil Zolâ şu suretle ölmüş, veyahut öldürülmüş» dedi. Nevzad Bey hakikatı sevmekle beraber, yanında devrinin büyük adamları müsavi gibi idi.

Onun için Eşref'e bu sözü söylemişti. Eşref:

«— Nevzad, mademki Emil Zolâ'nın ölümünden do-

layı müteessir olmuşsun, seni teselli edecek bir kıt'a söyleyeyim. Kalemini, kâğıdını çıkar da yaz» dedi.

Ve şu kıt'ayı söyledi:

Bir dumandan gitti üstâdın Zolâ,
Sen dahi öl de yetiş yoldaşına.
Böyle münkirlikte eylersen sebât,
Yıldırım düşsün senin de başına!..

Nevzad Bey, iyi Fransızca ve Rumca bilirdi. Rumlar dillerini bilen avukat aradıkları zaman Nevzad Beye başvururlardı. Onun için Nevzad Bey, yazıhanesini daima Frenk mahallesinde bulundururdu. O zaman İzmir'in İslâm bulunmayan mahallelerine Frenk mahallesi deniliyordu. Nevzad Beyin yazıhanesi bir kaza kaymakamlığı teşkilâtından daha genişti. Kendisine mahsus muhasebe dairesi, evrak kalemi ve intizâr odası vardı. Müşterilerilerinin çokluğundan dolayı peşin ücret alırdı. Peşin ücret aldıklarının bazılarını unuturdu, müvekkiller Nevzad beyin önüde arkasında gezer dururlardı. Herkesle beraber Eşref de bu halleri görüyordu. Nevzat Bey Karantina'da deniz kıyısında bir ev yaptırmıştı. Öteki beriki, Nevzat bey dâvalarını takip etmediği kimselerin paralarıyle bir ev yaptırdı, diyorlardı. Eşref, Nevzat Beye:

«— Arkadaş, senin evi bize bir yağlattır ,hangi gece gelelim?» diye sormuştu. Nevzad Bey de: «— Filân gece geliniz!.» demişti.

Tâyin edilen gecede, kendisinin münasip gördüğü büyük küçük adamlarla orada toplanıldı. Yenilip içildi. Nevzad Bey, Eşref'e:

«— Arkadaş, benim yeni yaptırdığım bu ev için bir bergüzar söylemeyecek misin?» dedi. Eşref: «Bir kalemle bir kâğıt çıkarda, bir kıt'a söyleyeyim, ondan bir levha teşkil et, evinin en mûtena tarafına as!» dedi. Ve şu kıt'ayı söyledi:

Yaptığı bir ev için câiz değildir, kıyl-ü kaal,
Her nasılsa ittibaı isr-i şeddâd eyledi.
Çok mu Nevzad'a bu sahilhâne insaf eyleyin;
Yıktığı bin hâneden, bir hâne bünyâd eyledi!..

Nevzad, Eşref'e:

«— Arkadaş, teşekkür ederim. Ben kıt'anızı levha yapacağım. evimin en mûtena parçası olan kenefine asacağım» dedi.

Eşref, Fransızca bilmezdi. 63 yaşından sonra, Fransızca öğrenmeğe merak etmişti. Bununla beraber o merakından da faydalanamamıştı. Nevzad iyi Fransızca biliyordu. O sebeple ilmî ve fennî bahisleri incelerdi.

.....

İzmir'in rıhtım boyunda bir Çeşmeli oteli vardı. Eşref, devam etmese de o oteli bilirdi. Nevzad Bey Ağadoplu'nun yardımıyle yazıhanesini Çeşmeli otelinin bir tarafına nakletmişti. Eşref o sırada yine İzmir'e gelmiş ve beş on kuruş alacağından dolayı Nevzad Beyi görmek istemişti. Yazıhanede siyah şapkasıyle Ağadoplu karşısına çıkmış, fakat Eşref Nevzad'ın odasına girerek şaka etmiş:

«— Nevzad, ben senin her mesleğe gireceğini bilirim, fakat kerhâneciliğe kadar tenezzül edeceğini zannetmiyordum» demiş. Nevzad da:

«— Bu Kerhâneciliği ben yapmadım, Ağadoplu yaptı, demiş. O zaman **Eşref** te şu kıt'ayı söylemiş:

Kadîmen bildiğim kârhane, olmuş bir yazıhane,
Geçende her nasılsa uğradım Kordon'da aldandım.
Ehibbâ'dan Ağadoplu Efendi etmiş isticâr,
Görünce vehleten bîçâreleri kârhaneci sandım!..

Nevzad Bey ramazanlarda, sahibi bulunduğu Hizmet gazetesine dinî makaleler yazardı. Eşref ruhiyata ve maneviyata inanan, hem Bektaşî, hem dindar bir zât idi. Vaktiyle küçüklüğünde iyi bir İslâm terbiyesi görmüştü. Nevzad Beyin ruhiyat ve maneviyatta zevki yoktu. Mes-

leği kendisine mahsus bir filozoftu. Tam mânâsıyle lâyik bir avukattı.

Dinî günlerde gazetesine yazdığı başmakale bu güne veyahut bu geceye fevkalâde hürmetkâr bulunmalıyız, çünkü çok mukaddes bir gecedir.

Pek mübarek bir gündür. kıymetini bilerek ibadetle geçirmeliyiz, derdi.

Bu makaleleri okuyanlar gazeteyi Eşref'e getirirler ve «Bak seninki neler yazmış?» derlerdi. Eşref de onları hem okur, hem gülerdi. Bir gün Eşref Nevzad'a:

«— Senin dinsizliğini herkes bilir, böyle dinî makaleleri niçin yazıyorsun?» demişti. Nevzad da; dostlarımın müteassıp olanları, beni alış verişte görsünler, hem de beni iftar sofrasına dâvet etsinler, diye yazıyorum, cevabını vermişti. Eşref de o zaman şu kıt'ayı söylemişti:

Mîr Nevzad'ın sokağa yığsalar ef'alini,
Din uzaktan seyrederken, cumbadan îman güler.
Vursa hikmetten eğer dem, rûh-u Volter şâd olur,
Dine dair bir makale yazdı mı şeytan güler!.

Eşref, Muharremin on bir günü ile Ramazanda rakıyı bırakırdı. Yalnız her gece bir kaç bardak bira içerdi. Ramazandan sonra âdeti veçhile yine rakısına devam ederdi.

Eşref Aydın vilâyeti dahilinde hangi kazaya kaymakam gönderilirse rakı yüzünden orada mutlaka bir hâdise çıkarır ve başka bir kazaya nakledilirdi.

Yine memuriyetinin başka bir kazaya tahvil edildiği sırada Kâmil Paşa kendisine rakıyı bırakması hakkında ehemmiyetli bir öğüt vermiş. Eşref de:

«— Başüstüne velinimetim, bundan başka bir daha rakı içmeyeyim» demiş.

Yanından çıkmış.Kazasına gitmiş. Söylediği gibi rakıyı da bırakmış. Fakat sonra keskin ve sert bir içki olan (Brant) denilen İngiliz konyağına başlamıştı. Ve bu hususa dair söylediği bir gazelin son parçası şu beyit idi:

Eşref'a artık şarab-ı nâbe oldum, tövbekâr
Şimdiki içtiklerim hep İngiliz konyağıdır.

Yine bir gün. İzmir'e gelmişti. Akhisarlı Râgıp Bey zâde Mehmet Bey:

— Beybaba, gel seninle Kramer lokantasında bir öğle yemeği yiyelim! der. Korduna götürür; lokantaya girerler. Mehmet Bey Eşerf'e birkaç tane aperatif rakı alır mısınız? diye sorar. Eşref de:

— Rakıya tövbe ettim, içmem (Brant) varsa içerim der. Mehmet Bey garsona:

— Brant getir, der.

O, İngiliz konyağını getirir, bir daha, bir daha derken Eşref, kafayı iyice tütsüler. O günlerde aylığının artırılması meselesi varmış. Hükümet konağına gidip Kâmil Paşa'yı görmek lâzım imiş. Paşanın odasına girer. Paşa Eşref'in hem ağzındaki kokuyu, hem ayağında dermansızlığı hisseder. Paşa:

— Hâni Eşref sen rakıyı bırakacaktın? Yine eski mesleğinde devam etmişsin; şimdi *yine* sarhoşsun, der.

Eşref:

— Velinimetim Paşam bendeniz verdiğim sözde sâbitim hâkipayi âlinize ben sarhoş olmıyacağım dememiş; rakı içmeyeceğim, demiştim. Yine bu gün sâyei âlinizde serim biraz hoş ise de rakı içmedim. Şahitlerim vardır. Yalnız İngiliz konyağı içtim. Cevabını verir. Kâmil Paşa da:

— Gitte, mektupçu ile görüş, der.

Eşref oradan çıkar, mektupçunun yanına gider.

★

Kâmil Paşa, birgün Eşref'e:

— Kaymakam Bey! İkide birde izin almaksızın İzmir'e gelip gidiyorsun. Bundan başka sarhoş olarak bir çok resmi dairelerde gezip dolaşıyorsun, başkasının da öyle hareketleri iltizamına örnek ve önayak oluyorsun. Bu hâle bir nihayet ver; demişti.

Eşref rıhtımda Kramer kahvesi dahilinde bulunan bakkaldan sormuş:

— *Ağızdaki kokusu belli olmayacak, içilmesi için* çok zaman sarfına lüzum görülmeyecek, bir iki kadehle keyfi yerine getirecek, bir içki var mıdır? demiş.

Kramer'in bakkalı olan Avusturyalı, vardır, fakat onu ekseriyetle İngilizler kullanırlar, demiş.

Eşref; O nedir? ve şişesi kaç kuruştur? diye sormuş.

Bakkal da: Brant ve şişesi de bir sterlindir. Cevabını vermiş.

Eşref kendi kesesinden bu parayı vermeye muktedirse de kendisinin bir aylık rakı parasını temin edecek olan sterlinin bir şişe karşılığında verilmesini hiç bir zaman câiz görmezdi. Kâmil Paşa Eşref'i ve onun sevdiği kimseleri kendi hanedanı azasından sayıyordu. Eşref o bir şişe Bran'ı edinmek için Paşanın damadı ve Askeri Hastanesi Başhekimi Miralay Faik Beye koşar. Yana yakıla ona söyler. Kainpederinize karşı mahcup oluyorum. Rakıyı bırakarak Brant kullanmaklığım lüzumu varmış. *Kramer lokantası içindeki bakkaldan sordum, bir* lira dedi. Gece sabahlara kadar içtiğim ve içeceğim bu içki için, bir İngiliz Altınını isterse içine âbıhayat doldurulmuş olsun bir şişeye nasıl vereyim? der...

Faik Bey çıkarıp bir sterlin verir:

Eşref, Faik Beyin verdiği lira ile o şişeyi alıp kürklü setresinin cebine koyar. Fakat nasıl içileceğini bilmiyordu. İzmir mirasyedilerinin bazılarından bunu da öğrendi. Bir *fincan* Brant'tan üç saatlik neş'e alıyordu. Şampanya, bira meclisleri gibi bir yerde bir iki saat Brant içilirse, içenlerin içini yakar kavurur. Eşref'e bir sabah, bir *öğleyin, bir de akşam* üç kadehden *fazla* içecek olursa zehirlenip öleceği bildirilmişti. Dünyada ölümden korkmayan hiç bir kimse yoktur.

Bu Brant yardımiyle Eşref gerek valiye, gerek tanıdığı bir çok kimselere rakı müptelâsı olduğunu unutturmuştu.

Brant'ın saatlerce içilemiyeceği meselesi vardır. Bir de pahalıydı. Eşref ise içkiye gurup zamanlarından başlayarak sabah ezanına kadar içerdi. Bunlardan dolayı Brant kullanmakta dikiş tutturamadı. Miralay Faik Beyin bir sterline alıverdiği şişe bittikten sonra yine işi rakıya döktü.

Ve yine geldiği kazaya gitti. O sırada Dahiliye Nezaretinden vilâyetlere mükerrer olarak gelen tahriratlarda bazı kaza kaymakamlarının, bazı nahiye müdürlerinin vazifeleri başında bulunmayarak hotbehot ötede beride gezip dolaşmakta oldukları, onlara müteallik umuru halkın sürüncemede kaldığı haber alınıyor. Fevkalâde bir mecburiyetten dolayı bunlara buradan istizân etmeksizin onbeş gün kadar müsaade verebilirsiniz. Fakat iki üç günde bir memuriyeti mevkiini terk etmelerine katiyyen müsaade etmeyiniz, deniliyordu. Mevkiini ve memuriyeti icabatından olarak bu gibi tahriratlara göre hareket etmeye tabiatiyle vali de mecburdu. Kaymakamı bulunduğu merkez kazaya gitmezden evvel, Kâmil Paşa Eşref'i çağırıp:

— Bundan sonra benden müsaade almaksızın İzmir'e gelme. Çünkü başka kaymakamlara da sui misâl oluyorsun! dedi.

Eşref de yerine gitti. Kaymakamlığı merkezinde bin türlü güçlükle on gün oturur, yine İzmir'e gelmek ister. Fakat valinin o kuvvetli emirleri üzerine cesaret edemiyor ve bir çare bulamıyordu.

Bu sırada, Selâniğe, Trablusgarb'a nizâmiye yeni asker götürmek için İzmir limanına bir beylik nakliye vapuru gelmişti. Bütün kaymakamlar kazalarından sevki lâzım gelen mürettebatı Redif Binbaşılığına teslim etmişlerdi. O zamanın asker sevki usulünce bir nefer asker elbisesini giyerek bir mevki askerinin tabelasına ismi geçmedikçe asker memurlar ona el dokunduramıyordu. Mürettebatın gideceği mevkiin en büyük mülkiye memurları

mahalle muhtarları merkezlerde jandarma vasıtasiyle yeni asker olanları toplar ve Redif Kumandanlığına teslim ederlerdi.

Eşref'e kazanın Redif Binbaşısı bir çok defa şifâhen ve tahriren o kazaya ait olan ve gitmeleri için İzmir'de vapura muntazır bulunan yetmiş efradın kışlaya teslimi lüzumunu bildirmişti. Eşref, bu acelenin ne lüzumu var. Oraya giderek bir iş mi görecekler, daha beş on gün memleketlerinde kalsınlar, demeyi adet etmişti.

Halbuki bir tarafta İzmir Fırka Kumandanlığı Redif Binbaşısına sizin daireden başka mürettebatı gelmiyen yer kalmadı; diye telgraflar çekiyordu.

Binbaşı ne yapsın? Mülkiye kaymakamına her gün müracaat ediyorum; tuhaf cevaplar veriyor. Makamı vilâyete yazınızda kaymakama bu mürettebatın teslimi için ehemmiyetli emirler versinler, diyordu. Fırka Kumandanı Osman Paşa da Kâmil Paşa'ya Binbaşının yazdığı telgrafları ve tahriratları gösterdi.

Kâmil paşa; Eşref'e :

— Askerî dâiresinin istediği (70) neferin yarın akşama kadar her halde binbaşılığa teslim edilmesini bunlardan bir nefer eksik olursa şiddetle mes'ul ederim. Diye bir emir verdi.

Bu sıralarda Eşref de İzmir'e gelmek için bir bahâne arıyordu. Ben bir gün Basmahane istasyonu karşısındaki Uşakîzâde Sâdık bey konağının altındaki kahve önünde oturuyordum. Karşıdan ikişer ikişer edilmiş fakat yürüyüşleri bozuk, sivil elbiseli bir asker kafilesinin geldiğini gördüm. Eşref, hayatı müddetince hiç bir asker sâfına girerek yürüyüşte bulunmuş kimselerden değildi. Eşref'in elinde sopa biçiminde bir baston vardı. Ben evvelâ Eşref'in o asker kafilesinin önünde bulunmasını bir tesadüfe hamletmiştim. Sonra dikkat ettim. Onun onlara sevk memurluğu vazifesini gördüğünü anladım. Bu 70 neferin en

gerisinde bir jandarmanın da bulunduğunu gördüm.

Eşref'e yaklaşarak:

— Bey baba! Kaymakamlığı bırakarak mürettebâtı askeriyeye sevk memuru mu oldun? dedim.

Eşref de bana:

— Şimdi konuşma zamanı değil. Beni kendi hâlime bırak! Cevâbını verdi. Ben de çekildim; fakat bu tuhaf manzaranın esâsını anlamak için uzaktan uzağa bunları tâkip ettim. Bu sırada Eşref ikide birde başını geriye döndürerek: «Geriye kalmayınız!» diyordu. Nihayet Eşref bu gülünç manzara altında olarak o asker kafilesinde bulunan efrattan birini Evliyazâde hanına bıraktı ve «Ben seni çağırtıncaya kadar burada kal!» dedi. 69 neferi alarak hükûmet avlusuna götürdü. Kendisiyle beraber getirdiği jandarmaya da bunları bir tarafa bırakma, dedi. Ve sırtındaki kürklü setresiyle Kâmil Paşa'nın yanına çıktı.

Paşa'nın canı sıkılmış ve:

— Eşref ben sana geçenlerde benden mezuniyet almadıkça İzmir'e gelme, dememiş miydim? Sen de bana, gelmiyeceğim diye söz vermemiş miydin? O gün ile bu gün arasından daha on gün geçmeden yine buraya geldin, ben seni severim ve himâye ediyorum. Fakat hükûmetin tuttuğu yola karşı ben nasıl seni müstesna tutabilirim dedi. Eşref de:

— Velinimetim! Benden dairei askeriye yeni efrattan (70) nefes istediler. Ben de onları birdenbire bulup toplayamadım. Sonra sizin bir şiddetli emrinizi aldım. Yarın akşama kadar o 70 kişiyi cihet askeriye teslim etmiyecek olursanız şiddetle mesulsünüz buyuruyorsunuz, o efrattan (69) unu buldum, bir tanesi eksik kaldı. Emrinizde şiddetten korkarak o bulamadığım neferin yerine kulunuz geldim. Mes'uliyette kalmamak için münâsip görürseniz o neferin yerine Selânik'e bendenizi sevk ediniz! Câiz gö-

rürseniz beş on gün İzmir'de kaldıktan sonra tekrar kazama gideyim. Der.

Kâmil Paşa çok zekî ve dehşetli bir hâfızaya mâlik idi. Eşref'e benden izinsiz bir daha İzmir'e gelme dediğini tahattur etti ve Eşref'in de böyle bir tuhaf bahâne ile geldiğini anladı. Paşa, Eşref'e o bir neferi de bulup getirerek bana teslim edersen senin on gün İzmir'de kalmana müsaade edeceğim der. Eşref:

— Bendeniz o neferin İzmir'de ve Evliyazâde hanında olduğunu haber aldım. Bir jandarma alır, gider getiririm, dedi. Paşa bu muvâzaayı anladı. Ve git onu da getir ve İzmir'de kal; demesi üzerine o neferi de getirip teslim etti. Ve ondan sonra tekrar yerine dönerek müsâadesiz gelmemesi hakkında da tekrar emir aldı.

Vâlinin damadı Fâik beyle mahdumları ve vilâyet maiyetindeki jandarma zabitleri ve polisler Kâmil Paşa ile Eşref arasında cereyan eden bu muhavereyi iki kapı arasında dinliyorlar. Gülüyorlardı, bu sırada gündüz bana Eşref tesadüf etti.

— Akşam Kramer'e gel! dedi. Akşam oldu. Ben de oraya gittim. Rakının kadehi başka meyhanelerde on paraya idi. Bunun için bu günü üzerlerine atacak başka bir adam bulamadığı zaman Kramerde rakı içmek âdeti değildi.

Eşref'i bâzı zengin beylerle oturur buldum. Bana (gel bakalım) dedi, ben de oturdum. Kâmil Paşa İzmir'e geldiği zaman ilk belediye intihâbında Suriye vilâyeti merkez mutasarrıflığından mütekait Eşref Paşaya belediye reisliğini kazandırmıştı. Eşref Paşayı, Kâmil Paşa himâye ettiği adamlar arasına koymuştu. Bundan sonra Kâmil Paşa, İzmir'den ayrılıncaya kadar her intihapta onu kazandırırdı.

Eşref Paşa, hem vâliye sâdık, hem çalışkan bir adamdı. Yaşı yetmişi geçmiş olduğu halde durmaz, din-

lenmez o şehrin imârı için gece gündüz çalışıyordu. Bu gün İzmir'de hâlâ onun bıraktığı asârı mesâiden bergüzarlar vardır. İzmir Belediyesini ihya etmiştir. Belediyenin her zaman için Osmanlı Bankasında altı yedi bin lirası bulunurdu. Bu paraları bankaya câri suretiyle verdiği için faizden de istifade ederdi. Bundan dolayı Belediye Sandığı her ay nihayetinde memurların, müstahdemlerin maaşını vermeye muktedir bulunduğu halde faizden istifade için ay başlarında aylıkları ayın on beşine bırakırdı. Bittabî bana vereceği üç yüz kuruşu da onlara maaş vereceği zaman gelmeksizin vermezdi. Zaten üç yüz kuruş aylık benim gibi bir adam için hiç bir zaman çok görülmezdi. Ay hitam bulduktan sonra o an beş günü darlık ve müşkitlât içersinde geçirirdim. Kramer'de Eşref'in yanına oturduğum zaman benden:

— Nasılsın. İyi misin? diye sormuştu. Ben de:

— Bey baba! hiç sormayını. Eşref Paşa benim üç yüz kuruş aylığımdan beş on kuruş faiz istifade edeceğim diye, bana lüzumsuz yere müzayaka çektiriyor, demiştim. Yanındaki adamlar da şair Eşref'e:

— Hazret! Üç yüz kuruş aylık bile Hasan Rüştü'yü iyi bir suretle geçindiremediği halde belediye reisinin giren ayın on beşi gelmedikçe hakkını geriye bırakması câiz görülemez.

Kâmil Paşa'ya bir def'a söyleyiverseniz de başkasına kıyas etmiyerek ay nihayetinde maaşının verilmesi için belediye reisine bir tavsiyede bulunsa dediler.

Eşref:

— Bu bir küçük iştir. Kâmil Paşa'ya söylemeye lüzum yok. Eşref Paşa'ya tavsiyeyi doğrudan doğruya ben yaparım, dedi. Benim kafam kel olduğu gibi; Eşref Paşanın da bir gözü özürlü idi. Belediye riyâsetinde esnafla aralarında münâsebet bulunduğunu söylemeğe hâcet yok.

Bana kalemini kâğıdını çıkar. Eşref Paşa için bir tavsiye kıtası yazdırayım, götür kendisine ver, dedi. Bana reise verilmek için şu kıt'ayı yazıdırdı:

Bin reca ile alır bir aylık,
Sen dahi olma zavallıya adüv.
Gözetin yekdiğeri esnafca
Rüştü kel, sen dahi körsün yâhu!..

— Hazret! teşekkür ederim. Ben kendi elimle bu tavsiyenâmeyi götürüp, Eşref Paşa'ya nasıl verebilirim?.. Sonra bütün bütün canı sıkılır. Ayın on beşinde verdiği üç yüz kuruş maaşı da kesmenin bir yolunu arar; Dedim.

— Sen götürüp vermezsen ben verdirecek bir adam bulurum, dedi.

— Bey baba rica ederim, bu şekilde bir tavsiyeden sarfnazar buyurunuz. Belki hatırına tavsiye kıt'asını size benim yazdırmış olduğum gelir.

— Sen benim işime ne karışıyorsun, senin ne vazifen? *Cevabını verdi.* Eşref ferdası gün kıt'ayı bir zarf içine kor üzerine belediye reisi (Eşref Paşa Hazretlerine) adresini de yazar. Askerî kırathanesinde otururken yoldan geçen ve tanıdığı bir belediye çavuşunun eline ve fakir bir adam hakında tavsiye mektubudur, bunu reis paşaya takdim ediveriniz. Benim verdiğimi de kendisine söyleyiniz. der. Çavuş mektubu reis paşaya verir. Yanında da belediye âzâsından bir kaç bey varmış, belediye başkâtibine mektubu sunar ve:

— Şunu açta bir oku bakayım, der: Başkâtip Hakkı Bey mektubu açar. Kendisi okur gülümser, fakat Eşref Paşa'ya okuyuveremez, Reis:

— Niçin okumuyor da gülüyorsun, der.

Hakkı Bey de birşey yok, siz kendiniz okuyunuz, der. Zarfın içinden çıkan kâğıdı Eşref Paşa'ya verir.

Eşref Paşa okur:

— Allah bu deli herifin belâsını versin. Dünyada dilini uzatmadığı kimse kalmamıştır. Yalnız ben kalmıştım. Şimdi benim için de başladı, der! Yanındaki beyler:

— Paşa Hazretleri bir kere biz de görelim! derler oradakiler bu kıt'ayı birer birer okurlar ve gülerler.

— Ben ne yapayım. Şimdi bu Eşef'e? diye sorar.

Paşa Hazretleri! Hasan Rüştü'nün bu vilâyette hiç ekili ağacı yok. Kendisine para getirecek başka bir iş de bulamıyor. Her ay nihayetinde bunu başkasına kıyas etmiyerek (kel) in aylığını verirseniz lûtuf etmiş olursunuz. Bu belediyeden aylık alan başka kimseler için bir suistimâl teşkil etmez. Bankadan üç yüz kuruş için belediyenin alacağı faiz de bir istifade sayılamaz, derler.

Vâlinin şair Eşrefi de kendisi kadar sevdiğini Eşref Paşa biliyordu. Tabiî kıt'ayı Kâmil Paşa'ya götürüp gösteremezdi. Bununla beraber Eşref Paşa'ya Kâmil Paşa'nın oğullarına, damadına birer birer göstermişti. Onlar da gülümseyerek siz de Rüştü'nün aylığını gününde verirseniz, biz de memnun oluruz derler. Ben bir gün Tilkilikteki kahvelerin birinde oturuyordum, bir belediye çavuşu geldi.

— Reis Muavini Yasin Beyzâde Mehmet Bey seni istiyor, dedi. Ben derhal meselenin ne olduğunu anlamıştım. Gittim, reis muavinin yanına girdim, bana gülümseyerek:

— Gel bakalım hoca! Bundan sonra her ay nihayetinde gel, beni gör. Senin aylığını ben alıvereceğim, dedi. Eşref Paşa'nın maiyetine böyle bir emir vermiş, bulunduğunu yazmaya hâcet yok.

★

ŞAİR EŞREF'LE HARÂBAT ARKADAŞLIĞIM

İzmir'de Türkiye'den, Ermenilerden, Rumlardan, Yahudilerden hususî ders alan bir çok talebem vardı. Dersim olduğu günlerde ve gecelerde hiç bir zaman alkol ko-

kusu ile talebem karşısına çıkmadım. Daima beni meclisinde bulundurmak isteyen Eşref, benim o ders günlerimde alakadar olurdu. Benim ders günlerim olduğu zamanları, Askeri Kırahatanesi Müdürü İsmail Efendiye söylemekliğim için bana tavsiye etmişti. Ben her gün İsmail Efendiye:

— Bu akşam dersim var, gelemiyeceğim. Eşref baba sorarsa söyleyiniz! derdim. Ben o sırada o kadar rakı düşkünü değildim. Bazı akşamlar dersim olmadığı halde o kırathane sahibi Ismail Efendiye:

— Bu akşam dersim var, beybaba sorarsa gelemiyeceğimi söyleyin, derdim. Fakat Eşref'in İzmir'de başka işi gücü olmadığından dolayı o gece için benim dersim olup olmadığını anlardı. Bazan tanıdığı polislerle jandarmalarla beni resmen arattırır ve buldururdu.

Izmir'in Ali Paşa meydanında Panayot isminde bir Rum'un meyhanesi vardı. Bu meyhanenın bir tarafında Konya'nın eski ahır sekisi biçiminde beygirler, eşekler, bağlı, bir tarafta da Panayotun büfesi vardı. Beni ilk defa oraya götüren Zeytun zâde Remzi Beydi. O meyhane tam mânâsiyle bir **(harâbat)** idi. O meyhanede Türklerden başka gelen müşteri yoktu. Bunun için Panayot Türkleri severdi.

Eşref herhangi bir adi bahane ile beni aratıp bulduğu zaman yanına alırdı. Fakat mutlaka akşam üzeri aratırdı. İzmir'in meşhur birahanelerini elinde bulunan sopa biçimindeki bastonla yükümüzü üzerlerine atacak beyler ararda.

Eşref İzmir'de bulunduğu müddetçe gerek meyhane gerek mescit âleminde hiç bir kimse için beş para veren şahıslardan değildi. Benim züğürtlüğümü ve aylığımın kendime yetişmediğini bildiği için bana karşı çok fedakârlıkta bulunurdu; âdeti veçhile akşam üzeri tanıdığı bir polisle beni buldururdu. Bir akşam:

— Gel bakalım âşık! dedi. Kordon'a gittik, bütün bi-

rahaneleri dolaştık. Şair baba yükümüzü üzerine atacak hiçbir kimse bulamadı. O zaman Eşref'e nisbetle ben genç idim;yorulmamıştım. Fakat Eşref yorulmuştu. Kramer kıraathanesine oturduk. Eşref biz oraya oturduktan sonra başka bir mirasyedi beyin oraya geleceği zannında idi. Kramerde rakının kadehi yirmi para idi. O zaman için bu yirmiliğin büyük bir kıymeti vardı. Eşref bizim borcumuzu verecek hiç kimsenin gelmediğini görünce bana:

— Kalk bakalım, rakının on paraya verildiği meyhanelerden hiç bildiğin yer yok mudur? dedi. Ben de buyurunuz, dedim. Panayotun meyhanesine götürdüm. Zâten Eşref katiyyen lüks hayatla alakadar değildi. Panayot'la ilk mülâkatı bu suretle olmuştu. Buradan memnun oldu. Panayot iyi Türkçe bilirdi. Yunanca da (piyitist) şair demektir. Ben Panayot'a piyitist olduğunu anlattım.

Rakısının iyiliğinden ve mezesinin bolluğundan dolayı Panayot'tan memnun oldu. Panayot'un itimat ettiği kimselere veresiyesi de vardı. O geceden sonra Eşref hiç bir tarafa gitmiyordu. Bir akşam Eşref'in Kırkağaç'tan rakı içmiye mecburiyeti olan bir misafir geldi. O akşam benim de dersim vardı, oraya gelememiştim. Eşref benim orada bulunduğumu zannederek gelmişler, misafirini de beraber getirmiş. Bu misafir orayı loş ve tuhaf bir halde gördüğü için:

— Burası neresidir? demiş. Eşref de :

Birtakım baykuşların virânesi,

Ermenekli Rüştü'nün meyhânesi.

demiş. Ertesi gün Eşref beni gördü.

— Bu akşam senin meyhaneye bir misafir getirmiştim. Seni bulamadım, şu beyiti söyledim. Bundan dolayı hiç bana can sıkma, çünkü sen züğürt bir adamsın, bir adamdan ödünç para isteyecek olursan sana itimat etmezler ve vermezler.Fakat (Hasan Rüştü'nün Meyhânesi)

varmış diye, İzmir içinde adın anılacak olursa şuna istediği parayı verelim. Verelim de meyhanesini elinden alalım diye, çalışanlar bulunurdu.

Eski Türkler büyük adamlarına «Paşa» yahut «Bey» veya «Ağa» derlerdi. Paşa kelimesinin temeli büyük birader demektir. Bir adamın bir kaç tane oğlu olursa bunların en büyüğüne paşa derlerdi ki; içlerinde yaşadıkları millet onu büyük birader sayarlar «paşa» derlerdi. Ağa kelimesi de yine büyük biradere denilirse de en büyük biradere değil, yaşça büyük olan kardeş demekti. Millet içinde hüküm ve nüfuzu olup ehemmiyetli memuriyette bulunan kimselere «Bey» denirdi. Efendi tâbiri Türklerin Rumlarla münasebatından sonra şöhret bulmuştur. Çünkü bu kelimeyi eski Türkler hiçbir zaman kullanmamışlar; bu kelime İstanbul'un Türklere ilhakından sonra daha çok, daha ehemmiyetli bir yer tutmuştur.

Yunancada «Ofendis» sahip mâlik, nüfuzlu, itibarlı demektir.

Eski Türklerin kullandıkları bu kelimelerin, o zamanda okumaya, yazmaya ve bilgiye hiç delâleti yoktu. Okur, yazar ve bilgisi çok bir kimseye bu üç ünvandan herhangi birisi verilebilirdi. El'an İran Türkleri arasında ağa kelimesi âlim, fazıl mânâsına kullanılmakta olduğu gibi Anadolu'nun bir çok yerlerinde kendisine ağa denildiği halde ilmü fazlı olanlar çoktur. Bilfarz; Akhisar, Akşehir ve Kırkağaç'ta kendisine ağa denildiği halde uyanık, münevver ve mükemmel okur, yazar kimseler vardı.

İzmir Fırkasının doğrudan doğruya Fırka Kumandanlığına bağlı Erkânı Harbiye Kolağalarından bir Selâhattin Bey vardı. Çok değerli, kıymetli ve meziyetli bir zâttı. Kendisinde hem **kılıç** hem de **bilgi** kuvveti vardı. Bu milletin bir çok evlâdı onun hamiyetinden ve bilgisinden çok istifade etmiştir. Hattâ bir aralık ben de bu zattan

hususî olarak cebir ve müsellesât dersleri aldım. O zamanlar Arnavut hükümeti, Türkiye Cumhuriyetinden münâsip bir Harbiye Nâzırı istemişti, O sırada Selâhattin Bey de İzmir'de bulunuyordu. Türkıye Cumhuriyeti bu vazifeyi deruhte etmesini kendisine teklif etti. Selâhattin Bey bizim ordudaki alâkası kesilmemek şartıyla muvafakat etti ve gitti, Şimdi nerede olduğunu bilmiyorum.

Selâhattin Bey İzmir'de iken Eşref de o sırada Kırkağaç'ta kaymakam idi. Orada askerî bir teftiş icrası için İzmir Fırka merkezinde Erkânı harp'ten bir zat gönderilmek lâzımdı. Fırka kumandanı Kolağası Selâhattin Bey'i intihap etti ve gönderdi. O sırada ordu ümera ve zâbıtanından okuması ve yazması olmayanlara «Ağa» deniyordu. Hattâ halk içinde de okuma ve yazması olmayanlara da Ağa tâbir edilirdi.

Kolağası Selâhattin Beyin memur olduğu tahkikata Kırkağaç Meclis idaresi de iştirâke mecbur idi. Fırka kumandanlığının Salâhattin Bey'e verdiği emirnâmeden başka bir de ayrıca validen Kaymakam Eşref Bey'e gelen emirnâme vardı. Eşref Bey o emirnâmeyi kaza meclisi idaresine havale etmiş idi. Salâhattin Bey hükümet konağına geldi, meclis odasına girdi. Tabiî Eşref de orada idi. Meclisi idare âzâsı gelmeye başladılar. Eşref; birer birer gelen âzâları: «Meclisi idare azasından Ahmet ağa, meclisi idare azasından Hüseyin Ali Ağa» diye Salâhattin bey'e birer birer takdim ediyordu.

Salâhatin Bey onları okuma yazmaları yok sanmıştı. Sonra tahrirat kâtibi alelusul o emirnameyi okudu. Ortaya bir takım kitaplar, defterler döktüler. Selâhattin Beyle beraber Eşref ve meclis idare âzâları o evrakın etrafına oturdular. Tetkik ve tahkike başladılar. Selâhattin Bey o zaman ağa ünvaniyle Eşref'in takdim ettiği kimselerin de mükemmel okur yazar ve bilgili kimseler olduğunu anlamıştı. Tahkik ve tetkikleri neticesinde lâzım ge-

len kararları verdiler. İmza ettiler, kahve içtiler meclis dağıldı ve orada Selâhattin beyle Kaymakam Eşref Bey kalmıştı.

Selâhattin Bey:

— Beyefendi, siz bana bu âzâları falan ağa, falan ağa, falan ağa... diye takdim etmişdiniz. Halbuki bunlar mükemmel münevver ve mütefekkir kimseler imişler, dediği zaman, Eşref:

— Bunların ağalığı da senin ağalığına benzer, cevabını vermiş.

⁂

Süreyya Paşa'nın mâbeyin başkâtipliği zamanında muhtelif sivil mektep talebelerinden bazı beyler bâbı zaptiyede tevkif edilmiş idiler. Bunların içinde mektebi mülkiye talebesinden Ali Kemal Bey, İzmir'li Tahir Kemal Bey, Mektebî Hukuk Talebesinden Abdülhalim Memduh Bey de bulunuyordu.

O zaman Aydın vilâyetinden Ali Şefkatî Bey isminde biri, Osmanlı hükümetinin idaresi aleyhinde bulunmak için Avrupa'ya kaçmış idi. Orada (İstikbâl) isminde bir gazete de neşrediyordu.

İsimlerini yazdığım mektepli beylere isnad olunan keyfiyet Ali Şefkati Beyle muhaberede bulunmak ve Paris'ten gönderdiği gazetelerini okumuş olmak idi. Bunları hükümete Ali Şefkatî Beyle muhaberede bulunmuş ve gazetelerini yine birlikte okumuş olanlardan biri haber vermişti. Bu ehli tezvirin maksadı tabiî Abdülhamitten bir külâh kapmak idi...

Tahir Kenan adındaki bu muhbir, umduğu kilâhı kapamadı ve bilâkis en büyük cezayı o almış ve Yemen'e nefi edilmişti. O talebe içinde Fahri Bey isminde bir genç vardı. Bu Fahri Bey, Ali Kemal'le beraber Halep'te menfi iken bilâhare intihar etmiştir. O beylerden Uşakî zâde Süleyman Bey Bağdad'a, Abdülhalim Memduh Bey Kon-

ya'ya nefi edilmişti. Bunların nefileri için İstanbul'dan yazılmış olan emirnâmelerde kendilerinin münasip memuriyetlerde istihdam edilmeleri kaydı da vardı. Abdulhalim Memduh Bey Konya'ya Mersin tarikiyle gelmiş idi. Ali Kemali Paşa zamanında Abdülhalim Memduh Konya'da vilâyet tercümanı idi. O zaman Konya'da bu günkü parlaklık ve ihtişam yoktu.

Abdülhalim Memduh Bey Trabzon, Samsun, Antalya, İzmir gibi deniz kıyısı olan ve can sıkmayan bir yerde bulunmak arzu ediyordu. Zaptiye Nâzırı Nâzım Paşa'ya kendisinin deniz kıyısı olan bir yere gönderilmesnii rica eden bir telgraf yazdı.

Zavallı Memduh'un hatırına Cidde'nin, Yemen'in, Trablusgarbin'de deniz kıyısı olduğu gelmemişti. Bu telgraf üzerine Abdülhalim Memduh beyin menfâsını Konya'dan Trablusgarb'e tahvil ettiler. Memduh Bey bu makûs haberi alınca beyninden vurulmuşa benzedi. Öyle telgraf yazdığına bin kere nâdim olmuş idiyse de iş işten geçmişti. O zaman Trablusgarb'e gidecek vapurlar, Antalya'ya Silifke'ye, Mersin'e, İskendurun'a uğramıyorlardı. Abdülhalim Memdu'hun yanında bir de zavallı ve ihtiyar validesi vardı. Bu hanım oğlunu pek çok seviyordu. Memduh Beyin vâlidesini de birlikte Trablusgarb'e götürmesi pek müşkil idi. Annesinden ya Konya'da kalmasını, yahut kendisinden ayrı olarak İstanbul'a gitmesini pek çok rice etmişse de hanımı bir türlü ikna edememişti.

Trablusgarp'a gidecek vapur bulmak için çâresiz olarak İzmir'e kadar gitmeye mecbur idi. Nihâyet annesi: Oğlum bir kere İzmir'e kadar gidelim de senin orada kalmaklığının bir çaresi bulunabilirse iyi, bulunmadığı halde ne yapayım oradan ben İstanbul'a giderim, sen de Trablusgarp'e gidersin, dedi. Abdülhalim Memduh Bey İzmir Valisi Kâmil Paşa'nın hürriyetperverlere harikûlâda muavenetlerde bulunmakta olduğunu Konya'da işit-

mişti. Ben o sırada İzmir'de bulunuyordum. Abdülhalim Memduh Beyin bir çok kitaplarını okumuş ve şöhretini işitmiş isem de evvelce kendisiyle hiç görüşmemiş idim. Fakat Konyalıların bazı izahatından dolayı beni gıyâben tanıyor ve İzmir'de bulunduğumu da bilyormuş. Memduh Bey validesiyle beraber ve bir jandarma nezareti altında İzmir'e geldi. Jandarma Memduh Beyi Trablusgarbe vapur bulunduğu zaman sevk edilmek üzere İzmir zabıtasına teslim etti.

Memduh'un her tarafta şöhreti vardı. İlk yazdığı eser (Türk Tarihi Edebiyatı) idi. Bir çok şiirleri de var idi. Hakikaten sözü metânetli bir şair idi. Türkçe, Arapça ve İranca ile beraber çok iyi Fransızca da bilirdi. Tevfik Nevzat Bey, Eşref Bey gibi Hürriyetperverler askeri kıraathanesinin üst tarafındaki hususi salonda Abdülhalim Memduh Beyin başına toplandılar. Nevzat Bey vapur zuhurunda Trablusgarb'e sevk edilmek üzere askeri otelinde serbest bırakılmıştı.

Memduh Beyin vâlidesi ağzından Kâmil Paşa'ya verilmek üzere bir arzuhâl yazdılar. Hanım arzuhâlinde oğlum Memduh'un kusuru olup olmadığını bilmiyorum. Dünyada oğlumdan başka beni himâyede bulunacak hiç bir kimsem yoktur. Memduh'la beraber gitmeye mecburum, fakat şu ihtiyarlığımla beraber ben Trablusgarb'e nasıl gidebilirim? Bana acıyınız da Memduh'un İzmir'de kalmasına müsaade buyurunuz, diyordu.

Paşa bizzat hanımın elinden arzuhâlini alıp okuduğu zaman:

«— Hanım me'yus olma! Oğlunu İzmir'de bıraktıracağımı size tepşir ederim» demiş. Hanım da:

«— Allah sizi millete, devlete, çoluğunuza, çocuklarınıza bağışlasın.» Diyerek teşekkürle mukabelede bulunmuş. Hanımın vilâyet odasından çıkacağı sırada paşa kendisine başka bir şeye ihtiyacınız varsa bana mü-

racaatta bulunun, demiş. Hanım, valinin bu sözünü yine teşekkürle karşılaşmış, Hanım çıkmış, otele gitmiş.

Paşa, arzuhâli yanık ve müessir bir tahriratla zaptiye nâzırına göndermiş. Zaptiye nâzırı Kâmil Paşa'nın tesbit ettiği bir işin kolay kolay takibinden geri kalmayacağını bildiği için arzuhâli valinin tahriratiyle beraber Sultan Hamid'e arz etmiş. Sultan Hamit de «Trablusgarbe göndereceğine, başka tarafa kaçırılmamak üzere İstanbul'da kalsın, bundan bir şey çıkmaz» demiş...

KIRK PARALIK MEZE — EŞREF, ABDÜLHALİM MEMDUHU ÂLEM YAPMAYA NASIL DÂVET EDERDİ?

Zaptiye Nâzırı, Abdülhalim Memduh'un menfâsını tebdile dair olan bu iradeyi telgrafla Vali Kâmil Paşa'ya tebliğ etti. Memduh Bey de İzmir'de kaldı. O da Kaymakam Şair Eşref Bey'in reisi bulunduğu (Hürriyet ilim ve fen bilhassa edebiyat) meclisi azâsı meyanına iltihak eyledi.

Konya'da olduğu gibi yine vilayet tercümanlığına tayin edildi. Kendisine İzmir hükümet konağı umuru ecnebiye kaleminin en muhterem yerinde bir kanepe verildi. Vali, Memduh beyi de hânedan efrâdından saydığı kimseler arasına koydu .Memduh Beyin İzmir'de ilk işi, Eşref'in «Gibidir» redifindeki meşhur kasidesini tahmis etmek oldu. Bu kaside, Memduh'un tahmisinden sonra daha büyük bir kıymet ve şöhret buldu. O tahmis Eşref'in o eserini süslemiş oldu.

Eşref kaymakamı bulunduğu yerden İzmir'e geldiği zaman aradığı kimseler meyanına Memduhu da koymuştu. Bu tahmisden başka, Eşref'le Memduh'un bir çok müşaadeleri ve müştereken söyledikleri güzel güzide şiirleri vardır. (*)

(*) : Abdülhalim Memduh (1866 - 1905) — Mutasarrıf Ali Ragıp Beyin oğlu olup, fıtrî zekâsıyle kendi kendini yetiştirmiş, zekî ve

Eşref, İzmir'e geldiği zaman evvelce de yazdığım veçhile hiç bir şey için beş para masraf etmezdi. Yalnız kaymakamı olduğu kazada bulunduğu zaman sevdiği adamlardan bir misafir gelecek olursa onun için zarurî olarak beş on kuruş masrafda bulunurdu. Bir aralık vali tarafından Eşref'e:

«— Resmî bir mecburiyetin olmadıkça yahut seni ben çağırmadıkça İzmir'e gelme!» diye tenbihi vuku bulmuştu. O zamanlar âşarın müzayede suretiyle mülzetimlere ihale edilmesi usulü var idi.

Abdulhalim Memduh Bey aşar ihale memurluğu ile Eşref'in kaymakamı bulunduğu Kırkağaç kazasına gitti.

Eşref, Abdülhalim Memduh'un oraya gelmesinden dolayı çok memnun olur. Memduh'u kucaklar, öper, koklar, evine misafir alır. Bir aralık Eşref Kırkağaç'ta bir bağ yetiştirmek merakına düşmüştü. Bağında yaz mevsimini geçirmek için bir ev, bir de bağın kapısı üzerinde selâmlık makamında ayrı bir oda yaptırmıştı. Abdülhalim Memduh'u o kapı üzerindeki oaaya kabul eylemişti. Abdülhalim Memduh tabii o gün hükümet konağına müzayede meclisine gidemiyecekti. Çünkü şimendüfer yorgunluğu vardı. Bir de malmüdürlüğü daha defter ve evrak hazırlayacaktı. Eşref, hükümet konağına gitmediği zamanlarda rakı masası başında bu-

kabiliyetli bir insandı. Hâriciye Vekâletinde kâtip ve «Mizan» gazetesinde muharrir iken, siyâsî konularda ileri geri konuştuğundan verilen bir jurnalla beş aya mahkûm edilmiş, sonra Konya'ya vilâyet maiyet memuru olmuştur.

Fakat Abdülhamid aleyhinde tenkitlerde bulunduğundan Bitlis'e sürülmüş, sonra İzmir'e dönmesine müsaade edilmiştir.

İzmir'den Avrupaya kaçarak Fransa, Tunus ve İngiltere'de zaruret içinde beş yıl yaşadıktan sonra İngiltere'nin Folkeston şehrinde ölmüştür. Vasiyeti üzerine nâşı Mısır prenseslerinden biri tarafından Tunus'ta bir tepeye gömülmüştür.

lunmaya mecbur idi. Abdülhalim Memduh'un misafirliği şerefine Eşref o gün hükümet konağına gitmedi.

Eşref'in yanında pejmürde elbiseli kırçıl bıyıklı bir piyade jandarma vardı. O sıralarda nahiye müdürü, kaymakam, mutasarrıf gibi sivil memurların evlerinde kapılarında bir yahut iki piyade jandarması bulunurdu. Eşref, o jandarmayı çağırdı, eline kırk para verdi: Biraz leblebi al da, gel dedi. Jandarma oradan birkaç adım ayrıldıktan sonra, gel diye tekrar çağırdı, biraz da domates al dedi. Jandarma giderken arkasından yine çağırdı: «Bir az da maydanoz, soğan al» dedi. Jandarma gitti. Tekrar çağırdı. «Biraz da peynir al» dedi.

★

BEN MUSTAFA BEYİN HAFİYE OLDUĞUNU NASIL KESTİRMİŞTİM?

O sırada Zeytinzâde Remzi beyle beraber Kramer birahanesinde bulunduğumuz zaman Eşref bey baba güvercin sürüsüne karışmış bir atmaca gibi içimize dehşetli bir hafiye girmiş. Bu da Nafia başkâtibi Mustafa beydir. Bu adamın bulunduğu yerde, bulunduğunuz zaman ihtiyatlı davranınız. Düşüncesi yerinde olan bir adam için daima tehlikeden çekinmek lâzımdır, demiştim.

Eşref, görünüşte hiç bir şey düşünmez, adam sende, ne olursa olsun deyen bir kimse şeklindeydi; fakat içinden her şeyi ve kendisine gelecek olan menfaatı, zararı muktedir olabildiği kadar düşünürdü. Eşref, kendisine Mustafa bey hakkında söylediğim sözden dolayı beni tevehhümle mahkûm etmezdi, zâten ben o adamın mel'un olduğunu keşfetmiştim; dedi.

O sırada bu Mustafa bey nev'inde olan menfilerden bir de Ahmet Esat bey vardı. Mektebi Sanayide nâzır idi. Fakat bu Ahmet bey Mustafa bey derecesinde değildi, zararlı değildi. Oldukça hayıra da yarardı, bâzan Zaptiye Nezâretinden, bâzan mâbeyin başkâtibinden vâli Kâmil

Paşa'ya istiğlamlar gelirdi. İzmir'de hükûmet ve Pâdişah aleyhinde tertibatta bulunan kimseler var imiş, onlar da şunlardan ibâret imiş.Niçin bunların İzmir'den çıkarılmasına çalışmıyorsunuz? diye sorulurdu. Kâmil Paşa da burada öyle zararlı şahıslar yoktur, sâyei şâhanede herkes işi ile gücü ile meşguldür; diye cevap verirdi. Fakat İzmir'den İstanbul'a ardı arkası kesilmiyerek jurnallar, tezvirnâmeler gönderilmekte olduğu anlaşılıyordu. Lâkin kimlerin gönderdiği bilinemiyordu; herkes bu yalancı muhabirleri bilmeğe çalışıyordu. O sıralarda İstanbul'da ve ehemmiyetli şehirlerde bir kaç kişinin bir selâmlıkta veya bir evde herhangi bir yerde toplanarak görüşüp konuşmaları, eğlenmeleri memnu idi. Lâkin biz İzmir'de Kâmil Paşa sâyesinde her zaman için on, onbeş, hattâ yirmi kişi bir yerde toplanarak konuşmağa eğlenmeğe devam ediyorduk. O günlerde mâbeyine yüz elli kişilik bir jurnal gönderilmiş ve müfsidâne içtimâlar vukû bulmakta olduğuna dâir ihbarlarda bulunulmuş, Kâmil Paşadan bunu da istilâm ettiler. Paşa hakikaten böyle içtimalar vuku bulmakta ise de müfsidâne değildir, sâyei şâhânede herkes istedikleri yerde ve terbiyei insaniye dâiresinde toplanıp saz ile, söz ile eğleniyorlar ve şevket-penâh efendimize dua ediyorlar; cevâbını vermişti. Bu hafiyelerin kimler olduğu yine anlaşılamıyordu. Ben şeyhin sebilinde ilk defa Mustafa bey ile görüştükten sonra o hafiyenin bu adam olduğunu derhal anlamıştım. Mustafa beyden vâli Kâmil Paşa da şüpheleniyordu ve bu adamı hiç sevmiyordu, zâten Paşa İstanbul'dan Aydın vilâyetine bir hafiye gönderildiğini yâhut orada yerlilerden öyle bir tezvir ehli türediğini öğrenecek, bilecek olursa derhal onu yakalayarak bu vilâyetin ifsâda ve asâyişinin ihlâle tahammülü yoktur; herkesin işine gücüne mâni olmaya ve halkın istirahatını selbe çalışıyorsunuz, buranın asâyişini muhafazaya ve erbabı fesâda meydan vermemeğe ben me-

murum, sizin gibi kimselerin burada bulundurulmasına zerre kadar lüzûm ve ihtiyaç yoktur. Kendi arzunuzla bu vilâyeti terkedip çıkınız, yoksa sizi zâbıta mârifetiyle nefyettiririm, derdi. Onlar da ya kendi arzulariyle çıkarlar yahut geldikleri yerlere başka taraflara iade ve ihraç edilirdiler. Bu Mustafa beyin dehşetli bir hafiye olduğuna kimseyi inandıramamıştım, dâima bu adamın işi gücü Tokatlı oğlu şair ve muharrir Şekip bey, Eşref bey, Abdülhalim Memduh bey, avukat Nevzat bey, mevlevî şeyhi Neri efendi, Taşlızâde avukat Hasan bey gibi zevâtı faka bastırmağa, tuzağa düşürmeğe ve bu suretle Abdülhamid'in teveccühünü kazanıp para, yahut nişan almağa çalışmaktı.

İzmir erbâbı iktidarandan ve mütefekkirlerinden Nazif Ağazâde Şefik bey vardı. Zekî, siyasî ve şair bir zat idi. Şefik bey bir aralık Amerika'nın Nevyork şehri baş şehbenderliğinde de bulunuyordu. O günlerde Avrupa'ya kaçarak Paris'te bulunuyor, doğrudan doğruya Sultan Hamid'e tahkirli ve tehditli mektuplar yazıyordu. Bir aralık Şefik bey Paris'te büyük bir sefalet ve zarurete düşmüş, bir yolunu bularak mevlevî şeyhi Nuri efendiye mektupla halini bildirmiş, bir de İzmir zekâ ve irfan şahsiyetlerinden Kadınhanlı zâde Emin bey vardı. kendisiyle iyi görüşüyorduk. Mustafa beyin hafiyeliğini kendilerine temiz bir yürekle o zevata söyledikten sonra benim önümde eskiden olduğu gibi her taraftan bahsedemez olmuşlar. Ben o sırada mevlevihânede misafir bulunuyordum. Emin beyin akşam dergâha gelmek âdeti değildi, yalnız gündüzleri bâzan sebile uğrardı. Bir gün akşam üzeri Emin bey dergâha geldi. Şeyh bana Emin bey ile görüşeceğim bazı hususî meseleler var, biz seni yanımıza çağırıncaya kadar başka bir odada otur, demişti. Ben de başüstüne demiştim. Dergâhta dayalı döşeli odalar çoktu, yalnız olarak ayrı bir odada oturdum. Fakat orta yerde şeyhi ve arkadaşlarımdan bazılarını tehlikeye düşürecek bir

mesele bulunduğunu anlamıştım; canım sıkıldı. Emin beyle şeyh konuşacaklarını konuştuktan sonra beni de yanlarına çağırdılar; içtik, yemek yedik. Emin bey evine gitti, ben de yatak odama girdim, yattım. Fakat sabaha kadar gözüme bir dakika uyku girmedi. Güneş doğduğu zaman kalktım; hemen elbisemi giyindim, şeyhin haberi olmaksızın doğruca Emin beyin evine gittim, kapıyı çaktım, içeri girdim. Emin bey vaktiyle İstanbul'daki sarayların birinde damatlardan birinin çocuklarının hususî muallimi imiş. Bilâhare bir meseleden dolayı bir kaç gün hapsedildikten sonra ikamet memuriyetiyle İzmir'e gönderilmiş.

Emin beyde epeyce altın vardı, bekâr idi. Fakat güzel giyinir, güzel yerdi. Emın bey pek erken olarak evine geldiğimi görünce Paris'te bulunan Şefik bey için şeyh benden para istedi, ben de şeyhim Şefiği çok severim, kendisi İzmir'de ve serbest bir halde bulunsaydı, kendisine arkadaşların bulunabilecekleri muavenetten daha fazla bir yardımda bulunabilirdim. Fakat gördüğünüz arkadaşlar arasında dünyanın germüserdini görmüş olmıyan, bâzı ihtiyatsızlığınız var, bu muavenetin bir gün meydana çıkması ve bize muhalif bazı nâmertlerin jurnal etmeleri ihtimali de var, gençliğimde bir felâkete düştüm, o zaman tahammül ettim; fakat şimdi oldukça kocadım, yeni bir felâkete katlanmağa takatim yoktur, cevabını verdim, dedi. Meğer Emin beyde isimlerini yazdığım zevât ile bâzan görüşmekte olan Mustafa beyden şüphelenirmiş.

Mustafa beyin yanında iki Yahudisi vardı; daima rakı tepsisi, kumar masası başında birlikte bulunurlar ve birlikte gezerlerdi. Mustafa bey bir akşam evinde Şekip bey, avukat hâfız Rifat efendı, avukat Nevzat bey, Taşlızâde avukat Hasan bey, emlâk kaleminden Mahmut ve şair Eşref bey ve daha başkaları için bir ziyâfet tertip eder. Şeyh Nuri efendi çağrıldığı ziyafetlere ekseriyetle beni de birlikte götürürdü. Mustafa beyin ziyâfet vereceği gece şeyh

bana arkadaşlardan birinin evine gideceğim, siz burayı muhafaza ediniz, dedi, gitti.

★

DÂVETİN ALTINDA NELER SAKLIYDI? MUSTAFA BEYİN YAHUDİLERİ...

Dâvetlileri oradaki Mustafa bey rakı masası başından kaldırır:

— Buyurunuz. Diyerek yemek salonuna götürür. Sofra başında yine Abdülhamid'in uygunsuz olan tarzı hayatından ve idaresinin fenalığından şiddetle bahse başlar. Eşref, serbest sözlü, serbest özlü bir kimse olduğu halde fâidesiz yere mahvedilmekten son derece sakınırdı. Buradaki dâvet ettiği zavallıların ağızlarını açtırmak için uğursuz ev sahibinin bu hezeyanları, son derece can sıkıyordu. Fakat ne yapsın, ne gelir elinden. Bizim öbür beylere göz kaş işareti yapmakta idi ise de başlarına gelecek olan felâketi hiç bir türlü anlatamıyordu. Ben orada değildim. Güyâ Şekip bey, Abdülhalim Memduh bey, Şeyh Nuri efendi orada daha ileriye gitmişler, Mustafa beyin oradaki büyük dolaba sakladığı iki Yahudi de dinleyesi imişler. Bu Yahudilerin bilâhara beyler hakkında şiddetli ve yüzde doksan dokuzu iftira ve yalandan ibaret şahâdette bulunduklarını söylemeğe hâcet yok. (*).

O mel'un ziyafetin ertesi Cuma günü Mustafa Bey, Şeyh Nuri efendinin Hisar Camii cıvarında ve bitpazarı

(*) Hüseyin Rifat, bu ziyâfette Eşref'in bulunmadığını belirterek şairin sürgün felâketinden nasıl kurtulduğunu şöyle anlatıyor:

«Menfiler arasında Kâmil Paşa'nın himâyesine mazhar olanlardan biri de (Mustafa bey) adında 35 — 40 yaşlarında bir zat idi ve vilâyet nâfia müdürlüğü başkâtipliğine kayırılmıştı.

Sürgün olması dolayısiyle halkça mağdur tanınanlardan olan bu zat, biraz da sokulganlığı sebebiyle Memduh, Tokâdizâde Şekip, Dr. Ethem, Nevzad vesaire gibi kalbur üstü gelenlerimizle hemen ahbaplığı sıkı fıkı ileri götürebilmişti.

dahilindeki sâbit odasına geldi. Yine âdeti veçhile pâdişahın şahsı ve idâresi aleyhinde sözler söylemeye başladı. O sırada o odada Şeyh Nuri efendi ile o alçak hafiyeden ve bir de benden başka kimse yoktu. Ben, her ne olursa olsun diyip elime bir odun alarak o serseriyi oradan kovmak hatırıma geldi. Fakat Şeyh Nuri efendinin

---

Eşref'e gelince: Onun beş on gün izinle İzmir'e gelişi başlı başına bir âlem olurdu. Her akşam bir evde toplanılır, yenilir, içilir, saz, söz ve zevk sabahlara kadar devam eder, giderdi.

İşte bu Mâbeyin sürgünlerinden olan Mustafa bey de, ara sıra bu âlemlerde bulunduğundan — yaradılışındaki alçaklığı tekrar edebilmek için bir akşam evinde bir ziyâfet tertip ederek başta Eşref olmak üzere — zâten bu ziyâfetler ve eğlenceler hep onun şerefine yapılırdı. Avukat Nevzat, Memduh, Şekip, Güzel Hasan, Mevlevî şeyhi Nuri ve daha bir çok kimseleri dâvet etmişti. Hayli zaman yenilip içildikten sonra şiirler, hükûmet aleyhinde hicivler, sövmeler — her vakit olduğu gibi — ortaya dökülüyordu.

Fakat Mustafa, oturdukları yere bir kapı ile geçilebilen diğer odaya, İzmir polislerinden Yahudi (Rafael)i gündüzden saklamış. Bu hafiye Yahudi ile Mustafa da görüşülen her şeyi ertesi gün hazırladıkları jurnal halinde yerine yetiştirmiş. Tâlihin güzel bir tesâdüfüne bakınız: Kendi nâmına ve şerefine tertip edildiği halde, bir akşam evvelki fazla içilmekten ileri gelen rahatsızlık dolayısıyle Eşref, belki de ömründe ilk defa olmak üzere bu ziyâfete gelmemişti.

Yâni Eşref'in gelmemesinden son derecede üzülen Mustafa hâini, hazırlanan jurnalde Eşref'in de varmış gibi gösterilmesini Yahudi polis Rafael'e çok israr etmişse de, Rafael buna nasılsa yanaşmamış ve talihin bir cilvesi olarak Eşref, arkadaşlarının uğradıkları acı, sürgün âkıbetinden yakayı kurtarabilmişti.

Memduh, Nevzat, Şekip, Şeyh Nuri Bitlis'e, Güzel Hasan, Meclisi idare kâtiplerinden Mahmud Kastamonu'ya sürülmüşlerdi.

İşin garâbetine bakınız ki bu mel'unca hazırlıklardan istifade eden yalnız ve yalnız Yahudi polis Rafael komiserliğe yükseltilerek faydalandı; Mustafa'ya gelince o da diğerleri gibi Anadolu'nun — bugün hatırlayamadığım bir yerine — sürgün üstüne sürgün olarak atılıverdiydi. Eşref'i bu felâketten kurtaran Yahudi Rafael'in tabansızlığı olmuştu. Yoksa Mustafa'nın bitmez tükenmez ısrarlarına dayanamayıp da ismini ötekiler arasına sokmak cesâretini göstermiş olsaydı — zâten hiç hoş görülmeyen — Eşref de tahkikat filân hak getire! bu sefer de bu kafilenin felâketine giderdi.»

böyle bir teşebbüsümü muvafık görmiyeceğini bildiğimden dolayı beynime gelen teşebbüsü hazmettim. Hiç yalan söylemeye ve şeyh Nuri efendinin hatırı için hakikati ketmetmeğe mecburiyetim yoktur. Şimdi yazdığım veçhile Mustafa bin bir çeşit hezeyanlarda ve o zamanın hoşuna gitmeyecek safsatalarda bulunmuştu. Şeyh Nuri efendi onun o biçimsiz o şeytanetkârâne sözlerine iştirak etmemişti. O herifin vicdanı ne kadar mülevves imiş ki kendi hezeyanlarını kendi muzir sözlerini bilâhare tamamiyle şeyhe atfetmişti.

Mustafa, İzmir'de bulunduğu müddetçe görünüşte Nafia İdaresi Başkâtibi, hakikatte İzmirdeki hürriyetperverler aleyhinde mâbeyne jurnal göndermekle meşgul âdi bir kimseydi.

Kâmil Paşanın aleyhinde de jurnallar yağdırmağa başladı. Yazdığı fesatnâmelerin hülâsalarını «Kâmil Paşa sadrâzam iken valiliğe indirildiğinden dolayı padişâhımıza ihânette bulunan nankörleri kucaklamış olarak himâye ediyor» demekteydi.

Abdülhamit, Kâmil Paşanın o zamanki tarzı idareyi sevmediğini ve can sıkmakta olduğunu, Paşanın Türk hükûmetine karşı sadakati bulunduğunu ve Aydın vilâyetini her validen daha iyi idare etmekte olduğunu ve orasının o sıralarda öyle bir büyük ve siyasî vâliye muhtaç olduğunu da bilirdi. Mustafa'nın yazdığı şeylere ehemmiyet vermezdi. Fakat bütün bunlara rağmen bir tedbir düşünüyordu.

İzmir hakikaten hâin yatağı mıdır?

Kâmil Paşa bunlara yüz veriyor mu? Bileyim diye; bir dereceye kadar vâlinin de muamelâtını kontrol etmek için mâbeyn hademe feriki tatar Şakir Paşa'yı İzmir'e göndermişti.

Abdülhamidin o herifi oraya göndermekten maksadının hakikati belli idi. Fakat zâhirde İzmir fırkasının ten-

sik ve teçhizinde asıl fırka kumandanına yardım etmek vazifesiyle gelmişti. Tabii Şakir Paşa'ya İzmir kışlasının en güzel yerinde bir oda tahsis edilmişti. Şakir Paşa'nın İzmir'e gelmesinden beş on gün sonra Mustafa'nın jurnallarının suretlerini Mâbeyn Kâmil Paşa'ya gönderdi. Asıl muhbirin de Mustafa bey olduğu ve kendisinden şifâhen izahat alınması lüzumu da bildirildi.

Bu tahkikatta, İzmir'de bulunan Ferik Şakir Paşa'nın kendisine yardım edeceğine dair Kâmil Paşaya bir de irâde tebliğ edildi. Yangın saçağı sarınca Kâmil Paşa bu işin önünü alamadı. Mevlevî şeyhi Nuri efendi, Taşlızade Doktor Ethem bey, biraderi avukat Hasan bey, Tokadî zade Şekip Bey, avukat Tevfik Nevzat bey ansızın bir gün sabahleyin hükûmet konağında tevkif edildiler. Kâmil Paşa kendisine tebliğ edilen irâdeyi Şakir Paşa'ya bildirmeğe mecbur idi. Zâten Kâmil Paşa Şakir Paşa'nın oraya o iş için gönderildiğini etrafiyle biliyordu. Şakir Paşa'ya bu irâdeyi tebliğ; tecâhül suretiyle idi.

Şakir Paşa hükûmet konağına geldi. Valinin yanına girdi. Kâmil Paşa kendisine yanı başında bir koltuk gösterdi.

Ve hemen tahkikata başlayalım; dedi. Evvelâ Mustafa beyi çağırdılar. Şifâhi izahat aldılar. Tabii yalnız Mustafa'nın çıplak sözleriyle hakikat meydana çıkmış olamazdı. Kendisinden şâhit istenildi. İlk getirilen şâhitler Mustafa evinde verdiği ziyâfet gecesinde yemek salonunda bir dolaba yerleştirdiği ve oradakilerin sözlerini dinlettiği o iki Yahudi idi. İki Yahudi fazlasiyle Mustafa'nın izâhatını tasdik ettiler. Hattâ o sözleri dolap içinde gizlenerek dinlemiş olduklarını da söylediler. Meselede başlıca üç keyfiyet vardı.

Bunlardan birincisi, mevkufların Paris'te hâli firarda bulunan Nazif Ağazâde Şefik beye para göndermeleri.

İkincisi, Şefik beyle muhabereye devam etmeleri.

Üçüncüsü, Pâdişah ile idâresi aleyhinde tefevvühatı itiyat etmiş olmaları idi.

Bu meseleler hakkında Mustafa'nın gönderdiği jurnallerin yüzde doksan dokuzu yalandan ve ittiradan ibâretti. Mevkufları Kâmil Paşa ile Şakir Paşa birer birer çağırdılar ve isticvapta bulundular. Bunlar da bittâbi kendilerini müdâfaa ettiler. Şahıslarına atfedilen hareketleri ve sözleri şiddetle reddettiler. Ve Mustafa'nın bu iftiralarda bulunmasına kuvvetli sebepler gösterdiler. Mustaf ile ve o iki Yahudiyle yüzleştirildiler. Tabii onlar yine yüzlerine redde devam ettiler. Ben de içimden acaba beni ne zaman tevkif edecekler diyordum.

Bu sırada askerî kıraathanesinde Eşref'le beraber oturuyorduk. Kâmil Paşa'nın ağası Hasan ağa geldi. Eşref'e, sizi paşa istiyor dedi. Ben Eşref'in de tevkif için çağrıldığı zannında bulunmuş olduğumdan çok canım sıkılmıştı.

Nöbet bana geliyor, demiştim.

Eşref'den iki paşa:

— Siz Mustafa beyin evinde ziyâfette imişsiniz.

Mevkufların isimlerini söyleyerek; bunlar şöyle tefevvühatta bulunmuşlar! Sen de işittin mi? diye sormuşlar. Eşref:

— Orta yerde güzel içkiler, güzel mezeler, güzel yemekler vardı. Ben onlardan istifâdeye ve telezzüze dalmıştım, biraz da başım hoş olmuştu. Orada geçen sözlerden hiç birini işitmemiş olduğum gibi öyle tefevvühat geçtiğinden de hiç haberim yoktur. Cevabını vermiş.

Mustafa bey Eşref'ten de böyle sözler sâdır olmuştu. İşin kendisine de bulaşacağını bildiği için işittiği sözleri inkâr ediyor, demiş. Kâmil Paşa ile Şakir Paşa Mustafa'ya:

— Sen buraya Eşref beyi maznun sıfâtiyle celbettirmedin, şâhit sıfatiyle gösterdin, şimdi senin istediğin şehâdette bulunmadığından ve haber verdiğin sözleri inkâr ettiğinden dolayı kendisine canın sıkılmış olmak ve garazkârlıkta bulunmak ihtimali var. Bunun için bu sözlerin Eşref'i şâhitlik mevkiinden çıkararak maznun mevkiine nakil edemez! demişler.

Paşalara Eşref lâzım gelen cevâbı verdikten sonra kahveye yanıma yine geldi, oturdu. Valinin hizmetçisi Hasan Ağa yine kıraathane kapısından girdi. Ben, beni çağırmağa geldiğini anladım. Fakat Eşref'in serbest bırakıldığını görünce benim içimde korku kalmamış gibi idi. Gittim, Paşaların yanına girdim. Hademe feriki Tatar Şakir Paşa tesadüf suretiye orada bulunan bir dinleyici vaziyetinde idi.

Hiç suale, cevaba karışmıyordu. İsticvâbı yalnız Kâmil Paşa icra ediyordu. İsticvap evrakı bir kucak dolduracak kadar çoktu. En son isticvâbı benim şehâdet mes'elesi teşkil ediyordu.

İsticvâp evrakının son sahifesini Kâmil Paşa elime verdi. Nihâyetinde iki satır yazılabilecek kadar bir boş yer vardı. O boş yeri bana gösterdi. Senden bir şey soracağım, cevabı uzun olmasın, şuraya sığabilsin, dedi. Suali de, cevabı da bana yazdırdı. Sualde :

— Hisar câmii şerifi civarındaki sebilinde mevlevî şeyhi Nuri efendi birtakım ağır tefevvühatta bulunmuş, o sırada sen de yanında imişsin. Mustafa Bey de varmış. Şeyhin bu tefevvuhatını sen de işitmişsin, ne dersin?

— Mustafa bey, şeyhi tefevvühata sevk ve teşvik için orada hayli çalıştı. Fakat Nuri efendi metanetini muhafaza etti, Mustafa beyin teşvikine kapılmadı. Cevabını yazdım. Hakikaten sebilde Mustafa şeyhin rüzgârını almağa ve câiz olmıyan sözleri söyletmiye çalışmıştı. Benim çok canım sıkılmıştı.

Mustafa oradan kalkmış, gitmişti. Zâten o günlerde Mustafa'nın hiç başka işi gücü yoktu. Böyle ötekini berikini söyleterek tehlikeye koymaya çalışmaktı. Öyle sanırım ki; o tahkikat ve neticesindeki karar resmî bir muhakemede muvâcehe suretiyle alenî olarak icra edilseydi, haber verdiği kimseler beraat ederler. Ve yalnız kendisi müşevvik cezası görürdü. Orta yerde mevkufların Şefik beyle muhaberelerine dair hiçbir kâğıt yoktu. Ona para göndermeleri de tahakkuk edemezdi. Mevkufların hüriyetperverliklerinden mütevellit bâzı esaslı işleri vardı. Fakat muhakemede tahakkuk etmesi muhal idi.

Ortada daima Mustafa'nın himâyesi ve arkadaşlığı altında bulunan iki zararlı Yahudiden başka şâhit de yoktu. İhtimâl ki bu tahkikat evrakı İstanbul'a gönderilir ve cinâyet mahkemesine tevdi edilirdi. Kâmil Paşa da bunu istiyordu.

Fakat her hususta Mustafa'nın ruhunu okşayan arzusunu ve mevkufların öyle hareketlerde bulunduklarına dair şahsına gelen kanaat, işi muhakemeden çevirerek başka bir idarî şekle soktu. Memur olsun olmasın; hafiyelik suretiyle mâbeyne mensup olan adamların hepsinde orası ile muhabere için ayrı ayrı şifreler bulunurdu.

Şakir Paşa o gece «Mevkuflara Mustafa'nın atfettiği cürümlerin vâki olduklarına şahsımın kanaati hâsıl olmuş ise de vâli tahkikat evrakının ve fezlekesinin İzmir'deki istinâf ceza mahkemesine, yahut İstanbul'daki cinâyet mahkemesine havâle edilmesi fikrinde bulunuyor. Halbuki bunların hareketleri vâki ise de mahkemeye havâlesi hâlinde tahkiki mümkün değildir. Bunun için bunların cezâları idarî olarak tâyin edilmelidir». Diye şifreli bir telgraf yazar. O telgrafa üç saat içinde cevap gelir.

★

Gelen cevap: Vâliye Abdülhalim Memduh, Mevlevî şeyhi Nuri, Taşçızâde doktor Ethem, Avukat Tevfik Nev-

zat, Tokâdizâde Şekip beylerin Bitlis'e, dâva vekili Hasan beyin Kastamonu'ya nefyedilmelerine dâir irâde tebliğ ediyordu.

Karahisar şimendiferiyle nefyedildiler. Bunların kısmı âzâmının ihtiyar vâlideleri, kalabalık çoluk, çocukları vardı. Bunlar çok ağlaştılar. Abdülhalim Memduh'un ihtiyar vâlidesi bilâhare Bitlis'e kadar gitti ve yine oğlunu buldu.

Bu büyüklerle beraber ayni meseleden dolayı nefyedilen daha başka üç dört bey vardı. Fakat isimlerini unutmuşum.

Bunların mağduren öteye beriye gönderilmelerinden dolayı İzmir boşalmış gibi idi. Şakir Paşa ile Mustafa beyden başka bütün halk hüzün içinde ve me'yustu. Rumlar, Ermeniler ve ecnebiler nefyedilen kimseler gibi erbâbı iktidarın yardımiyle İstanbul'daki idârei mutlaka meşrutiyete inkılâp ederek Türklüğe hâkim olmak ve istedikleri gibi iplerini boyamak maksadiyle siyâsete mağdur edilen Türkleri severler ve az çok da bunlara muavenette bulunmak isterlerdi. Üçüncü kordonda (Leonidas) isminde ihtiyar bir Rumun üstü otel, altı mükemmel lokanta bir dâiresi vardı. İzmir'deki ecnebilerin ve Türk memurların zenginleri bütün o lokantaya devam ederlerdi. Ekseriyetle ben de orada yemek yerdim.

Bir akşam saat sekizde o lokantada yemek yiyorum. Ben Mustafa beyin iki Yahudi arkadaşı bulunduğunu öteden beri işitiyor, fakat o dakikaya kadar onları görmemiştim. Mustafa bey o iki hayat ortağıyle birlikte oraya girdiler. Yahudi oldukları simalarından belli idi. Bunları görünce benim asâbıma şiddetli bir heyecan geldi. O üç adam orada ayrı bir masaya oturdular. Ben yemeği bitirmiştim, hesabımı görmüş ve çıkmak üzere bulunuyordum. O sırada onların oturduğu masanın yanına gittim.

— On, oniki kişinin hânumanını söndürdüğünüzden dolayı seviniyor musunuz? Bir gün gelecek siz de belânızı bulacaksınız! demiş ve çıkmıştım.

Mustafa beyin felâkete düşürdüğü beylerin İzmir'de kendilerine sâdık, vefakâr bir çok akrabaları ve dostları vardı. Bunlar, Mustafa'dan sebep olduğu zulmün intikamını her halde almak istiyorlar ve onu tâkip ediyor idiler. Benim Leonidas lokantasında tesadüf ettiğim gecenin sabahında o iki Yahudisiyle beraber İstanbul'a firar eder. Mustafa, mâbeyinde bir memuriyette imiş, arkadaşlariyle aralarında bazı nizâlar vukû bulmuş, Sultan Hamit de kendisine :

— Mustafa, ben senden memnunum! Fakat bir müddet için biri kendi kesemden, biri de İzmir'e tâyin edilecek memuriyetten olmak üzere maaşla bir müddet için İstanbul hâricinde bulunmaklığın lâzım geliyor. Zâten İzmir de İstanbul'dan aşağı kalmaz, orada da istirahat edersin, yine orada bana hizmet eylersin. Yarın seni göndereceğim. Demiş.

Mustafa bey İzmir'e menfi suretiyle gönderilmişti. Polis idâresinde kaydı vardı.

Üçüncü Kordondaki otel ve lokanta sahibi ihtiyar Leonidas'ın siyah sakallı, genç bir oğlu vardı. Adı Jorj (Yorgi) idi. Bir kaç dil bilirdi. İzmir hâricinden gelen ve bildiği dillere ait her gazeteyi okur ve anlardı. İzmir'de bulunan Meşrutiyet âşıkları hürriyetperverler mâbeyine ve Osmanlı hükûmetinin tarzı idâresine ait küçük havadisi Ecnebilerden alıyordu. Türk milletinden hiç bir kimseye Ecnebi gazeteleri gelemiyor ve onları okumaya yol bulamıyordu. Çünkü, bu hususta hükûmetin ve zâbıtanın şiddetli bir tâkibi ve tarassudu vardı.

Ben Mustafa'nın İzmir'den savuştuğunu işitmemiştim. Her zaman lokantaya gittiğimde yalnız bir masaya otururdum. Jorj gelir, yanıma oturur, okuduğu gazetelerde gör-

düğü ve bizim haber alamıyacağımız havadisi bana söylerdi. O meyanda Nafia başkâtıbi Mustafa beyin Izmir'de öldürülmesi için tâkip edilmekte olduğunu anladığı için İstanbul'a kaçtığını ve bunu Atina gazetelerinde okuduğunu söylemişti.

Mustafa son hafiyeliğinden dolayı Abdülhamid'in memnun olduğunu ve Istanbul'a gittiği halde orada serbest bırakılacağını zannetmiş, fakat daha mâbeyine uğramamış, eskiden tanıdığı mâliye memurlarından birinin evine misafir olmuş. Daha tanıdığı kimselerden hiç biriyle görüşmemiş. Bu arada uzun müddet Izmir'de fırka kumandanlığında bulunmuş olan Osman Paşa isminde bir ferik vardı. Mâbeyine ve halka karşı bîtaraf bulunuyordu. Müddeti hayatında hafiyelik etmemişti. Menfilerin mensuplarından bazı kimseler Osman Paşa'ya giderler, o müfsit Mustafa'nın İzmir'den İstanbul'a firar ettiğini söylerler. Kendisine bu firarın mâbeyine bildirilmesini ve her nerede bulunsa bir gâile çıkarmak âdeti olduğunu bildirmesini rica ederler, Osman Paşa İzmir'de oturan menfilerden Nafia başkâtibi Mustafa beyin İstanbul'a kaçtığına ve bu adamın nerede bulunsa öteki beriki ile gürültü çıkarmak, dırıltı çıkarmak âdeti olduğunu şifreli telgrafla Beşiktaş muhâfızı Hacı Hasan Paşa'ya yazar. O da telgrafı Abdülhamid'e arz eder. Sultan Hamit :

«— Mustafa'yı bulunuz! Beşiktaş karakolunda tevkif ediniz. Sonra bana haber veriniz.» irâdesinde bulunur.

Beşiktaş zâbıtası, Mustafa'nın bulunması ihtimâli bulunan evleri ararken gizlendiği evden kendisini yakalayıp karakolda tevkif eder. Hacı Hasan Paşa Mustafa'nın kendi karakolunda mevkuf bulunduğunu Sultan Hamid'e bildirir. Sultan Hamit onu gece alaturka saat beşte benim yanıma getiriniz. Der.

Hacı Hasan Paşa Mustafa beyi geceyarısı Sultan Hamid'in karşısına götürür. Abdülhamit ona :

— Mustafa! Ben sana mâbeynimde bulunduğun zamanki aylığının iki misli maaş tahsis etmiştim. İstanbul'dan sonra memleketlerimin en iyisi olan İzmir'e göndermiştim. Sen, kimden müsaade aldın da İstanbul'a geldin gizlendin?... Der. Mustafa da:

— Şevketpenâhım! Hâkipâyinize olan sadâkatimden dolayı bâzı hâinleri ihbar ettiğim için nefyedilen o eşhası muzirrenin akrabaları, arkadaşları, beni öldürmeye teşebbüs ettiler, kulunuz da dârülhilâfetülaliyenizde ve şevketli ayağınızın altında can vermek maksadiyle buraya geldim, der. Sultan Hamit:

— Ben sana bir şifre vermiştim, buraya bir telgraf yazsaydın. İstanbul'a avdetin için ben sana izin vermez mi idim. Seni yarın mahfûzen Haleb'e göndereceğim. Vapura bindirilmekliğin zamanına kadar Beşiktaş karakolunda vakit geçir, der.

Hacı Hasan Paşa Mustafa'yı tekrar karakola götürür, ferdâsı gün Mustafa zâbıta mârifetiyle iki polisin muhâfazası altında Haleb'e gitmek üzere Beyrut'a gidecek bir vapura bindirilir.

Haleb'e gönderilir. Bilâhare o iki Yahudisi de Halep'te yine Mustafa'yı bulurlar. Mustafa'nın ahlâksız bir adam olduğunu söylemeye hâcet yok. Bir gece iki Yahudisi de birlikte olduğu halde bir evde kumar masasının başında Haleb'in yerlilerinden bâzılarıyle kavga ederler. iki Yahudinin birisi öldürülüyor, öteki ile Mustafa yaralanırlar.

Şimdi biz yine İzmir'e gelelim; yukarıda isimlerini yazdığımız beyler nefyedilecekleri zaman Kâmil Paşa onları odasına çağırmıştı, kendilerine:

«— Benim bu işe canım sıkıldı, çok çalıştım ise de çıkan irâdeye bittâbi galebe etmek mümkün olamadı. Siz bir kere gidiniz de sonra tekrar gelmeniz çâresini ararız, demişti.

Bir gün benim hemşehrilerle konuşmam esnasında Eşref başını yere eğmiş düşünüyor ve öyle bir sohbet dinlemekten canı sıkıldığı da anlaşılıyordu. Sonra hemşehriler; yine görüşürüz, diye yanımızdan ayrıldılar. Eşref bana :

— Sizin Ermenek'ten senden başka sazı, sözü seven ve ilim ve edebiyattan bahseden ve o gibi muhavereleri seven çıkmadı mı? diye sordu, ben de:

«— Bizim Ermenek dağlık, taşlık ve yolu olmıyan vesâiti nakliyesi pek az bulunan bir yer ise de insaniyet ve medeniyetin her safında iyi yetişmiş adamları vardır. Bir kimse her türlü meslekte ihtisas göstermiş olamaz. Bunlar Ermenek'in meşhur tüccarlarından bulunuyorlar. Bunlar yalnız tüccardan olup şairlikleri bulunmadığından dolayı tâyip edilemezler (lâf ile peynir gemisi yürümez) derler. Çok doğrudur. Herkes benimle senin gibi lâf ile vakit geçirseydi hayatımıza yardım edecek ihtiyaçlarımızı nereden temin ederdik. Bence memleketin hayata ait ihtiyaçlarını izâle eden ve para kazanan bir mağazacı bizden daha menfaatlidir! cevâbını verdim.

Aydın vilâyeti o zaman çok uzak ve asgarî merkezi vilâyetten sekiz günde varılabilecek yerleri de vardı. Muktebes risâlesi bu koca vilâyetin her tarafına gidiyordu. Bu suretle o risâleyi okuyanlar arasında beni gıyâben tanımış olanlar da çoktu. Eşref bana kâğıdını, kalemini çıkar, senin ağzından söyleyeceğim bir kıt'ayı yaz, dedi. Kalemimi kâğıdımı çıkardım. Şu kıt'ayı, o söylemiş ben de yazmıştım. Şurada bunu da yazmak icabeder ki o günlerde bende hem mevlevilik hem sürgünlük bulunduğu gibi bu gün de kafam keldir. Eşref benim ağzımdan söylediği kıt'ada şu üç keyfiyeti cem ediyordu:

Yıkmaya pek çok çalıştı rüzgâr
Etti Mevlâna himâyet yıkmadı.

İftihar etsin vücudumla vatan
Ermenek'ten ben gibi kel çıkmadı!

Eşref, bu kıt'ayı bana yazdırdıktan sonra:

— Rüştü! söylediğim kıt'ada kel kelimesini bulundurduğumdan dolayı sakın bana kızma! Senin kafanın kel olduğunu yalnız İzmir'de görüşüp konuştuğun kimseler bilirler. İzmir'in mülhakatında bu koca vilâyette senin kafanın kel olduğunu bilmezler. Yalnız adını ve sözlerini bilirler. **(Kel)** ile **(Gül)** ün imlâları bir olduğu için bu kıt'ayı İzmir'de okuyan pek az adamlar kel diye okuyacaklar. Fakat hariçteki binlerce adamlar gül diye okuyacaklar. Yine sen kazanıyorsun. Kıt'ayı menfaatına söylemiş oldum, demişti.

Eşref'i Kırkağaç'ta gayri müslim meclis idare azâlariyle aralarında vukû bulan bir hâdiseden dolayı Kâmil Paşa azletmeye mecbur oldu.

Eşref'in bu azlinin sebebi o zaman için çok ehemmiyetli ve ehemmiyetli olduğu kadar da tuhaf idi. Kâmil Paşa Aydın vilâyetinde vâli bulunmasa ve san'atkâr için kıymetşinas olmasa Eşref bu kadar sene kaymakamlıkta bulunamazdı.

Mutlak bir felâkete düşer ve o kadar yaşayamazdı. Kırkağaçlı gayri müslimler Eşref hakkında metrepolitliklerine ve makamı vilâyete ağır şikâyetlerde bulundular. Kâmil Paşa onlara bu kadar zamandan beri ben bu adamı himâye ettiğim halde bir mânâ bulsa beni hicveder. Bu adam tuhaf bir şâirdir. Siz bunun o muamelesini hoş görünüz, zâten ben onu bulunduğu kazadan azlettim, dedi o müşteki gayri müslimleri teskin eyledi. Kâmil Paşa vilâyet dahilinde Eşref'in kaymakam tayin edildiği ve nereye gitse tuhaflığından dolayı halkı şikâyete mecbur etmediği bir kaza kalmadığını düşündü.

Osmanlı hükûmetinin Yemen gibi her zaman için mü-

nâsebatta bulunmadığı ve vesâiti nakliye bulamadığı yerler vardı. Buralardaki Türk askerleri büyük bir sefâlet içinde bulunurlardı. Sözün bîtarafanesi İstanbul bunları da Edirne'deki, Selânik'teki, Manastır'daki askerler gibi iaşe ve iksa edebilirdi. Fakat İstanbul ile oralar arasında hükûmete ait nakliye vesâitinin yokluğu o Anadolu yavrularının ve toprağı muhâfaza için çalışan kahramanların sefâletine sebep oluyordu. Edirne'ye, Selnik'e gönderilmiş olan yâhut vazifesini İstanbul'da ikmâl etmiş «o zamanın ıstılahına göre» nizamiye efradı ya dört sene, azamî olarak altı sene sonra istibdâl teskiresi alıyorlar ve memleketlerine iade ediliyorlardı. Yemen'e gidenler sekiz on seneden evvel istibdâl edilmiyorlardı. Yine o zamanın ıstılahına göre «istibdâl» 21 yaşına girmiş ve orduya sevk edilmiş bir Türk gencinin hizmeti müddetini ikmâl ederek memleketine gitmesi için kendisine müsaade teskresi verilmek demekti.

Nizâmiye vazifesini uzak yerlerde ifa ederek istibdâl teskeresi almış olan Türk yavrularının kısmı azâmı son derece pejmürde ve acınacak bir kıyafetle avdet ediyorlardı. Hele başlarında bulunup asıl renkleri kırmızı olan fesler yarı yerlerine kadar yağlanmış ve kararmış bir halde bulunurdu.

Eşref Kırkağaç'taki gayri müslimleri gücendirdiğinden dolayı azledilip İzmir'e gelmesinden ve uzun müddet açıkta bırakılmasından dolayı sırtındaki kürklü ceketin kabı lekelenmiş, boyasını atmış, pörsümüş bir halde idi. Başındaki fes de hemen hemen Yemen'den gelen istibdâl efrâdının başlarındaki fese benzemek üzereydi. Şu kıt'ayı Kâmil Paşa'ya yazdı ve verdi :

Tirilim öyle ki, ey vâlii âlihimmet
Cep delik, yok metelik, kise bakırdan hali
Yok kıyâfetçe benim bit pazarından farkım
Sâyenizde olalı kaymakam istibdâli.

Eşref'i, Kâmil Paşa sevdiği gibi onun akrabası, taallükatı da severlerdi. Eşref'in Aydın vilâyetinde hiç gönderilmediği bir kaza kalmadığı için onu gönderecek bir kaza bulamıyordu. Fakat düşünüyordu.

★

GÖRDES'Lİ ASIM MOLLA VE EŞREF

Eşref, Manisa'dan getirdiği aşçı hanımla Gördes'te oturmayı kabul etmişti. Asım Efendi Gördes'in servet sâhibi, tanınmış bir şahsı olup, o kasabada en büyük konak onun eviydi. Ayrı ve muntazam selâmlığı vardı. Asım efendi, o zaman medenî icablara göre yaşamasını bilir ve ona göre her şeyi temin ederdi.

Eşref'in yanında aşçı hanım olmasaydı, ayrı ev kiralamağa lüzûm kalmaz, şâir, Asım efendinin selâmlığına gider ve istediği müddetçe orada müsterihâne yaşardı.

Eşref, bir güzel mazmun bulunca, en sevdiği ve kendisine büyük yardımlarda bulunan bir adamı bile hicvederdi. Eşref'in bu hicivlerinin şahsî bir adâvete ve kalbî bir husûmete müstenid olmadığını bildikleri için herkes Eşref'in bu sataşmalarına tahammül eder ve güler, geçerdi.

Eşref'in en samimî arkadaşlarından olan Asım efendi, Gördes'te yeni bir ev yaptırmış ve bu evin kademhanesi komşunun evine bitişik imiş.

Komşusu, Asım efendiye itirazda bulunarak, ayak yolunu benim evimin cıvarından kaldır, öbür tarafa yaptır; demiş.

Asım efendi de :

«— Senin evin ayrı, benim evim ayrı... Benim yaptırdığım evin kademhanesinin bulunduğu tarafa itirâza ne hakkın var?.» demiş. Nihâyet iş mahkemeye düşmüş. Muhakeme epeyce devam etmiş. Asım Molla ısrar ediyor,

komşusu itirâzatında, direniyordu. Bu kenef dâvâsının devâmı sırasında Eşref:

Herkesin dünyada bir günâ şeref dâvâsı var,
Hoca Asım Mollanın da bir kenef dâvâsı var!.

demişti. Asım efendinin komşusu dâvâyı kazanınca, İcra dâiresi Asım Mollaya birkaç gün müsaade vererek, ayak yolunu yıktırmasını, aksi takdirde biz acele yıktırırız, ihtârında bulundu.

Asım Molla ayak yolunu o taraftan yıktırarak, evinin başka bir yerine yaptırdı. O zaman Eşref :

Âkıbet kaybeyledi Asım kenef dâvâsını,
Anlaşıldı fâzılı bîçâre bir bok bilmiyor!.

demişti.

Bu Asım efendi hakikaten hem şarkı, hem garbı bilen, tamamıyle fâzıl sıfatına lâyik bir zattı. Eşref Adana vâli muavini iken, kendisi de orada merkez fâzılı idi.

Eşref Adana'dan ve Asım Molladan ayrılarak yine Aydın vilâyetine geldi. Bir cuma günü «Cenâb-ı Hak beni yarın ahrette cennete koysa, bir tensikat yapar, tekrar dışarı çıkarır.» mealinde bir kıt'a söylemişti.

Konya: YENİ ANADOLU Gazetesi: 2-Haziran-27/7/1932

(Konya Müzesi Müdürü)
Ermenek'li
Hasan Rüştü

★

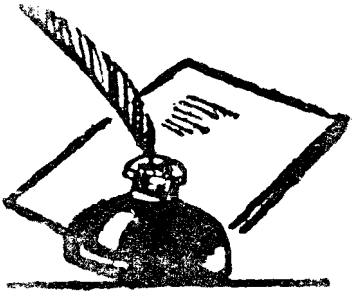

BİTLİS VÂLİSİ, ADLİYE NÂZIRI VE ŞAİR EŞREF

Tamam «88» yıl oldu; memûren Erzurum'da bulunuyordum. O tarihten bir iki sene evvel, Rumeli Beylerbeyliği pâyelilerinden Ârif Paşa Bitlis'te vâli, Eşref de o vilâyetin bir kazasında kaymakam imiş. Ârif Paşa'nın idârî seyyiâtına ve açıkça rüşvet almasına karşı köpüren şair, hatırımda kaldığına göre 45 bendlik bir hicviye yazmış. Bunun bir nüshasını kendisine göndermiş ve bir kaç nüshasını da Sadârete, Dâhiliye Nezâretine takdim etmiş. Neticede Ârif Paşa'yı tahvilen Basra vâliliğine tâyin etmişler; Eşref'i de başka bir kazaya naklettirmişlerdir. Üsküdarlı Ârif Paşa'ya *aid olan* bu hicviyenin tamamı (Eşref'in Külliyatı) adlı eserde mevcud olup iki bendi şöyledir:

«İsmi Ârif ise de nola kendisi de irfandır;
Hâli ef'ali acep hârika-i devrandır,
Yaptığı işlere erbâb-ı nazar hayrandır,
Öyle bir vâli-i vâlâ âzimüşşandır,
Ki nice halkın ocaklarına dikti incir.

.....

Para almazsa o gün hiddet edip uzlet eder,
İrtişâ ettiği şeb subha kadar ülfet eder,
Taze i.....lerle işret edip sohbet eder,
Telgraf hattını icâd edene lânet eder,
Gizli ef'alini eyler diye bir gün teşhir..»

Şair Eşref böylece vilâyetin ve halkın perîşan halini tasvir ediyor, hamalların kalem mümeyyizliğine tâyin edildiğinden bahsederek, para ile ümmilerin eshâb-ı kalem sırasına geçtiklerini anlatıyor ve sonra ellerini açarak mealen şöyle dua ediyordu :

«İlâhî! Ârif Paşa kulun senelerce yataklar esiri ve

tabipler haraçgüzârı olsun! İrtişâ ve irtikâp ile biriktirdiği paralarını emrâz ejderi bitirsin! Yevm-i mahşerde mizân adlü zenebini çekemesin! Meydân-ı arsatta yahudi merkebi olsun!..»

Mâlûmdur ki Erzurum muhiti evvelden beri şiire ve şairliğe meclûptur. Bu hakikate binâen hiç şüphe etmiyorum ki o zamanlar Eşref'in **(Der hakkı Ârif Paşası)** diye şöhret alan bu güzide eserini pek çok zevat istinsah etmişlerdi.

Meşrutiyetin ilânından sonra kaldırılan Makam-ı Meşîhat ders vekâletini yapmış olan hoca **Hâlis efendi,** Eşref'in Agop Paşa hakkındaki meşhur kıt'asından bahsederken şu lâtif fıkrayı anlatmıştı :

«Agop Paşa'nın ölümünden az sonra Adliye Nezâretine —Cevdet Paşa'nın yerine— Hüdavendigâr vâlisi **Rıza Paşa** gelmiş idi. **Rıza Paşa**, muhibbi-irfan, fakat ikbâl mağruru bir zât idi. Bir akşam tebrik için konağına gittim.

Sofrada **Şair Eşref** de vardı. Rıza Paşa yemeğin sonlarına doğru :

«— Eşref efendi Agop Paşa'nın vefâtına bir şey söyledin mi?» deyince Eşref biraz düşündü ve :

Bir kelb ile bir kelbi helâk eyledi Allah
Lâhavle velâ kuvvete illâ billâh!.

dedi. Paşa uzunca kahkahalar arasında **«Hay koca şair.. Hay koca herif...»** diye Eşref'i takdir ve taltif ettikten sonra :

«— Benim nezâretim için de bir şey söyledin mi?.» dedi. Eşref karşımda yutkunmağa başladı. Anladım ki şiir cevherini meydana koymakta mahzur görüyordu. Paşa ısrar etti :

«— İyi kötü ne söyledinse darılmam. Şair sözüdür, der geçerim!» diyordu. Eşref'in hâfızasında dönüp dolaş-

tığını hissettiğim sözlerin, paşanın canını sıkacak derecede ağırca olacağını anladım. Rıza Paşa'ya dönerek :

«— Efendim, Eşref'ten medhiye sâdır olmaz. Söylerse kalbinizin kırılmasına sebep olur. Israr buyurmayınız!» dedim.

«— Hayır, hayır! Erbâb-ı kemâlin düşmanı benim için **«Darçın içre hafî tatlı merâret gibidir.»** dedi. Paşa'nın cevâbı Eşref'i tereddütten kurtardı ve :

İşi adliyemizin kalb-i müşevveş gibidir;
Mürtekib gitti, yerine mütekebbir geldi! (*)

beytini söyledi. Fakat Paşa, azâmetini istihfaf eden cesâret-i şâirâneyi vaadı veçhile hoş göreceğine, gücenerek sofradan kalktı. Sokağa çıktığımız zaman şair kalender meşrep kahkahalarla gülüyor; (Hem darılmam diye vaad ediyor, hem de kızıyor. Bu ne biçim Adliye nâzırı hocam?.) diyordu.

Hıfzı BURSALI

★

EŞREF'İN ŞÂİRÂNE KEHÂNETLERİ

Kendisiyle 20 yıldan beri tanıştığım şâir Eşref, bir akşam şâir Celâl Paşa, İsmail Sâfa, daha bâzı ahbabı ile beni Unkapanı taraflarında oturduğu evine dâvet etmişti. Mevsim kış, hava yağışlı idi. O gün arkadaşlarımızdan birinin geç vakte kadar İstanbul tarafında işi olduğundan buluşmamız gecikmiş, evden hareketimiz saat bire yaklaşmıştı.

Kuruyemişçiler çarşısından geçiyorduk. Ortalık seller, çamurlar içinde karanlık olduğundan Eşref, bir kâğıt fener bularak bize yol gösteriyordu.

Bizim çarşının ortasında, yolumuzun üzerinde gözümüze bir şey ilişti. Feneri yaklaştırıp baktık. Bir de ne

(*) Bilindiği gibi eski harflere göre, **(Mürtekib)** kelimesindeki beş harf ***«Mütekebbir»*** de karışık olarak aynen mevcuttur.

görelim?. Sarhoşun biri çamurlara boğulmuş, ne yaptığını bilmez bir halde yatıyor. Besbelli herifçeğiz Limon Iskelesi meyhanelerinden birinde kafayı tütsülemiş. Oraya gelince daha ileriye gitmeğe takatı kalmadığından düşüp sızıvermiş!.

Aramızda şöyle konuşmağa başladık:

— Vah zavallı vah!.

— Canım böyle kendini bilmeyecek kadar sarhoş olan bir adama da zavallı denilir mi?

— İyi ki herifi bir insan veya hayvan çiğnememiş..

— Hiç bunu gören olmamış mı?.

— Gören olmuşsa da aldıran ve kaldıran olmamış..

— Bizim gibi..

— Adam sen de! Haydi işimize gidelim. Yatar, yatar, elbette vakti gelince kalkar, gider. Yolumuza devam eyledik.

Eşref elinde fener, önümüz sıra hem gider, hem de bir şey söyleyemeyerek, durmadan kır bıyıklarının ucunu parmaklarıyla karıştırırdı. Derken birdenbire durup:

«— Çocuklar! Şu sarhoş herifin hâlini, zavallıya hiç kimsenin aldırmadığını düşünüp dururken, hatırıma şöyle bir kıt'a geldi» diyerek aşağıdaki kıt'ayı okudu:

Âlem-i cennet ile âlem-i işret bir iken,
Deliye herkes acır, sarhoşa aldırmazlar.
Ref ederler deliden hâme-i teklifâtı,
Serhoşu düştüğü yerden bile kaldırmazlar!.

★

Veyis Paşa zâde meşhur şâir **Ali Ruhi** bey, devlet tarafından Japonya sularına gönderilip de bir tayfun rüzgârı ile batan (Ertuğrul) firkateyni içinde bulunmakla boğulup şehit olmuştu (*).

(*) Ali Ruhi: (1853 - 1889) — Bir çok eserler Ali Ruhi'nin Osman Paşa kumandasındaki Ertuğrul gemisiyle 1889 yılında Japonya'ya giderken *Ertuğrul'un batması üzerine* boğulduğunu kaydetmekte iseler

Ali **Ruhi** bey, yola çıkmazdan önce Eşref, bir kıt'a söylemişti. Aynen hatırımda, değilse de şu mealde idi: «Ruhi, evvelce hac etmek için Hicaz'a gitmişti. Lâkin nasip olmadı. Kudüs'e gidip geri dönmüştü. Bu sefer de

---

de Süleyman Nazif (Abdülhak Hâmid'e Mektuplar) adlı eserinde: «Singapur'da müptelâ olduğu maraz biçâre şairi karaya ve bir hastahâneye iltica etmeğe mecbur etti.» demektedir. Sadettin Nüzhet'in verdiği bilgiye göre de: Şairi çok iyi tanıyan Üsküdarlı şair Saffet, Ali Ruhi'nin öleceği zaman: **«Eğer Allahsan beni kurtar!»** dediğini söylemiştir.

★

Bir gazelinin şu ilk beyti de hazin bir tesâdüf olarak, şairin kefensiz gömüleceğini anlatır gibidir:

«Can yandı nâri aşkına, yansın beden dahi,
Ateşperesti aşka gerekmez kefen dahi»

☆

Eşref'in özel kitaplığımda bulunan (Üçüncü Deccal) adlı yayınlanmamış eserinde, aynen şu satırlar yazılıdır:

«Bir takım gençlerin mahvedilmesi için mukaddema kasden Japonya'ya gönderilen mâhut ve mağruk Ertuğrul vapuruyle Veyis Paşa zâde Ali Ruhi bey de gitmişti. Lâtife olarak şu kıt'ayı kendisine göndermiştim. Kehânet-i şâirâne kabilinden hedefe isâbet etmesi tesâdüfât-ı garîbedendir.»

K ı t ' a

Mücâvir kalmak üzre Hac'ca gitmişken Ali Rûhi,
Kudüsten kaçtı geldi bir zaman, ama beş on günde;
Uzandı bu sefer biçâre'nin canı sıkılmıştır,
Çıkar ruhu ...ünden korkarım deryânın üstünde!.

H. Y.

☆

ŞAİR EŞREF VE RUHİ BABA

Remzi beyle Eşref, Ruhî babanın evine gitmişler. Remzi bey maaş tahsisi mes'elesini beybabaya haber vermiş, şâir Eşref te (Beybaba, bu adamlar hesapsız para vermezler. Bu maaşı alsan alsan ancak üç ay alabilirsin) demiş ve filhakika Ruhi bey üç aylık alabilmiş ve dördüncü aylığı vefatı üzerine veresesine verilmiştir. Eşref'in bu şâirane kehâneti kayda şayan hâdiselerdendir.

Hüseyin Avni

Japonya'ya gidiyor, ama gidemeyecek, Ruhi deniz üzerine çıkacak.» Hakikaten de öyle olmuştu.

Eşref'le yeni görüştüğümüz günlerde ben mâzûl idim. Lâkin o zamanlarda şimdiki gibi mâzûlîn memurîne maaş verilmiyordu. Bir taraftan da mecmualara yazı yazmak ve ara sıra hikâye kabilinden ufak tefek eserler neşretmek suretiyle evlâd-ü ayâlimin nafakasını temine çalışıyordum. Bu sırada (Ümid) adında yazdığım bir hikâyeyi Asır kütüphanesi sahibi Kirkor Efendiye satmıştım. O da bunu basmıştı. O sırada bir gün Eşref, beni Asır kütüphanesinde görmeğe geldi. Yanıma oturdu. **(Ümid)** ten bir nüsha ona hediye ettim. Ötesine berisine göz gezdirdikten sonra eline bir kâğıd parçası, bir de kurşun kalem alıp bir şey yazdı. Sonra o kâğıdı bana uzatarak:

«— Bu da benim sana hediyem olsun!» dedi. Alıp baktım, şu lâtif beyti yazmış:

Tükendi her taraftan sabr-u sâmâniyle dermânı,
Reşad'ın şimdi ümidi hemen Kirkor'a kalmıştır.

Beytin mânâsı az çok hale uymakla bir hayli gülüştük. Sonra şu sözleri de lâtife olarak ilâve eyledi:

«— Ben şimdiye kadar kimin için bir (kıt'a) söyledimse mutlaka ona bir iyilik olmuştur. Sana da bir iyilik olacak, ama tamam olmayacak, yarım olacak. Zira saniham kıt'a şeklinde değil, «beyit» tarzında tecelli eyledi!..»

Ne dersiniz? Bir iki gün sonra Eşref'in «Nutuk»u yerini bulmasın mı? Bir memuriyete tâyin olundum. Ama evvelce o mememuriyete tahsis edilen maaşın yarısıyle!...

İşte size şâirane kehânetten bir misâl.

***

Şu makaleyi Edip Sâmih Bey kardeşimize okumuş ve Eşref'in **Ali Ruhi** hakkındaki kıt'asını hatırlayıp hatırlamadığını sormuştum.

«— Hayır, bilmiyorum, dedikten sonra şu izahatı ilâve eylemişti:

Ali Ruhi 'nin boğularak ölmesine aid olan «kehânet eseri» yazdığı bir gazel daha ziyade şayân-ı hayrettir. **Ali Ruhi** burada gerek yaptığı seyahatı, gerek şehâdet vak'-asını evvelden tasvir etmiştir. Bu gazelin bir iki beyti hatırımda olduğu için size okuyabilirim.»:

Geçilmez oldu *tavrından vatanda gayri ağyârın*,
Gönül azm-ü diyâr-ı gurbet et artık, vatandan geç!..
Metâ-ı dehr-i fâni nâ sezâdır ehl-i irfana,
Olursan da şehid-i aşk olup RUHİ kefenden geç!..

Biz de Ali Ruhi'nin, şehâdetiyle bu duyguları arasındaki garip münasebete hayrette kaldık. Hakikaten merhum bu suretle hayatını kaybederek hem vatandan, hem kefenden geçmiştir.

Muzaffer gazetesi: 1 Ocak, 1324 (1908), Sayı: 22

Fâik Reşad

★

19. YÜZYIL SONLARINDA İZMİR:

NALBANDOĞLU HIFZI, ŞAİR EŞREF ve ARKADAŞLARINI ANLATIYOR

Herkesin bir köşesi vardı. En makûl içki«Çanakkale rakısı» yanında envâi türlü mezelerin başında, hâlis siyah havyar. Tabağı kaça biliyor musunuz? Yetmiş paraya...

İşte biz Kramer'de böyle kazıklanırdık (!.). Saatlerce yer, içer, eğlenirken, aklımıza esince de kalkar, çalgıları alır, arabalarla ahbap evlerine giderdik. Bu ahbaplar zaten:

«— Acaba bu gece gelirler mi?.» diye tetiktedirler. Hepsi böyle idi ve bu bir âdetti. Gece gider, Arapların Sehere dedikleri «Patinata» eğlenceleri yapardık. Böyle bir eğlence ile ev sahibinin göğsü kabarır, hatta mahallede bununla iftihar ederdi. Çünkü her evin seviyesi, itibârı «patinata» ile tesbit olunurdu ve o evin kızları daha çabuk ve kolay evlenirledi.

Bazan «patinata» cümbüşü ortasında evin kızına münasip görülen delikanlı ile ara bulunur ve hemencecik orada en elverişli şekilde çöp de çatılıverirdi. Bir borsa simsarı Varipiti vardı: «— Karşıyaka'da geçirdiğim Uşakî zâde Sâdık Beyin o harikulâde güzel manzaralı bahçesinde kızlarımın üçünü de drahomasız evlendirdim. Yemyeşil ağaçlarla çevrili o manzaranın ruhlar üzerindeki tesiri drahoma gibi maddî şeyleri unutturuyor» demişti.

Biz böyle eğlenceler yapar ve «Kramer» de otururduk ama, bazı kafadar arkadaşlarımız, meselâ Eşref, sık sık Kramer'e gelmez:

«— Burada rakı içilmez» derdi. Eşref'le kafadarları Üçüncü Kordon'da «Kristal» gazinosunun karşısındaki «Mimiço»nun tavernasında giderlerdi.

Burada yıllardanberi elden düşmeyen elli dirhemlik karafakiye doldurulan rakı, kâh yoğurt, kâh leblebi mezesiyle içilirdi.

EŞREF'İN CEVÂBI

Eşref'le gene bir gün Mimiço'ya gitmişler.. Mahşer gibi kalabalık. Dede Remzi Zeytinoğlu:

«— Amca demiş, pek kalabalık, ne yapacağız?..» Eşref:

«— Nöbet bekleriz» cevabını vererek irticâdan şöyle demiş:

«İhtiyarız Kordon'a çıkmaklığa yüz kalmadı,
Sâlhorde bir uşaktan farkımız yoktur bizim.
Girmeyip kerhâneye, bâbında nöbet bekleriz;
A... pazarında ta... tan farkımız yoktur bizim...»

İzmir'in bugünkü Ankara Palas otelinde 1890'da yazıhâneler vardı.

Altı da askerî kırahaathane idi. Bu yazıhanelerin birinde hürriyet babalarından İzmir'in meşhur siması avukat Tevfik Nevzat vardı ki, aynı zamanda bizim idâdîde edebiyat öğretmenimizdi. Liseyi bitirince Şair Hüseyin Ri-

fat ve diğer birkaç arkadaş Tevfik Nevzad'ın yazıhanesine gittik. Orada yine öğretmenimiz olan Uşâkî zâde Halid Ziya, Seydişehirli Mahmud Esad, Dr. Mustafa Enver, Rusçuklu Hayri beyler de vardı. Eşref'ten bahsediliyordu:

Tevfik Nevzat Bey, yeni yaptırdığı bir ev için Eşref'ten bir miktar borç almış. Şimdi Eşref böyle yeni ev yaptıranların vermeleri âdet olan ziyafette alacağı olan parayı bekliyormuş. Tevfik Nevzad ise, ne ziyafeti, ne parayı veriyormuş. Nihayet Eşref kızmış ve veryansın etmiş:

Mîr Nevzat her nasılsa iktifa-i isr-i şeddât eyledi,
Yıktığı bin hâneden, bir hâne bünyâd eyledi...

Bu uzun, terci-i bend gibi bir şeymiş. Tevfik Nevzat bunu alır almaz, zaten maksadı Eşref'i kızdırıp söyletmekten ibaret olduğu için ziyâfeti veriyor. Ziyâfette Evrak Başkâtibi Hüseyin Bey de, keman çalıyor, Eşref durur mu:

«Geldi, çöktü meclise vali gibi,
Bârek-allah çaldı emsâli gibi,
Gerçi her telden çalar amma, fakat;
Dâire öz ceddinin mâli gibi...»

«DİL»'İNDEN ÇEKTİKLERİ

Eşref bir ara açıkta kaldı. Eldekini, avuçtakini yedi, bitirdi. artık Üçüncü Kordon'da bile görünmüyordu.

«— İlâhi Eşref, gadre uğradığını valiye bir anlatmak yok mu? Ne duruyorsun?» diyen dostlarına;

«— Duran kim? Çoktan o terese de arz-ı hâl ettik.» diye şöyle mırıldandı:

«Cep delik, yok metelik,
Sâyenizde olalı kaymakam istibdâli...»

Bunun üzerine çok geçmeden Eşref'i Kula'ya kaymakam yaptılar. İzmir'deki arkadaşlarına Mimiço'da bu sefer «çıpura»lı bir rakı ziyafetiyle vedâ edip Kula'ya giden Eş-

ref, orada da rahat durmadı. Daha doğrusu çenesini tutup keskin hicvini yumuşatamadı.

Kula'da kendilerine toprak verilen (93) göçmenleriyle yerli halk arasında sürüp giden arazi anlaşmazlığı birdenbire büyümüş. Manisa mutasarrıfı Cavit Bey de gece yarısı Eşref'e bir telgraf çekerek:

«— Ahali ile muhacirler arasında ihtilâfın hâd bir devreye girdiği haber alınmıştır. Mütelealarının ilâvesiyle vaziyetin serian inbâsı» diyor. Eşref, hemen telgrafhaneye giderek kaleme, kâğıda sarılıyor ve şu cevabı veriyor:

«Ne ahâli, ne muhacirde hamiyyet kaldı,
Cümlenin iyilik üzre değil efkârı.
Hepimiz bâr-i belâyız vatanın sırtında
Öyle hicret edenin böyle olur encâmı...»

Eşref, bu çeşid ataklıkları yüzünden çok çekmiştir. Devir, istibdat devri idi. Bir ara İstanbul'a gidip, oradaki matbuat âlemiyle temastan sonra İzmir'e dönünce, bu sefer Eşref'le beraber İstanbul'un tomturaklı yazarlarına karşı bombardımanlara başladık.

Eşref bayılırdı bu çekişmeye. En büyük muarrızımız, sonraları Beyrut mektupçusu olan Abdülgani Senî Beydi. Onun gibi serâpa Arapça ve Farsça karışımı bir dili, Türkçedir diye, tutturup gidenlere:

Soğan bizim soğan iken tutar ona basal deriz,
Bu Türkün «ağzı» yok mudur, bu «fem» nedir «duhen» deriz,
Ak «süt» bizim iken tutar ona «leben» deriz...

İşte böyle karşılık verirdik. Şimdi artık tarih olan o eski şen günleri yâd ederken, gözlerimin önüne gelen pek kıymetli arkadaşlarımın unutamıyacağı bir sohbetlerini de anlatmakla sözümü bitirmek isterim.

KARAGÖZ'ÜN HELVA HİKÂYESİ

Tevfik Nevzad'la Şair Eşref bir öğle vakti İspartalının lokantasında yemek yerlerken, Nevzat durmaksızın İzmir'in imârı işinden bahseder:

«— Bugünkü rıhtım her taraftan gelen mallarla dolup taşıyor. Bu işe bir çâre bulmak için, Halkapınar'dan hükümet konağına elli metre genişliğinde, bir kanal açıp ve kanalın iki tarafına rıhtım yapmak lâzımdır.» demiş. Eşref dayanamamış:

«— Dur, ben sana bir Karagöz - Hacivat muhaveresi anlatayım» demiş ve devam etmiş:

«— Birbirlerini çoktanberi görememiş olan Kafadarlar, bir gün karşılaşmışlar. Hacıvat, Karagöz'e nasıl vakit geçirdiğini sormuş. Karagöz de:

«— Efendim demiş, sıra dâvetleri yapıyor, toplanıp oturuyoruz. Helva sohbeti yapmak için, evvelâ helva yapılmak lâzımgeldiğine göre, biz de bu meseleyi ele alıyor; helvayı iri irmikten mi, ince irmikten mi yapalım, yörük yağı mı, Halep yağı mı koyalım? Sütlü mü, kaymaklı mı olsun? İçinde badem mi, yoksa fıstık mı koyalım diye, konuşurken, sohbete dalıyor, bir de bakıyoruz ki gece yarısı olmuş... dağılıyoruz.»

Eşref bunu anlattıktan sonra, Tevfik Nevzad'a gevrek bir kahkaha atarak şöyle der:

«— Senin imar planın da işte Karagöz'ün bu helva hikâyesinden farksızdır. Ayol Jön Türkleri nasıl avlayacağım? diye uykularını kaçıran Yıldız'daki bunak, bu dert ile bunalır dururken, senin İzmiri'ni düşünebilir mi?»

Filhakika saltanat devrinde İzmir çok ihmâle uğramış, unutulmuştu. Arap memleketlerine demiryollar, çarşılar, elektrikli tramvaylar, tıbbiye mektepleri vesaire yapılır ve kurulurken, İzmir kale bile alınmamıştır.

Yalnız valiliği zamanında Mithat Paşa, İzmir'e hâlâ

adını saygı ve rahmetle andıran eserler bırakmıştır. İzmir'i unutmayan bu büyük adamı, İzmir hiç bir zaman unutamaz.»

Tarih Konuşuyor: Haziran 1966, Sayı: 29

Feridun Kandemir

Hıfzı Nalbandoğlu, İzmir'in kültür ve ticaret çevresinde tanınmış, sevilmiş, kalendermeşreb ve hoşsohbet simâlarındandır.

★

76 Yıl Önce :

İZMİR'İN BEYBABASI, ŞAİR EŞREF'Tİ

1902'de İzmir'de fikrî hayat, hele Nevzat ve arkadaşlarının *nefyinden sonra* durmuştu. Cihâd ve içtihad arkadaşım Edirneli Mehmet Necible Kösenin tavan arasında oturuyorduk. Gördesli Asım Molla, bana gizlice yardım ediyordu. O zaman yanıma sokulan, büyük bir cesaretle zamanın zulûm ve yolsuzluklarına harp ilân eyleyen gençler arasında temâyüz eden Hüseyin Rifat vardı.

İzmir gençliğini ikaz için «M.Ş.» remziyle (Ahenk) gazetesine «Gençlerimzle Beraber»i yazmıştım. İzmir'in hassas ve zeki muhiti, bu ilk makale ile titredı. İkinci ve üçüncü makalelerin intişarı, gençliğin ruhuna bir atılmak hevesi verdi. O zaman, hâkim olan tumturaklı, secili, terkipli, vasıflı *lisan yerine «Dilimiz Türkçe»yi yazmaya* başladık.

Mehmet Necip'le ilk adımı attığımız vakit karşımıza bin bir muârız çıktı. Kimi softa kokan yazılarıyle, kimi Frenk kırması tavırlarıyle mukabeleye başladılar. Garibtir ki, bu müstear nam ile makaleleri ben yazdığım halde bunu «Ahenk» sahibi Nazmi de bilmiyordu. Yalnız Göndesli Asımla, Hüseyin Rifat'tan başka bunları benim yazdığımı bilen yoktu. İzmir kımıldadı. Gençler toplanmağa başladı. Ondan sonra İzmir'in Kafe Luka'sı, Askerî Kıraathanesi, Giridli Ali Efendi kütüphanesi, Kramer'in kuytu köşesi gençlerin şakrak ve şen sedâlarıyle canlandı.

İşte Eşref bu muhitin ortasında herkesin sevimli Beybabası olarak yaşıyordu .Eşref'e bir gün:

«— Herkes kıt'alarından usandı. Biraz eski tarzda gazel söyle, ne olur» dedim. Derhal, dinle dedi:

«Şimdi pek çok tekkeler tenbel yatağıdır bütün,
Medrese sâkinleri asker kaçağıdır bütün.
Başka millette yetişmez bizdeki hammallar
Ümmet-i merhûme gûyâ Kürt uşağıdır bütün.
Seyredip kelle, kulak var sanma millette kafa,
Gördüğün cümle kafalar tuz-kabağıdır bütün.
Milletin evlâdı indinde öküzse pîrler,
Anlara hayrül-halefler de buzağıdır bütün.
Garba nisbet biz henüz insan değil müsveddeyiz,
Âh kim mektebliler bizden aşağıdır bütün.
Biz Hudâ-yı nâbitiz, bizde muallim hakkı yok,
Bizdeki üstadlar bizden bayağıdır bütün.
Birbirin gûyâ yuvarlanmış da bulmuş Eşrefâ
Ehl-i mansıp tencere, millet kapağıdır, bütün.»

★

Abdülhamid'in 25. cülûs yıldönümünde İzmir'de yapılan Saat kulesinin açılış resminden sonra herkes kışlaya dâvet edilmişti. Dua ve senâ bitti. İkram edilen limonataları içmek üzere kışlaya giriliyordu. Eşref, bir kenarda duruyordu. Erkân-ı harp Miralayı Adalı Ahmet Bey gelmiş; Eşref'e:

«— Beybaba, içeriye buyurunuz!. demişti. Eşref, sert sert cevap verdi:

«— Ben kışlaya girmem!»

«— Neden?.»

Derhal şu kıt'a ile cevap verdi :

Buldu şan-ı şeref Osmanlılar askerlikte,
Bu esâsı düvel-i sitte çalışsa yıkamaz.
Kışlalar sâye-i şâhânede cennet gibidir;
Bir giren sonra içinden gâvur olsa çıkamaz!..

Bir gün yazıhaneye geldiğim vakit, odamda Eşref'le Nevzat Bey kavga ediyorlardı. Bir arkadaşları içeriye girdi. Eşref bu gelen zata sordu:

«— Nevzat neye derler?»

«— Yeni doğmuş çocuğa.»

Bu cevabı alınca:

«— Gördün mü, yalnız Nevzat sen değilsin!» dedi.

Nevzad'ın zaten kırmızı yüzü, al al olmuştu. Meğer Eşref şu kıt'ayı söylemiş:

Âdemle mukarin oldu Havvâ
Biz eyledik bu fiili icâd
Sorsan dahi bir cevap alınmaz,
Kimdir babası bilir mi Nevzat?..

Eşref, sırası gelince sözünü sakınmaz; mazmunu mânâyi yakalayınca mutlaka kıt'ayı doğuruverirdi. Daima: **«Molozlarını atınız, maksad son mısrâdır!»** derdi.

★

Hayri Bey isimli zat İzmir mektupçuluğundan Kırşehir'e Mutasarrıf olmuştu. Yerine Ahmet Bey mektupçu oldu. Hayri Beye ahbabı takılıyorlar, Hayri Beyi çok tâciz eden meşhur dedikoducu Kürt Said'i tehzil için Eşref:

Seyreden maymunlar olsun müstefid,
Hayri Bey çalsın, sen oyna Kürt Said!..

demiş bulunmuştu. Bundan sonra dostları arasında Hayri Beye (Maymun Oynatan) derlerdi.

Hayri Bey mutasarrıf olduğu vakit, Faik Paşa, Güzel Hasan, Nevzat tebrike gittik. Orada Hüseyin'in babası Kadıoğlu Rifat Bey de vardı. Halef selef ikisi de yan yana oturmuşlardı. Rifat Bey:

«— Eşref bey; Hayri Bey de Ahmet Bey de ahbabındır. Şu mes'ud terfie bir tarih yok mu? dedi. Eşref hiç düşünmeden şu berbad kıt'ayı yumurtlayarak hepimizi utandırdı:

Mîr Ahmed oldu mektupçu, sevenler oldu şâd,
Sevmeyen yoktur desem İzmir'de mahzun ola...

Çıktı üç kel ermeni kıptisi tarihin dedi:
Mîrimiz çingâneye oldu halef meymun ola...
Ahmet Bey çıplak başlı, iri kaşlı idi.

★

Eşref'in o zâlim devri tasvir eden şu kıt'asında sebk-ü müedda ne kadar kuvvetlidir :

Cevâmide cemâat kalmadı, havf-ü hükümetten
Mezâlimle memâlik bir yıkık mihrâba dönmüştür.
Serâpa sahne-i gülzâr-ı hürriyet harâb olmuş,
Menâbi-î hamiyyet çeşme-i bî âba dönmüştür.

★

Turgutlu Kaymakamının zulmünden vilâyete şikâyete gelmiş Neş'et Efendi, derdini Eşref'e söyleyerek bir arzuhal yazmasını rica ediyordu.

Eşref ömründe üç santim boyundaki kurşun kalemiyle paketinin altına kıt'alarını güçlükle yazmaktan başka yazı yazmış adam değildi. Muttasıl âdeti veçhile bıyıklarını yolarken bana:

«— Ben söyleyeyim de şu zavallıya sen bir arzuhal yaz!» dedi. Şu kıt'ayı söyledi:

Her biri hâlince icrây-ı mezâlim etmede,
Görse bir memuru insan bir şaki zanneyliyor.
Eyleme beyhûde ey biçâre feryâd-ü figân,
Âh-ı mazlûmu hükümet musiki zanneyliyor.

Mehmet ŞEREF

★

Geçmişten Bir Hicran Sayfası :

ÖLMEYEN BÜYÜKLERİMİZDEN ŞAİR EŞREF

Eserlerini mektepte iken gizli gizli okuduğum, bir çok rûbâilerini seve seve ezberlediğim Eşref'i, bu hilkat nâdîresini yirmi sene sonra Adana Vali Muavini iken tanımıştım.

Yetmiş senelik hayat yükünü taşıyan omuzları artık çökmüş, beli bükülmüş, kendi tâbirince hâdisât-ı dehr ile saçları ağarmış ve gönlünde eski şenlik kalmamıştı.

Hazin ömrü menfâlarda, zindanlarda, gurbet ellerinde kahr-ü sitemle geçen yarım asırlık acıklı hâtıratını terennüm eden mücessem bir mâtem kitabı olmuştu.

Dünyaya küskündü, bununla, beraber yeise mağlubiyet göstermez, hayata ehemmiyet vermezdi. Yanında mansıb ve ikbâlin, servet ve şânın zerre kadar kıymeti yoktu. İstibdada karşı isyankâr bir ruhu vardı. Bu uğurda yıllarca inlemişti. Nev'i şahsına münhasır olarak yetişen bu **«dâhi-i edeb»** Osmanlı edebiyat tarihinde infirâd eden müstesna bir şahsiyetti. Ve bu meziyyeti felâketine sebep oldu. Mutlakiyet hükümetinin zulümlerinden ve bâhusus o hükümet adamlarının sui hâlinden şikâyet ederek yazdığı kıt'alar rûbâiler yüzünden neler çekmemişti. Kaç kereler jurnal edilmiş, suçsuz yere kaç kereler mahbeslere atılmıştı.

Şâir Eşref bâzen anlatırdı:

«— Mağfur Hâkan Sultan Abdülhamid yaradılışı itibariyle, zâlim değildi. Merhametli bir padişah idi. Fazilet ehlini severdi. Teb'a ve reâyâsına şefkati vardı. İşi, erbabına tevdi etmek, mayası bozuk adamları iktidar mevkiine getirmemek isterdi. Fakat etrafına toplananlar kurnaz davrandılar. Padişahın değerli adamlara gösterdiği tevecc ühü kıskandılar. Yavaş yavaş vehme istibdâda düşürdüler. Hülâsa milletle padişahın arasına girdiler... Kendilerinden başka padişaha sâdık, mûti, fedakâr bende olmadığını zaman zaman anlattılar. Hükümdarın itimadını kazanmış olan en namuslu adamlar hakkında muhtelif tarzda verdirdikleri jurnallarla onları gözden düşürdüler ve bu suretle saltanatın nüfuzunu gasbettiler. Artık istediklerini yapmak için padişahın nâmı bir âlet oldu ve bundan sonra türlü türlü suiistimaller başladı. Kanun devri kapandı. Hü-

kümet nüfuzu padişahın yakınlarında toplandı. Artık kurena için, kurenaya mensup olanlar için mes'uliyet yoktu.

İrtikâb ve irtişâlar, gasp ve yağmalar, sirkat ve zinalar hep onlara inhisar etti. Devlet daireleri onlara birer çiftlik olmuştu. Memuriyet rüşvetle verilir. Devletin emvâli aidat ile satılır, hazinenin hukuku kendi hesaplarına iskonto edilirdi. Bütün zenginler birer para cezası vermeye mahkûmdu.

Derdin en müşkülü hükümetin şerefi, milletin hukuku, ehl-i ırzın nâmusu pâyimâl edilirken bu rezâletler nefs-i nefis-i hümâyuna sadâkat uğrunda yapılıyor gibi gösteriliyor ve halkın gözü bu suretle yıldırılırdı.

Şikâyet kapısı kapalı idi. Maznunlar mahkemelerde değil, Beşiktaş karakolunda mahkûm edilir; hükümler sorulmadan, tahkik edilmeden verilirdi.

Kazara bunlardan birinin mevkii sarsılmağa başladığı hissedilince derhal bir mâsum hakkında bir jurnal tertip ve bu vesile ile padişaha teyid-i sâdâkat olunurdu. Bu maksad uğrunda ev yıkmaktan, can yakmaktan hiç bir kanunî ve vicdanî mes'uliyet düşünülmezdi.

İstanbul'un en rezil ve en cinayet işleyen mahkûmları jurnalcılardı. Bununla beraber zekâ, şeytanet, mel'anet de bunlarda toplanmıştı. Kurdukları tuzağa, istediklerini düşürmek için maddî ve manevî hiç bir kayda tabi değillerdi. Ahlâk ile vicdan ile, maneviyat ile alâkalı mevzular onlar nazarında mânâsız kelimelerdi. Onlar mutlak bir mâbud tanırlardı: Menfaat!.. Bir dost bilirlerdi: Menfaat!. Ve bu menfaatları ele geçirmek için bir kuvvet elde etmilşerdi: Padişaha sadâkat...

Acaba bunlar hakikaten padişahın sâdık bendeleri miydi?. Asla Pâdişâh mâsum, her cinâyeti, her alçaklığı yapan bu sefiller hariçte kendilerini mâsum göstermek, için gizli gizli progpagandalar yaparlar, umumî efkâra her fenalığın padişahtan geldiğini ihsas etmekten çekinmezlerdi. Memlekette ne kadar haksızlık adaletsizlik, emniyet-

sizlik oluyorsa güyâ arzu-yi şahâneye muvafık imiş. Kendileri yapılan fenalığın, mezalimin önünü almağa çalıştıkları halde muvaffak olamıyorlar. Millete, memlekete acıyorlar, vicdan azabı çekiyorlarmış!.. İşte bu hâinlerin sadâkatı!..»

Eşref, Adana'ya geldiği zaman kaderin, meş'um bir tesadüfü onu elîm bir hâdiseye şahid eyledi. Geçmiş olan bir vak'a meydana çıkmıştı.

Bir müddet sonra Osmanlı Mebusan Meclisinden seçilen bir heyet-i tahkikiye Adana'ya geldi. Tarafeynin mubâlâgalı ifadeleri karşısında hakikatı tâyinden âciz kalan bu heyet, bir gün Eşref'e müracaat ederek vak'anın nasıl meydana geldiğini ve her iki tarafa aid telefatın miktarını sorarlar, Eşref şu kıt'a ile cevap verir:

Gelen bir hey'eti mahsusa âciz kaldı hallinden
Muamma oldu esbâb-ı zuhûru iğtişâşâtın.
Bu dünyada yekûnu anlaşılmaz, sorma beyhûde,
Kıyâmette çıkar meydana miktarı vefiyâtın!..

Bir gün Şair Eşref'in samimî dostlarından bulunan Mersin Mutasarrıfı Nasri Bey, vak'a başladığı zaman ne yaptığını sormuştu. Eşref, irticalen şu rûbâıyi söyledi:

(Sansür edilmiştir.....)

Eşref'in Adana'daki memuriyet hayatı çok sürmedi. O sırada sadarat makamında bulunan Hüseyin Hilmi Paşa vali, mutasarrıf, kaymakam muavinliklerinin devletçe lağvı düşünüldüğünden vali muavini Eşref Beyin tekaüdlüğünü istida etmesine dair vilayete bir telgraf çekmişti. Vali tarafından Eşref'e tevdi edilen bu telgrafnâme altına şu rûbâiyi yazdı:

Ufak işlere Eşref kayrılırdık devr-i sâbıkta,
Yeni devre girip sandık kapandı eski defterler.
Bizîmçün vakt-i hizmet geldi derken safderûnâne
Tuhaftır şimdi cebren tekâüd etmek isterler!..

Bu edebî lâtife, tabiatiyle vâki kararı değiştirmemiş, vali muavinliği kaldırılmıştı. Genç Türkiye şimdi yeni bir tensikat ile kuvvet ve hayat kazanmağa çalışıyor; canlı faaliyet yenilikte, idari islâhatta, meslekleri düzeltmede değil, gençlerde arıyordu. Bütün iş başına gençler geçmiş; tecrübeli ve umur görmüş olanlar bir tarafa atılmıştı. Şair Eşref de (Son ümidim meclis-i ayana âzalıktır) temennisini göstererek, tekaüdlükle feragat köşesine çekilmiş, şu kıt'asını okuyordu:

Bir zaman düştük öne kavgâ-yı hürriyet için,
Şimdi kartalmış hıyar-âsâ eğildik arkaya...
Önde gençler, maslâhatlar hep temiz ellerdedir,
Biz tekâüdlükle sıfırül-yed çekildik arkaya.

Hiciv vâdisinde, şaşırtıcı bir kuvvet gösteren bu ateş dilli şair, mesleğinde bütün eskileri geçmiştir. Bir damla suda fırtınalar icâd ederek bir rûbâi içinde, bir mânâ denizi dalgalandırır. Rûbâileri hemen umumiyetle sehl-i mümtenidir ve serâpâ sihr-ü füsündur...

Hattâ Irak'ın medâr-ı iftiharı olan Kerküklü Şeyh Riza'yi Tâlibânî bile Eşref'in rûbâilerini gördükten sonra hiciv yazmaya tövbe ettiğini merhumun lisanından işitmiştim. Vâkıa hiciv edebiyatta makbul bir meslek değildir. Lâkin nezih bir lisan ile yazılırsa tab'a ne kadar hoş gelir. Meselâ mahkemelerde adaleti temin için memuriyete tâyin olundukları vakit istikametten, adâletten, kanuna itaatten ayrılmayacaklarına dair hâkimlere yemin ettirilmesi hakkında bir irâde-i seniye sâdır olmuştu. Buna karşı, Eşref diyor ki:

Pâdişâhım her irâden ayni hikmettir senin,
Bir kerâmettir hele tahlif-i hükkâm-ı kirâm..
Şu usulü cümle memurîne tamim eyle kim,
Çatlasınlar hepsi kurtulsun bu millet vesselâm!..

Hepsi geçti ve herşey geçiyor. Yalnız:

Bâki kalan bu kubbede bir hoş sedâ imiş!..

Ferda gazetesi: **5/Eylül/1337 (1921)** **Ali İlmî Fâni**

REMZİ ZEYTİNOĞLU (Dede) ANLATIYOR (*)

— İzmir mevlevilerinin ehemmiyetli simâları kimlerdir?

— Şeyh Nuri Efendi ve babası Hasan Âkif Dede güzel şiir söylerlerdi. Olgun, âlim ve feylesof insanlardı. Bizim Neyzen Tevfik, ilk ışığı İzmir mevlevî Şeyhi Nuri Efendiden aldı. Şâir Ermenaklı Hasan Rüştü de feyzini bu dergâha borçludur.

— Zamanınızın meşhur edipleri?..

— Benim zamanımda, İzmir'de Tevfik Nevzad, Eşref, Abdülhalim Memduh, Tokâdî zâde Şekip, Bıçakçı zâde Hakkı, Dr. Taşlıoğlu Ethem, Dâvâ Vekili Hasan, Ruhî Baba, Rufâî şeyhlerinden Seyid bey ve efendiler meşhur fikir ve şiir adamlarımızdandı. Sonradan İzmir'e gelen ve mevleviliğe intisap eden Ermenaklı Hasan Rüştü, Mevlâna'nın bir kaç gazelini Farsça tahmis eden kuvvetli bir şâirdi.

Arap ve Fars edebiyatını mükemmel tanırdı. Yine sonradan aramıza karışan Müstecâbî zâde İsmet Bey de iyi bir şairdi ve arkadaşımızdı.

★

BİR FIKRA

Dâva Vekili Hasan Beye aid küçük bir fıkra anlatayım. Bir gün Eşref'le oturuyorduk. Dr. Ethem:

«— Eşref'in babası bir kara beşlikle altı ay İzmir'de yaşamış!» deyince, Hasan bey:

«— Sağ olsaydı oğlundan utanırdı. Çünkü Eşref, iki senedir bir parasız aramızda yaşıyor» demişti.

— Şair Eşref'le 1318 de (1902) İzmir'de tanıştım. Ben bir kıt'a söylemiştim. Kıt'amı Eşref görmüş, beğenmiş ve memnun olmuştu. Aramızdaki samimiyetin başlamasına sebep bu kıt'adır:

«Top gibi dönmekteyim, dest-i felekte kahr ile,
Bir semağhâne kesildi koskoca dünya bana.
En nihayet eyledim REMZİ tarîka intisâb,
Girdiğim gün bir külâh giydirdi Mevlâna bana!

— Eşref Nasıl bir adamdı, bâriz karakteri nedir?

— Eşref, tab'an son derece pintiydi. Fakat tertemiz bir adamdı. Memleketini milletini severdi. Kesesine dokunulmamak şartıyle herkese iyilik yapmak isterdi. Vatan ve devlet işlerindeki yolsuzluğa hırçınlaşır, isyan eder, en sert kıt'alarla muârızlarını hırpalardı.

O, hürriyetin âşıkıydı. âdeta hürriyet için doğmuş gibiydi. İstibdat devrinde hiç kimse ağız açmaya cesaret edemezken, Şair Eşref, hür ve ölçüsüz kıt'alarla vükelâyı hicveder, hattâ padişaha bile kafa tutardı. Eşref lâtife tarzında en yakın dostlarını da hicivden geçirirdi. Meselâ Tokâdî zâde Şekip Bey için:

«Bir zamanlar, sayda olduk müptelâ
Tek tüfekle indirirdik turnayı,
İt köpek bir kış günü çıktık dağa,
Ben domuz vurdum, Şekip de ayı...»

İzmir'e Rifat Bey isminde iri vücutlu bir zât gelmişti. Bu zât (Ayı) lâkabıyle şöhret almıştı. Bir akşam Ruhî babanın dergâhında bulunuyorduk. Rifat Bey, Eşref'ten bir kıt'a istedi. Eşref de, derhal şu kıt'ayı söyledi:

«Seyr-i mehtâba kanaat etme
Âlem-i meyde olan hay hayı gör.
İtilâ et, baba Rifat diyerek,
Karataş üstüne çık ta (ayı) gör.»

Eşref'in dostlarını da hicvettiğini söylemiştim. Meselâ Bıçakçı zâde Hakkı Bey için de şu kıt'ayı söylemişti:

«Menşeinde (Hakkı) nın etmek revâ mı ihtilâf!
Kendi hem Bektâşî, hem şâir ve hem de yerlidir.
Sanmayın bigâne izhâr-ı taassup etse de,
Mîr Hakkı ced beced hâlis (Gâvur İzmirli) dir.»

Eşref Kırkağaç kaymakamı olmak münasebetiyle bir gün vilâyet idare meclisine çağrılmıştı. Eşref'ten lâzımgelen şeyler sorulduktan sonra, o meclisten çıkıp Askeri kıraathaneye geldi ve:

«— Bu adamların mecliste bir iş yaptıkları yok. Onlar altı kollu iskambil oynuyorlar. Defterdar kız işareti, vali muavini oğlan işareti, vali paşa da papaz işareti veriyor! dedi.

Eşref, bu sözleriyle her üç zevatın uzvî tiplerinden bahsetmek istemişti. Çünkü hakikaten vali paşa, mütemadiyen çenesini, defterdar omuzunu, vali muavini de gözlerini oynatır dururdu.

★

Vali Kâmil Paşa, hiç gülmezdi. Hattâ Eşref, Kâmil Paşa'nın gülmemesinden dolayı şu kıt'ayı söylemişti:

«Peyü marı, çeşmi mûru, nâmı molla kesnedid,
Lütfü nisvan, künhü yezdan, ruhu insan kesnedid,
Saydığım şeylerde bazan emri mâkûs olsa da,
Vali Paşa'yı fakat ömründe handan kesnedid!.»

Üstad Eşref'in kıt'asında şöyle denilmektedir:

(Yılanın ayağını, karıncanın gözünü, imamın ziyafetini kimse görmemiştir.
Kadının lûtfunu, ulûhiyetin esrârını, insanın ruhunu kimse görmemiştir.
Saydığım şeylerin bazılarını belki gören olmuştur.
Fakat Vali Paşa'yı gülerken, ömründe kimse görmemiştir.)

Eşref , bu kıt'ayı söylediği vakit, o devrin hat komiseri bulunan Şemsi Bey:

«— Ben kaç defa Paşayı gülerken gördüm.» demesi üzerine, Eşref:

«— Ulan ayı seni güler yüzden ne anlarsın!» hitâbiyle bağırmıştı.

— Şair Eşref'in yeni edebiyata dair fikirleri nasıldı?

— Eşref'in yeni edebiyatla eski edebiyat hakkındaki fikrini, şu kıt'ası pekâlâ izah eder:

«Edebiyat-ı atîkayla cedîde bir mi?
Eskilerde ne kadar olsa da külfet çoktur.
Eski eş'arda dûrbin ile mânâ seçilir,
Yeni eş'arda mânâ gibi külfet yoktur!..»

***

Bir gün Tevfik Nevzad, Hâfız İsmail, Eşref, ben Askerî kıraathanede oturuyorduk. Tevfik Nevzad edebiyat-ı cedideden bahsederek Eşref'e:

«— Sen, bunlardan anlayamazsın» diye söylendi. O sırada Nevzat Bey yemeğe gitmişti. Eşref, Hâfız İsmail'e döndü, şu birkaç mısraı yaz, bunu yeni gelen (Servet-i Fünun) da gördüm, diyerek bize oku; bakalım Nevzad ne diyecek?. Eşref bu bir kaç mısraı söyledi

«Dün akşam hâba dalmıştım çemende
Yeşil rüyâ görüp birden uyandım.
Sarı bir kuş nihâli yasemende,
Tahayyürle anı ben seyre daldım.»

Hâfız İsmail bunu yazdı ve oradan ayrıldı. Biraz sonra Nevzad Bey yemekten döndü. Hep birlikte otururken, Hâfız İsmail kapıdan göründü.

— Şimdi kütüphaneye gelen (Servet-i Fünun) da şu kıt'ayı okudum! dedi ve cebinden bir kâğıd çıkararak Eşref'in yukarıdaki kıt'asını okumaya başladı. Eşref:

— Bunda ne mânâ var, yeşil rüyâ ne demek? diye sorunca Nevzad:

— Sen ne anlarsın, rüyânın yeşil oluşu, çemende yattığı içindir. Senin kalın kafana bu incelikler girmez!.. cevabını verdi. Eşref Nevzad Beyin cevabına dayanamadı:

— Ulan hay Allah müstahakını versin, onu, şimdi ben becermiştim, dedi.

Bir gün Eşref'le birlikte Akhisar'da Ragıp Paşazâde Mehmet beye misafir gitmiştik. İzmir'den Şerif Paşa ile Tokâdîzâde Şekip bey de Akhisar'a gelmişlerdi.

Şerif Paşa, Akhisar'dan bir bağ alacaktı. O, bize hep birlikte bağı görmeğe gidelim, dedi. Ben ve Eşref, sıcaktan bahisle gidemeyeceğimizi söyledik. Diğerleri Şerif Paşa'nın ısrarına dayanamadılar, beraberce gittiler. Bir müddet sonra bağdan dönen heyeti karşıdan gören Eşref bana:

«— Yaz Remzi!.» diye şu kıt'ayı bilbedâhe söyledi:

«Bârekâllah tabankeş olarak
Mîrîmîran yine bağdan geliyor.
Seyredenler sanır ol manzarayı
Sürüsüyle ayı dağdan geliyor!..»

★

— Eşref beyle Ermenakli Hasan Rüştü beyin araları nasıldı?..

— Ermenakli Hasan Rüştü zaptiye nâzırı Nâzım Paşa zamanında İzmir'e nefyedilmişti. Kâmil Paşa'nın lutfuyla kendisine belediyeden 300 kuruş veriliyordu. O zamanın belediye reisi Eşref Paşa, bir gün Hasan Rüştü'ye kızarak maaşını kesti. Rüştü yana yakıla Eşref'e, Eşref Paşa'dan şikâyet etti. Eşref bir kıt'a yazarak Hasan Rüştü'ye verdi:

«— Al bu kıt'ayı, Sait Paşa'ya götür, babası Kâmil Paşa'ya göstersin!» dedi. Kıt'a şudur:

«İsterim bin yaşa, ey vâlî-i himmet,
Olmasan sen, yine ben İ... gibi selman ederim.
Hiç unutmam bu yeni lutfunu vallah, billâh
Ben senin uğruna bu kel başı kurban ederim.»

Yine Eşref bey Hasan Rüştü'ye:

— Sana bir kıt'a daha yazayım da maaşına zam yaptırayım:

«Lutfedip zammı maaş ile kapat yâreleri,
İhtiyaç burguları sinemi zîra deldi.

Pek züğürdüm beni ağlama velinimetim;
Bab-ı ihsanınıza işte (Keloğlan) geldi!.»

Ermenakli'nin başı keldi. Ve (Kel Rüştü) diye anılırdı. Hattâ bir gün Tilkilik'te çınar altında otururken, başından fesi çıkarmış. O sırada çınarda bulunan bir kumru çıplak başa damlattığından Rüştü :

«— Siy siy böyle kel başı görünce ben de siyerim!.» diye bağırmıştı.

★

— Fikir ve sanat adamlarının toplandıkları yerler nereleriydi?..

— En çok Kordon'da Maskot'ta, Kramer'de ve Paris kahvesinde toplanılırdı. Bâzan da Karataş'ta Büyük Gazino'da oturulurdu.

— Eşref içer miydi?.

— İçerdi, sürekli surette içerdi. Fakat hiç bir zaman sarhoş olmazdı. Kıt'alarının bir çoğu meyhânelerde söylenmiştir. İçtikten sonra çok güzel konuşurdu; karîhası açılırdı. Dinlenirdi, âdeta hayranlıkla dinleyenleri kendine bend ederdi.

★

«Pehlivan idi mukaddemleri doktor Ethem,
Yenilip her kese bîçâre küserdi kadere.
Pehlivanlıktan edip keffiyed oldu doktor,
Herkesin sırtını o şimdi getirmekte yere!..»

Eşref bu kıt'ayı Taşlızâde Ethem bey için söylemişti. Onlar, birbirleriyle çok sevişirlerdi. Birbirlerinin bütün şakalarına tahammül ederlerdi.

★

Eşref, Kırkağaç'ta bir bağ almıştı. Bu bağın kenarında, bir Acem'in küçük bir tarlası, Eşref'in bağına girdiği için Eşref, Acem'in tarlasını da satın almak istiyordu. Acem ise tarlasına umulmadık bir meblâğ düşünüyordu. Nihâyet 30 Osmanlı altın liraya tarafeynin gönlünü yaptık. Eşref hemen orada şu kıt'ayı söyledi :

«Çıkma mümkün mü içinden ki (Bakır) çaldı bize,
Derde düştü başımız bir koca İranlıyla.
Bir çetin kal'ayı fethetme gibi üç senede
Bir Acem çıktı gö...den otuz Osmanlıyla!..»

İzmir - Anadolu Gazetesi: 26, 28, 30 Mayıs, 1 Haziran 1944
İrfan HAZAR

★

ŞÂİR EŞREF'TEN ANILAR

İkinci Meşrutiyetin ilânından sonra başta Eşref olduğu halde akşamları Yunus Nadi, Neyzen Tevfik, Hüseyin Rıf'at, Ömer Fevzi ile Sirkeci garında toplanır gece yarılarına kadar müşaare ederdik. Eşref'ı orada tanıdım. Neyzen, Hüseyin Rıf'at, Ömer hicivlerini ona okurlar, biz de dinlerdik. Bu sohbetlerde bâzan o da bir ilham fırtınasına tutulur, cebinden bamya kadar bir kurşun kalemi çıkarır, sigara paketinin arkasına bir kıt'a yazar ve bize okurdu. Bir gün :

— Size dört mısra'la kendimi tanıtayım.

Dedi ve okudu:

Eylemem ölsem de kîzbi ihtiyar
Doğruyu söyler, gezer bir şâirim.
Bir güzel mazmun bulunca Eşrefâ!
Kendimi hicv eylemezsem kâfirim.

Bir gün Süleyman Nazife sormuştum:

— Eşref hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Bir mukayese ile cevap vereyim, dedi. Nef'înin sahifeler dolusu kasidelerle gökyüzüne çıkardığı bir adamı Eşref bir mısra'la yerin dibine sokar. İsmini söylemek istemediğim biri hakkında yazdığı hicve bakın:

Zevcsiz kaldı kerîmem diyerek havf eyleme
Paralı çıkdı alırlar mutlaka âdın senin

(*) : Remzi Zeytinoğlu, Bektâşî tarikatı şâirelerinden Emine Beyza hanımın (Emine Bacı) kardeşidir.

İhtiyac bir tâlib-i-meşrûa yoksa... ez kadîm
Üsküdar halkı umûmiyetle dâmâdın senin

Eşref pinti denecek kadar hesabî idi. Gazinoda, lokantada, meyhanede asla keseye davranmazdı. Hesap görmek zamanı gelince:

— Bozuk param yok. Siz verin!

Derdi. Bir gün Neyzen:

— Allah aşkına, dedi, şu bir türlü bozulmayan parayı göster de metânetine hayran olalım.

Eşref, yeleğinin cebinden beş kuruşluk bir çeyrek çıkardı:

— İşte, dedi, on para baş almayınca bozmadıkları para bu... Ben de o 10 parayı veremiyorum.

Mutlakıyet devrinde Avrupa'ya gitmiş, orada doktor Abdullah Cevdet'le yaptığı bir işte zarar etmiş, bunu kendine karşı bir kasıt telâkki ederek sonuna kadar Abdullah Cevdet'e karşı affedilmez bir kin beslemişti, hattâ kuvvetli çiçek bozuğu olan doktora yazdığı bir hicivde:

O sûretden hayâyı dest-i-Hak tırnakla yolmuşdur

Demiştir.

Viyana'da bulunduğu zaman doktor Abdullah Cevdet'i başında koloniyal bir şapka ile görmüş ve hemen şu hicvi söylemiş:

Ne kostüm giymiş olsa her birinde bir garâbet var.
Vücûdî korkulukdur, reng-i-ciddiyet yok üstünde
Görünce Mösyö Doktor Cevdet'in bâşında bir şapka,
Yaban mantârına benzer yetişmiş bir b... üstünde.

Eşref, basında kalem erbabının birbirlerine târiz eylemelerine **«havruz atmak»** derdi. Recai zâde Mahmut Ekrem bey **(Şemsâ)** adlı bir eser yazmış. Müstecabî zâde İsmet de bu eseri hayli hırpalamış. Kalem münakaşasına gençler de karışmış. Bu gürültü arasında Eşref şöyle söylüyor

Nev edîbân döndürüp dârüş şifâyâ âlemi
Herkesin havruz atarken şiîrine, inşâsına.
Müstecâbî zâde İsmet oldu dâmen der meyâr
S.. Mahmud Ekrem'in «Şemsâ»sına, memşâsına.

Eşref de, bütün şark heccavlarında olduğu gibi bâzı hicivlerinde çok galizdir, fakat gılzete gitmeyen kıt'aları çok güzeldir. Meselâ o devirde dahi memleketi saran rüşvet belâsı hakkında şunu yazmış:

Mansıb erbâbı yemininde sebat eylemeyor
Ah şu hâinlere bilmem ki daha netdirelim
Rüşvet i'tasını men'etmeğe me'mûrîne
Bâri efrad-ı-ahalîye yemîn etdirelim.

Eşref, çok kişiyi hicvetmiş, fakat hiç kimseyi methetmemiştir. Yalnız bir kere İran'da Meşrutiyeti ilân eden Muzaffereddin Şah hakkında — câize ümidiyle — uzun bir kaside yazmış, bastırmış. Takdime tavassut edecek zatı da bulmuş, kitapları postaladığının ertesi günü Şah vefat eylemiş. Eşref bu hâdise üzerine:

— Hicvettiklerim yaşıyorlar, methettiğim öldü, demiş, acaba bizim vükelâya birer kaside yazsam nasıl olur?

Eşref ikide birde ma'zul olurdu. Böyle bir zamanda memuriyet için Dahiliye Nazırı Memduh Paşa'ya gider, dert yanar.

Kendisi de şair olduğu için şairleri himaye eden Paşa:

— Eşref efendi, der, biraz dilini tut. Bunda günah senin!

Eşref:

— Hak-ı-devletiniz var Paşam, günahkâr olduğumu ben de biliyorum.

Der ve şu beyti söyler:

O rütbe etdim icra, Eşrefâ, isyân-ı-bî pâyân.
Günâhım tartılırken havfim oldur kim kopa mîzân.

Memduh Paşa güler:

— Sen evvelâ gitsen... Şu mizan kopsa da bütün insanlarla beraber biz de kurtulsak.

Der ve şairi Sivrihisar'a Kaymakam tâyin eder.

Milliyet: 5-4-1964 **ULUNAY**

★

EŞREF'İN HİCİVLERİ ARASINDA

Eşref'in ihtiyârî menfâsı, iki senelik hapis müddetini tamamladıktan sonra, İzmir'den savuşmuş olduğu yer «Mısır»dır.

Gayri ihtiyârî menfâsı ise, bunlar memuren gitmiş olduğu kaza kaymakamlıkları kadar çoktur ve bu menfaların pek çoğu da «Bitlis» gibi şart vilâyetleri hudutlarıdır.

İşte Eşref, Bitlis vilâyetinde memuriyet verirken Vâli Ârif Paşa ile geçinememiş, azledilmiş, Vâli Ârif Paşa hakkındaki uzun hivciyesini yazmıştır ki :

«Nâ sezâ işten olur ehl-î hamiyyet dilgir,
Devlet ve milletine hizmet eder şahs-ı habir,
Vatanın hâlini ilânda etmez taksir,
Sende bilmem bu tekâsül nedir ey kilk-i debîr?
Hâl-i meşhûdu dahi eylemez oldun tahrir!...»

diye başlar.

«Para yuttu deseler oğlunu eyler teşrih»

mısraı gibi kuvvetli mazmunları ihtiva eden bu uzun hicviye kırk beş «muhammes»ten müteşekkildir.

Eşref bu hicviyesini Ziya Paşa'nın sadr-ı esbak Âli Paşa hakkındaki **«Zâfernâmesi»** gibi evvelâ bir kaside halinde yazmış ve sonra tahmis etmiştir.

Fakat şerhi ben görmedim ve galiba da yoktu; eğer olsaydı hicviyeyi kendisinden kopye etmiş olduğum cihetle, bundan bana herhalde bahsederdi.

Bir de bu manzumenin, Eşref'in ilk hicviyesi olduğunu söylerlerse ben buna da ihtimâl veremiyorum.

«Bende değil nokta-i serhad-dı acem ey vükelâ
Çine gitsem bile arzeylemezim çîn-i cebîn;
Ne kadar çünkü ırak olsa bir âdem sizden
O kadar bence olur hazreti Allah'a yakîn!...»

★

«Deme sürdüm, çıkardım Eşref'i (Dârül-hilâfet)ten
Benim tevcih-i hakla gittiğim yol sebilimdir;
Melekler şâhidimdir, dest-i kudret eylesün tebcil
Bu yerden ben gidersem hazreti mikrop vekilimdir!»

kıt'alarının işâret ettiği üzere ihtiyâri menfâlarına maîşet belâsı, o zamanki hükûmetin tazyik ve «iclâ»sı neticesi olarak gitmeğe mecbur kaldı; eski Aydın vilâyeti olan İzmir'e nakli ömrünün ikinci kısmına rastlar. Mamâfih bu vilâyette de **Gördes, Kula** gibi diğer yerlere nisbetle merkezden uzak ve nisbeten geri kazalarda memuriyet vermiş ve şimendifer hattı güzergâhına olan şiddet arzusuna rağmen (*), son zamanlarda Kırkagaç'ta bulunabildi.

«Eşref âsâ olmasın mesken «Kula» hiç bir kula
Ney gibi hicrinle Mevlâna hemîşe inlerim.
Bir zaman gülşende dinlerken nevâ-yi andelip
Şimdi bir virânede baykuş sadâsı dinlerim!...»

suretiyle (Kula)dan şikâyet ettiği gibi.

Bir aralık «Karacasu»ya tahvili sözleri deveran etmeğe başladığından:

«İyş-u işret lekesiz âdem için bir lekedir,
Sâde su aynı şifâ olduğunun hikmeti bu;
Bunu herkes bilir ey vâli-i âli himmet
Ne revâ âlem-i âba karışa «Karaca su».

diye yine Kâmil Paşa'nın himâyesine koştu. Kendisini

(*) Akhisar'ı, Soma'yı isterim eltâfından
Hat boyu olmaz ise ben humâkadan ölürüm..
Buralarda ne için fâsık-ı mahrûm olayım,
Belki Salihli'ye gitsem sulehâdan olurum!.

daha izbe yerlere göndermek istedikleri halde, o böyle zamanlarda, İzmir'de bir memuriyetle kalmayı düşünüyor:

«Ey veli nimetim istersen eyle imtihan,
Bin kadar memur içinde sâde ahmak ben miyim?..
Tâlihimden nefs-i İzmir'de açık hizmet mi yok
Yoksa her bir hizmetin nâ ehli ancak ben miyim?»

kıt'asıyle Kâmil Paşa'dan İzmir'de bir memuriyet istiyordu. Kâmil Paşa da bunu çok görmedi; Eşref'i güyâ devlet emvâlinin tahsilini çabuklaştırması için kurulan komisyona memur etti. Fakat bu da çok sürmemişti.

Bu sıralarda, toparlayabilmiş olduğu üç, beş kuruşla İzmir memleket hastahânesi karşısında üç buçuk odalı bir evcik satın aldı. Bir cephesiyle hastahâneye bakan bu evin arkası da büyük musevi mezarlığına karşıydı ve Eşref:

«— Hasta olursam karşıya hastahâneye, ölürsem maşatlığa gömüverin; ucuz olur.» derdi.

Yeni evini göstermek üzere bir gün beni aldı, götürdü; kapıdan girince soldaki küçücük odada, daha akşama yıl kadar zaman varken ortasından kesilmiş bir domatesi meze yaparak rakı içiyorduk. Oğlu «Mustafa Şâtım»ı göstermek için:

«— Mustafa, Mustafa... diye birkaç defa bağırdı. Aradan iki dakika geçmeden, uykudan uyanmış olan «Şâtım» yukarıdan ve merdiven başından:

«— Ulan eşek pezevenk; yine aşağıya kimbilir hangi kârataları topladın; onlara maymun seyrettirir gibi beni göstereceksin! Çingene tabiatlı herif!...» diye ince bir sadâ yükseldi; bu tabiatiyle, Eşref'in oğlu, 7-8 yaşlarında, Şâtım idi.

Şâtım sövdükçe Eşref, fıkır fıkır gülüyordu.

★

Herhangi bir yangın, bir vapurun karaya oturması, yâhut bir vapurun köprüye çarparak köprü kanadların-

dan birinin kırılması, istibdat zamanlarında Bab-ı âli camiinin karşısında hükûmetin kütüphane yaptırması gibi her günkü âdî vak'alardan çok tuhaf mazmunlar çıkarırdı. Meselâ Bâb-ı fetvânın alt taraf mahallerinde çıkan bir yangına:

«Belâdır yangını İstanbul'un nispet olundukta
Kalır yanında ehven Nemrûd-u nâdanın.
Husisiyle bu akşamki harik-ı hânümansûzu
Cehennem sandım altında görünce Bâb-ı Fetvâ'nın.»

kıt'asını söylediği gibi. İdârei mahsusa, vapurlarının karaya sık sık oturmasını, telmihen de:

«Oturup kaldı «Sakarya» karada
Suya «kaptanın» kıçından daldı;
Ey suvârân-ı sefâin çalışın
Bahrı ber etmemize az kaldı!...»

parçasını söylemişti.

«Bâb-ı âli böyle bir dârül-kütüp ister idi,
Üçyüz onda işte bak geldi zamanı yaptılar;
Sad hazarân âferin olsun, ricâl-i devlete
Ordaki kör mescide mısrâ-ı sâni yaptılar!»

kıt'asıyle, o binanın hazine-i evrak olmaktan başka bir şeye yaramayacağını göstermişti.

Hele köprü çarpışması kıt'asındaki zarâfet. Evvelâ kısaca hikâyesini anlatalım: Haliç'ten çıkmakta olan bir vapur köprüye çarpar ve köprünün bir kanadını koparır. Kopan parça nasılsa devrilmez; suların cereyânına kapılarak Sarayburnu'na, oradan da Marmara'ya doğru açılmaya başlar; etraftan romorkörler yetişir, bağlar ve yerine getirirler.

Şimdi Eşref'in şu âdi vak'adan çıkardığı mazmuna bakınız:

«Geçenlerden alırlar para kıt'a-i tarîk âsâ,
Devâmından bu hâlin vakt-i hürriyette âr etti,
Bilâ mûcip yıkıldı gitti sanma dâr-ı dünyadan
Dilenmekten usandı, köprü ârından firar etti!...»

Hüseyin RİFAT

BİR HİCİV ÜSTÂDININ MISRALARINDA BİR DEVİR :

ŞAİR EŞREF'İN GURBET GÜNLERİ

BİR ŞEHRİN RAHAT HAVASI :

1877 - 1878 Osmanlı - Moskof savaşından sonra İzmir, İstanbul'dan daha geniş fikir ve kalem hürriyetine sahipti. Bunun başlıca sebeplerinden birisi, Mithat Paşa ve Kâmil Paşa gibi, iki geniş fikirli zâtın İzmir'de uzun zaman bulunmaları idi.

Bilhassa Kâmil Paşa'nın yedi yıl süren vâliliği, kendisinin de âdeta İstanbul'dan uzaklaştırılması, yâni sürgün edilmesi gibi bir şeydi.

Sultan Hamid, dâima kuşkulandığı Kâmil Paşa'yı kontrol için, ona muavin olarak, Sâmi Paşa zâde Hasan beyi göndermiş, fakat Hasan bey, İzmir'deki asâlet ve fazileti, Tevfik Nevzad, Abdülhalim Memduh, Mevlevî şeyhi Nuri, Tokadî zâde Şekip, avukat Güzel Hasan bey, Dr. Faik Paşa, Dr. Ethem bey, Hizmet gazetesi sahibi Ahmet Celâdet bey ve bilhassa son yüzyılda edebiyatımızın en büyük hiciv üstâdı Şair Eşref'le tanışmasından sonra, tam bir hürriyetçi hava ile değerlendirmiş ve sarayın devamlı baskılarına karşı bu aydın zümreyi müdafaaya koyulmuştu.

Sultan Hamid, her tarafa serpiştirilmiş hafiyelerden İzmir için durmadan ikaz ve dikkat jurnalleri alınca, hademelikten müşâvirliğe yükselmiş meşhur «Hafiye Paşası» Tatar Şâkir Paşa'yı İzmir'e göndermişti.

Şâkir Paşa'nın gelişi ile, bu beldenin rahat havasına bulutlar toplanmıştı: Şimdi Yıldız Sarayı'nın şifresi ile İzmir'den durmadan münevver ve hürriyetçi şahsiyetlerin jurnalleri başlamış, Kâmil Paşa bile bu töhmetlerin ağır tesiriyle bir gün; İngiliz Konsolosluğu'na yaptığı ziyareti uzatarak, mukabil bir tehditte bulunmaya mecbur kalmıştı.

Artık Kordon boyunda, Grammer'de, Askerî kıraethanede kümeleşmeler, sohbetler, bezik partileri içinde EŞREF'in hicivlerinin elden ele gezişleri pek «tehlikeli» olmuştu. Vali muavini Hasan bey, bir gün, avukat Tevfik Nevzad'la Abdülhalim Memduh'u gecenin ileri saatinde evine gizlice dâvet etmiş, yarın kendilerinin tevkif edilme ihtimali olduğunu, isterlerse kaçmalarını söylemişti.

★

HİCVİ TEHLİKELİ OLAN ŞAİR:

Bu sürgünlerin asıl hedefi ve hatta jurnal edilenlerin hareketinde Sultan ve ikidarı için **«tehlike»** görüleni şair EŞREF'ti.

Kimdi bu şair Eşref?...

Onu bütün İzmir münevverleri **BABA** diye adlandırıyorlardı. Hâdiseleri, şiirin en çetin ve güç tarzı ile hiciv ve mizahın keskin ucuna takarak, yüzlerde tebessümler, gönüllerde neş'e ile gamı kucaklaştıran, kıyaslamalar yaratan bu usta edebiyatçı kimdi?... Eşref'in büyükbabası, Gelenbevi sülâlesinden Usûl oğullarından, Manisa'nın Baba köyünden eski bir Türk ailesi soyundandı. Aile ferdlerinin hemen **hemen hepsi, zarif, nüktedan, hikâye nakli** ile meşhur imişler.

EŞREF'e Cenâb-ı Hak, müstesnâ bir **zekâ**, güç erişilir bir şiir kabiliyeti vermişti. O, bu hasletini mükemmel kullandığı ve edebiyat tarihimizde, Nef'î'yi bile gıpta ettirecek yer yaptı. Kuvvetli bir medrese tahsili gördü. Arapçası, Farsça'sı, kısaca Osmanlıca'sı çok kuvvetli idi. Fransızça'sını Mısırdaki gurbet senelerinde oldukça ilerletmişti. Tarih ve felsefe bilgisi mükemmeldi. Sultan Hamid, onun dillerde gezen ve hâfızalara işlenen hicivlerinden korunmak için, kazalarda kaymakam olarak dolaştırdı ve bu kazaların mümkün olduğu kadar tenha yerlerde olmasına dikkat etti. Eşref'i, Kırkağaç, Akhisar gibi nisbeten büyük kazalarda kaymakam olarak bıraktıran, onu

çok seven Kâmil Paşa idi: Ne gariptir ki, Eşref, velînimetini bile hicvetti. Fakat çok zaman da şükrânını esirgemedi. Bir defa Saray, kendisini Daday kazasına kaymakam yapmıştı. Hemen Kâmil Paşa'ya «Pâdişahım!» diye hitab edip, Paşa'yı telâşından yerinden sıçratan bir kıt'a ile iltica etti:

«Bâ'is oldu hüsn-i hizmet, bence mağduriyete,
Pâdişahım, lütfuna arz-ı dehâlet eylerim;
Ben «Daday»ı pây taht olsa dahî etmem kabûl
Kişver-i Cîn içre Vay-Hay-Vay'a hicret eylerim.»

★

BİR SÜRGÜNÜN HAYRETİ:

Arkadaşlarıyle beraber tevkif edildiği zaman, pek şaşmıştı... Böyle bir âkıbete hak kazandığına asla kani değildi. İstanbul'da ağır şartlar içinde muhakeme ve iki sene hapse mahkûm edildi. Bitlis'e sürüldü. Hüküm tebliğ edildiği gün, hapishaneye girerken irticâlden şu beyti söyledi:

Hudâ şâhid ki bir haksız verilmiş hükme kurbânız,
Açıl ey bâb-ı mehterhâne, geldik, biz de mihmânız-...

O zaman, herkes Fizan'a, Trablus Garb'a, Mithat Paşa'nın sürüldüğü ve boğdurulduğu Taif'e sürülmekten pek korkuyordu. Çünkü giden, hakikaten geri gelemiyor, gelse bile ne bedeninde, ne kafasında hayır kalmıyordu.

Eşref, mahkûm olunca, sürgün yerine de meydan okudu:

«Bir taraf, gayet sıcaktır, bir taraf bâridse de,
Çok değildir olkadar Bitlis ile Van korkusu...
Meskenette millet olmazdı bu rütbe maskara,
Olmasaydı herkesin kalbinde Fizan korkusu!...»

★

Ve onu Bitlis'e sürdüler. İki yıl sürgün yaşadı; bu zaman içinde de durmadı, devri yine hicvetti. Daha ağır cezaya çarptırılmak için arandığını öğrenince, önce Kıbrıs'a, sonra Mısır'a gitti. Orada Deccal, Hasbıhal, Şâh ve Pâ-

dişah gibi eserleriyle Saray ve Bâb-ı Âli'yi en ağır, fakat hâfızalarda unutulmaz nefis kıt.alarla tehdide başladı.

Mısır, o sırada Osmanlı imparatorluğu ile son bağlarını da koparmış, Sultan Hamid bu ayrılış karşısında hareketsiz kalmıştı. Eşref Kahire'den şu kıt'ayı, Yıldız'a bizzat göndermek cesâretini gösterdi:

Vakt-i fırsat gözetir şâh-ı cihân,
Tutar elbette elinden kaçanı...
Yine sâhib olur inşaallah,
Mısır'ın kaldı elinde koçanı!...

İkinci Meşrutiyetin ilânına kadar Mısır'da kaldı. 1908 Eylül'ünde vatana döndü.

★

GURBETTEKİ HİCİVLERİ:

EŞREF'in Mısır'da yayınlanıp, bin bir vasıta ile elden ele dolaşan hicivleri, gurbet acısının da elemi eklenerek, öyle sert ve dokunaklı bir ifade almıştı ki, bunları değil üzerinde taşıyan, dağıtan, okuyan, hatta hâfızasında sakladığı jurnal edilenler bile tâkip ediliyorlardı.

Şeref vapuru mahkûmları arasında, böyle suç isnad edilenler vardı. Eşref, kendisini sürenlerin tablosunu çizen hicvinde önce **«İse de»** redifi ile başlamış, sonra **«Gibidir»**e çevirmişti. Şöyle balşıyor: Önce Pâdişah İkinci Sultan Hamid'i ele alıyor, sıra ile Sadr-ı âzama, Şeyhül İslâma, Nâzırlara geliyordu. Hepsini kötülüyor muydu?.. Hayır!... Nâmus ve iffetleri, fazilet ve dürüstlükleriyle tanınmış olanları tebcil ediyor, selâmlıyordu. Elden ele, dilden dile, kulaktan kulağa, hâfızadan hâfızaya emânet edilen bu müthiş hiciv şöyle başlıyordu:

Zulm-i sultâna sükût etmemek isyan gibidir,
Cop yeyip «Of!..» dememek nimete şükrân gibidir...
Etmeli hapse girip nefye giderken de duâ;
Çünkü sultâna duâ, bâis-i gufran gibidir...
Hep duâ eyleyelim, Rabbim akıllar versin!...

Yılda yüz-bin kişi bir vehmine kurban gibidir...

En ağır hücumları nâzırlara, saray kadrosuna idi:

Vükelâyı sıraya çeksem eğer zâhir olur;
Kimisi hırsız - uğursuz, kimi nâdan gibidir...
Herbirinde şeref-i aks-i meziyyet mevcûd,
Cümlesi bir anadan doğma müsülman gibidir...
Kış günü sanki kurulmuş sobadır bir odada,
Teni Bektâşî lisânındaki mercan gibidir...
Şeytanın maskarası, cümlemizin yüz karası,
Onun ahlâkına Şeytan bile hayran gibidir.
Ne kadar varsa nişanı o kadar göğsünde,
Şîr-i pençe çıkarıp ölmesi âsân gibidir.
Oğlunun ismini bâzan düşünür de bulamaz,
Cehl ü cinnet karışık sâhib-i nisyân gibidir.
Hele ol nâzır-ı mâliyye olan zât-ı şerîf,
Herkese keşkül açan sâhib-i Selmân gibidir...
Olduğiyçün bu dahi bîhaber-i ehl-i vukuf,
Ah bîçâre vatan külbe-i ahzân gibidir.
Aşçıdır sanki imârette değildir nâzır,
Tekye-i meclis-i mahsûsda kurbân gibidir.

★

TEVFİK PAŞA'YA KIZGINLIĞI:

Eşref, kendisinin Mısır'da sürgün hayatı senelerinde, sık sık Avrupa'nın muhtelif merkezlerine gider, orada hürriyet mücâdelesi yapan Türklerle temas ederdi.

Bilgisi ve zekâsı, ona yanlışlıkları görme imkânını veriyordu. Vatan için hatalı saydığı hâdiseleri, nâzırlara cesaretle yazar, hatta bu ikazlarında çok nâzik edâ kullanırdı.

Paris'te olduğu günlerde, Hâriciye nâzırı Tevfik Paşa'ya, sefir Sâlih Münir Paşa'nın yanlış hareketlerini sıralayan, bir mektup yazmıştı. Tevfik Paşa bu ikaz mektubunu olduğu gibi Sâlih Münir Paşa'ya gönderdi. Sâlih Münir Paşa da, Eşref'in **devlet-i osmaniye için zararlı fa-**

aliyette bulunan bir teb'a olarak Fransa'dan çıkarılmasını Paris makamlarından istedi.

EŞREF, nâzır paşanın kendisine «Hususî» olarak yazılmış ikazının suç sahibine olduğu gibi gönderilmesine çok kızdı. Eşref'in şikâyetinin sebebi, Avrupa'nın birçok şehirlerinde sebepsiz yere açılan konsolosluklardı. Bunların yaptığı iş, buralardaki vatandaşları jurnal etmekti.

Hâriciye Nâzırının bugünlerde gazetelerde, bâzı kimselerin hâriçte devlet itibarını zedeleyen faaliyetlerde bulunduğu ve bunların cezalandırılacağı yolundaki beyanatına büsbütün alınan Eşref, Tevfik Paşa'yı şöyle hicvetti:

«Konsoloshaneler açtı bize her bir yakada,
Etti ihzâr-ı şeref devlet için Korsika'da,
Elçi göndermeye kalkar, şaşırır da Tokad'a,
Öyle bilgiç ki Tesalya'yı sanır Afrika'da,
Zanneder kim Atina merkez-i Efgan gibidir!...» (*)

★

UNUTULMAZ HİCİVLERİ:

Namık Kemâl ve Abdülhak Hâmid'in **LÂZIMSA** redifli şiirlerine **Eşref** de, nefîs bir hicivle katılmıştı.

Yine, gurbet yıllarının eseri olan bu feryâdından bâzı kıt'alara göz atalım:

Dolaş bâb-ı hükûmette, bulursun yâd lâzımsa,
Mezâristâna git bir işde ancak dâd lâzımsa.
Terakki maksadınsa şimdi bir câsûs-i kâbus ol,
Hafiyye nâmın olsun bir şerefli ad lâzımsa...
Büyükler evlerinden başka bin kârhane yaptırdı,

(*) Sultan Hamid, Sadrazam Abdurrahman Nureddin Paşaya mâbeynden bir hususî irâde gönderip şair Eşref'in ağır bir şekilde cezalandırılmasını istemişti. Nureddin Paşa, Eşref'in hicvine sebep olan hâdise ile beraber, saray ileri gelenlerinin yakınları içinden, tek kelime yabancı dil bilmedikleri halde hatır için dünyanın dört tarafına gönderilmiş olanların bir listesini alarak pâdişaha sundu:

«— Bunlar arasında, şâirin hicvettiklerine rahmet okutacak cahiller var! Evvelâ bunların tasfiyesini fermân buyurunuz» dedi.

Utanma, sen de bir meyhâne yap irâd lâzımsa...
Dilersen hoş geçirmek vaktini, gayet edebsiz ol,
Bırak mazlumu, koş zâlim için imdâd lâzımsa...

Eşref böyle dedi, fakat kendisi, hak ve doğruluktan bir an ayrılmadı ve başına gelenler, iyiliğine inandığı mevzûları hiç çekinmeden, aksi yolda olanların yüzlerine karşı cesâretle fırlatması dolayısiyle oldu.

İzmir vâlisi Kâmil Paşa'ya Kırkağaç kaymakamı iken, âşar mültezimi, kadı, nâib ve vergi memurları için bir manzum şikâyetnâmesi vardır ki, şöyle biter:

İrtikâbı olanı sevmiyorum,
Sözü ağzımda tutup gevmiyorum,
Ya bırak hâinleri ben hapsedeyim,
Ya bu yerden izin ver gideyim...
Fıkara çünkü ahâli hepsi,
Tutsa şâyeste umumî tepsi,
Alsa erbâb-ı hükûmet rüşveti,
Görür elbette ahâli zilleti,
Halkın ümidi, efendim senden,
Bu kadarcık yazıvermek benden...

★

DÖRT BİR TARAFA:

Eşref'in en kuvvetli tarafı, gördüğü bütün illetleri pervâsızca ortaya koyabilmiş olmasıdır. Şu fiskelere ibretle göz atalım:

Şimdi pek çok tekkeler tenbel yatağıdır bütün,
Medrese sâkinleri asker kaçağıdır bütün.
Garbe nisbet biz henüz insan değil müsveddeyiz,
Âh kim mektebliler bizden aşağıdır bütün.
Biz Hudâ-yı nâbitiz, bizde muallim hakkı yok,
Bizdeki üstâdlar bizden bayâğıdır bütün.
Birbirin güya yuvarlanmış da bulmuş Eşrefâ
Ehl-i mansıp tencere, millet kapağıdır bütün.

Feryâdlarına bakarak diyoruz ki, bu hiciv üstâdı, va-

tanın ve halkın dertlerini gönülden duydu. İğnelemeye, fiskelemeye, iç yüzünü ortaya koymaya lâyık neyi bulduysa, halk için ve hak için yaptı. İkinci Meşrutiyetin ümidleri birer birer yıkılıp, istibdat, saraydan İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne geçince, hicvinin okunu onların üzerine çevirdi ve kimsenin söylemeye cesâret edemeyeceklerini haykırdı. Bu gerçeği şu dörtlüğü ne güzel anlatır:

«Musiybetle belâ âlemde gûyâ izdivaç etmiş,
Vucûdum hâsıl olmuş bunların sanki firâşından.
O rütbe nefret ettim âlemin âlâyişinden kim,
Kefen kıymetlidir indimde şimdi kumâşından!...»

Gerçek bir halefi çıkamadı Şâir Eşref'in... Yeri bomboş duruyor...

Tarih Sohbetleri: Sayı: 1 Temmuz 1966 Cemâl KUTAY

★

RUHÎ BABAYI ZİYARET

Şöhretini İzmir ve İstanbul'da yaydığı halde diğer yerlerde de çok tanınmış olan Bektaşi Şeyhi **Ruhî Baba;** ince zekâsı, hazır cevaplığı ve nüktedanlığı ile zamanının gerçekten kudretli, pek meşhur bir adamıydı... Her söylenişte zevkle dinlenen, hoşa giden bir hayli vak'aları ve fıkraları bugün ağızdan ağıza yayılmış söyleniyor, manevî hayatının yaşamasına ve ruhuna rahmet okunmasına vesile olup gidiyor...

İstanbul'un zariflerinden, sözebelerinden mâruf **(Cin Ahmet)** İzmir'de bulunduğu bir zamanda, meyhane arkadaşı meşhur hicivci şair **Eşref**'le beraber bir gün Ruhî Beybaba'nın evine ziyarete giderler... Daha kapıdan girerlerken Beybaba'ya:

— Beybaba! Biz bugün neye geldik, biliyor musunuz? Sizden nasip almaya... diye hitap ederler... Ruhî Beybaba: (Hele yukarı çıkın bir bakalım.) diyerek bunları bir odaya almış... Biraz sonra elinde, hazırlanmış bir rakı tep-

sisini önlerine koyarak: (Bir defa şu zıkkımı yutalım, sonra sizi dinlerim.) demiş...

Üç dost çekmeye, demlenmeğe başlamışlar ve lâfa koyulmuşlar... Kadehler devrettikçe bunlar canlanmış gözler parlamış, gönüller ve çeneler açılmış, sohbet almış yürümüş...

Bir şişe, bir şişe daha... Mezeler değişmiş, sigaralar faryap edilmiş. Keyifler arttıkça artmış, mecliste zevk ve neşeler taşmış, günün kararduğından, gecenin başladığından haberleri bile olmamış... derken lâmbalar getirilmiş... Şişeler, mezeler tâzelenmiş... Yeniden bir gece zevki başlamış...

Ruhî Beybaba, gıdasını tamamlayıp da bir köşeye çekilerek keyifli, keyifli sigarasını tüttürmeğe başlayınca bu iki misafirine:

— Eh, söyleyin bakalım! Şimdi ziyaretinizin sebebini, demiş... **Şâir Eşref:**

— Beybaba, biz Bektaşi olmayı kurduk ve sizden nasip almaya geldik. Bugünkü gelişimizden asıl maksat da budur deyince, Ruhî Baba:

— Bektaşi olacaksınız da sanki ne olacak? Bektaşilikte din yok, iman yok... Namaz yok, oruç yok... Cemaat yok, cehennem yok...

Cin Ahmet, Baba'nın sözünü burada kesmiş ve Eşref'e dönerek:

— Yâhu! Biz kırk senedir Bektaşi imişiz de haberimiz yokmuş! Baba'ya neye minnet edelim, artık... Kalk gidelim, demiş...

Ahmet Hamdi TANYELİ

★

Şair Eşref, **Ruhi Beybaba'**nın vefâtından çok teessür duymuş ve onun için aşağıdaki tarihî mersiyeyi yazmıştır:

M E R S İ Y E

Bendei âli abâ yâni bizim Ruhi Baba
Eyledi milki fenâdan bezmi ukbâya sefer.

Meyvei bağı zerâfetti vücûdu ekmeli,
Âlemi irfan, serâpa etse şâyandır, keder.

Onda hatmolmuş tevekkül, onda bitmişti gına
Desti gayretten kuşanmıştı miyanında kemer.
Merdi meydanı tarikattı, muhibbi ehli beyt,
Sohbeti ehli dile olmuş idi şehdüşeker.

Böyle zâtı binde bir görmez tariki nâzenin,
Gökte bir milyon sene devreylese şemsü kamer.
Esdi, söndürdü çırâğı ömrünü bâdı ecel,
Gitti pür neş'e huzurullaha ol er oğlu er.

Yâ Ali geldim deyû çöktü kenârı kevsere
Desti hayderden peyâpey câmı kevser nûş eder.
Eşrefâ **sûzişli bin mersiye yazmak farz iken**
Ah istilâyı gam yazdırdı böyle muhtaser.

Sahibi isna aşer geldi, dedi: tarihini,
Ruhu Ruhî **eyledi Firdevsi âlâyı mekar.**

★

SULTAN DAĞI EFSANESİ

Meşhur hiciv üstâdı Şair Eşref, hükûmet aleyhindeki yazılarından, san'atkârların ilim adamlarının yavaş yavaş kendilerini daha iyi anlayan ülkelere göç ettiklerini belirten ifadelerinden dolayı İstanbul'da iki yıl hapis yatar, oradan İzmir'e gönderilir, İzmir'den de Mısır'a kaçar...

Memleketini böylesine bırakmanın üzüntüsü ile yol alırken **Sultan Dağlı Salih** diye anılan bir tüccarla tanışır. Temiz yüzlü, derin ifâdeli bilgin bir kişi olan bu yol arkadaşı ile **Şair Eşref** kırk yıllık dost gibi kaynaşıverir.

Şair'in hayat hikâyesini ve düşüncelerini uzun uzun dinleyen Sultan Dağlı Salih:

— «Sen memlekette **(Had)** ve **(Dur Kapıları)** nın açılmasını istemişsin, ama şeytan kapısını açık tutmak isteyenlerle baş etmek kolay değildir» sözleriyle başlayarak der ki:

ŞAİR **EŞREF**'İN EL YAZISI:

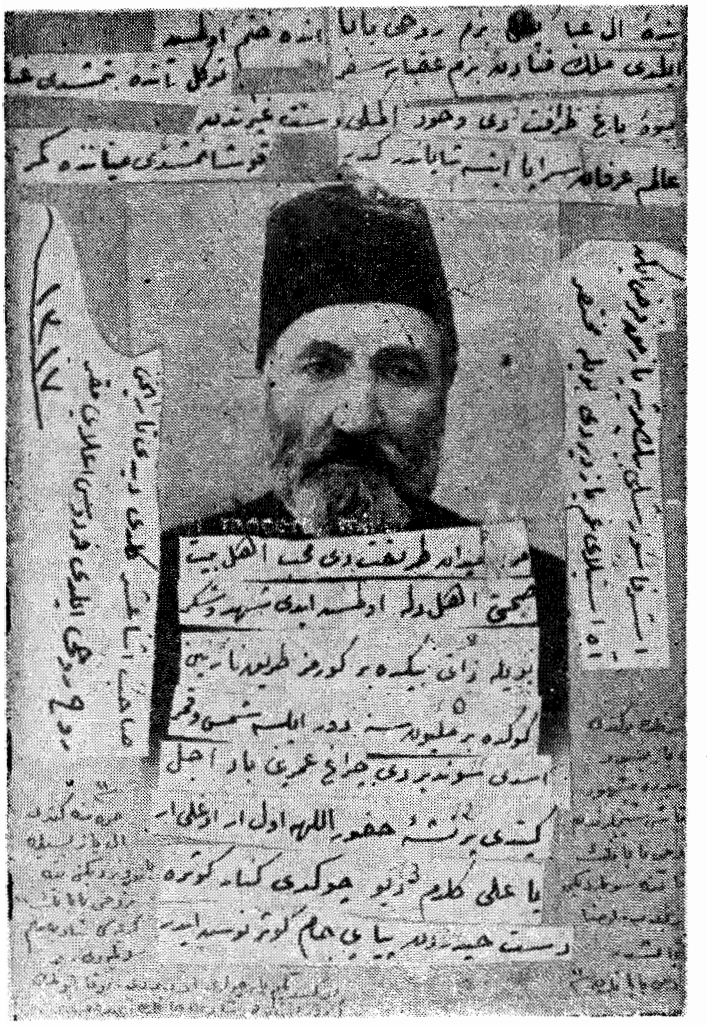

Şâir **Eşref**, İzmir'in meşhur bektâşi şeyhlerinden **Ruhi Baba** için kendi el yazısıyle yazdığı mersiyeyi şeyhin karısına bir hâtıra olarak vermişti.

— «Afyon'un kazası Sultan Dağı'nın eski adı İshaklı imiş. Daha eskiden de Saklı derlermiş. Etrafının kale duvarları ile çevrilip sanki saklanmış gibi olması dolayısiyle bu ismi vermişler. Bu duvarlarda (Had Kapısı), (Dur Kapısı), (Şeytan Kapısı) isimli üç kapı varmıs...

Evvel zaman içinde Saklı beyliğine ihtiyar bir bilgin gelir. Memleketin havasını, suyunu ve yeşilliğini pek beğenerek yerleşmek ister. Ama her gelen bilgin gibi, o da kısa zaman sonra toparlanarak gitmeye kalkar.

Halkın ileri gelenlerinden biri önüne geçerek:

— Bu memleketin ne özrü var hiç bir bilgin eylenmez, gelen durmaz, giden gelmez; bunun hikmeti nedir diye sorar.

İhtiyar ona bu halin sebebini açıklar:

— «Her ülkede iki büyük mânâ kapısı vardır. Biri (Had Kapısı), diğeri (Dirâyet Kapısı), bir üçüncü kapı da (Şeytan Kapısı) dır.

(Had Kapısı), yüce bir kapıdır. Had mânâ olarak hudut, derece, değer demektir. İnsan olmak haddini bilmekle, had dini bilmek, ilimle başlar. İnsanı tartan en büyük ölçüden biri de budur. Bir memleketin büyükleri bu kapıyı gönüllerinde ve hayatlarında açık tutmayı bilemezlerse ülkelerinde de açamazlar. Böylece arkalarında sürükledikleri de aşırılıktan aşırılığa koşturur, hırs yükü ile çökerler. Ülkelerinde Had Kapısını açan hükûmetler halkı ilim yolunda kudretli yetiştirir, böylece de haddini bilmeyecek düşmanlarına karşı güçlü olurlar. Had Kapısı açık ülkelerin halkı bilginlere tevazû ve hürmetle yer verirler.

İkinci mânâ kapısı (Dirâyet Kapısı) dır. Zekâ, bilgi, iktidar bu kapının yapısıdır. Bu kapıya (Dur Kapısı) da denilir. Zira hakikaten dirâyet sâhibi olanlar nerede durup nerede koşacaklarını iyi bildikleri gibi bir memleketin idaresini ele alınca kimlere ve nerede dur diyebileceklerini de iyi ölçerler.

Üçüncü kapı: (Şeytan Kapısı) dır. Buraya (Mel'ânet Kapısı) da denilir. Lânet edilecek iş ve hareketleri yapanlara yer ve imkân veren memleketlerde bu kapı ardına kadar açılır.

Sizler her iki mânâ kapısını da kapamış, yalnız Şeytan Kapısı'nı ardına kadar açmışsınız. Bilginlere ne yer, ne imkân, ne de kıymet vermiyorsunuz. Hıyânet, haset ve fesat rüzgârları bu kapısı açık ülkelerde eser. Onun için sizde hiç bir bilgin durmaz cevabını verir.

Bu sözler şehrin beyine ulaşınca pek tesirinde kalır, derhal tutumunu değiştirir. Bilginlere yer ve imkânlar verir. Onların halka faydalı olup, ilimlerini geliştireceği binalar kurdurur. Öleceğine yakın, kendisinden sonra gelenlerin bu bilginin sözlerini unutmamaları için, şehrin kalelerine üç büyük kapı yaptırır. Bunlara Had Kapısı — Dur Kapısı — Şeytan Kapısı isimlerini verir. İki kapıyı açık bıraktırıp Şeytan Kapısı'nı demirlettirir.

Şair Eşref, bu hikâyenin pek tesirinde kalarak ellerini açıp: — **«Allah bizi dirâyet kapısını açmışların himmeti ile memleketimize Had Kapısından girerek kavuştursun»** diye dua eder.

Nitekim 1908 inkılâbından sonra memlekete döner.

Hikâyeler hakikatlerin sırlarıdır. Bir memleketde Şeytan Kapısı'nın açık olduğuna en büyük delil, ilim adamlarının göç etmesidir. Güneşin olduğu beldelere leyleklerin göç etmesi yaradılışla ahenklidir. Dirâyet Kapısı'nın kapandığı memleketlerde dirâyetsiz iş adamları başa geçerler. Bunlar her türlü hile ve yalanı yol olarak seçerer. Böyleleri için **Şair Eşref:**

Büyüklerce cihanda âciz aldatmak dirâyettir.
Yalan söz söylemek onlarca gûya bir zarâfettir.

diyerek ne güzel bir açıklama yapar.

İlim adamları Amerika'ya göç sebeplerini sıra sıra açıklayıp; «Memleketimizde iş ve imkân bulsak, elbette buralara gelmezdik» demektedirler.

Bütün ana dâvaları iktidar hırsına döken hükûmetlerin yönettiği ülkeler daha nice yıllar, nice hazin göçlere seyirci kalırlar. Böylece de memleket denen en büyük emânetin ışıkları uzak ülkelerde yanar. Onun için Kur'an-ı Kerîm A'raf sûresinde «Temiz ülkenin nebatı Rabbinin izniyle çıkar, çorak yerden de pek az bir mahsûl elde edilir» demiştir.

Tercüman: 30.9.1968 **Atiye KESKİN**

★

78 yıl önce:

EŞREF'İN MISIR'DAKİ GURBET GÜNLERİ

Ben Eşref'i İzmir'den iyi tanırım. Ansızın İzmir'den kaldırılıp Tevfik Nevzad ile beraber İstanbul'a gönderilen Eşref, serbest bırakıldıktan sonra, Mısır'a gitmiş ve Kahire'de oturmuştur.

Ben, 1904 senesinin sonuna doğru Kahire'ye gittim. O sırada, Kahire'de bir Jön Türk gurubu vardı. Salih efendi namında bir Rodoslu'nun sahibi bulunduğu bir matbaada Abdülhamid'in istibdâdına karşı bir gazete neşrolunurdu. Abdülhamid'in talebi üzerine bu matbaa kapatılmıştır.

Bundan müteessir olan Jön Türkler, benim muharrir sıfatıyle çalıştığım «Le Progrès» adlı günlük Fransızca gazeteye gelerek keyfiyeti anlattılar ve vak'ayı gazeteye yazmamı istediler. Ben de vakıayı yazdım ve üç gün sonra matbaa açıldı.

Matbaayı kim kapadı, kim açtı?...

Yukarıda yazdığım gibi, matbaayı Abdülhamid'in talebi üzerine Mısır hükûmeti kapadı. Açan da İngiltere hükûmetinin Mısır fevkalâde mümessili Lord Kromer. Lord Kromer, Abdülhamid'in halifelik namına yaptırdığı propagandaya karşı Jön Türkleri himâye etti.

İşte bu hâdiseden sonra, ben Jön Türklere aid bütün havadisi, «Le Progrès» gazetesine geçirirdim.

Matbaanın kapatılması Mısır'daki Jön Türkleri ne kadar korkuttuysa, açılması da o kadar sevindirdi, zirâ o zaman anladılar ki Mısır, kendileri için bir emniyet yeri idi.

Korkanlar ve bilahara sevinenler arasında heccav Eşref de vardı. O zamandan itibaren Meşrutiyet ilânından sonra Türkiye'ye avdet edinceye kadar, Eşref haftada iki üç defa gazete idarehânesine gelir, odamda oturur, havadis arardı. Gazetenin hademesi, her geldiğinde kahve getirirdi.

Eşref'in Kahire'deki hayatı basit idi. Kıyâfeti bildiğimiz kıyâfet. Bir evde bir oda kiralayarak orada ikamet eder ve arkadaşları yalnız bırakmazlardı. Eşref kendisini tanıttırıncaya kadar biraz ızdırap çekti. Sonra her taraftan az çok muavenet görürdü. Muavenetinde en ziyade bulunan Hidiv ailesine mensup bir paşa idi. Vaziyeti iyileşince, Eşref öğleden evvel, Kahire operasının karşısında bulunan temiz kahvelerde otururdu.

Oraya uğrayan arkadaşları meyânında Mısır'da şöhret kazanan Dr. Necmeddin Arif, Ali Kemâl, Lütfi Fikri, Miralay İsmail Hakkı (sonra Amasya mebusu İsmail Hakkı Paşa), Dr. Siret, Diran Kelekyan ve Avrupa'dan Mısır'a gelen tanınmış bazı Jön Türkler.

Akşama doğru, Abidin sarayına giden yolun (Şâriğ Abidin) sol tarafının ilk dükkânlarından birinde meyhânecilik yapan Mânisalı bir rumun meyhânesine gider, köşede otururdu. Etrafına da opera karşısındaki kahvelere gitmeyenlerden bir gurup gelir, oturur, sözünü, sohbetini, şiirlerini dinlerlerdi.

Eşref'in önünde yuvarlak küçük bir masa vardı. Üzerinde, büyük kısmı su teşkil eden bir kadeh rakı, elinde sigara, kurşun kalem ve bir parça kâğıd bulunurdu. İki

kadeh rakıdan başka içmezdi. Bir müddet, orada kaldıktan sonra kalkar, arkadaşları odasına kadar refakat ederlerdi. Gündüz yemeklerini ekseriya bir Ermeni lokantasında, dâvetlisi ise dâvet olunan yerde yerdi.

Edebî hayatına gelince: Mısır'da Sultan Hamid idâresi leyhine aşağıdaki görüşleri neşretmiştir: DECCAL (1. 2. cüz), Şâh ve Padişâh, İstimdât ve ismini hatırlayamadığım bir broşür daha... Bu eserlerin matbaa provalarının bazılarını Dr. **Siret** tashih ederdi. Eşref bu eserleri, Mısır'da eskidenberi yerleşmiş büyük Türk ailelerine ve büyük Mısırlılara ve bu meyânda kendisine muavenet eden paşaya gönderirdi ve buna mukabil teşvik görürdü. Yalnız paşa, eserleri sahibine iade ederdi. Lâkin hiç bir vakit yardımını esirgemezdi. Hatta bir defa da Eşref'in Avrupa seyahatını kolaylaştırdı. Paris'e gitti, Ahmet Rıza ve arkadaşlarıyle görüştü. Paris'ten İsviçre'ye uğradı ve oradan Mısır'a döndüğü vakit seyahatının intibaatını sordum. Dedi ki:

«— Paris büyük bir yerdir, ihtiyarlar için değil. İsviçre'ye gelince, buranın tabiî güzelliklerini çok medhederler. Halbuki bizim Kasaba (şimdiki adı **Turgutlu)** imâr edilirse onun tabiî güzellikleri, İsviçre güzelliklerinden bin kat daha güzel olur.»

Eşref zannedildiği gibi, sâdece hicviyeci bir şair değildir. Dünya hâdiselerini güzel görür, güzel anlar ve güzel ifâde eder.

Oğluna hitâben, o zamana kadar altmış kıt'ayı bulmuş olan gayri matbu (Nâsihatnâme) adlı eserinde, memleketin her hususta olan vaziyetini, istikbâlini pek güzel tasvir etmiştir.

Türkiye'de ikinci defa olarak ilân edilen Meşrutiyet haberi, akşam üstü Kahire'ye geldi. O akşam Eşref'in haberi olmadı. Ertesi günü haber alınca matbaaya gele-

rek, odamın kapısının önünde durdu. Ne duruyorsun?... deyince:

«— İnanayım mı?...» dedi. Elbette inanacaksın, dedim. Onun üzerine büyük bir sevinçle her gün sormadan, kendi evi gibi giren Eşref, odama girdi ve heyecandan ağladı. On beş gün sonra, Eşref İzmir'e döndü.

Avram GALANTİ

★

AHMET CELÂLETTİN PAŞA (*) VE ŞAİR EŞREF

Ahmet Celâlettin Paşa, Sultan Hamid'le mücâdeleye girdiği zaman, vatan dışında hürriyet mücâdelesi yapanları etrafına toplamıştı. Kendilerine kısaca (Jön Türkler) denilen meşrutiyetçiler, maddî imkânsızlık ve sıkıntı içindeydiler. Paşa, büyük servetini cömertçe onların emrine verdi:

Gazeteler ,dergiler, kitaplar bu para ile basıldı, hatta matbaalar kuruldu.

Dr. Nâzım, Dr. Bahaeddin Şâkir gibi ikinci meşrutiyetin tanınmış şahsiyetleri onun parasıyle meslek ihtisası yaptılar.

Mithat Paşa'nın oğlu Ali Haydar bey, Ethem Ruhî bey,

(*) Ahmet Celâlettin Paşa - (Ölümü 192?.) Aslen Çerkez olup II. Abdülhamid sarayına mensup iken yaptığı vazifeden dolayı «Serhafiye» nâmiyle mâruf olan Ahmet Celâlettin Paşa hünkâr yâveri ve ferikti.

Pâdişah ihsanlarından ve Mısır hidivi İsmail Paşa kızlarından Prenses Fatma hanımın damadı olduğundan çok zengindi. Avrupada bulunan pâdişâhın muhâlifleriyle temas ederek bir kısmını yurda dönmeğe râzı etmişse de, sonraları o da muhâlifler kafilesine karışarak Mısır'a kaçmış ve Jön Türklerle beraber çalışmıştır. 10 Temmuz 1908 inkılâbından sonra memlekete dönmüş, herhangi bir mevki elde edemediğinden debdebe ile yaşayarak ve kumara olan düşkünlüğünden servetini Beyoğlu'ndaki (Serkl Doryan) da tüketerek ölmüştür. **H. Y.**

Dr. Abdullah Cevdet bey, Ali Sâip bey, hattâ Ahmet Rıza bey paşadan devamlı maddî yardım gördüler.

Bunlar arasında son yüzyılın en büyük hicivcisi olduğu muhakkak olan Şair Eşref'te vardı.

Şair Eşref, bir hicviyesinden dolayı tevkif edilmiş, kurtulmuş, arkasındaki hafiye sürüsünden bıkarak Mısır'a kaçmıştı.

Burada Ahmet Celâletten Paşa'nın yardımına mazhar oldu. Paşa kendisine Dr. Abdullah Cevdet'e kurdurduğu matbaada vazife verdi. Fakat Eşref, Dr. Abdullah Cevdet'le geçinemedi. Çıkardığı «DECCÂL» mecmuasını başka bir matbaada bastırdı. Birisi şâire:

«— Elmas ticâreti yap, çok para kazanırsın.» demişti. Eşref 27 Haziran 1905 tarihli mektubunda Ahmet Celâlettin Paşa'ya şunları yazıyor:

«— Elmas ticareti çok kârlı imiş. İskenderiye'deki vekil harcınız Reşit beyefendiye emir buyurulsa da bendenize yüzük, küpe, gerdanlık gibi pırlantası mevcut birkaç mücevher gönderse ve bu ticareti yapsam. Burada canım sıkılıyor efendimiz. Bu ana kadar şairliğin sonunu felâketle neticelendirdik. Bundan sonra da elmasların rengini kararterak bu mücevheri de mâkûs tâlihime benzetirsem şaşmayınız.

Yeter ki Cenâb-ı Hak, siz velînimetimi eksik etmesin. Âfitâb-ı cihân misâlisiniz!...»

Eşref'in bu mektubu, Ahmet Celâlettin Paşa'ya metni anlatan şu kıt'asıyle bitmektedir:

Büyüktür kıymetin, kadrin indimde Mevlâna,
Muammer eylesin Hak, nâsa bir hayr-ı umûmîsin...
Hulûli mezhebinden olmuş olsaydım eğer derdim:
Değilse başka sen illâ Celâleddin Rûmî'sin...

Bütün kıt'alar içinde servetlerin, böyle himmetleri, onların elde edilişindeki ayıpları örtmeye yetiyor. Keşki hepsi böyle olabilse!...

Tarih Konuşuyor: Temmuz 1964, Sayı - 6

Cemâl KUTAY

MISIR'A GÖTÜRÜLEN KOÇAN

Sultan İkinci Abdülhamid devrinde bir usul vardı. İstibdat idaresinden şikâyetçi olanlar ve Meşrutiyetin ilânını isteyenlere Avrupa'ya kaçtıkları zaman gıyabında ceza verirlerdi. Ve hükûmet onların mallarına elkordu. Fakat mahkûmiyet ve elkoyma kararı hemen verilmezdi. Kaçanların memlekete dönebilmelerini sağlamak için on beş gün veya bir ay mehil verilerek ve böyle hareket edenlerin padişahın affına uğrayacağı da ilâve edilerek gazetelerde ilân olunurdu.

Şair Eşref, Mısır'a kaçtıktan sonra onun hakkında gazetelerde «memlekete döndüğü takdirde mazhar-ı affı hilâfet penahî olacağı, avdet etmediği takdirde mahkûm ve emlâkinin hacz edileceği» tarzında bir ilân yayınladı. Eşref, bunu okuyunca şu kıt'ayı yazarak alâkalı makamlara yolladı:

Koçan şeklinde hıfzettim, getirdim Mısra birlikte,
Gıyaben haczedin kim, müşterisi kum kadar çoktur
Hicap etmekteyim amma efendi doğrusu lâfın,
... kimden başka bende hacze lâyık mâmelek yoktur!

Üstat **İbnülemin Mahmut Kemal,** bu kıt'anın yazılmasının sebebini, **(Son Asır Türk Şairleri) adlı** eserinde şöyle anlatıyor: «Mısır'da iken birinci **(Deccal)** ı neşrettiğinden dolayı emlâkinin haczi ile gıyaben mahk m edileceği İstanbul gazetelerinde görüldüğünden yukarki kıt'ayı yazıp cinayet mahkemesine göndermiştir.»

★

Şair Eşref, Mısır'da iken Sultan İkinci Abdülhamid'i hicvedip duruyor, padişah hakkında söylemedik söz bırakmıyordu. Bu arada, Abdülhamid'in hastalandığı ve hastalığının çok ağır olduğu duyuldu. Birkaç arkadaşı, Eşref'e!

— Ayol! dediler. Kızıl Sultan artık ölecek, şeytan elini çekmek üzere ondan. Adamcağızı hicvetmekten vazgeç artık!

Şair, cevap vermedi. Birkaç saniye sonra şu kıt'ayı okudu:

Toprak altında da olsa bulurum
Erişir burnuna birkaç tekmem!
Can verip kurtulum zannetme,
Şeytan el çekse de ben çekmem!

Şair, «burnuna tekmem» sözüyle II. Abdülhamid'in burnunu telmih ediyor. Bilindiği gibi rahmetli padişahın burnu büyükçe idi.

★

Neyzen Tevfik Anlatıyor :

KEDİ İLE FARE HİKÂYESİ

Neyzen Tevfik (Kaygısız Sultan) tekkesinden Kahire'-ye döndükten sonra, memlekette hürriyet ilân edilmiş, Mısır görülmemiş bir cûşu huruş içinde bayram yapmağa başlamıştı. Neyzen, vatana dönmek için hocası Şair Eşref'i arar ve bir meyhane köşesinde Eşref'i görünce heyecan içinde:

— Hadi, ne oturuyorsun, gitmiyor muyuz?.. sualine, sadece: «Hayır» demekle iktifa eder ve Neyzen'e hitaben:

— Sen, kedi ile fare hikâyesini bilir misin? diye bir sual sorar. Fena halde şaşıran Neyzen Tevfik konuşmayı şöyle naklediyor:

— Eşref'in bu suali karşısında âdeta sinirlenmiştim. Fakat kendisine olan derin sevgi ve saygım ters bir cevap vermeme mâni idi. Birkaç (kedi - fare hikâyesi) bilirdim. Lâkin bunu ondan dinlemek ve bu arada maksadını öğrenmek için:

— Hayır, bilmiyorum, dedim. Koca Eşref yüzünde belli belirsiz bir tebessüm, başını kaldırarak ağır ağır anlatmaya başladı:

— Kedinin biri odanın ortasında kurulmuş, bermutad uyuklar gibi görünerek, duyduğu tıkırtıya kulak kabartmış.

Kenardaki deliklerden birinde küçük bir fındık sıçanı da başını uzatıp çekerek, etrafa bakınırmış. Kedi bakmış ki, uyuklar gibi görünmek farenin oradan çıkmasına kâfi gelmeyecek, konuşmaya mecbur olmuş:

— Hadi, hadi, demiş. Oradan oraya korka korka başını çıkarıp durma, acıdım sana... O delikten çık, şu deliğe gir, içerde kelle kelle kaşarlar, bir anbar da buğday var. Afiyetle yer, sağlığıma dua edersin. Bir müddet yine uyuklar gibi bekledikten sonra bakmış ki berikinde yine hareket yok...

— Ne duruyorsun, dediğimi yapsana!...

Fare üzüle büzüle cevap vermiş:

— Kusura bakma ama yapamayacağım...

— Neden? demiş kedi.

Fare şu mukabelede bulunmuş:

— Bana o delikten çık, şu deliğe gir, kaşar peyniri, buğday var, afiyetle ye diyorsun... Bakıyorum teklifine külfet küçük, nimet büyük. Bu işte mutlaka bir bokluk var...

Şair Eşref, bu hikâyesiyle Sultan Hamid'in böyle kolay kolay meşrutiyet idaresi kabul edeceğine inanmadığını, altından mutlaka bir çapanoğlu çıkacağını anlatmak istemişti. Üstadın tecrübesi muhakkak ki benden fazla ve bu tarzda düşünüşü ihtimal ki, haklı idi. Fakat ben o kadar aşkın ve taşkın bir sevinç içindeyim, vatanı o kadar özlemişim ki, fare kadar bile düşünemezdim.

Hocama:

— Peki, sen sonra gel... Ben ilk vasıta ile gidiyorum, dedim ve elini öperek yanından ayrıldım.

EŞREF'E DAİR

MERSİYELER — TAHMİSLER — NAZÎRELER

K I T ' A

Ejder-i dehhâş olur elde asây-i hâmesi
Hicve zulm erbâbını etse tasaddî her ne dem.
Oldu makhûru, şerâfet taslayan fir'avnlar,
(Eşref)e ahrâ değil mi, Mûsi-i devrân desem...

Muhiddin RAİF

K I T ' A

Nef'i alıp götürdü (Sihâm-ı Kaza)sını,
Çaldı, çağırdı, gitti (havâi) havasını...
(Eşref) kemâle eyledi isâl doğrusu,
Şiirin fusûl-ü hezlini, kısm-ı hecâsını.

Sâdık VİCDÂNÎ

K I T ' A

Sana medyun bugünkü feyzini evlâd-ı hürriyet;
Esâs-ı inkılâbe hâkim olduğu şiğr ü âsârın,
Mîdâd-ı hâmene hûn-i şehîdan çok-mu reşk etse,
Devirdin tahtını hâmenle bir kanlı hükümdârın!

Ali - İlmi FÂNÎ

★

E Ş R E F

— 1 —

Cihanlardan büyük bir nursun afâk-ı hilkatte
Semâ-yi bînihâyetsin cihân-ı âdemiyette
O her bir sânihan kıt'an nazargâh-ı hakikatte
Ziyâlardır ki doğmuştur sabâh-ı sermediyette
Meşâildir ki yanmıştır kenâr-ı kabr-i millette.

— 2 —

Sünuhâtın bütün feryâd-ı mazlûmine benzer de
Çıkıp Mevlâya varmış kalmamıştır hiç yerlerde

Gazâ ettikçe sen hâmenle bir vâdi-i diğerde
Hurûşândır kelâ-mı kibriyâ balâ-yi minberde.
Lisân-ı mahmedettir üstühvân-ı enbiyâ yerde

— 3 —

Emeller mantıkidir, şem'i makberler fürûzândır
Çukurlaşmış sönük gözlerde mâtemler nümâyandır
Bu levh-i mâtemin fevkinde vicdanın ki nalândır
Zekâlar bir mezâr-ı mânevidir yerle yeksandır
Ne vicdân-ı muazzamdır, ne ulviyette vicdandır.

— 4 —

Tenevvür eyliyorken şem'i terettüblerle istikbâl
Kırık bir seng-i kabre istinâd etmiş dururken hâl
Zuhûr ettin elinde bir semâvî mev'âl-i iclâl
Şeb-i hûnin-i istikbâle bin nur eyledin isâl
Yıkıp mâziyi bünyâd eyledin bir âlem-i istikbâl.

— 5 —

Dönüp tâbut-u hâk alûde bir örnek nûrefşan
Mezarlık şekli aldı alçalıp dehşetli bir eyvan
Küçüldü bir kemik halinde kaldı bir âzim insan
Bütün bunlar senin asâr-ı hâmendir dersem şayân
Büyük bir inkilâba hâdim oldun ey büyük vicdan.

— 6 —

Vatan ki hâk-i rûhanisi makberle tev-emdir
Senin fikrinle canlanmış beka bulmuş bir âlemdir
Seni sermesttir zan eyleyenler hepsi sersemdir
Cebinin bir teâli devridir asr-ı muazzamdır
Vücûdun bir başka âyettir istikbâle munzamdır.

— 7 —

Büyüksün fevk-i müstakbelde bir âti-i diğersin
O istikbâl-i milletsin ki leylin yok münevversin
Hükümransın fakat âzâde-ser vâreste-i efsersin
Sorulsa zulmü pâmal eyleyen bir şairim, dersin.
Hüdâdan sâdır olmuş şiir-ü istâkbal-i perversin.

— 8 —

Tabiat sermedî hâliyle külliyât-ı âsârın
Denizler mevc ender mevc olan efkâr-ı nevvârın
Kevâkib-i nakşıgir sânihât-ı incilâdarın
Asırlar peyk-i durâdur seyyarât-ı efkârın
Semâlar mâkes-i ruhun, güneşler rûh-u eş'arın.

Sırât-ı Müstakim: 5.2.1908 Mithat Cemal KUNTAY

★

ŞAİR EŞREF ve KUDRET-İ EDEBİYESİ

— Ölümü üzerine yazılmıştır —

Milletin başına her gün yağıyor seng-i melâl
Görmedik âlem-i fânîde dem-i ferruh fâl
Yaktı vicdânımızı dağdağa-i ceng ü cidâl
Gitti üstâd-ı suhan Hzaret-i mîr-i Eşref

Milleti, memleketi dâim ede Hak nice sâl
O idi Nef'i-i mu'ciz rakama hayr-ı halef
Anı da pençe-i gaddâr-ı felek etti telef
Tengnâ oldu bugün sâha-i iklîm-i hayâl

Eşref'in sözleri bir dürr-i giran kıymet idi
Zümre-i ehl-i dalâle cümel-i lâ'net idi
En birinci hedef-i maksadı hürriyet idi
Nâil oldu ana da görmedi âsûde-i hâl

Sadme-i gürz-i girâniyle ezildi hazele
Yıldız erkânı olan şerzeme-i mübtezele
Ya'ni esbak bir alay hâib ü hâsir rezele
Oldular hâme-i hecvi ile pest ü pâmâl

Yoktur asla deyecek himmet-i pîrânesine
Âferîn etti felek savlet-i şîrânesine
Şaştı efrâd-ı beşer azm-i dilîrânesine
Gitti eyvâh o büyük şâir-i tâbende cemâl

Andırır velvele-i sıyt-ı bülendi sözünü
Anı takdîse müheyyâ tanıyanlar özünü
Bezm-i lâhûta hirâm etti o sencîde makal
Diridir rûhu anın mevt kapatsa gözünü

Tâyerân eyledi bir âteş-i seyyâle gibi
Parladup fikrimizi şu'le-i cevvâle gibi
Soldu bir şûre-i yâbiste biten lâle gibi
Bir daha misl ü nazîri gelemez emr-i muhâl

Müstebiddîn-i ilâmın gözünü yıldırdı
Mürteşi zümresinin haddini pek bildirdi
Süfehâ-yi vükelâ hecvi ile çıldırdı
Âhırette sıkacak destini Midhat'le Kemâl

Eyledi nükteleri milleti dilsîr-i hayât
Rûhunu karşılasın huld-i berîn içre duhât
Durmadı gitti o şehbâz-ı belâgat heyhât
Konacak gülşen-i firdevse açup şehper ü bâl

Nüsha-i fenn-i belâgat gibidir her suhani
Sırr-ı hikmet saçar etrâfa açılsa deheni
Ne yaman dest idi bilmem ana sardı kefeni
Şimdi mâtem tutuyor mevtine erbâb-ı kemâl

Kilk-i kudret ile vechinde belâgat yazılı
Cebhe-i pâk-i bülendinde dehâet yazılı
Nice şir'rinde anın ma'ni-i âyet yazılı
Neşr-i envâr-ı suhan etmede hurşîd misâl

O büyük nâsiyeyi kalb gözümle tanırım
Okuyub nüsha-i âsârını ibret alırım
Rûhunu Hazret-i Hassan'la berâber sanırım
Bikr-i mazmundur anın kıt'âları sihr-i helâl

Vatanın şân-ü taâlîsine hizmet etti
Cansipârâne o ibrâz-ı hamiyyet etti
Düştü zindanlara izhâr-ı besâlet etti
Eyledi leşker-i endûh u sitem istikbâl

Savurup seng-i musîbet vükelâ başlarına
Yıldırımlar saçarak Yıldız'ın evbaşlarına
Etti hürriyeti telkîn vatandaşlarına
Mısır'a vardı çıkardı bu sebebden Deccâl

Pîş-i çeşminde eder cevher-i ma'nâ cevelân
Sözleri hâfıza pîrâ-yi nehârîr-i zaman
Kuvve-i müdrikesi kenz-i Hudâvend-i cihan
Hep sünûhât-ı ilâhiyye değil kîl ile kal

Hamle-i kilk-i sürûdiyle edüb cûş ü hurûş
Oldular pence-i kahrinde esirrâ bîhûş
Her sözü mey gibidir âdemi eyler serhûş
Âkıbet kalmadı ol pîr-i tüvânâda mecâl

Şuarâ mevtine mâtem tutacak zannettim
Pâyitaht'a cesedi nakl olacak zannettim
Müzeye heykel-i cismi konacak zannettim
Umuyordum ki ziyâret edenler sınf-ı ricâl

Gözlerim kan döküyor Eşref'i hâtırlayarak
Büht ü hayretler içinde kalemim fırlayarak
Mâtem icrâ ederim ağlıyarak sızlayarak
Şâd ü hurrem ede cennette Hudâ-yi Müteâl

Tahir NADİ

★

E Ş R E F M E R H U M A M E R S İ Y Y E

Âhü eyvâh kı ufûl etti müazzez bir pîr,
Zehri firkat ile saplandı gene kalbime tîr,
İsterim ye'simi dünyalara etmek takrîr,
Eylemişdi o benim ruhumu çünkü tenvir!

İsmi «Eşref» idi ol zâtı celilüşşiyemin,
Nâmı nâmîsi gibi eşref'i halkü ümemin;

Sıyti afâkı tutan ben de o sâhib kalemin
Edeyim hulku maâlisini şerhu tastir!

Berkı hâtıf gibi çalâk idi ateş kalemi,
Zâlime korku verirdi o müheykel sitemi;
Güldürürdü *fakat ister ise taşdan* elemi;
Öyle bir hârikai fıtrat olunmaz tasvir!

Dâima el vererek hak ile, hürriyet lle
Doladı cümle edâniyi rezâletle dile;
Nefes aldırmadı sultanlara yıldızda bile;
Etti zâlimleri her yerde rezilü tahkir!

Çıkışınca zaleme zümresine elde asâ,
Yağmaya başlar idi başlarına sengi belâ,
Hem de gümbürder idi savtı ile arşı Hudâ;
Sanki bir haliki haşyet idi ol kilki debir!

Nice hâinlere bir demde okurdu meydan,
Koca sultanlara dünyâyı ederdi zindan
Gözleri gökde idi görmedi asla dâman;
Hep büyüklük ona nisbet ile kalmakda kesir!

Görmedim müddeti ömründe elinde hâme,
Giydirirdi gene mazmunlara zengin câme;
Koparırdı o beşüş çehre ile hengâme;
Hangi meclisde bulunsaydı ederdi taştir!

Hele (Yâhu) deyerek sözlerine başlayışı,
Bikri mazmunla edâniyi söğüb taşlayışı
Çıkamaz hâtıradan milletine ağlayışı
Vatanın halini ettikçe beyânü tefsir!

İşte meydandaki eş'arı zarifen üstâd,
Her biri millet için elde hakikî mirsâd,
Sana denmez mi bugün söyle: veliyyi irşâd;
Ey olan devleti hulya vü hakikatde vezir!

Kendi âsârın kendin okudukça nâgâh
Yıldırımlar yağıyor zannolunurdu billâh;

Lerzebahşi dilü candı o sadâyı gümrah;
İşidenler sanıyorlar idi tekbir, tehlil!

Ederek şiddeti hikmet ile hicvi memzûc
Eyledin sidrei elfâzu maânîye urûc;
Nice nâlâyıkı ikbâli bırakdın meflûc;
Ehli vicdâna dahi neşveler ettin tebzir!

Nerede gördün ise kirli, mülevves cebhe,
Tiksinib de tükürürdün o kararmış veche;
Sürülürdün; o acı sözler ile bişübhe
Hâine hâr gelir, bizlere de lemsi harir!

Her biri âteşi seyyâle olan kıt'aların,
Ettirirdi femi bidâde aman kıt'aların,
Bir yanardağ gibi kükrerdi yaman kıt'aların;
Serilirlerdi yere kelbü hafiye, hınzîr!

Müstebidlerce hayat oldu serâpa berzah,
Sîhi hicvin ile verdikçe azâbı dûzah,
Ka'rı gayyayı belâyaya inib bin fersah
Oldular münkesiren ta'mei tiğü ta'zir!

En büyük düşmeni cânındı hafiyye alayı,
Onlara karşı hazersiz sıyırıb da palayı,
Darbı şiddet ile basdıkça kalemle kalayı
Av'aveyle kaçışırlardı misâli kıtmir!

Kalemi hicvini efkârına münkad etdin;
Sanki bir seyfi muallâ gibi pûlâd etdin;
Onun altında cehennemleri îkad etdin,
Yandı, mahvoldu hücûmun ile ehli tezvir!

Masebakde göremem şa'şaana mislü adîl;
Belki âtîde dahi gelmiyecek, zâtı celîl;
Öyle ki isri güzininde koşan kilki alîl
Edemez, haddi mi, evsâfını sebtü tahrîr!

Bu kadar vermiş iken kadri muallâ kilke,
Seni rahatca yaşatmakdı vazife milke;
Sevkedildin gene hiç sevmediğin bir silke;
Çünkü sen maskaraca işleri etdin teşhir!

İşte «Nef'î»de olan tantanai tebligat;
Var «Sürurî» de dahi nükteli, parlak kıtaat;
Okuyup onları der hâmei aczim, heyhât
Nerde «Eşref»deki dehşetli, cezâletli sarir!

Bir zaman hâmeni «Sâdi» ile hemraz etdin;
Bir zaman da koca «Hayyam» ile pervâz etdin;
Dilledikçe bütün eslâfı neğamsâz etdin;
Hâsılı cümlesinin ruhunu etdin tezkir!

Yalnız nâmını duymakla muhibbin çoktur;
Hele kalbimdeki tebcîle nihâyet yoktur;
Vâkıa kıt'aların dillere işler oktur;
Seni, hicveylediğin kimseler eyler tevkir!

En küçük sayhan ile titrer idi istibdâd,
Ben ezildikçe o sözlerden alırdım imdâd;
Nerde olsan, ne dahi olmuş olursan, feryâd;
Sen bırakdın beni hasretle yetimü dilgîr!

Nerde evvelki şetaretli gülünç demlerimiz?
Nerede «hey, hey» ile çekdiğimiz «Dem» lerimiz?
Uymuyor eskisine şimdiki mâtemlerimiz
Seni mevtin, beni de hasretin etmiş tağyîr!

Mastabanda o geçen tatlı zamanlar hâlâ
Kalbimi etmededir, dün gibi, lebrizi safâ;
Bezmi şevkinde gülüb oynariken subhü mesâ
Bilbedâhe ne güzel kıt'alar etdin takrir!

Kalmadı hâlini tasvire mecâl ağlayayım;
Yetmiyor çünkü lisan, halim ile çağlayayım;
Dökerek göz yaşımı kalbime de dağlayayım,
Edeyim nâmını her lâhza elemle tezkîr

Beni bir hayli ölüm on senedir incitti,
Duyduğum rencü elem aklıma tesir etti,
Rıhletin aklımı da aldı; götürdü, gitti,
Şimdi bir heykeli câmid gibiyim mâtemgîr!

«Eşref» ölmez der idim yoksa da ismin fende;
Bu akıydeydi, Hudâ şahidi âdil, bende;
Kara topraklara girdin mi nihâyet sen de?
Sönsün artık yaşatan âlemi ol mihri münîr!

Ruhû şâdânü ferahnâkini ey zâtı nebîl
Sen mi verdin, onu kabzeyledi mi Azrail?
Hele ettikçe lâtif ecvibeni sen tertil
Handenâk olmadı mı şevk ile münkir ve nekîr?

Bazı ben kendimi ruhun ile müdğam tanırım,
Girerek hûcrei mağmumuma da yaslanırım;
Olduğum mevkie şimdi gireceksin sanırım;
Beni de mahvedecek belki bu hulyâyi hasîr!

Feleğin tâkı muallâsı yıkılsaydı eğer,
Ben de altında kalıb olsa idim mahvü heder,
Kalbime etmez idi zerrece irâsi keder,
Sen fena bulmamış olsaydın eya şiri dilîr!

Kırık Kavaldan Sesler: 1935 Hüseyin RIFAT

★

EŞREF'İN VEFÂTINA TARİH

Sataşmazdı erbâb-ı nâmusa hiç,
Yaşatmazdı âsûde bir nâkesi.
Birer yıldırımdır ki alçaklara,
İner sâde eş'ar-ı dehşetresi.
O hiç susmayan ağzı susturdu hâk,
Fakat yâd-ı millette hâlâ sesi.
Hûda eylesin rûh-u mağfuruna
Tenezzühserâ gülşen-i akdesi.
Şehâdetle pervâzını gösterir;
«Şehid-i gazây-i hecâ» cümlesi..

Tahir OLGUN

HOCA EŞREF

1

Âferîn ey koca heccâv.ı metîn ü yek.renk,
Hasmı tezlîlde Nef'î bile olmaz sana denk,
Etdin âdâ-yi siyeh-bahtına dünyâları tenk,
Tâk-ı iclâline olmuşdu savâ'ik âvenk,
Verdi âfâka şükûhun ebedi velveleler.

2

Zulmü tahkıyr idi şiddetle senin mûtâdın,
En büyük hasmidin erkânına istibdâdın,
Halka her darbesi hevl-âver iken bîdâdın,
Fart-ı gayretle coşup meşreb-i âteş-zâdın,
Seni her hamlede etmişdi şerefyâb-ı zafer.

3

Sanki bir menfez-i bürkân idi ağzın, dehhâş,
Yaktı zâlimleri yıllarca olup nâ'ire-pâş,
Bilmedin müddet-i ömründe nedir, havf ü telâş,
Çok değil kendine kendin de okursan şâbâş,
Buna şâyestesin ey pîr-i gazanfer-peyker.

4

Yaşadın hâle bakıp ye'sile sermest-i harâb,
Şûle püskürdün, için nâr-ı ciğer-sûz-i müzâb,
Oldu düşmanlarının herbiri bir türlü musâb,
Yoktu dehşetli savâikde de hicvindeki tâb,
Mevk-i hâmen dil-i fûlâdden eylerdi güzer.

5

Vardı her darbe-i bidâde tahammül sende,
Hür idin, havfile bir ferde değildin bende,
Kalbin âlâm ile rûhun gibi inlerken de,
Zâ'il olmazdı şetâretli yüzünden hande,
Etmedin mahbes-i târında da ızhâr-ı keder.

6

Zulmü, haksızlığı gördükçe ederdin galeyân,
O zaman zannedilirdin koca bir şîr-i jiyân,

Seni mahkûm-i sükût etmedi tazyık-ı zamân,
Etdi zâlimleri müdhiş darabâtın lerzân,
Oldular havfile mecbûr-i taharrî-i mefer.

7

Gece gündüz demedin ye'sile etdin mey nûş,
Oldun içtikçe denizler gibi pür-cûş ü hurûş,
Açtı herdem sana ebkâr-ı me'ânî âgûş,
Nükte-sencân-ı zemân oldu huzûrunda hamûş,
Sen meded-kâri-i ilhâm ile saçtıkça güher.

8

Şi're, şâirliğe elhak şeref-âverdin sen,
Rind idin, merd-i suhandân-ı kalenderdin sen,
Sözü son kudret-i iğcâz ile söylerdin sen,
Hakk-ı vâzıhla hecâ-gûlara serverdin sen,
Biliriz yoktur o vâdîde şehîbin bir er.

9

Oldun ey şâir-i şöhret-ver-i nâdîde-edâ,
En küçük nüktene bin dürr-i girânmâye fedâ,
Kime vermiş bu kadar kudret-i iğcâzı Hudâ,
Sözde son kudreti şîrinle sen etdin peydâ
Oldu sıytın gibi iclâl-i suhan bâlâter.

10

En muazzez emelin, milleti görmekdi be-kâm,
Buldu eyyâm-ı hayâtın o tehassürle hitâm,
Gülmedin hayf ki birdem bile her-vakf-ı merâm,
Bezm-i ukbâde sen ey şâir-i firdevs-mekam,
Neşveyâb ol içerek dest-i Alîden kevser.

İzmir Şairleri: 1932 Tokadîzade ŞEKİP

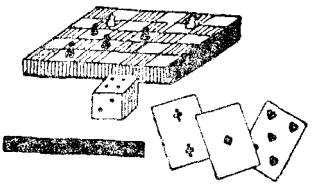

Hakkı Bıçakçıoğlu'nun basılmamış divânından:

ŞAİR EŞREF'LE MÜŞÂARE

Hakkı — Sana ey mehr-i ümmid, nâle ermez, ah kâr etmez,
Onunçün zannedersin âşıkanın âh-ü zâr etmez!
Eşref — Bıraktık iddia-yı fazlı, geçtik iltifâtından,
Hakkı — Olur sâlim belâdan kim ki bahs-i iktidar etmez.
Eşref — Hiç olmaktır selâmet yolu, şikâyet etme yokluktan,
Hakkı — Cihanda kimse bak anka için fikr-i şikâr etmez.
Eşref — Sükûnetbahş olurmuş aşk-ı leylâ fikr-i mecnûna,
Hakkı — Demişler kim ser-i kaysa konar da kuş firâr etmez.
Hakkı — Ben ol mecnun-u aşkım hevl-i aşkı âteşinimden,
Eşref — Başımda kuş değil, hatta semenderler karar etmez.
Eşref — Külüngiyle nasıl bilmem ki ezdi bâşını Ferhad?
Eşref — Cihanda merd olan, Eşref, belâdan intihar etmez.
Hakkı — Olur sâbit kadem âdem tevellâda, teberrada,
Hakkı — Saatta bin kıyâmet kopsa Hakkı iğbirar etmez.

★

OĞLU MUSTAFA ŞATIM'LA MÜŞTEREK GAZEL

Mustafa — Câm-ı cem meyhânede kıymetli malımdır benim,
Çünkü işret bâdi-i ref-i melâlimdir benim
Eşref — Tuz katıp içsem şarâb-ı nâbı bîperva derim:
Sen karışma zâhida işret helâlimdir benim.
Mustafa — Vıfk-u sitihze ne hâcet celb-i mahbubân için,
Her gece bin bir güzel zen hayâlimdir benim.
Kurtaran meydir beni âlâm-ı günâ günden,
Zikr-i hak meyhânelerde hasbıhâlimdir benim.

Eşref — EŞREFÂ, dünyayı hep mes'ud görmek isterim,
Mustafa meylettiğim ref'i mezâlimdir benim.

★

HÂLİME GEDÂYAN AĞLAR

Fakirim ol mertebe ki hâllme sâman ağlar,
Bana ebvâb-ı cevâmide gedâyân ağlar.
Cana ol mertebe kasdetmededir derd-i düyûn,
Bulamaz çâresini hazret-i Lokman ağlar.
Öyle müstağrak-ı deryâ-yi düyûnumdur ki,
Görse ger hâl-i perîşânımı Yunan ağlar.
Derd-i cû cismimi ol rütbe zaif eyledi kim,
Acıyıp hâlime ekmekçideki nân ağlar.
Hasret-i câm ile meyhâne önünden geçsem,
Kızarır rengi şarâbın fıçıda kan ağlar.

Eşref

★

EŞREF'E NAZÎRE

Müslümanım diyemem din ile imân ağlar,
Cürmümün kesret-i envâına şeytân ağlar.
İrtıkâp eylediğim hubs-u mesâviye bakıp,
Böyle bir cisme nasip olduğuna cân ağlar.
Nice eşşekliği hiç yok iken icâd ettim,
Beni insan doğuran mâdere hayvan ağlar.
Nesl-i âdemde bu da var diye mâtem tutarak,
Her kesin lânet ile andığı mervan ağlar.
Görmeden defter-i âmâl-i siyahımda ne var,
Hâlime yerde köpek, gökte melek kan ağlar.
Düşünün siz ne gibi nâdire-i devrânım,
Beni halk ettiğine Hazret-i yezdan ağlar.

İstanbul: Nisan - 1920 Hüseyin RİFAT

TANZÎR-İ CENÂB-I EŞREF

Havâ dündenberi yağmurlamış hem kare dönmüştür
Dahi ağsâmı eşcârın beyaz ezhâre dönmüştür.
Bütün gözler bugün Yunân ile Bulgare dönmüştür
Oyun meclisleri içre nice hem pâre dönmüştür!

Bugün ehli dile bir kimse etmez zerrece rağbet
Kasâid âşinâyânı cihânın buimada nedret
Evet bak herkesin ağzında ammâ lâfzı hürriyet
Dağılmış ehli diller fırkai ahrâre dönmüştür!

Eder birçok şemâtet her sene nüzzârü meb'ûsân
Uyuklar dâimâ iskemlesinde bir nice âyân
Dahi hep bildiğim veçh üzre peşmürde durur her yân
Nice yerler hele günden güne mantâre dönmüştür!

Yiyen helvâyı endîşem bulur bir zevki müstesnâ
Olur nazmım dile nefhi mesîhi veş safâ bahşâ
Fakat nûş eyleyince sâgari hicvim bizim Pâşâ
Kızarmış rûyi keyfinden sanırsın nâre dönmüştür!

Nasıl sürmek gerektir zevkini âyâ bu dünyânın
Eğer yoksa cebinde pâre şayet şimdi insânın?
Te'emmül eyleyin ahvâlini bir parça İrânın
«O mülkün hâli çünkü bendeki efkâre dönmüştür!»

Gidip asker yatıştırdı gene erbâbı isyânı
Cenâbı sadrı vâlânın cihândır şimdi hayrânı
Değil kıyye bugün batmanla tartar lûtfü ihsânı
Terâzuyi kerem destinde bir kantâre dönmüştür!...

Zamânın feyzi lâzımdır bütün bildiklere değmek
Nolurdu atsalar biraz da şair sınfına değnek?
Lisânı nâzmı bozmuştur bugün zirâ nice gûdek
Arûsü Fikretin dîbâsı san astâre dönmüştür!

Fâzıl Ahmed AYKAÇ

EŞREF'İ TAHMİS

Öyle bir mest-i Hudâyım kevsere dildâdeyim;
Yerde zanneyler görenler, ben ise bâlâdeyim;
Kayd-ı âlemden münezzeh bir garîb hulyâdeyim.
«Erganûnu dinlemem bir rind-i fevkalâdeyim;
Dâimâ kanûnu berbâd etmeğe âmâdeyim.»

Tağn ü teşniğ eylerim her dem mezalim çirkine,
Tab'-ı çâlâkim dayanmışdır hemîşe gilkine,
Akl ü fikr erdirmesi kabil değil silkine.
«Müstakillen bir hükümdârın kanâat milkine,
Kayd-ı ikbâl ü seâdetden fakat âzâdeyim.»

Dûş-i fakr ü nâtüvânımda pilâspâre libâs,
İğtisâfâtiyle dehrin eyledim her dem temâs,
Vâ'ızın tehdîdi de vermez bana aslâ hirâs.
«Kıymet-i dünyâ nedir indimde? Var eyle kıyâs,
Cenneti tek habbeye satmış bir âdem-zâdeyim!»

Sâye'-i ömrüm münevverdir bulunmaz hiç de zill,
Yôgiken zulmüm yine sâyemde vardır müstezil,
Herkesin âlâmına dermân iken ben, böyle bil:
«En büyük derdim hayâtım, ey tabîb-i sâde/dil,
Etme bîhûde devâ ben başka bir sevdâdeyim.»

Serfürû eyler iken pışinde her türlû fiten,
Gönlünü «Bintil-İneb» sevdâsı etdi pürmihen,
Sen de Rif'at hazret-i Eşref gibi ol nağrezen:
«Hür değildir kimseler hürriyyetim mağlûm iken,
Bak belâye Eşrefâ ben de esîr-i bâdeyim.»

Kırık Kavaldan Sesler: 1935 **Hüseyin RİFAT**

AHMET CEMİL ve ŞAİR EŞREF'E GAZEL

Toplanıp eski hayât-ı meyi bir yâd edelim,
«İbiş»i kabr-i şerifinde de dilşâd edelim...
Ununtup hâlimizi — on sene evvelki gibi —
Dil-i virânımızı şevk ile bünyâd edelim.
İçelim subha kadar mest-ü perişan olalım,
Kalb-i tarikimize bir fener ikad edelim.
Şair Eşref'le beraber çekiyormuş kafayı,
Biz de dünyadan o âşıklara feryâd edelim:
Ey Cemil! Eşref'e sor: Kevseri hoş bulmazsa
Size âla râkı irsâl ile imdât edelim!...

İbiş Gazetesi: 8/2/1924, Sayı: 1 **Zeynel Besim SUN**

★

ŞAİR EŞREF'E

Ey Eşref! Acı bir gerçektir diyeceklerim:
Artık herkes çalışıyor ipe sermeğe unu.
Bundan da acı bir tek şey var âlemde:
Senden daha muşhurdur Kırkağaç'ın kavunu!

★

Ey Eşref! Eşsizsin sen hiciv âleminde
Şöhretin, zamanında şu dünyayı tutmuştur.
Fakat ölmeyegör bir defa, hemen unutulursun;
Bu millet yaşayan şöhretleri unutmuştur!

Narman Demir ÇINAR

★

EŞREF İÇİN

Öyle bir kudret-i fevkalâde
Ki kalem onda bir ejderhâdır.
Hicvine karşı durulmaz bir an:
Kişiyi hem batırır, hem çıkarır.

Hamdi AKALIN

MÜŞTEREK GAZEL (*)

A. Memduh — **Tab'ıma âlem muvâfık olmuyor, âh olmuyor;**
Âh kim âhım gibi bir âh-ı cangâh olmuyor.
Eşref — **Her kimi görsem şikâyet eyleyor bir dertten,**
Bendeki bin derde hiç bir kimse agâh olmuyor.
A. Memduh — **Ben elimle girye-i efrâdı silmek isterim,**
Maksadım âlidir, amma hâh-ı nâhâh olmuyor.
Eşref — **Sağ iken yok derd-i âlemden hâlâsın çâresi,**
Her nasılsa zehr içip ölmek te eyvâh olmuyor.
A. Memduh — **Etsem de ben zehâb-ı âleme bir dem sülûk,**
Olmuyor bu tab' ile vallah billâh olmuyor.
Eşref — **Âlemin bir hâline bir hâli EŞREF uymuyor,**
Ol sebepten neş'e-i dil de gâh olup, gâh olmuyor.
A. Memduh — **Gezdim ey Memduh ben âlemde bir çok hânkah,**
Dergeh-i vicdân gibi devletli dergâh olmuyor.

★

İstanbul zindanında beraber bulunduğumuz sırada, felâket arkadaşım Eşref'in gazeline:

NAZÎREM

Kesen ümidini âlemde erbâb-ı vefâlardan,
Ne gam çekse cefâyı bir zaman da âşinalardan.
Ne kesbettik hamiyyetten, ne bulduk hüsn-ü niyyetten?..
Yazık ki geçmedik hâlâ şu vâhî iddialardan.
Asılmaktan, sürülmekten, hapisten başka dünyada,
Ne bekler ehl-i hamiyyet dehre ..... olmuş gedâlardan.

(*) : Bu müşterek gazel, Kırkağaç kaymakamlık binasında iki şâir tarafından yazılmıştır.

Ben ol rind-i hüdâvendim ki, ummân-ı felâkette,
Boğulsam beklemem dest-i hâlâsı nâ hüdâlardan

Olur ziyr-i sefilinde şu sakfı köhne bünyâdın,
Fena saymam memâtı rahnedâr olmuş bekalardan.

Vücûdum bir cinâyetse benim bu hâk-i esfelde,
Hayatım en tabiisi demek müthiş cezâlardan.

Zebun-u dest-i kahrız «Eşrefâ» âlemde, vâ hayfâ!
Ağardı saç sakal kurtulmadık hâlâ kazalardan..
Edeb Yâhu gazetesi: 1 Teşrinisâni 1324 (1908), sayı: 15

Hâfız İsmail

★

EŞREF'İN GAZELİNİ TAHMİS

Satarız bir pula dünyâyı gınâ niyyetine,
Tutarız başta gülü hâr-ı cefâ niyyetine,
Saklarız dilde gamı genc-i ata niyyetine,
«Gireriz meygedeye dâr-ı şifâ niyyetine,
İçeriz bâde-i gülgûnu devâ niyyetine.»

Düşmeyiz kaydına alâyiş-i câh-ı nesebin,
Değiliz bendesi, dilbestesi câh-ı zehebin,
Ne demek anlamayız hikmeti renc-i taabın,
«Bizçe bin ömre değer vuslâtı bintel'inebin
Bilerek can veririz zevk-u sâfa niyyetine..»

Elde tesbih ve asâ vâsıta-ı tezviri,
Postudur, tekkesidir damgeh-i teshiri,
Çoktan olduk nefes-ü himmetinin dilsiri,
«Biz gibi pîrlerin pîr-i mugandır pîri,
Şeyhe lânet okuruz hayr-ü dua niyyetine.»

Sûzen-i himmet ile köhne abâmız dikeriz,
Hâlimizçe çalışır, tohm-u saâdet ekeriz,
Sanma bir bâba çatar, zorla asâyı dikeriz,

«Ne belâdır, niye binlerce belâlar çekeriz,
İsm-i âzâm okusak def'i belâ niyyetine.»

Gözümüz yok iki gün sürmeyecek devlette,
Buluruz rif'atı hem nev'imize hizmette,
Âleme arzederiz hûş-u dehâ cinnette,
«Aranız def'i gamın çâresini işrette,
Eşrefâ! Zehr içeriz sanki şifâ niyyetine...»

Eşref Dergisi: 25.3.1909 **Halil Edip**

★

Eşref'in Destanı :

K O Ç A K L A M A

Haktan, hürriyetten, haber ver bana
Bizim bundan gayri dâvâmız yoktur.
Candan bağlanmışız bir (Hür vatan) a,
Gönülde *ayrı bir* Leylâ'mız yoktur.
Çakıl tikenleri, gülümüz bizim,
Saz benizli damlar, elimiz bizim,
Toprak damlı köyler, yolumuz bizim,
Ana yurttan özge dünyâmız yoktur.
Kişi bir damladır, millet bir deniz,
«Eşref!» doğru yazar, doğru söyleriz,
Hakkın gölgesine sığınmış eriz,
Bizim kimselerden pervâmız yoktur.

Eşref gazetesi: 6.8.1947, Sayı: 1

دجال

— I —

DECCÂL

(Birinci kitap)

Budur adl-i ilâhi pâyidar olmaz, düşer zâlim,
Gelir elbette galip bir takım cellâda «Deccâl»im.

Müellifi
Eşref

Almayan çakmaz, alan hâl-i âşinâyandır bunu,
Bir alan, bir almayan âdem peşimandır bunu.

30 Teşrini sâni 1320 (1904)
Mısır'da tab olunmuştur.

★

K I T'A

Pâdişâhım oku insâf ile, hak ver kuluna,
İnfial eyleme «Deccâl» i görürsen şâyed;
Gördüğüm zulmü cihâna duyurursam çok mu,
«Her ki zahmî hored, elbette figanî dâred» (*)

Cülûsundanberi millet perişân oldu her yüzden,
Mezâlimden serâser olmadı gitti vatan hâli
Müsâdif olduğuyçün her belâya asr-ı menhûsun
Biiznillâh çıkardım, pâdişâhım ben de (Deccâl) i.

(*) : «Kimin yarası varsa elbette inlemesi, bağırıp çağırması tutar.» anlamına gelen İran dilinde bir mısra.

Niyeti hâlis olunca kişinin
Hayır olur âkıbeti her işinin.

K I T'A

Kemâl erbâbını mahvettin, alçaklar yetiştirdin,
Terakkî arzu ettikçe bu millet, reh-zen oldun sen!
Bozarsın beynini dâmâdın olsa öz kerîmenle,
Niçin bilmem ki böyle her kemâle düşmen oldun sen!

K I T'A

Korkuyor asrında millet âh çekmekten bile
Herne yaptınsa yapıp dünyâyı ettirdin sükût
Bûmlar ötsün sarâyı şevketinde an-karib
Pâdişâhım perdedâr olsun kapında ankebût

K I T'A

Bir sürü sanki koyundur millet,
Sürünün kurdu Hamîd-i Sânî;
Nice can-yaktı, ocak-söndürdü,
Dûzaha gitmedi hâlâ cânı!

★

Sultan Hamîd'in tahta çıktığı 19 Ağustosta gazetelerde şenlik gürültüleri yazılıyordu. O esnada ben şu şarkıyı mırıldanıyordum:

Güller kuruyup dikenlik oldu,
Şenlik bize dilşikenlik oldu,
Biçâre vatan teverrüm etti;
Rayât-ı zafer kefenlik oldu.

ve yine o sırada içimden şu kıt'ayı toparlıyordum:

Tahta çıktı böyle bir günde Hamîdi bed-hisâl
Her tarafata kan'a şarkın kandığı gündür bugün
Çâresiz ateş yakup kendi yağıyla kavrulur,
Milletin nârı-sitemle yandığı gündür bugün.

Hapishâne ilhamlarından :

Mekteb-i gamda Hüseyn'i Kerbelâdan feyz alıp
Bin felâket dersini birden bitirmişlerdeniz
Etmeyiz öyle olur olmaz belâdan içtinap
Biz makâmı (Yusuf) u görmüş geçirmişlerdeniz.

G A Z E L

Bir günüm âsûde geçmez âh-ü efgân etmeden,
Bir gecem bulmaz sabahı gamle idmân etmeden.
Her felâket başvurur bir kerre bâb-ı lûtfuma,
Boş bırakmam kudretimce ben de ihsân etmeden.
Pek düşünmem bir belânın zeyli melhûz olsa da,
Bir belâdan önce tahlîs-i girîbân etmeden.
Olduğuyçün bir misafirden ziyâde hürmetim,
Git demem hangi mûsibet gelse mihman etmeden.
Bir felâket sergisi oldum ki Eşref seyrime,
Geldi bin gam, bin keder bir kerre iğlân etmeden.

K I T ' A L A R

Sebep vardır, vatandan ihtiyârî kimse dûr olmaz,
Bunu herkes bilir, hubb-i vatan gerçi mukaddesdir.
Nola bir hubb-i gurbet hâsıl olsa bil'akis bizde?
Vatanda ehl-i nâmûsun ikâmetgâhı mahbesdir.

★

Böyle bir âdî seyahatten mücerret maksadım,
Bastığım toprakta Osmanlı, Acem, Rus olmasın!
İsterim kim öyle bir hürriyet almış memleket...
Olmayınca âdemin bir cürmü mahpus olmasın!

★

Hamîd'in tâc ü tahtı târümâr olsun, diye millet,
Nasıl elkaldırıp etmez duâ dergâh-ı Mevlâye?
Esîr oldu vatan yaşmaklı bir duhter gibi, gûyâ
Şeh-i âlem saçından tuttu, teslim etti ağdaye!

استمداد

— II —

İSTİMDÂD

Eser
Eşref

KIT'A

Âh-ı mazlûmin eder çıktıkça gökte ittihad,
Korkarım ki arş-ı âlâ sarsılır feryâddan.
Yâ ilâhı kahr-ü tedmir et hükümdârânını,
Zevk alan hangi hükûmet varsa istibdaddan.

★

(23 bendlik bu muhammes, şâir Eşref'in en güzel ve kuvvetli eserlerinden biri olup, Abdülhamid'in Peygambere şikâyetidir.)

Açıkken ehli islâma sebilin yâ Resûl-allah!
Ne hakkı var kapatsın bir dalîlin yâ Resûl-allah!
Adâlette senin yokken adîlin yâ Resûl-allah!
Edüp mahkûmu bir hizbi kalilin yâ Resûl-allah!
Bizi ezdikçe ezmekte vekilin yâ Resûl-allah!

O varken ümmeti merhume kurtulmaz dalâletten
Memâlikte durulmaz oldu envâ'i şekavatten
Usandık hazreti Allah'a biz artık şikâyetten
Çıkarmazsan o mel'unu hilâfetten, vekâletten
Kesilmez arkası bu kaal-u kîlin yâ Resûl-allah!

Ne zevk almaktadır millet duâı şehriyârîden
Nasıl meemulü hayreyler bu emri ıztırârîden
Yakardı sarf ile nahvi biraz çaksa Fenârîden
Cesâret etti kaldırdı ahâdisi Buhârîden
Duyulmaz oldu fermânı celilin yâ Resûl-allah!

O varken milletin böyle gider bu baht-ı menhûsu,
Arattırdı bize icrâyı ahkâm etmede Rus'u
Ne hikmettir bunun bir çok ahâli oldu câsûsu
Birer suretle mahvetti yazık erbâbı nâmûsu
O dur hâmîsi şimdi her rezîlin yâ Resûl-allah!

Nasıl rahat edersin ümmetin feryâd ettikçe,
Gelir aksi sedâ biz senden istimdâd ettikçe,
Karışmazsın o milki, milleti berbâd ettikçe
Mezâlimle o... ne istibdâd ettikçe
Açıktan geçmiyor zikri cemâlin yâ Resûl-allah!

Niçin bilmem ki millet böyle bir .... müsehhardır,
Vücûdu bin belâdan hâsıl olmuş âleti şerdir,
Zamanında memâlik âdeta bir sahn-ı mahşerdir,
Mahâkimde zarar görmekliği elbet mukarrerdir;
Vekilin irtikâbından asîlin yâ Resûl-allah!

Büküldü boynu artık ye's ile her bir müslümânın,
Tutulmaz oldu ahkâmı ahâdis ile kur'anın,
Değildir şüphesiz böyle senin adâb-ı erkânın,
Kazayayı taarruzdan müberrâ olsa da şânın,
Lüzûmu var mıdır böyle vekilin yâ Resûl-allah!

Verilmiştir kararı eskiden icmâı ümmetce,
Bu hünkâra hilâfet gayri câizdir şeriatçe,
Ne derlerse desinler şimdiki Şûrâyı Devletce
Bunun garkolması matluptur deryâda milletce
Gazâsı hatıra geldikçe Nil'in ya Resûl-allah! (*)

(*) : Şâir burada Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiği üzere Fir'avn'ın boğulduğunu telmih ediyor. Fir'avun Nil'de değil, denizde boğuldu. Boğulduğu yer Mısır'a bitişik olduğundan denizin o kısmına şâir mecâzen Nil diyor.

Bilirsin ki bu ..... her oyunda ayni..
Vücûdu bombalarla mahvolunmaz bir güzel maldır,
Çıkarma bahre bir kere kulağından tutup daldır,
Medet senden bunu Allah için sen ortadan kaldır,
Kılıç kullanmada millet hacilin yâ Resûl-allah!

Usandık bıktık artık biz bunun hükmünden illâllah
Denilmez doğrusu milletçe bundan sonra eyvallah
Zamânında bunun Osmanlılıktan eyledik ikrâh
Görürken hûn-i mâsûmini yerde hazreti Allah
Nedir mânası bilmem Selsebilin yâ Resûl-allah!

Ne senden şerm edip zâlim ne Mevlâdan hazer etti,
Otuz yıldır ahâlîyi soyup tiğ'-ü-teber etti,
Utanmaz birtakım bîçâregânı derbeder etti,
Bizi ezdikçe ezdi ahtapottan beş beter etti,
Vücudu kalkmasın mı ol sakîlin yâ Resûl-allah!

Otuz yıldır bu milk-ü milletin âsâyişi muhtel,
Bunun kanlı zamanından hayâ etmez mi müstakbel,
Dikilse nâmına şâyeste ..ane bir heykel,
Zamanında yetişseydi koşardı cümleden evvel
Yakardı altına ateş halîl'in yâ Resûl-allah!

.....

Bu hünkârın vücûdu geldi islâmiyyete meş'ûm
Mezâlim çıktı ayyuka adâletten vatan mahrûm,
İçinden böyle söyler habsolunurken şimdi her mazlûm,
Şerîat çoktan etmiştir bunu idâm ile mahkûm
Kerem kıl esfele gitsin (sefilin) yâ Resûl-allah!

Çıkıp dilden semada çâkederdi âhlar mâhı
Bulup tâciz ederlerdi bugün Allah'ı Vallahi
Halife ettiği-yçün böyle bir mahlûk-u-gümrahî
Yakandan hep tutarlardı senin vallâhi billâhi
Kitâbın olmamış olsa kefilin yâ Resûl-allah!

Otuz yıldır vatanda oldu bir virânenin bûmu,
Tahammül kalmadı bizde uçur bu bûm-u meş'umu,
Bitirdi ermeniyi kırdı islâmı ezip rumu,
Defolsa gitse kurtulurduk çünki hortumu,
Uzanmakta zaman geçtikçe filin, yâ Resul-allah!

Yazık kim kalmamış kan ümmetin pîr-ü civânında,
Açılmaz bir kilit var hepsinin sanki dehânında,
Muhabbet kalmamıştır devlet-i millet miyânında
Bozuldu her tarafta emn-ü âsâyiş zamânında
Hesâbı yok bıçaklanmış âlilin, yâ Resûl-allah!

Eder senden bu millet şöyle istimdâd-ü istirham,
Vekilinse eğer böyle vekili etme istihdam,
Nasıl olmaz o zâlim her zaman şâyeste-i düşnâm
Selâmlıkta namaz kılmaz otuz bin leşker-i islâm,
Sebep evhâmıdır bir ...silin, yâ Resûl-allah.

Seninçün gerçi hâcet yoksa da malûmu ilâma,
Velâkin zaptolunmaz oldu artık eşhebi hâme
Lehinde bin yalan yazdırsa da rüşvetle İkdâm'a
Halîfe böyle mi olmak gerektir ehli islâma,
Olur mu hükmü câiz bir zelilin, yâ Resûl-allah!

...altında kalsa çok değildir böyle hünkârın,
Zamanında duyulmaz oldu nâm'ü şânı ahrârın,
Değildir bence mümkün hepsini serdetmek esrârın,
Beyân etmek için ahvâlini böyle hükümdârın,
Lüzûmu yok mu dur bahri tavilin, yâ Resûl-allah!

Nasıl bilmem ki etsek hâkipaye arzı-keyfiyet,
Bugün milletce her yerde yasaktır yâd-ı hürriyet.
Tükendi ümmetin artık, kesilmek üzre zürriyet,
Akar her yerde kandan seyller, rahmeyle kim millet
Yuvarlanmakta üstünde o seylin yâ Resûl-allah!

Bizi duydukça tir tir titretir ol zâlimin marşı
Niçin bilmem ki hâlâ yıkmamakta âhımız arşı,
Sokaklar kan dolar mesdûd olur üç günde bir çarşı,
Hilâfet iddiâsında olan bir zâlime karşı
Muaccizlikse de oldum dâhîlin, yâ Resûl-allah!

★

Kitabın arka kapağında şu kıt'a vardır:

KIT'A

Pâdişâhım hocasın milletine hakkıyle,
Öğredirsin nice esrârı kitapsız fensiz.
Biz anarşist ile bombun, maşin enfernalinin,
Ne demek olduğunu öğrenemezdik sensiz!

Kahire : 1906

KİTÂBE

Şâir **Eşref**'in 1902 yılında yazdığı bazı kitâbelerde, pâdişâh Abdülhamid'i göklere çıkarcığı görülmektedir :

Şehinşâh-ı muazzam hazret-i Abdülhamid hânı,
Yaratmıştır cihanda hayr-ı mahsun olmak için hallâk.
Zamanında yapıldı ol kadar âsâr-ı umrân kim,
Yazılsa bir büyük defter olur fihristi bin yaprak,
Olunca yirmi beş sâl cülûsu ol şehinşâh'ın,
Edildi cümle-i âsâr-ı umrâna bu da ilhak.
Mukaddes bir günü ettirdiğiyçün halka der hâtır,
Vücûduyle bu havuzun iftihâr etsin bütün sancak.
Sudan zannetme EŞREF, geldi bal, tatlandı tarihi :
Bu fıskıye yapıldı kışla meydanında pek parlak.

1318 (1902)

شاه و پادشاه

— III —

ŞÂH VE PÂDİŞAH

Eser

Eşref

BEYT

Okurken pek kusûra bakma, zât-ı muhterem mûtad,
Eder sehv-i mürettibden bu (Şâh-ü Pâdişâh) feryâd!
(Her hakkı mahfuzdur)

Mısır
Matbaa-i İçtihad
15 Kânunuevvel 1906

Eşref **«Şâh ve Pâdişâh»** kitabının bendeki nüshasının kabı içine el yazısıyle şu kıt'ayı yazmıştır:

Zuhûr ettiyse medhiyem müessir zehr-i hicvimden,
Değil bende kabahat, bendeki baht-ı siyâhındır.
Fütur etmem, asây-i sabra ettim ittikâ EŞREF,
Cihandan ŞÂH gitti, şimdi növbet PÂDİŞAH'ındır.

★

ŞÂH VE PÂDİŞAH

Muhyi-i Devlet-i Âliyye'-i İyrâniyye Ağla Hazret-i
Muzafferüddin Şâh
Yahud
Abdülhamîde son bir ders-i intibâh

KASIYDE

Nasıl medheylemez insan Cenâb-ı Şâh-ı İyrânı.
Umûmen nâil-i hürriyet oldu zîr-i destânı.

Anınçün bir hilâfet arzederdim üste memnûnen,
Değişse Şâh ile İyrâniyân Abdülhamîd Hânı.

Telâşa düşmesin Türkler, sakın bu ahz ü iytâdan,
Değişmezler mükerrem bir melekle öyle Şeytânı.

Büyüktür kadri insâniyyeten ol Şâh-ı zîşânın,
Vücûdu oldu çünkü milkinin esbâb-ı umrânı.

★

Bizimki ehl-i hayrın yaptığı kanûnu nehyetti,
Vücûdu oldu milk ü milletin bâdî'-i husrânı.

Bizimki kanlı bayram etti her rûz-i dil-efrûzu,
Şehîden bir-buçuk milyon Müslüman oldu kurbânı.

Hafiyye olmıyanlarca belâdan kurtuluş yoktur,
Denizde boğdurur, yâ habseder erbâb-ı vicdânı.

Yetişmezmiş gibi bilvâsıta zulm ü teaddîsi,
Ahîren üçyüz on bin Ermeniye attı tırpânı.

Geçenlerde Bedirhân Zâdelerden kızdı bir ferde,
Bigayrı-hak perîşân etti yüzlerce Bedirhânı.

Cihanda kendisinden başka yokken âmir-i mücbir,
Nasıl nefsiyle hem-kudret tutar merdânı Kürdânı.

İrâdeyle çıkar bir zevce bir zevcin nikâhından,
Madam (Jan)ı görürsün bir gün olmuştur Madam (Yânl).

Madam (Nâfiz) beş-on gün sonra olmuştur Madam (Râmiz),
Boşanmış bâirâde (Zeyd)e varmıştır Madam (Kâni).

Boşattırdı karıyı bâzı beyden bâzı pâşâdan,
Trampa etti bir yâver (Melek) hanımla (Kezbânı).

Geçen Zilhicce de verdi (Muharrem) bey de bir jurnal,
(Receb) beyden boşattırdı (Rabîa bint-i Şâbânı).

Madam (Nâtık) boşandı bâirâde aldı bir dilsiz,
O dilsizde gömüldü birtakım esrâr-ı Hâkanî.

Beşiktaşta dili ol bîzebânın kestirilmişti,
(Gani) beydi kesen me'mur-i mahsûs-ı cihânbânî.

Güzelse zevcesi sürgün olur bir gün anın zevci,
Karıyı zabteder sonra (Fehim) paşanın ağvânı.

Neler var böyle ammâ hâme yazmaktan hayâ eyler,
Anınçün kale almak istemem hiç Ermenistânı.

Bugün dest-i Hümâyûna gelip bir tek sinek konsa,
Kırar evvel be-evvel bal veren nâzende hayvânı.

Yarın enf-i Hümâyûna kazârâ bir eşek tepse,
Bu da hayvan diye itlâf eder birçok küheylânı.

Isırsa bir budundan bir köpek mağfüv olup sonra,
Maiyyette olur en gözde bir kelb-i cihânbânî.

Beyoğlunda çıkub da bir şakıy katl-i nüfûs etse,
Tutulmazsa nihâyet, hiç utanmaz affeder ânı.

Olur bir zâbıta me'mûru sonra, baksan ol cânî,
Bu sûretle bizimki gözletir zûmunca ihvânı.

Bu böyle olduğu halde dönüp de sonra mektebde,
Baruttan bahsederlerse sürer Beyruta sıbyânı.

Yarış etmek için tersânede bir tek kayık yoktur,
Yetişmişken alaylı birtakım bahriyye erkânı.

Boy ölçüşmek diler bâzan olur ki, İngilizlerle,
Değil insanları, bu güldürür ormanda tavşânı.

Sebebsiz bâzı asker sevkeder serhadd-i İyrâna,
Ahâlide karıştırmak için (Cizvitçe) ezhânı.

(Mikado) Müslüman olsaydı caydırmak husûsunda,
O saat gönderirdi (Tokyo) ya Midhatle Turhânı.

Değildir Müslümanlık mes'ele havf-i hilâfettir,
İmâm-ı evvel eyler yoksa zâlim İbn-i Süfyânı.

Zamân-ı Pâdışâhî sanki bir asr-ı garâibdir,
Şaşırtır yaptığı işler yazı yazmaktan insânı.

Sürerlerken edildi bir sıfat isnâdı istîzân,
Dedi, olsun mühendis, kahveci Bitlisli Dikrânı.

Sürerlerken yine Bağdada Erzincanlı bir hammal,
Zuhûr etti, bu doktordur, diye bir emr-i Sultânî.

Yazıp jurnalcılar üç zâta bir cürm etseler isnâd,
(Halil) i affedüp sürgün eder (Ahmet)le (Osman)ı.

.....

(Rados) dan afvolunmuş sonra boylar yine (Fîzân) ı.

Kimin bir kerre ismi mimlenirse gayrı kurtulmaz,
Sürerler posta posta gâh berri, gâh Ummânı.

Dışarda şöyle dursun, akd-i cem'iyyet ehâlîce,
Perîşân eyledi meyhânelerde bezm-i rindânı.

Cemâatsiz cevâmi âşiyân-ı ankebûd oldu,
Namazdan kaldırıp nefyeyledi birçok müselmânı.

İçince sâye'-i lutf-ı Hümâyûnunda bir kahve,
Cemâlullâhı seyretti Cemâlüddîn-i Efganî.

Çoğaldıkça mezâlim Şamlı İzzet olmuyor kâfî.
Ederdi sadr-ı ağzam bulmuş olsa şimdi Hâmânı.

Bunun yaptıkları tasvîr olunmaz abd-i âcizce,
Değil ben, seyyiâtı lâl ederdi belki (Vâhsânı).

Kalır yanında ehven zulmunun hükm-i (Karakuşî).
Bakanlar cem'-i azdâdın olur bakdıkça hayrânı.

Hulâsa ders-I timar-hane-I zulmünde mantık yok,
Yapar Fetvâ Emîni görmüş olsa şimdi (Mervânı).

★

Mezâlimle ehâlî zîr ü bâlâdan soyulmakta,
Silen bir kimse yoktur dîdeden eşk-i yetîmânı.

Kırıldıkça kırıldı, kaidı ancak altı milyon Türk,
Acırdı görse (Çıplak Mustafa) bu kavm-i uryânı.

Ne gömlek var, ne don, soydu, ehâlî kaldı çırçıplak,
Şehîd olmak için bîçâreler bekler zemistânı.

Ne derlerse desinler bilmiyenler, haklıdır haklı,
Bize karşı (Japon) zanneyliyen şu (Bulgaristânı).

Behâyimde değil, millette insanlardır bahsim,
Hisâba katmam öyle birtakım tafra-fürûşânı.

Teaddiyyâta karşı böyle sütsüz zannolunmazken,
Niçin bilmem otuz yıldır kabarmaz Türkün ayrânı.

Tiyatro perdesi vâri hemen açdı kapattırdı,
Gece sağdan-geri arşetti meb'ûsânı, ağyânı.

Değersiz bir hediyye olsa da evvel verip sonra,
Dönüp almak elinden, bîhuzûr etmez mi insânı.

Husûsiyle Alinin verdiği şey'i Veli kapsa, ,
Sıkılmaz mı külâhı kaptıran bir kimsenin cânı.

Bizimki biz uyurken çaldı Kanûn-i Esâsiyi,
Sabaha karşı rûyâmızda gördük sanki cânânı.

Çıkan gölgesinden, korkusundan şimdi mehtâba,
Umûmun andırır vaz'iyyeti şâm-ı garîbânı.

Haberleşmek yasak, dâhildeki ehl ü ıyâlinle,
Basılmışsa dışarda yaktırır Vallahi Kur'ânı.

Ehâlînin içerden çıkması şiddetle memnûdur,
Bırakmaz Mısra gitmek üzre âdî bir bezirgânı.

Bu memnûiyyetin zuğmunca esbâb-ı siyâsîsi,
Sunûf-ı seyyât-ı dâhilînin havf-i iylânı.

O rütbe uğramış kim beyni istîlây-ı evhâma,
Huzûrunda kaşınsa öldürür mahdûmu (Burhân) ı.

Haberdâr olmalı ahvâl-i âlemden ehâlîmiz.
Manastırlarda hattâ istemem merdüm-girîzânı.

★

Gezip dünyâyı gördü, anladı ol şâh-ı dâniş-mend,
Otuz yıldır bizimki görmedi hâlâ Emirgânı.

Talebkâr olmadan millet, o ihsân etti hürriyyet,
Anınçün adlile âfâkı tutdu şöhret ü şânı.

Çıkardı hârice İblîs-i istibdâdı milkinden,
Bu himmet şâh-ı vâlâca büyük ilhâm-ı Rabbânî.

Büyüklük bir hükümdâra göre böyle olur işte,
Deyip fahr ü mübâhât eylesin ukbâde (Kâanî).

Usûl-i meşveret olmazsa bir devlet beka bulmaz,
Ser-i kâre geçenler olsa da (Bismark) ın akrânı.

«Terekkıyyât-ı milkin rûhu serbestî'-i matbûât»,
Demiştir en büyük milletlerin erbâb-ı irfânı.

O da ehl-i kemâlden olduğiçün şâh-ı zîşânın,
Hemen tatbîkına etdi teallûk emr ü fermânı.

Misâl-i imtisâl oldu hükümdârân-ı Islâma,
(Büyük Şâh-ı Muzaffer) likle meşhûr oldu unvânı.

Yazardım nâmını altun kalemle Arş-i Ağlâye,
Eğer pervâza olsa kudretim bâ-izn-i Yezdânî.

Vücûdu ehl-i İslâma medâr-ı iftihar oldu,
Ki şâd ü hurrem etdi rûh-i pâk-i Şâh-ı merdânı.

Yazıp çizmek bilen mektebli Türkler şimdi Bağdâdî,
Hamiyyet-mend olan askerler olmuştur Ezirgânî.

Mevâlîden sürülmüş (Kuds) e öyle mollalar var kim,
Papazlarla karambol eylemekde dîni, iymânı.

Bu tebdîl-i mekânın ardı gelmez böyle saymakla,
Değişmiştir hulâsa her mahallin eski sükkânı.

Uzun müddet ne hâcet ilm ü fen tahsîl mektebde,
Sürülmekçün vatandan bellemek kâfi gülistanı.

Yazıp çizmek bilenler ekseriyyetle temizlendi,
Rakamdan anlıyanlar bâdemâ seyreylesün (Vân) ı.

Hükûmetce mühimdir galiba tâtil-i Zikrüllah,
Sürerler şeyhi evvel tekyeden sonra mürîdânı.

Bihakkın İsm-i Ağzam, başka tahkıykate hâcet yok,
Eder bir tek hafiyye jurnalı insanı (Havrânî).

Asâ elde ehâlî'-i memâlik cümleten seyyah,
Ederler âtiyen hicret için gûyâ bu idmânı.

Nasıl hasbel hilâfe hicret ettirmez ehâlîyi,
Bu sünnetle mükellef zannederken her Müsülmânı.

(Tunus) mısrâ-ı sânî oldu (Mısr) a Garp üsûlünce,
Fransız, İngiliz birleşti, taksîm etti urbânı.

(Girit) ağdan çıkıp bir duhter-i bahriyye dönmüştür,
Ki Balkandan kaçıp da olmak ister şimdi Yûnânî.

Katırken, satdı (Kıbrıs) halkını eşşek behâsiyle,
Karınca lânesinden farkı yoktur sandı (Sûdân) ı.

Otuz yıldır unutduk (Bosna) yı sâir gidenlerle,
Alışdı bekliyor millet yeni bir devr-i hicrânı.

Muhâcir olmadan İyrâna hicret eylesem ben de,
Gidüp Şîrâza gûş etsem sadâ-yı andelîbânı.

Hatardan devleti kurtardı, etti milleti mes'ûd,
Vatanca derd-i taksîmin bulundu işte dermânı.

Bedîhîdir usûl-i meşveretde menfaat, zîrâ,
Taarruz az olur, çok olsa bir milkin nigehbânı.

Müyesser oldu İyrânîlere te'mîn-i istikbâl,
İlâ yevmül kıyâme hıfzederler hükm-i Kur'ânı.

★

Çıkıp (Şehnâme) yazsa bizde bir (Firdevsi-î Tûsî),
Şaşardı yıpranmış gördükce zeyl-i Âl-i Osmânı.

Görenler hastahâne zannederler Bâb-ı Âlî'yi,
Dalıp bir hâbe, çekmiş başlarına hepsi yorgânı.

Bilinmez kim, bu da matlûb-i Âlî olduğundan mı?
Devâirde bozuk her hey'etin âdâb ü erkânı.

Koyulmuş cem'-i emvâle Müşîrânı, Vezîrânı,
Görünce nefret eyler milletin hâl-âşinâyânı.

Merâtip ehlini Abdülhamîdin etseler tasnif,
Öküz (Bâlâ), katır (Ülâ), eşektir (Mîrimîrân) ı.

Bulunsa içlerinde çok mu sehven bir iki insan,
Demiştir: «Hükm-i kül, ekser içindir.» (Molla Gûrânî).

Otuz yıldır ilerler Avrupa sür'at katâriyle,
Mezâlimden yazık, Türkiyyenin hâl-i perîşânı.

Mukaddes birtakım kıymetli kıymetli emânetler,
Satıldı oldu hıfz, zulm ü istibdâdın esmânı.

Ehâlî memleketlerce becâyiş oldu menfiyyen,
Görenler Arnavutluk zanneder şimdi Lazistânı.

Sürüldü oldu İstanbullular Kastamonu halkı,
Bugün İzmirlilerce oldu Bitlis belde'-i sânî.

Tarabzon zanneder Şâmı görünce şimdi bir insan,
Çırılçıplak sürülmüş birtakım fındıkçı külhânî.

Esâsen maksadım İyrâna istîzân-ı hicrettir,
Gönül seyretmek ister Isfahanı bir de Tahrânı.

Kabûl eyler mi bilmem ki, cenâb-ı vâlâ câh,
Vatan hasret-keşi bir ben gibi bîvâye mihmânı.

Mey-i hürriyyete gösterdiğin meyl-i muhabbetle,
Bırakdın hep geri, dünyâdaki âlî-cenâbânı.

Umûmen ehl-i İslâmın ümîdi sende kalmıştır,
Bu asrın varsa sensin Hazret-i Sultan Süleymânı.

Benim (Hâfız) ile (Sâdi) ye borcum var birer (Yâsin),
Ödettir borcu, boynumda bırakma ey keremkânı.

Sen o şâh-ı muazzamsın ki nâmın yâde geldikçe,
Kulûb-i ehl-i İslâma gelir bir zevk-ı rûhânî.

Değil İyrâniyân eltâfına dilbeste olmuştur,
Öperler ellerinden rub'-i meskûnun Müsülmânı.

Alışmış bir hükümdâra kolay mı terk-i istibdâd,
Sana etdi Cenab-ı Kibriyâ bu lutf u ihsânı.

(Mikado) varsa da aksâ-yi Şarkda hüccetül ahrâr,
Anın şanı değildir böyle meşrûtiyyet iylânı.

Cenâbın mâddeten, mânen sezâvâr oldu tebrîke,
Bu devlet bes ki hoşnûd eyledin şâh-ı şehîdânı.

★

Ya alsun da elinden milki versin ehl-i insâfa,
Ya ıslâh eylesün Hak bâdemâ Abdülhamîd-i Hânı.

Görürse böyle derdi şimdi şâir Hazret-i (Nef'î),
Binâullâhı hedmetmek revâ mı böyle bir cânî.

Gören bir kanlı pençe zanneder tugrâ-yı garrâyı,
O pençe yıkdı pek çok hân-mân-ı derd-mendânı.

Yapışmış muttasıl çarhı çevirmekte Kızıl Sultan,
Sanır bir (giyyotin) şimdi görenler taht-ı sultânı.

Tarafdârân-ı ıslâhattan Ahmed Celâlüddin,
Ki dâim hüsn-i hâli bîhuzûr eylerdi hâkanı.

Dirilsem şimdi çıksam rû-yl dünyâya kefen-ber-dûş,
O da gelse benimle askerin olsa kumandanı.

Alup fetvâsını evvel emirde (Hoca Kadrî) den.
Ehâlîye ederdik vech-i âtî üzre iylânı:

Yakın sâlnâmede mevcûd olan eşhâsı petrolle,
Delip geçsin dumanlar dalga-dalga Arş-i Rahmânı.

Benim ol dârib-i bâb-ı azâb-ı sicn-i istibdâd,
Sağolsam hâk ile yeksân ederdim cümle zindânı.

Suûd etsin kıvılcımlar saçup devrî semâvâta,
Dibinden Yıldız ister böyle bir dehşetli volkanı.

Yarılsın gökyüzü ensün yere bir bahr-i bîpâyan,
Temâşâ etsün âlem Yıldızın üstünde Tûfânı.

Bu esnâda sarâyından çıkıp (eynel mefer) derken,
Elimde pâdışâhın çâk-çâk olsun girîbânı.

O vaz'iyyet de yapsun resmimi ressâm (Gâlip) bey,
Ki olsun seyredüp rûh-i (Rafâil) âferin-hânı.

Koşup mazlûumlar el çırparak gelsün temâşâya,
Tekerlensün o hây hûuydan ürkünce hayvânı.

⁂

Yeter ey hâme tatvîl-i mekâle hiç de hâcet yok,
Duâya başla sen terket silâhşûrâne meydânı.

Değildir söz zamânı şimdi fa'âliyyet isterler,
Uzatma dinlemezler böyle eski tarz dîvânı.

Kıyâmet kopsa da İyrânı vîrân eyleme Yâreb!
Ehâlînin tekessür eylesün umrânı, sâmânı.

Derûûn-i memlekette nef'i kalsun imtiyâzâtın,
Gelüp gasbetmesinler ecnebî sermâyedârânı.

Muzaffer eyle her yerde livâ'-i şiyr ü horşîdi,
Bulundurdukça dünyâda İlâhî şems-i tâbânı.

O şâh-ı âdile oldukça pîrev hüsn-i niyyette,
Umûmen mazhar-ı tevfik ola hûşân-ı zîşânı..

Kolaylıkla olur her bir ümûrunda (muzaffer), şâh,
Duâ bilmezken Eşref, çünkü oldu bir duâ-hânı.

Niyâzı şöyledir ki, bâb-ı dergâh-ı İlâhîden,
Nedîm-i hâsı dâim sıhhat olsun, neş'e derbânı.

Duâsı böyle kim Hazret-i Şah-ı dil-âgâhın,
Teâlî eylesun gittikce Meb'ûsânı, Ağyânı.

Mısırda kıt'a'-i âtiyyeyi vird-i zebân etdi,
Duâ bilmez demişsem de bilirmiş işte burhânı.

KIT'A

Nasıl tâyin-i müddet eylerim tahdîd-i maksatla,
İlâhî sence varken her muhâlin vech-i imkânı.
Vefât-ı kabızül ervâahdan sonra uzun müddet,
Bu âlemde gönül sağ görmek ister şâh-ı İyrânı.

— IV —

D E C C Â L
(İkinci kitap)

Eser : **Eşref**
Mısır : 1907

K I T ' A L A R

Hurûfatı müsâvi gerçi cellâd ile Deccâl'in
Mezâlimde fakat bilmem ki artık hanginiz ehven.
N'ola fahreylesek Deccâl'e davây-i tefevvukla,
Harâb ettin bu mülkü Pâdişâhım ondan evvel sen!.

★

Ahiren Pâdişâhım zulmü halt ettin rezâletle,
Kaçarken esdikay-ı bendegânın böyle bak kal sen.
O mâbeyn-i hümâyunun kala beynin gibi hâli
Firar etsin de zevcâtın yakında dal.....kal sen!.

★

Nasıl mağrur olursun servetinle ey mürüvvetsiz,
Hayât-ı kâinatın zehrini bir aç kalandan sor.
Olunca pek kolaydır halka ihsan eylemek amma,
Ne hale geldi bir kere o ihsanı alandan sor..

★

T A S V İ R - İ A H V Â L

Ağarmış saçların bir dağ başında kara dönmüştür,
O dağın dâmeninde gözlerim enhâra dönmüştür,
Bütün mûy-i siyâhım bembeyaz ezhâra dönmüştür,
Tenimde cevher-i can bir çekilmez bâra dönmüştür.

Cihâna geldiğim günden beri pek çok cefâ gördüm,
Ezildim bâr-ı gam altında, bin türlü ezâ gördüm,
Değil bîgânelerden, âşinâlardan belâ gördüm,
Vücûdum âlem-i sıhhatte bir bîmâra dönmüştür.

.....

Sen ister boynuna ip tak, diler cevherli kordon tak,
Bu dünyâdan nasîbin en nihâyet bir avuç toprak,
Bekaası var mı dehrin dîde-i im'ân ile bir bak,
Nice ma'mûre-i âlem harabezâre dönmüştür.

Ne olmuş olsa âdem kalmamıştır zevki dünyânın,
Hele me'mûr olursa râhatı olmaz bir insânın,
Hükûmetlerde feryâdı çekilmez lâle gîrânın,
Felek Haccâc-ı Zâlim'den daha gaddâra dönmüştür.

Duyan yok, söyleme başında bin türlü belâ olsa,
Emin olma sakın bir şahsa hattâ evliyâ olsa,
Sokar akreb gibi fırsat bulunca akrabâ olsa,
Bütün ebnâ-yı âdem bir zehirli mâra dönmüştür.

Görüp de sûretâ bir zâhidi zannetme bîçâre,
Açar isterse tîg-i cevr ile sînende bin yare,
Verir evvel nasîhat, sonra âdemden alır pâre,
Büyük gümrükte vâiz sanki bir simsâra dönmüştür.

Büyüklerce cihanda âciz aldatmak dirâyettir,
Yalan söz söylemek onlarca gûyâ bir zarâfettir,
Küçüklerden sudûr etse fakat bunlar cinâyettir,
Büyüklük, seyyiâtı setr için astara dönmüştür.

.....

Kuşatmış mülk-i islâmı serâpa düşmen-i devlet,
Küsûfa uğramış hurşîde dönmüş âdetâ millet,
Mezâlim kaplamış etrafını, fânûs-i hürriyet
Zalâm-ı leyl içinde parlıyan envâra dönmüştür.

.....

Cihanda var mıdır bizler kadar bilmem garez-mu'tâd?
Görürsek kimde âsâr-ı liyâkat eyleriz berbâd,
Edilmez mi teessüf? bizdeki erbâb-ı isti'dâd,
Habste uykudan mahrûm olan bîdâra dönmüştür.

Olur mu câzibe, seyr eyle, her mahbûb-i gül-femde?
Kemâl olmaz mekâtibden yetişmiş her bir âdemde,
Şehâdetnâmeli câhil mi istersin bu âlemde?
Maârif şimdi bizde meyvasız eşcâra dönmüştür.

Cehâet âdemi mahrûm eder her bir saâdetten,
Cehâlettir cihanda var ise eşna' esâretten,
Uzağa gitme, Eşref, bu yakınlarda cehâletten
Koca bir milletin ikbâli bak idbâra dönmüştür.

★

G İ B İ D İ R

Zulm-i sultâna sükût etmemek isyan gibidir,
Cop yiyip «Of!» dememek ni'mete şükran gibidir.

Etmeli hapse girip nefye giderken de duâ,
Çünkü sultâna dua bâis-i gufran gibidir.

Hep duâ eyleyelim: «Rabbim akıllar versin!»
Yılda yüz bin kişi bir vehmine kurban gibidir.

Etsek insâf ile âyîne-i târîhe nazar:
Geçmişin hangi meşâhîri Hamid Han gibidir?

Dâima zabt-ı memâlikti Timurleng'in işi,
Bu verir istiyene sâhib i ihsan gibidir.

Devr-i Haccâc'ı da, Cengîz'i de az çok tanırız,
Bunların hangisi, âyâ! şeh-i devran gibidir?

Pek zekîdir, bu güzel işleri hep kendi yapar,
Diplomatlar da bunun aklına hayran gibidir,
.....
Vükelâyı sıraya çeksem eğer, zâhir olur:
Kimisi hırsız ve uğursuz, kimi nâdân gibidir.
.....
İşte ezcümle sadâretteki Rif'at Paşa
Bir manastırda olan a'zam-ı rühban gibidir.

Sâyesinde nice erbâb-ı denâet geçinir,
Şufle-perverlik o zâtâ şeref ü şan gibidir.

Düşmen-i ehl-i hayâ, hâmi-i erbâb-ı şekaa,
Mûcid-i derd-ü belâ, vâris-i Şeytan gibidir.

.....

Hele ol nâzır-ı bahriyye Hasan Paşanın
Devlet ü millet için varlığı tûfan gibidir.

Elde tesbîh-i riyâ, dilde beyân-ı tezvîr,
«Meclis-i hâs» ta bâzîçe i Şeytan gibidir.

Nice yıldan beri tersâneyi berbâd etti,
Zırhlının her birisi bir ölü kaplan gibidir.

Yediği bokları tathîr edemez Bahr-i muhît,
Seyyiâtı karada bir koca umman gibidir.

.....

Bu kadar sözle mesâvîsî edilmez ta'rif,
Onun hakkında kitap yazması âsan gibidir.

★

.....

Dahiliyye işinin nâzır-ı müstesnâsı,
Ya'ni Memdûh-i zaman sâhib-ı irfân gibidir.

.....

Her işin ârifidir, bilmediği varsa eğer
Zevk-i nâmus ü hamiyyet ile vicdan gibidir.

.....

Eli bayraklısıdır ehl-i şekaanın el-hak,
Sanma kim tatlı dili derdlere derman gibidir.

★

.....

Pek zekîdir hele Tophâne müşîri Paşa,
Sanma icâdı onun top ile çevgân gibidir.

Genc-i tophane silâhlarla lebâleb doldu:
Ermeni'lerden alındı çoğu, talan gibidir.

Fahr edilmez mi ki, Tophanedeki mevcûdât
Çakı, eczâlı tabanca, kama, kalkan gibidir.

Seyr eden bunları Çin eslihası zanneyler,
Bâ'zısı eski teber, bâ'zısı tırpan gibidir.

Topçuluktur bu gidişle işimiz âlemde,
Çünki her dâire bir vâdi-i husran gibidir.

★

Zühtü Paşa ki maârifte bugün nâzırdır,
Cümle düşvâr olan işler ana âsân gibidir.

Bu ne kudret ki Elifbâ'yı okur ezberden,
Tûtinâme onun indinde Gülistan gibidir.

.....

O da maliyyede vaktiyle çevirdi halezon,
Para, indinde anın dîn ile îman gibidir.

★

«Hâriciyye düzelip mazhar-ı tevfîk oldu»
Diyen âdemlere «âkıl» deme bühtan gibidir.

.....

Öyle bilgiç ki, Tesalya'yı sanır Afrika'da,
Zanneder kim Atina merkez-i Afgan gibidir.

Olduğiyçün bu dahi bî-haber-i ehl-i vukuf,
Âh! bîçâre vatan külbe-i ahzan gibidir.

K I T ' A

İlâhi yok nazîrin, yok nazirin, yok nazirin!
Ne vardır müsteşarın, ne müşirin ne vezirin.
Gidenler kalmasın ukbada Allâhım cezâsız
Yeter hâinlere dünyada bu abdihâkirin..

G A Z E L

Şâhid-i hürriyetin çoktan vatan meftûnudur,
Mâni-i vuslat olan ammâ sarây-ı dûnudur.
Rû-yi mir'ât-ı felekde her şafak meşhûd olan,
Yerdeki birçok şehîdin gökde aks-i hûnudur.
Şâh-ı âlem besteler şarkı yapar hep sûz-nâk
Kıt'alar kanûn-i istibdâdının merhûnudur.
Sâkıt oldu her nizâmın hükmü mazlûmiyn için,
Ortada hükmeyliyen şimdi cezâ kanûnudur.
Eşrefâ, hürriyyet uğrunda fedâ olsa nola,
Zulmü sultânın, yutulmaz bir belâ mağcûnudur.

★

Serasker Ali Saip Paşa için :

K I T ' A

Bir asker dünkü seraskere gitmiş, demiş gördüm;
Gözümle zevcemi tatlika ruhsat ver tenâdır bu.
Cevâben şöyle ferman eylemiş kim rey-i sâiple :
Burakma, bizde de vâki olan bir mâceradır bu.

K I T ' A

Getirme yâde nâmusu refâhı-hal lâzımsa
Hamiyyetten uzak dur noktaî-ikbâl lâzımsa
Cebîn ol, feyzalırsın şöylekim hatta karından kork
Serasker işte meydanda eğer emsâl lâzımsa!..

B E Y İ T

Sadrazamda olaydı bendeki bahtı siyah
Bir köye muhtarı sâni eylemezdi Pâdişâh

K I T ' A

Değişdir meclis-i hassı, buyur erbâbını tâyin,
Nolur ey pâdişâhım, halka karşı bir nümâyiş et.
Bütün bir hey'etin var ise tebdilindeki mahzur,
Haham-başıyı olsun Şeyhül-İslâmla becâyiş et!

KIT'ALAR

Devâirde kör olsun yan bakanlar millete Eşref,
Diye elkaldırıp etsem duâ dergâh-ı Mevlâya.
Zuhur eylerdi her merkezde birçok kör husûsiyle,
Dönerdi Bâb-ı-Âlî mecma'-i mahsûs-i ağmâya!

★

Tımarhanede çıkan koleraya şüpheli hastalık denildiğini işitince söylediği kıt'a:

İsmi malûm olmıyan bir hastalık etti zuhur,
Serseridir yatırıp kaldırmasından korkulur..
Olsa da bu hastalık beynel etibbâ şüpheli
Çıktı tımarhâneden saldırmasından korkulur.

★

O aralık Eşref'i memuriyetle İstanbul'dan çıkarıyordardı. Dahiliye Nâzırına hitâben söylediği kıt'a:

Deme sürdüm çıkardım Eşref'i Dârülhilâfetten
Benim tevfiki-hakla gittiğim kendi sebîlimdir..
Melekler şâhidimdir desti-kudret eyledi tescil
Bu yerden ben gidersem hazreti mikrop vekilimdir.

★

Ne çâreki mikrop zırzopluk edip vazifesini hüsnü ifa etmediğinden bu kıt'a ile azledildi:

Müsâvata riâyet etmedin hâinsin ey mikrop,
Halâs oldu ekâbir sen gibi bir derdi mühlikten..
Gezip virânelerde bir takım çıplakla uğraştın,
Vekâletten seni azleyledim defol memâlikten!..

★

Etmeden tahkîk hiç söz söylemem bir şahs için,
Eski bir darb-ı meseldir gerçi orman taşlamak;
Hicvedersem hâlini zâhid, günâh ettin, deme!
Dîn i İslâmda sevabdır çünkü Şeytan taşlamak.

Düşme dâvâya uyuş, aslâ güvenme hakkına,
Şimdiki hâkimlerin ızhâr-ı hak menfûrudur!
Eyleme hükkâmdan hükkâma arz-ı iştikâ,
Bu meseldir: İt itin her yerde mîrâhurudur!

★

Nâzır-ı zabtiyye ..... Beyefendi dün gece
Hürmüz'ün kerhânesinde bir güzel zevkeylemiş.
Şöyleki, niğmet-tesadüf o gece âguşuna
Zevcesi Hânımefendiyi kader sevkeylemiş.

★

Vükelâ Meclisinde kavga ve sövüşme olduğunu işitince:

Vükelâdan bulunup ey sövüşen maskaralar,
Bırakın âleme karşı şu çocuk âdetini..
Bir daha böyle sövüp saymanızı duydum mu
Alimallah ...rim cümlenizin avretini.

★

Bitlis valisi Ârif Paşanın, kızının evlenme zamanı gelip geçmiş olduğu cihetle, kızına bir koca bulmak için İstanbul'a gitmek istediği halde, Dâhiliye nezâretinin ruhsat vermemesi üzerine söylediğim kıt'a:

«Zevcsiz kaldı kerimem» diye havfetme sakın,
Ne de olsa alacak var, paralı çıkdı adın.
İhtiyac talib-i meşrû ise bilmem amma,
Üsküdar halkı umûmiyyet ile dâmâdın sensin..

★

Toprak altında da olsam bulurum,
Erişir burnuna birkaç tekmem.
Can verip kurtulurum zannetme,
Şeytan el çekse de ben el çekmem!

Sadrâzam **Rifat** Paşa'nın oğlu Câvid'in köprüde bir Arnavut tarafından öldürülüp cenâzesinin mescide getirildiğini işitince söylediğim kıt'a :

Nice âcizleri gâfil bulup kendi tokatlarken,
Yazık kurşunla merhumun vefâtı pek garip oldu.
Müyesser olmamışken câmiye girmek hayatında,
Vefat ettikte Câvid'e bakın mescid nasîp oldu.

★

Bitlis vâlisi kısa boylu Mehmet Paşa için :

Geldi Beylerbeyine növbeti hicviyâtım,
Bâdemâ ben vüzerâya dil uzatmam aslâ..
İkisi boyda müsavidir inanmaz iseniz,
Ölçünüz işte ..kim işte Mehmet Paşa.
Şu kadar farkları vardır ki olunsa nisbet :
Harekâtü sekenatça o ..kimden budala!

K I T ' A

Sen komisyonda bir azâsın köpek çok havlama,
Bir ....ğı kıllı belki çanına ot tıkar.
Şol kadar azâya mâliktir ki bu abd-i hakîr,
Bir tekinden sen gibi dünyaya bin âzâ çıkar!.

G A Z E L

Kahve kahve devreden tembellerin sultânıyız,
Her gece meyhânelerde zurnâ-i hâkaniyiz.
Âcizâne bekleriz her bir işi Allah'tan,
Hanikahi âlemin bir derbeder mihmânıyız.
Etmez uşşakı meserret kâbei dilde tavâf,
Kâribânı mihnetin bir külbei ahzânıyız.
Eylemek amâlimiz ruhû Resüllullahı şâd
Yıldıza karşı Mısır'da Türklerin hassânıyız.
Eşrefa olsak acep mi kûyü gurbette melûl,
Pâdişâhın zülm'ü istibdâdının kurbânıyız.

— V —
ÜÇÜNCÜ DECCAL

Eser: **Eşref**
Mısır: 1907

(Yayınlanmamış olan bu eserin, şairin el yazısı ile aslı kütüphanemdedir.)

Mısır'da söylediğim kıt'alar :

— 1 —

Avâm-ı nâs ile kanun-i hilkatte müsâviyken,
Niçin mağrur olursun bence....sin sen.
Kapaklanmış olan bir bahsi açmak istemem, yoksa
Aranmış olsa aslın âdeta bir ....sin sen.

— 2 —

Pâdişâhım verdiğin vâlilik olsa istemem,
Âdem olmak sadrazamlıktan âlâdır bana.
Kadr-i nâmûsumla ahrârâne imrâr-ı hayat,
Sen gibi bir pâdişah olmaktan evlâdır bana..

— 3 —

Her biri bir başka suretle şehit olmaktadır,
Böyle çarh-ı itikadın mihveri îman olur.
Havf ile emr-i evveli emre itaat eyleyip,
Ümmet-i merhume zıllüllah için kurban olur.

★

Beşiktaş muhâfızı cellâd-ı şehir Hasan Paşa'nın Vefâtına Tarih :

Hasan Paşa geberdi hazır olsun darp için ervâh,
Varır varmaz ite, sille tokat âlâdan, ednâdan.
Ayu oğlu ayu belki kaçar zincir takın muhkem,
Sakın vaz geçmesin orda Suavi eski dâvâdan.

Nasıl hakkında böyle sözlerim ateşfeşan olmaz,
Onun darp ettiği çok kimseler vardır ehibbadan.
Kızıp kızgın topuz vurdukça düzahta zebâniler,
Ola hâkan-ı sâbık handezen firdevsi âlâdan.
Beşiktaştan çıkardım bir-ayu-yazdım bu tarihi:
Hasan Paşa cehennem oldu gitti dâr-ı dünyadan.
1322

K I T ' A

Biri cenette âsûde, biri düzahnişin oldu,
Tecelli etti bir ayda bu yolda cilve-i Mevlâ.
Geberdi sanma câsusu, alıştı rûh-u menhûsu,
Mûrâd-ı Hâmis'i tâkip için gitti Hasan Paşa.

K I T ' A

Kizb ile ülfeti yoktur dilimin,
Olsa da dolma yalancı yutamam.
Nâtüvânım o kadar açlıktan,
Ramazan gitse bir ayda tutamam.

★

Burada İstanbul mezâlimini düşündükçe şu kıt'aları söylemiştim:

K I T ' A

Acıya hâl-i sabâvette alıştırmak için,
Müslümanın ...ini önce şeriat kesiyor.
Âlet-i zulm ederek din-ü mübini hâşa
Dilini doğruların sonra hükûmet kesiyor.

K I T ' A

Âlet-i zulm etmede din-ü mübini her biri,
Kurtulup öyle hükûmetlerde millet kalmasın.
İsterim Allahtan Eşref, hulûs-u kalb ile,
Müslüman namıyle dünyada hükûmet kalmasın.

KIT'A

Pâdişahım! Vak'ai Nemrûdu bir derhatır et,
Ben de hakkın gerçi bir mahlûk-u bî dermânıyım.
Çok mudur karşı gelip etsem seninle harb-ü darp,
Sen mezâlim şâhısın, ben de sühan sultanıyım.

★

Sadrâzam Ferit Paşa'nın bir istiğnâ-yı şivekârâne olmak üzere istifa ettiğini ve sonra istifasını geri aldığını işittiğim vakit söylediğim:

KIT'A

Alçaklar içre şimdi asrın feridi sensin,
Olmaz mı müddeaya vicdânınızda şâhid?.
Derlerse de âhâli peh peh bu sadr-ı âli,
Sence alış veriş yok sözler makama aid.

★

(Birinci Deccal) ın takdiminde bâzı zâtlara yazdığım

KIT'ALAR

Hava almaz güneşsiz bir yerin mahsûlüdür ama,
Bunu tatsız görünce atma insaf eyleyip elden.
Olur mu muntazam asârı bir fikr-i perişânın,
Çıkar mı bir zamanda doğru çizgi eğri cedvelden.

★

Hak selâmet versin ey Deccal yol verdim sana,
Her diyârı gez, dolaş, fırsat bulursan Çin'e git,
Pârisi eyle ziyaret evvelâ âdâb ile,
Hâkipây-i hazret-i mîr-î Sabâhaddin'e git.

BEYİT

Bu mecmua değildir, mâkes-i âh-ü figanımdır,
Kabul et hâkipâye bir değersiz armağanımdır.

Bu kitabın yazılışında Rus - Japon muharebesi devam ediyordu. O münasebetle söylediğim birkaç kıt'a ile bazı garip tesadüfleri buraya kaydediyorum. Garip değil midir ki muvaffakiyete mazhar olan Japonlar için âdeta bir fa'li hayır itlâkına şâyân olmak üzere **«Japon»** kelimesi, «Allah» kelimesine müsâvi olduğu gibi «İzmihlâl-i kavm-i Rus» cümlesi dahi 1322 rakkamını gösteriyor.

Sad hezâran âferin olsun Japonlar harp edip,
En büyük bir düşmanı bir hamlede sindirdiler.
Pek domuzlaşmıştı Moskof bir kulağından tutup,
Silleyi aksâ-yi şarkta şark şark indirdiler.

★

Daha İzmir'de iken bu muharebenin başlangıcında buzlar, donlar çözüldükten sonra galebenin Ruslara teveccüh edeceğini iddia edenlere karşı şu kıt'ayı söylemiştim:

Şimdilik yâver olup tâlih-i harp,
Galebe çaldı Rusa Japonlar.
Kim gelir alta nihâyet bakalım,
Hele bir kerre çözülsün donlar..

★

Sonra donlar çözüldü, altta yine Ruslar kaldı. Rus hükûmetinin alâmeti olan kartal münasebetiyle eski mütesavvıflardan cenâb-ı Yunus Emre'nin bir beytini de tazmin ederek aşağıdaki kıt'a haline koymuştum:

Yunus bunu demişti vaktiyle geldi çıktı,
Ruslar ile Japonlar paylaştılar kozunu.
«Bir sinek bir kartalı kaldırdı vurdu yere,
Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu.»

G A Z E L

Hâl-i dehşet bâis-i keşf-i-zünûn oldu bana,
Sanki tevkifhâne bir dar-ül-fünûn oldu bana.
Olduğıyçün münselip bâdet-tereddüt ıztırap,
Hapsolunmak bâdi-i sabr-u sükn oldu bana.

Her seher vakti eder tebliğ aheng-i hazin,
Nâle-i zincir güyâ erganun oldu bana.
İtidâl üzre belâ tek tek gelirdi eskiden,
Hepsi toplandı bu kerre bir yekûn oldu bana.
Bitmeden ömrüm aceb bir gün gelir de der miy im?
Hamd-ü lillâh şimdi alçaklar zebûn oldu bana.
Pek hücum eyler bu günlerde felâket üstüme,
Eşrefâ!. bilmem nasıl sihr-ü füsun oldu bana.

G A Z E L

Hükûmetten ümid etme azizim dâd lâzımsa,
Mezâristana git bir işte istimdât lâzımsa.
Açıp sâlnâmeyi hâinleri bir bir temâşa et,
Nişanlı bir takım hayvanları tâdâd lâzımsa.
Görürsen bir hamiyetmendi jurnal ver aleyhinde,
Uyurken düş görüp küfretti de üstâd lâzımsa.
Sakın mahrem konuşma mahreminle kendi hânende,
İçinden çek velev lâhavle olsun yâd lâzımsa.
Büyükler evlerinden başka bir kârhâne yaptırdı,
Utanma sen de bir meyhâne aç irâd lâzımsa.
Maarif nâzırı mektepte kız..... bu bir iş mi?.
Kilisede papaz ...sen dahi icâd lâzımsa.

K I T ' A

Ağniya derd-i belâ-yı fıkarayı bilmez,
Şehre mensub olan ahvâl-i kurayı bilmez,
İhtisası kişinin meyli olan kande olur,
Olmayan şüphesi kanun-u cezâyı bilmez.

★

Kaybolan bir manzumeden hatırımda kalan ilk bendini şuraya kaydediyorum:

Söyle ey zâlim içinde havf-i Mevlâ yok mudur?
İtikad-ı bâsübâdelmevt âya yok mudur?.

Gülşen-i firdevs-i âlâ, çâh-ı gayya yok mudur?
Pâdişâhım var mıdır, zu'munca ukba yok mudur?
Yoksa sence hazreti Allah hâşâ yok mudur?.

★

İstanbul'da iken ekâbirden birisi rütbe ve nişânım olup olmadığını sorduğunda aşağıdaki kıt'a ve beyit ile cevap vermiştim:

K I T ' A

Ben muvaffak olmadım bir rütbenin tahsiline,
Mîrmîrân oldu mâdûnumda kullandıklarım.
Âh böyle rütbesiz gördükçe her yerde beni,
Çeşm-i istihfaf ile bakmakta kullandıklarım.

B E Y İ T

İşim çok rütbe istihsâline vakt-ü zamanım yok,
Benim anka gibi âlemde nâmım var, nişânım yok!.

★

Bunun üzerine o zat öyle şey olmaz, senin için bir rübe yazalım, demesi üzerine aşağıdaki kıt'alarla cevap vermiştim:

Her kese mebzûl olan bir imtiyâzı istemem,
Nefsime meydân-ı hodkâmide hemdem kalmasın.
Öyle sevdâ-yı teferrüd var ki dilde isterim,
Rütbesiz âlemde benden başka âdem kalmasın...

K I T ' A

Zât-ı eşref olana rütbe şerâfet vermez,
Karşısında güneşin çünkü dayanmaz Jale.
Arızî öyle ne rütbe, ne nişânım olsun,
Çıkayım alnı açık âlem-i istikbâle..

K I T ' A

Alçakları ilâ edemez rütbe-i bâlâ,
Bed-tiynet olan bence savap etse hatâdır.
Erbâb-ı merâtipten olan öyle zevâta,
Bir formalı haydut çetesi dense sezâdır.

Şimdi vezir olan yukarıdaki zât-ı şerif, o vakit rütbe-i bâlâ ricâlinden idi. Son kıt'ayı duyunca suratını ekşitip sustu.

K I T ' A

Şeriat men ederken rüşveti bilmem ki hakcûyân,
Ne cür'etle keserler tekkelerde nezredip kurban.
Ölüler nezr ile is'af edince böyle mes'ulü,
Kıyas et parasız iş mi görür artık diri insan..

K I T ' A

Alel'amya çizerler her eserden bir takım şeyler,
Azizim sanma kim ancak sizin divanı çizmişler.
Geçen gün encümende yok iken Hayret, bütün hey'et,
Arapça bir kitap zanneyleyip Kur'anı çizmişler.

K I T ' A

İhtiyarız Kordon'a çıkmaklığa yüz kalmadı,
Salhurde bir uşaktan farkımız yoktur bizim.
Girmeyiz kerhâneye, bâbında növbet bekleriz,
..... pazarında .....tan farkımız yoktur bizim.

K I T ' A

Bâb-ı âli böyle bir dâr-ül-kütüp ister idi,
Üç yüz onda işte bak, geldi zamanı yaptılar.
Sadhezâran âferin olsun ricâl-i devlete.
Ordaki kör mescide mısra-ı sâni yaptılar.

K I T ' A

Azl olunca gelip İstanbul'a biz,
Önce Beyoğluna sık sık gideriz.
Her dilenci vapuruyla sonra,
Devr-i ebvâb-ı edâni ederiz.

K I T ' A

Eylesin yolculara hazreti Allah medet,
Ba husus eyler ise zigzak ile seyr-ü sefer.
Şirketin zulmünü kaldırmağa yoktur imkân,
Yıkıp İstanbulu doldurmalı deryâyı meğer.

K I T ' A

Bir taraf gayet sıcaktır, bir taraf bâridse de,
Çok değildir ol kadar Bitlis ile Van korkusu.
Meskenette millet olmazdı bu rütbe maskara,
Olmasaydı her kesin kalbinde Fizan korkusu..

K I T ' A

Edilse her biri teşrih tavşandan yüreksizdir,
Ufak bir havf ile hasıl olur kalbinde bin sekte.
Meâliden eser yok hepsi küsmüş hüsn-ü ahlâka,
Olunmuştur bu millet meskenetle sanki dezenfekte..

K I T ' A

Seni tekfir eder mutlak desen dünya yuvarlaktır,
Döner dünya o dönmez çünkü sâbittir inâdında.
Sorulsa havace-i dânâ Selânik nerdedir bilmez,
Bilir ama ki kaç tüy varsa Cibril'in kanadında.

★

Mâlûm ya bu son kıt'a ekseriyetle bâb-ı meşîhat mahsûllerine aittir. Çünkü imâret kubbesi gibi külâh altında bulunan bu herifler kendilerinde kaç delik olduğunu saymadan bilemedikleri halde Cebrail'in kanadında rivâyete göre yetmiş bin tüy olduğunu bilirler. Nerede ....ım, nerede Selânik biraz münasebet aldığı için aşağıdaki kıt'aları da bu mahalle kaydettim:

K I T ' A

Nev'i insan sevdiği bir şeyi pek çok zikreder,
Ol sebepten kim fem-i rindândan dem düşmüyor.
Pek muhabbet eylemiş Mevlâ mübârek eylesin,
Vâizin kürsüde ağzından cehennem düşmüyor.

K I T ' A

Pâra toplanmazdı Eytam sandığında bir zaman,
Şimdikinden olsa az bende-i nizâmın fâizi.
Bir oruç tutmazdı vâiz kaydederdi deftere,
Olmasaydı bir de alınmış siyamın fâizi.

★

İstanbul zelzelesinde büyüklerden bâzı zevâta bir zelzele mektubu yazmış idim. Onda şunlar vardı:

K I T ' A

Nice yıldır gelip rahmâna secde etmemiş kimse,
Örümcekler yuva yapmış idi hep ziyr-ü bâlâya.
Zelâzilden yıkıldı sanma câmiler cemaatsız,
Kalınca secde etti hey'etiyle hak taâlâya.

K I T ' A

Telâkî mev'idi olmuştu her gün zenperestana,
Ne şıllıklar, ne şıklar oynatırdı göz ile kaşı.
Zelâzilden yıkıldı, indi sanma kubbeler hâke,
Hüdâyi bir külâh giydi bu gün Kalpakçılar başı.

MÜFRED

Cihâna karşı İstanbul bu asrın irtikâbından,
Sıkıldıkça sıkıldı yerlere geçti hicâbından!.

K I T ' A

İttifak etse de âlem benim olsa dünya,
Kâinatın yine âlâyişine aldanmam.
O kadar lûtfunu gördüm ki senin dünyada,
Ben cehenemlik olursam da ilâhî yanmam!.

K I T ' A

Zâil olmaz ağnıyada ihtiyaç,
Gelse dünyanın nukudu bir yere.
Kim öderdi hakkını sâillerin,
Olmasaydı karşılık Allah vere.

K I T ' A

Biziz ol gezmeden seyyah, bir şey bilmeden âlim,
Bizimçün meskenet lala, cehâlet vâye olmuştur.
Söz olsun padişâhım kavl-i meşhuru kabilinden,
Maarif herkesin ağzında bir sermaye olmuştur.

K I T ' A

Bilmeyenler de bilenler de maarif deyeli,
Eyledi cümlemizi lâfz-ı maarif geveze.
Yalnız mektebe hasretmeyelim vaktimizi,
Yapalım her köye bir tane de Darül-aceze.

K I T ' A

Ey vakitsiz hâneme mihmân olan,
Tablakârımla döğüş ister misin?.
Matbah-ı tab'ımda yoktur başka şey,
Tatlı dilden bir söğüş ister misin?.

K I T ' A

Oldu âlemde esâret memnû,
Bunu bilmez mi gürûh-u üdebâ?
Tâm hürriyeti yâd eyleyenin
....ini kesse sezâdır vükelâ!.

K I T ' A

Gâvur İzmir'de sokaklar dardır,
Bir selâm tavrı ile can koruruz.
Şöyle dursun develerle araba,
Yolda eşşeklere biz hasdururuz.

K I T ' A

— Avukat Tevfik Nevzad için —

Öyle mâhir ki vekâlette cenâb-ı Nevzad,
Kurtarır katil-i mahkûmu vekâlet etse.
Hem çıkar hârice cânı hem eder şehrâyîn,
Müddet-i hapsinin amma sülüsânı bitse...

Yaptığı bir ev için lâyik değildir kıyl-ü kal,
Her nasılsa ittiba-ı isr-i şeddât eyledi.
Çok mu Nevzad'a bu sahilhâne insaf eyleyin,
Yıktığı bin hâneden bir hâne bünyâd eyledi.

K I T ' A

— İzmirli Hakkı bey için —

Menşe'inde Hakkı'nın etmek revâ mı ihtilâf,
Kendi hem bektâşi, hem şair ve hem de yerlidir.
Sanmayın bigâne izhar-ı taassup etse de,
Mîr-i Hakkı ced beced hâlis gâvur İzmirlidir.

K I T ' A

— Dr. Ethem için —

Kilisada yahudî, rum olur havra sokağında,
Gerek uysun, gerekse uymasın kizbi yaman söyler.
Budur dünyada doktor Ethem'in hâli, kıyâmette
Resûl-allahı görse müslümânım der yalan söyler.

★

Pehlivan idi mukaddemleri doktor Ethem,
Yenilip her kese biçâre küserdi kadere.
Pehlivanlıktan edip keffiyed, oldu doktor,
Her kesin sırtını şimdi o getirmekte yere.

K I T ' A

— Dr. Şakir için —

Gitse bir hastaya doktor Şakir,
Kurtulur baktığı saatte alil.
Çıkmadan doktor efendi kapıdan,
Bacadan çünkü girer Azrail.

K I T ' A

Hıfzı sıhhat ile âlemde tedâvi edecek,
Her zaman kendisidir kendisini insanın.
Doktorun hastalara verdiği ekseri reçete,
Celbidir sanki derim mahkeme-i kübrânın.

K I T ' A

Ben nasıl şimdiki insanlara düşnam etmem,
Yoktur asâr-ı vefa çünkü ehibbâda bile.
Tahtayı çak ile cemiyyete lânet okurum,
Olsa tâbutum eğer seng-i musallada bile.

K I T ' A

Gitmek üzere âlem-i ukbâya ben bir yolcuyum,
Son konağıdır o âlem, âlem-i nâsütumun.
Hem gider sırtında, hem şiddetle lânet eylerim,
Girmesin nâmerd olanlar altına tâbutumun.

★

Bir gün Muallim Naci, şair Celâl Paşa, Üsküdarlı Sâfi beyle birlikte Yemiş iskelesinde bir mevkide bulunuyorduk. Naci ef. birader zâdesi Ali isminde bir çocuk için bir kıt'a söylemişti. Orada ben de bizim mahdum Mustafa için şu kıt'ayı söylemiştim:

K I T ' A

Mazhar olmuştur Muhammed Mustafa'nın nâmına
Sekr-i imânına hiç mûr-u sefâlet üşmesin.
Sakla Allahım onu her bir günehten bâhusus,
Âlem-i meyhâneye ben düştüm, oğlum düşmesin...

Bu kıt'adaki (Sekr-i imân) tâbirine Celâl Paşa târiz etmişti. Ertesi günü Celâl Paşa ile birlikte o vakit mezunen İstanbul'da bulunan Hersekli Ârif Hikmet Beye gitmiştik. Hikmet Bey, yeni şiir var mı?. diye benden sorunca, evet dün akşam şöyle bir kıt'a söyledim; fakat (Sekr-i imân) tâbirine Celâl Paşa itiraz etti, bilmem siz ne dersiniz?. dedim. Cevâben: «İmanda halâvet vardır, fakat Celâl mâzurdur, çünkü kendisinde din, iman yok ki tadından, tuzundan anlasın..» demişti.

★

Kartvizitimde yazdığım şu kıt'ayı da muzir evrak diye zaptetmişlerdi:

K I T ' A

Kimseyi bizçe ziyârette tekellüf yoktur,
Yüz bulursak oturur, bulmaz isek yollanırız.
Alaturka vizite n'olduğunu öğreneli,
Biz de taklid-i ekâbir ile kart kullanırız.

★

«Takvim-i Vakayi» gazetesinde bir iş bulmak için Dahiliye müsteşarına yazmış olduğum kıt'adır:

K I T ' A

Bir işe girmek için bilmem ki
Baltayı nerde varup ta assam.
Yanaşıp matbaa-i takvime,
Gençlerin kartını bâri bassam.

★

Bizim karının pederi mülkiye kaymakamlığından mütekaid Mustafa Hicâbi ef. isminde bir zâttır. Merhumun vefatından sonra kendisine yüz on kuruş maaş intikal etmiş ve benimle evlendikten sonra o maaş ta kesilmişti. Ben o vakit şu beyti söylemiştim.

B E Y İ T

Haşredek etse sezâdır o zavallı eyvâh,
Aldığım gün karımın rızkını kesti Allâh!.

★

Bâb-ı âlide kayıdlı olan tercüme-i hal varakamın tescilinde bir yanlışlık olduğundan, Sicil-i ahvâl müdüründen tashihini rica ettiğimde: «— Buraya yazılan bozulmaz!.» demesin mi?. Bir **«innallahe maassâbirin»** ile beraber şu kıt'ayı yazıp herife verdim:

K I T ' A

Levh-i mahfuza şaki yazmış iken bir kulunu,
Süedâdan eder isterse cenâb-ı müteâl.
Nezd-i bâride olunca bu tebeddül câiz,
Ne revâ olmaya tashih-i sicil-i ahvâl.

İstanbul'da edebiyat-ı atika ile cedide üzerine muareze etmekte olan bir «dekadan» ile muarızına söylediğim kıt'adır:

K I T ' A

Edebiyat-ı atikayla cedide bir mi,
Eskilerde ne kadar olsa tekellüf çoktur.
Eski eş'arda dürbin ile mâna seçilir,
Yeni eş'arda mâna gibi külfet yoktur,
Gerçi ben bî tarafım sorsalar amma ki derim:
Bizde dâim yeniler eskilerinden boktur.

★

İstanbul'da ehibbâdan birisi hafiyelerden birisinin evine gitmek için beni de dâvet etti. Gitmem ve sen de gitme, dedim. Ne için dediğinde şu kıt'ayı söylemiştim:

K I T ' A

Yatan arslana gezen tilki müreccah derler,
Gezmeden keşkül-ü dervişe metalik girmez.
Girmese hâne-i câsusa aceb mi rindân,
Kelb olan menzile efrâd-ı melâik girmez.

★

Bir kaza müftüsü hakkında söylediğim kıt'adır:

K I T ' A

... için hükmüm yürür kadı-i mülk-ü şehvetim,
Nefs-i emmâre cihân-ı cismimin iblisidir.
Mâvera-yi nehre gitse halleder her ukdeyi
Müşkilât-ı ümmet-i lutun ...im müftisidir.

★

Ehibbâdan Ağadoplu ile Nevzat İzmir'de birinci kordonda eskiden kârhane olan bir mahalli yazıhâne yaptıklarında söylediğim iki kıt'a:

— 1 —

Kadimen bildiğim kârhane olmuş bir yazıhâne,
Geçenlerde nasılsa oğrayıp kordonda aldandım.
Ehibadan Ağadoplu efendi etmiş istîcâr,
Görünce vehleten bîçâreyi kârhaneci sandım.

— 2 —

Bir nişan eyledim ihdâs demir halka gibi,
Duyup ilânımı nâmusşikenler gelsin.
Kaldırıp ...lerini kendi elimle takayım,
Ağadoplu ile Nevzâd'ı ...enler gelsin.

★

Muallim Naci ef. kamus gibi bir şey yazıyordu. Bilmem hangi harfa geldiğinde bu münasebetle söylediğim kıt'a :

Maksadın hizmetse ger mevcudu ıslâh et yeter,
Uğraşıp te'lif ile bahsetme Okyanustan.
Merhamet, hizmet, fütuvvet, atıfet, gayret gibi,
Bir takım elfâz-ı bî mânayı sil kamustan!.

Naci merhumun yazdığı lûgat kitabı yarıda kalmıştı. Sonra Müstecâbî zâde İsmet ikmâl ettiğinde şu kıt'ayı söylemiştim:

Yarıda kalmıştı bir lûgatı, ikmâli
Hazret-i İsmet için kısmet imiş Naci'nin.
Çıktı meydâna vefâtında, bunu bilmez idik,
Kısm-ı süflisi dahi ismet imiş Naci'nin.

★

Bu kıt'a da o zâtın ağzından söylenmiştir :

Zenne meyl eyleme âlemde olursan rüsvay,
Ne revâ akıl baliğ ede cem'i izdat,
Oldu divânesi mecnun-u tarik-i ...in...
Dağların şenliği benden sorulsa Ferhad...

Bu zâtın her şeye itiraz etmek mûtâdı olduğundan bir gün aşağıdaki beyti söylemiştim :

Dostum rinde adüvvü zâhidim,
Ben müslümanım, ...imdir şâhidim!.

...ün varsa buna da itiraz et! dediğimde, cevâben: Aman birâder, böyle doğru söze nasıl itiraz ederim; demişti.

İzmir Emlâk-i Hümâyun müdürü sânisi ehibbâdan Miralay Hacı Davut bey, merkezi İzmir'de olan Hacı Davut kumpanyası vapurlarından birisiyle bir kaç sene evvel Hicaz'a gitmiş ve avdetinde «Rehber-i Hac» nâmıyle bir kitap yazmıştı. Kitabın içinde bir büyük cedvel vardı. Bunda, Tûr-u Sîna'da zeytin, peynir, ekmek, hurma vesaire gibi bir çok erzakın fiatı gösteriliyordu. Bu kitap için lâtife olarak şu kıt'ayı söylemiştim :

Oku şu kitâbı, rehber-i hac'tır,
Arapçası nedir öğren havudun?.
İçinde cedveli görünce sanma,
Vapur hesabıdır Hacı Davud'un.

★

13 sene evvel Aydın vilâyetinde Denizli sancağına tâbi G. Karaağaç kazasında kaymakam bulunuyordum. Bu kazanın merkezi «Acı badem» nâmıyle yâd olunuyordu. Konya'dan ayrılarak Denizli sancağına ilhak edilmişti. Mümteni-ül-husûl bir çok bakayâsı vardı. Ovasında da ahlat ağacından başka ağaç görülmezdi. Bu münasebetle şu kıt'aları söylemiştim:

Eskiden Konya'ya bağlı idi Garbi Karaağaç,
Devrilip sonra Denizli'ye edildi ilhak.
Yüklenip sırtına yüklerce bakayâ o zaman,
Giydi hürmetlice bir Konya külâhı sancak.

★

Bî meze bezmimize gelse hezâran mihman,
Kani ahlat yutana zerre kadar yok diyecek.
Olmayıp ahlata râzı da ne halt eyleyecek,
Karaağaçta acı badem de bulunmaz yiyecek..

Hazır söz Konya üzerine iken bir iki parça daha yazacağım. Kalender meşrebân-ı ümmetten ve pek sevdiklerimden ve dâima parasız gezenlerden Cevri Ef. adında birisinin sikke dedikleri külâh başından alınıp yolsuz edildiğinde şu kıt'ayı söylemiştim :

Sikkesiz gezmesi takdir-i ilâhîdendir,
Her ne yaptıysa ona tâli-i dûnu yaptı.
Mevlevilikte neler çekti zavallı Cevrî,
Ceddi giydirdi külâh, oğlu başından kaptı.

★

Aşağıdaki kıt'ayı da hâlâ Konya'da menfi bulunan Ebüzziya Tevfik için söylemiş isem de himmet-i pîr-i cilveger mir'atı muvaffakıyet olamadı :

K I T ' A

Biiznillâh olursun mazhar-ı af-fı şehinşâhi,
Uyarsın sen de bundan sonra aheng-i umumiye.
Refik eyler hüdâ tevfikini, sabret elem çekme,
Muvakkat bir misafirsin Celâleddin-i Rûmi'ye..

★

İstanbul şuarasından ve ehibbadan birisi züğürtlükten şikâyet ederek : «— Bâri Eşref bir mutasarrıf olsan da kaymakamlığa nisbetle maaşın ziyadece olacağından ara sıra bizi de gözetsen!.» demesi üzerine şu kıt'ayı söylemiştim:

K I T ' A

Ehibbâdan biri hüsn-ü teveccüh eyleyip izhar,
Dedi Eşref, livâ memuru ol, mâhiyesi çoktur.
Dedim ey mîri Talât doğru bu ihtârınız amma, (*)
Bu diller var iken bizde kazadan kurtuluş yoktur.

★

İzmir kazalarından birisinde bulunuyordum. Kasıklarımda ufak ufak bir şeyler hasıl oldu. Belediye doktoruna gösterdim. Kırk ayak ve diğer tâbirle «.. biti» dedi. Neden hâsıl olur dediğimde, fenâya mukarenetten, cevâbını vermişti. O günlerde ise değil fenâya, helâle bile mukarenet vâki olmadığından aşağıdaki kıt'ayı söylemiştim :

(*) Adı geçen şair Üsküdarlı Talât'tır.

K I T ' A

Çok mu eylersem şikâyet tâli-i nâsazdan,
Üstüme bir katre düşmez yağsa gökten sîm-ü zer,
Şolkadar emrâza iştidâdı var ki cismimin,
.. biti eyler sirâyet ihtilâm olsam eğer.

★

Bilmem ne münasebet üzerine şu kıt'ayı da o aralık söylemiştim :

K I T ' A

Eylemem ölsem de kizbi ihtiyar,
Doğruyu söyler, gezer bir şairim.
Bir güzel mazmun bulunca, Eşrefa,
Kendimi hicveylemezsem kâfirim!..

★

İzmir Palamut aşâr müdürü Kadı zâde Ethem ef. nin hesaplarına bakmak için İstanbul'dan bir Mâliye müfettişi gelmişti. Meydanda defter bulamadığından hiddet edip duruyordu. Aşağıdaki kıt'a ile beyinlerini telif etmiştim:

K I T ' A

Kadızâde palamut öşrüne defter mi tutar,
Ezberinden bilir ambara girenle çıkanı.
Hiç şaşırmaz yalanın suret-i tekrarında,
Levha-i hatırı güyâ yalanın dipkoçanı.

★

Trabzon'da bulunuyordum. Birisinin üç ayda bir oğlu doğmuş. Çocuğun ismini benim koymaklığımı arzu ettiğinde eski bir fıkra hatırıma gelerek **(Posta Tatar)**ı olsun dedim. Şaşması üzerine şu kıt'ayı söyledim :

K I T ' A

Biri üç ayda doğan oğluna nam etti talep,
Tatar olsun, dedim, ettikte taaccüp izhar,
Ben dedim ki dokuz aylık yolu üç ayda gelen
Çocuğun ismi acep mi konulursa tatar.

İzmir'de Çingene Hayri derler, bir mektupçu vardı. O vakit rütbesi mütemayiz idi. O esnada kaza kaymakamlarından birisine de bir rütbe-i râbia vermişler. Bu rütbeden evvel elkabına rif'atlu yazılırken, rütbeden sonra senin rütbenin hakkı budur diyerek fütüvvetlü yazmağa başlamışlar. Herif ağlıyordu ve «Benim yerime sen olsan ne yapardın?» diye benden soruyordu. Şikâyeti de sırf mektupçudan idi. Ben senin yerinde olsam şu kıt'ayı söylerdim, dedim.

K I T ' A

Etme izzetlu efendim süi zan,
Kızdığım her şahsı sanma haşlarım.
Sen bana yazsan fütüvvetli ne gam,
Ben sana izzetli der de başlarım!.

B E Y İ T

Seyredip maymunlar olsun müstefid,
Hayri bey çalsun, sen oyna kürt Sait!.

Bu Hayri beyden sonra Ahmet bey nâmında bir katır İzmir'e mektupçu olmuştu. Ben de tarihi mutazammın olan şu kıt'ayı yazdım :

K I T ' A

Mîr Ahmet oldu mektupçu sevenler oldu şâd,
Sevmeyen yoktur ki İzmirde desem mahzun ola.
Çıktı üç «kef» ermeni kıptisi tarihte dedim :
Oldu Ahmet bey halef çingeneye meymun ola..

Şu devr-i Hamid'te edepsizler, mürtekipler, alçaklar, çingeneler için terakki yolu açık olduğundan bu çingene Hayri, az zaman sonra Mersin mutasarrıfı olmuştu. Bir gün Aydın vilâyetine çektiği bir telgrafnâmeyi gördüm. Bunda Mersin'de tatbikat icra olunmak üzere vilâyetin at koşusu tâlimat ve plânlarını istiyordu. Vilâyetten cevap verilmezden evvel ben kendisine şu kıt'ayı yazdım :

K I T ' A

Mersin dallarıyle çergeler donat,
Sen de yaptır maymun, şebek koşusu.
At koşusu nedir behey çingene,
Sana çoktur bile eşek koşusu...

İzmir'de Karataş'ta oturur, ayı Rifat namında bir zât vardı. Ehibbâdan birisi mehtap âlemi yapmak istiyordu. Fakat nereye gideceğinden müteredditidi. Kendisini aşağıdaki kıt'a ile irşâd ettim :

K I T ' A

Seyr-i mehtâba kanaat etme,
Bezm-i işrette olan hay hâyı gör.
İtilâ et baba Rif'at diyerek,
Karataş üstüne çık ta ayı gör!

Bu Karataş'ın üstünde bir ev vardı. Tekkelik hizmetini de görürdü. Şeyhi de eski Bağdat nâibi zürefâ-yi ümmetin en yüksek tabakaları efradından olan Ruhî bey merhumdu. Merhum bugün kazandığını bugün yerdi. Ağnıyadan olan bazı kimseler Hicâza gitmesini müstehziyâne tavsiye ettiklerinde bunları iskât yolunda talebi üzerine söylediğim şu kıt'ayı levha yapıp tekkeye asmıştı:

K I T ' A

Malımı, mevkiimi bilmeden etme târîz,
Tarz-ı teklif-i ilâhiyi düşün sen be herif..
Parasızlık hacer-i esvede sürdürmedi yüz,
Yaptım ancak Karataş üstüne bir beyt-i şerif..

★

Vaktiyle memuren Bitlis'e gidiyordum. Muş'ta Tosun zâde Ahmed ef. adında birisiyle görüştüm. Meğer o zât Bitliste bazılarını dolandırmış kaçmış.

Kendisi için Bitlis'te ne bahisler cereyan etmekte olduğunu anlayıp yazmaklığımı arzu etti. Ben de vaad ettim. Bitlise vardığımda, her kimden sordumsa «bırak şu dolandırıcı, boynuzlu herifi...» diyorlardı. Ve hayatından,

mematından haberleri olmadığını bildirerek boynuzlu kelimesini nakarat makamında tekrar ediyorlardı. Aşağıdaki kıt'a ile herife halini tebliğ ettim:

K I T ' A

Sıhhatından bir haber çoktan beri,
Anladım dâyinlerin de almamış,
Ey tosunzâde senin Bitlis'te
Boynuzundan başka nâmın kalmamış!..

★

Ehibbâdan bir zât hakkında lâtife tarzında şöyle bir kıt'a söylemiştim:

Temâyüz eylemez Asım karıya,
Giyemez diktiği rivayı bile.
Tilâvet eylese Kur'anı Kerim,
Okumaz sûre-i nisâyı bile.

★

Kalender meşrep sevdiklerimden ve dâima parasız gezenlerden **Cevri ef.** adında birisinin sikke dedikleri külâhı başından alınıp yolsuz edildiğinde şu kıt'ayı söylemiştim:

K I T ' A

Sikkesiz gezmesi takdir-i ilâhidendir,
Her ne yaptıysa ona tâlih-i dûnu yaptı.
Mevlevilikte neler çekti zavallı Cevri,
Ceddi giydirdi külâh, oğlu başından kaptı.

★

Bir aralık «Mürüvvet», «Servet» gazetleri ortadan kalkmış, «Sabah» gazetesi çıkmış ve onu da «Zuhur» nâmında bir gazete tâkip etmiş idi.

Hepsini aşağıdaki kıt'ada toplayup paçavraya çevirmiştim:

K I T ' A

«Saadet»le «Tarîk» kizbi mizân-ı irtikâp eyler,
Usandık Tercüman'ın şive-i tarz-ı edâsından.
«Mürüvet», «Servet» âsâ hepsi kalksın ortadn derken,
«Zuhur» eti yine bir *bok* «Sabah»ın *mâverasından!*.

— VI —

HASBIHÂL

— Yahut —

EŞREF VE KEMÂL

Eser

Eşref

KIT'A

Çıkardım gerçi şol mâvi kitabı ortaya amma
Kalem destimde âciz kaldı tasvir-i mezâlimden.
Tenezül et, oku bir kerre lütfen kaldırıp atma
Derunumda neler var anlaşılsın «Hasbıhâl»imden.

BEYİT

İyd ederler birleşip Ahmet, Bohor, Kosti, Agop
Kal'alardan hangi gün patlarsa yüz bir pâre top.

Mısır: 1908

KIT'A

Eb-ül Ekrem Kemâl'in rıhletinde hazret-i Haydar
Şarâb-ı kevseri merhûma attırdıkça attırdı;
Kızıl Sultan anınçün türbe inşâ eyledi sanma,
Yine avdet eder havfiyle mermerle kapattırdı.

— Âhiretten Sultan Hamîd'e Hitâp —

KIT'A

Rûh-i Midhat'la Ziyâ böyle hitâb etmededir:
«Madik ettin bize ey Pinti Hamîd-i Sâni!
Seni berbâd ederiz mahkeme-i Kübrâda,
Açmadan gelme sakın Meclis-i Mebûsânı.»

NAMIK KEMÂL'E NAZÎRE

N. K. — Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik izzet-ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten.

Eşref — Otuz yıldanberi biz kestik ümidi selâmetten
Rezâletle çekilmek üzreyiz artık hükûmetten.

N. K. — Hakîr olduysa millet şânına noksan gelir sanma
Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr-ü kıymetten..

Eşref — Gelir elbet nakîse şânına *milet* hakîr oldu
Silik beşlik gibi düştükçe düştü kadr-ü kıymetten.

N. K. — Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten,
Mürüvvetmend olan, mazlûma el çekmez iânetten

Eşref — Hafiyye oldu millet, fârig oldu başka hizmetten,
Kuru bir iftirâ etmezse evlâdır iânetten.

N. K. — Vüvûdun kim hamîr-i müyesi hâk-i vatandandır
Ne gam râh-ı vatanda hâk olursa cevr-ü mihnetten.

Eşref — Hamiri mâyesi bir sem -mi katildir cevâsisin
Halâs olmaz hamiyyetmend olanlar zehri mihnetten.

N. K. — Mûini zâlimin dünyâda erbab-ı denâettir
Köpektir zevk alan seyyâd-ı *bî* insafa hizmetten

Eşref — Muîni pâdişâhın bir takım erbâb-ı cinâyettir,
Ocak söndürmeği şimdi sayarlar hüsn-ü hizmetten..

N. K. — Hemen bir feyz-i bâkî terk eder bir zevk-i fâniye
Hayâtın kadrini âlî bilenler hüsn-i şöhretten.

Eşref — Olur ehli fesada iltihak etmiş diye mahkûm
Mükâfatı budur erbabı azmin hüsnü şöhretten

N. K. — Nedendir halkta tûl-i hayta bunca rağbetler
Nedir insâna bilmem menfat hıfz-ı emânetten...

Eşref — Hükûmet öldürür, tûl-i hayâta mâil olsan da
Döğerken gardiyanlar kurtarır hıfz-ı emânetten.

N. K. — Cihanda kendini her ferdden alçak görür ol kim
Utanmaz kendi nefsinden de âr eyler melâmetten

N. K. — Felekten intikam almak demektir ehl-i idrâke
Edip tezyîd-i gayret müstefîd olmak
nedâmetten

Eşref — Ekâbir fırsatı fevt etti gitti, şimdi ahlâfın
Bir iş gelmez elinden, kurtuluş yoktur rezâletten
N. K. — Durur ahkâmı nusrat ittihâd-ı kalb-i millette
Çıkar âsâr-ı rahmet ihtilâf-ı re'yi ümmetten
Eşref — Açıktır bâb-ı mahbes ihtilâf-ı kavl-i millette.
Eder menfâ taaddüd ittihâd-i rey-i ümmetten.
N. K. — Eder tedviri âlem bir mekînin kuvve-i azmi
Eşref — Eğer bir zelzele olmazsa bir yer titremez ammâ,
Cihan tirer sebât-ı pây-ı erbâb-ı metânetten.
Yürekler hoplamakta bizde fikdân-ı metânetten.
N. K. — Kazâ her feyzini, her lûtfunu bir vakt için saklar
Fütûr etme sakın milletteki zâ'afu betaetten.
Eşref — Kaza izharı feyz etmez iken hâlâ doğar hurşit
Utanmaz mı felek milletteki zaafu basiretten...
N. K. — Değildir şir-i der-zencire töhmet acz-i akdâmı
Felekte baht utansın bînasib erbâb-ı himmetten
Eşref — Nasıl zincîre vurdu yirmi milyon şîri bir maymun,
Utansın şîr-der-zincîrler bend-i hakaretten...
N. K. — Zîyâ dûr ise evc-i rif'atinden iztırâridir
Hicâb etsin tabiat yerde kalmış kabiliyetten.
Eşref — Kör olsun öyle bir yıldız ziyasıyle kamaşmış göz
Utansun yerde kalmış kabiliyetler tabiatten
N. K. — Biz ol nesl-i kerîmi dûde-i Osmâniyânız kim
Muhammerdir serâpâ mâyemiz hûn-ı
hamiyyetten
Eşref — Neden Osmanlıyız bilmem ki, biz Türkoğluyuz
yâhu!

Yalancı şâhit olduk gîti bîhûde şahadetten.

.....

N. K. — Ne gam pür-âteş-i hevl olsa da gavgây-i hürriyet
Kaçar mı merd olan bir cân için meydan-ı
gayretten.

Eşref — Eden çok ben gibi meyhânede dâvâyi hürriyet
Fakat tırnağını kessen kaçar meydân-ı
gayretten

N. K. — Kemend-i can-güdâz-ı ejderi kahrolsa cellâdın
Müreccahtır yine bin kere zencîr-i esaretten

Eşref — Umûmî bir hücûm ettir ki cellâdı ezip geçsin,
Bizim evlâdımız da yoksa kurtulmaz esâretten.

N. K. — Felek her türlü esbâb-ı cefâsın toplasın gelsin
Dönersem kahbeyim millet yolunda bir
azimetten.

Eşref — Felek bir hızlı devretsin de bir yıldız sukût
etsin
Benim yoktur ümidim başka bir cidd-i azimetten

N. K. — Vatan bir bivefâ nâzende-i tannâza dönmüş kim
Ayırmaz sâdıkan-ı aşkını âlâm-ı gurbetten

Eşref — Vatan bi nâhüda keştiye dönmüştür ki deryada
Delinmiş tekne batmak üzere emvacı musibetten

N. K. — Müberrâyim rica vü havfden indimde âlîdir
Vazifem menfaattan, hakkım ağraz-ı hükûmetten

Eşref — Meleklerden büyüktür mevkiim havf, rica bilmem
Teveccüh beklemem iş istemem bâbı hükûmetten

N. K. — Ne mümkün zulm ile bîdâd ile imhâ-yi hürriyet
Çalış idrâki kaldır muktedirsen âdemiyetten.

Eşref — Ne mümkün başka türlü bizce istihsal-i hürriyet
Çalış, hünkârı kaldır ortadan, hal' et hilâfetten.

N. K. — Civan-merdân-ı miletle hazer gavgâdan ey bîdâd
Erir şemşir-i zulmün âteş-i hûn-i hamiyetten.

Eşref — Civan-merdân-ı ümmetten hazer eyler mi ol
zâlim,

Elinden gelse helva yaptırır hûn-i hamiyetten.

N. K. — Gönülde cevher-i elmâsa benzer, cevher-i gayret
Ezilmez şiddet-i tazyîkten tesîr-i sikletten

Eşref — Yüzükler varsa da cevherli millette, büzük yoktur
Ezildikçe ezildik sadme-i kâbusu sikletten

N. K. — Ne efsunkâr imişsin âh ey didâr-ı hürriyet
Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten.

Eşref — Görün bir kere hurşidine ey didâr-ı hürriyet
Cihânı feyz ile tenvir edip kurtar esaretten...

N. K. — Kilâb-ı zulme kaldı gezdiğin nâzende sahralar
Uyan ey yâreli şîr-i jiyan bu hâb-ı gafletten.

Eşref — Resûl-allah ile Namık Kemalin aşkına, yâ Rab,
Şu bed-baht ümmeti artık uyandır hâb-ı gafletten..

★

ZEYL

— yâhut —

Abdülhamîd-i Sânî'nin Hayatından Bir Nebze

Konuşsan hangi bir âdemle, bahs eyler sadâkatten,
İkinci gelse, îrâd-ı makaal eyler şecâatten,

.....

Sokulmakçün kolayca, hepsi bâb-ı inkılâb ister.
Bunu beklerler ammâ başka elden, başka kuvvetten.

.....

Gelince mevkii davran, yalan da olsa sen söyle,
Bir alçak senden evvel dem urur belki hamiyyetten.

.....

Geçirtir yirmi milyon halkı bir zâlim sicillâta,
Sorulsa kendisi âcizdir isbât-ı hüviyetten.

.....

Havâdis toplanır hünkâra dâir, başka iş yoktur,
Budur devletçe şimdi beklenen her bir sefâretten.

Bu câhil oğlu câhil ibtidâî görmeden tahsil,
Nasıl sürdü nice ehl-i zekâyı Dersaâdet'ten.

.....

Olunca bin sekiz yüz yetmiş altı harbi Moskof'la,
Dilerdi İngiliz'ler müstefîd olmak bu fırsattan.

.....

O harbe Türk'ü teşvîki değildi sû-i kasdından,
Düşürmekti garaz Moskof'ları mevki-ce kuvvetten.

Fakat Abdülhamîd'in maksadı Türk'ler ezilmekti,
Anın zu'munca kurtarmak hatâdır Türk'i zilletten.

.....

Okunsa dinlemez na't-ı Resûl-i, bir «ufak jurnal!»
Huzûrunda olur makbûl kırk yıllık ibâdetten.

.....

Hükûmet vâkıâ kaht-ı ricâle uğradı ammâ,
Muvazzaf şimdilik kırk bin hafiyye çıktı milletten.

Hafiyye çoktur ammâ, bunları tedkîke merci' yok,
Niçin vârestedir bilmem ki bunlar bir nezâretten?

.....

Musallat etti bir câsûsa karşı başka bir câsûs,
Nasılsa «ümmet-i merhûme» zevk aldı bu san'attan.

.....

Bunun asrında her şahsın hukuku pây-mâl oldu,
Hayâtı milletin bin kerre fâci'dir esâretten.

.....

Dayattı İngiliz nisvânı, hakk-ı intihâb ister,
Beğenmek bir koca, ma'dûd olur bizde hacâleten.

.....

Nolur bir kız da varsın kendi zevcini intihâb etsin,
Bu yüzden bâri bir kere nâsîb alsın tabîattan.

Bu sûret de muhâlif mi aceb emrü ülül-emre?
Şerîat sarsılır mı böyle bir ma'kul bid'atten?

«Yetişmez bizde bir âdem» diyenler halt eder artık,
Çıkar bin fazla a-zâ her nezâretten, emânetten.

Bu eşhâsın hafiyye yüzde doksanı bilâ-şüphe,
Bu darlıkta bu boşluk sanma devletçe semâhatten.

.....

«Vatan, nâmûs, hürriyyet» gibi elfâz-ı kudsîyi
Otuz yıldan beri kaldırmak ister kalb-i milletten.

Lûgatlerden bilinmez hangisi dûçâr-ı kahr olmuş,
Şaşırdı kaldı erbâb-ı kalem evhâma hizmetten.

.....

Ledünniyyâtı bilmez, der ki bizde bâ'zı zevzekler:
«Niçin bilmem ki bekler her işi millet hükûmetten?

«Niçin mekteb yapıp nâfi' ticârethâneler açmaz?»
«Değildir behre-ver millet maâriften, ticâretten.»

.....

Hükûmet hangi bir mekteb için yaptırsa ta'lîmat,
O mektebden çıkan mümkin mi kurtulmak cehâletten?

Batarsın bir ticârethâne açsan, olsa sermâyen,
Fehim Paşa gibi alçaklara i'tâ'yi rüşvetten.

Bizim hiç farkımız yok Pâdişâha karşı hayvandan,
Sürer evlâdımızla isteyince Dersaâdet'ten.

.....

Kıyâm etti bi-hakkin Erzurumiler vilâyetçe, (1)
Vilâyâtı Hüdâ hıfz etmesin hüsn-i sirâyetten.

Dövüp eşşek gibi vâliyi sürsünler çıkarsınlar,
Budur insanca şimdi beklenen her bir vilâyetten.

---

(1) Erzurum halkı isyan ederek valiyi dövmüştü. Bu olay dolayısiyle Eşref'in yazdığı bir marşın nakaratı şöyledir:

Gelmiyorlar, kaldı hâlî mevki-i âlîleri,
İt gibi yıldı dayaktan Erzurum vâlîleri.

«Kanı kanla yumazlar», eski bir darb-ı meseldir bu,
Ahâlî ittihâd etse belâ gelmez hükûmetten.

.....

«Terakkî» lâfzını duydukça eyler arz-ı işmi'zâz,
Terakkiyyâtı sevmez, istemez, şevk-i cehâletten.

.....

Sıkıldı zât-ı şâhâne, dedi: «Başka sözüm yoktur,
Sürülsün hâsılı azçok kim anlarsa kitâbetten.»

Nasıl asker verir bilmem ki, hâlâ duygusuz millet,
Gidenler can verir yollarda açlıktan, sefâletten.

Yemez içmez melektir sanki askerler çırılçıplak,
Şehîd olmak için bîçâreler dönmez azîmetten. (2)

Giren taht-ı silâha ekseriyyâ ölmeden çıkmaz,
Anınçün kaldı pek çok tarlalar hâlî zirâatten.

***Silâh* altında kalmış yirmi beş yıllık nefer vardır,**
Unutmuşlar, zavallı hep sükût etmiş itâatten.

.....

Pabuçsuz yüzbaşı çü az mı püskülsüz mülâzımlar?
Ayırmaz binbaşı bunlar için bir hisse sirkatten.

Neferler bir ağızdan «Padişâhım çok yaşa!» derken,
Verâdan yüzbaşı top patlatır ifrât-ı hiddetten.

Etibbâ öldürür kim hastegânı öyle sür'atle,
Ederler çok zaman vâreste Azrâîl'i külfetten.

---

(2) ***Eşref'in notu:*** Bu aç, sefil asâkir-i şâhâne bazan giydirilmek *istenilirse*, eski pirinç çuvalları siyaha boyatılıp elbise yaptırılır, bunlar da üç gün *sonra ağarır*, çuval markası meydana çıkar. İşte bu kıçı markalı asâkir-i şâhâneden birine: «Arkadaş! o kıçındaki ne numarasıdır?» diye sormuştur; asker, bilâ-tereddüd: «Alay numarasıdır!» demiş.

Fişeksizdir tüfekler, gülle yok, toplar muattaldır,
İbârettir hükûmet bir heyûlâ-yı siyâsetten.

Hülâsa bizde yoktur bir «İkinci Fırka»dan başka,
O da nefs-i hümâyûna olan hıfz u sıyânetten.

Mükemmeldir kıyâfet, çantada birkaç kuruş vardır,
«İkinci Fırka» gûyâ avdet etmiştir esâretten.

.....

Üvey evlâdı gûyâ başka ordû-yi hümâyunlar,
Şehîd olmak ne hâcet? can veren çoktur zarûretten.

Yemen evlâd-ı islâmın mezâristânı olmuştur,
Azîmet eyliyen mahrûm olur sıhhat ile avdetten.

Yeşil ormanları köyler gibi zâlim harâb etti,
Elinden gelmiş olsa kestirir Tûbâ'yı cennetten.

.....

Donanmayı tutup hacz ettiler hakk-ı karâr üzre,
Bırakmaz midyeler çıksın Halîc-i Dersaâdet'ten.

Ahâlî köprüden on pâre vermezse geçirmezler,
Ne feyz ummaktayız böyle dilenci bir hükûmetten?

.....

Teveccühten değil uşşakları «bâlâ», «vezir» etmek,
Merâmı: sâkıt etmek rütbeyi kadr ü meziyyetten.

Çoğaltılmakta böyle bunların mikdârı Yıldız'ca,
Ahâlî kalmasın hâli diye buhrân ü dehşetten.

Sanır bil-cümle millet kendini taht-ı tarassudda,
Helâllaşmaksızın çıkmaz evinden kimse ümmetten.

Gelirse sağ selâmet hani bir âdem eve akşam,
Ederler hânede şenlik vuku-i hüsn-i avdetten.

Lâtife zanedip gülme, çekilmez bir belâdır bu,
Yazarken ürperir insanda tüyler havf ü haşyetten.

Okurlar postalarda yazdığın mektûbu evvelce,
Bugün hâlî değil her dâire böyle rezâletten.

Devâirde çalarlar istesen herhangi evrâkı,
Sened ver, sonra çaldır, içtinâb etme kefâletten.

Fehim Paşa açık katil iken kaatil Hüseyn oldu,
Bidâyet böyledir ammâ değişti iş nihâyetten.

.....

Nasıl vergû-yi şahsî almak istersin ahâlîden?
Hükûmetçe utanmak yok mudur yâhû rezâletten?

Kazandır milleti evvel-emirde, sonra al sen de,
Vatan hâlî değildir her çeşit esbâb-ı servetten.

Muâdildir iki iklîm-i Mısır'a hıtta-i Bağdâd,
Adâletle çalış da müstefîd ol her vilâyetten.

Sen olmazsan otuz milyonla istîcâra tâlib var,
Yalan mı, doğru mu anla, çekil bir yıl Hilâfetten.

Verisin aldığın vergileri milet aleyhinde,
Otuz yıldan beri kurtulmadın gitti cebânetten.

Ahâlîden neden vergi alır öğren hükûmetler,
Eğer kurtulmak istersen bilenlerce melâmetten.

O vergi mâl ü cân ü ırzına kâfil iken halkın,
Vatan hâlî değil her yerde erbâb-ı şakavetten.

Biraz i'mâr edilse, şimdiki çaylar makaamında
Kolonya, gülsuyu cârî olur her bir vilâyetten.

.....

Mukayyedse eğer kaalûbelâda nâm-ı nâ-pâkin,
Yamandır iş sorarlar birtakım cünha, cinâyetten,

Niçin derler kapatın Bâb-ı Meb'ûsânı, A'yânı?
Neden ettin teşebbüs mülkü tahrîbe bidâyetten.

.....

Bigayr-i hak niçin nefy eyledin birçok müselmânı?.
Ne zevk aldın acab bahş etiğin âlâm-ı firkatten?

Niçin habs eyledin erbâb-ı isti'dâdı keyfinçin?
Neden ettin teşebbüs mülkü tahrîbe bidâyetten.

Ahîren en büyk bir mektebi söyle niçin yaktın?
Sebeb yok başka, huylandın Fransızca kırâatten.

.....

Değilsin pâdişah, satmak için mülkü münâdîsin,
A zâlim! bahs edersin bir de ku'dretten, mehâbetten.

.....

«Henüz millette meşrûtiyete yok, dersin, istihkaak»,
Nasıl bilmem ki ayrılmakta vicdânın hakikatten?

Eğer millet eşekse, sen eşekler pâdişâhısın,
Berâat eylemek mümkün müdür söyle bu sûretten?

Berâat pek kolaydır, topla meb'ûsânı, a'yânı,
Biraz da anlara yüklet de sen kurtul şu sıkletten.

Bugün tabîk edersen hükm-i Kaanûn-i Esâsî'yi,
Memâlik fark olunmaz üç sene zarfında cennetten

.....

Hulûs-i kalb ile işte duâya eyledim âgaaz,
Garez Sultân için bence duâdır şâiriyyetten:

Yaşa zulm üzre, zulm eyle, günehkâr ol ki şol rütbe,
Geçerken yık Sırât'ı ortasından fart-ı sıkletten.

.....

Dilin kopsun demirden kerpetenle, son zamânında
Edersin belki tevbe, kaadir olma ebkemiyyetten.

Doyar aç gözlerin toprakla belki, terk-i dünyâ et,
Boyanmış lihyeni fevt ol da kurtar Şamlı İzzet'ten (1)

---

(1) Şamlı İzzet: Mabeyinci Arap İzzet.

Nefes alma, kilitlensin o sun'i dişlerin, zâlim!
Boğul, boğdurduğun «Midhat» gibi sen de o hâletten.
.....
Teverrüm et, kurudukça kuru, ammâ yine sağ ol,
Bükülsün kametin, u'cûbe ol, çık âdemiyyetten.

O rütbe kanbur ol kim, kendin eyle zeylini takbil,
Diken batsın yürürken burnuna hâk-i mezelletten

Felek tutsun koparsın saçlarından bir eleklik kıl,
Söz aldım ben ucuz yapmak için Çingâne Himmet'ten.

S... in dönsün kurumuş bir hıyâra gübresizlikten.
Ikındıkça ıkın mahrûm olunca def'-i hâcetten.
.....
Ne mümkün bence yazmak seyyiât-ı asrı hakkiyle,
Gerek derd-i maîşetten, gerek âlâm-ı gurbetten.
.....
Kemâl'in rûh-i pâki geldi, Eşref, eyledi imdâd,
«Mürüvvüt-mend olan, mazluma el çekmez iânetten.»

K I T ' A

Yazılsın kanla tarih-i hususisi Hamid hânın
Zamanında memâlik Kerbelâ meydanı olmuştur.
Cenâb-ı Hak aceb sormaz mı mahşerde bu milletten
Niçin bir pâdişâhın keyfinin kurbânı olmuştur.
Giden gelmez, tarik-i âhretten farkı yoktur hiç
Yemen evlâd-ı islâmın mezaristânı olmuştur.

K I T ' A

Sağlığında bir karış yer koyma Alah aşkına,
«Mülkü taksîm eyleyip geldim» de ceddin Fâtih'e;
Pâdişahım! ölmeden öldür şu kansız milleti,
Hepsinin kabr-i şerîfinde oku bir fâtiha.

DEFTER-İ AMÂL

yâhud

— İTİRÂF-I CÜRM —

Okuyub defter-i âmâlimi mahzûn olma,
Deme, tâdad-ı maâsıyle bu bir âr etmez;
Cümlesi ben gibidir eşref-i mahlûkatın,
Fakat ısyânını Eşref gibi ızhâr etmez.

Müberrâyım sevâbdan, âdet etdim cürmü hem vâre,
Hezâr efsûs, oldum ben esîr-i nefs-i emmâre,
Figan, kim gözgöre sevkeyledim ben kendimi nâre,

Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Bugün kırk yaşına girdim de hâlâ bir sevâbım yok,
Günehkârım, kefenden gayrı vallâhî hicâbım yok,
Sükûtdan başka, ölsem münkiriyne bir cevâbım yok,

Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Cemâatle bulundum, bâzı ben de iltihak etdim,
İbâdet eyledim sûretde, sîretde nifâk etdim,
Günah etmek için Şeytanla gûya ittifâk etdim;

Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Günahsız bir dakıyka geçmedi vakt-i hayatımdan,
Uyandırdım Kerâmen Kâtibiyn'i (*) seyyi'âtımdan,
Günah olduğuna nâdim günahlar da sebâtımdan;

Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Bulundum tekyelerde bâzı ben de âh ü vâh etdim,

(*) İnsanın iyiliği ve kötülüğünü yazmıya memur iki melek.

Verüb bâd-i hevâya ömrümü mahv ü tebâh etdim,
Külâh giydim, Amir'den ben dahî Zeyd'e külâh etdim;
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Yalandan istikamet lâfzını vird-i zebân etdim,
O suretle nice sâde dilânı imtihân etdim,
Nihâyet kendimi sârıklara hep pâsbân etdim;
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Bakılsa vâkıâ sûretde bir insân-ı mağsûmum,
Hakıykatde fakat her vechile Şeytâna mahkûmum,
Hemân ben bâzı mebhaslerde Şeytândan da mezmûmum.
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Bir iş gelmez elimden hayra dâir, mâilim şerre,
Bulunmaz defterimde ahsen-i ağmâlden zerre,
Hatâ etdim, miyân-i tevbeyi kırdım beş on kerre,
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Göründüm olduğumdan başka herkimle görüşdümse,
Konuşdum bahs-i rif'atden, ayâğım kaydı düşdümse,
Kanıb kaldım, nasıl yâl-i vebâl üzre sürüşdümse;
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Meâsıy varsa kurtulmuş elimden dâr-i dünyâde,
Sakın zanneyleme Allah için olmuşdur âzâde,
Elimden gelmedi, yoksa kusur etmezdim icrâde.
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Teazzum eyledim âcizlere, çiyn-i cebin etdim,
Nice bezm-i edânîde fakat âh ü eniyn etdim,
«Efendim, merhamet eyle!» diye bûs-i zemin ettim.
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Harâmın cinsini müş'ir, şeyâtin yapsa bir defter,
«Bu defterden tadanlar ismini yazsın!» dese bir er,
Yazardım hepsine ceffel - kalem imzâmı ben ezber.
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Açılsa bir menâhî sergisi, bilfarz-ı vettakdir,
Edilse sergide ancak benim etdiklerim teşhir,
Temâşâ eylese iblîs-i pür telbîs eder takdir!
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Eğer gördümse parlaklık çerâğ-ı bezm-i düşmende,
O bezmin şem'ine pervâne oldum âdetâ ben de,
Bu insanlık mıdır, söyle değilsen, ben gibi sen de?
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Evâmirden girîzânım, nevâhî kendi silkimdir;
Bunu tasdik eder kalbim de, sanki nakş-i gilkimdir,
Arâzî-i meâsıy sanki bir tâpulu milkimdir.
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Nevâhî kendi silkimdir, evâmirden girîzânım,
Nice yüzbin günâh etdim de hâlâ nâ peşîmânım,
Müslümanlık olursa ismile ben de müslümânım.
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Cihanda dâimâ icrâ-yi âheng-i sibâğ etdim,
Nice sevdiklerimle pâre bahsinde nizâğ etdim,
Menâfiğ noktasında hüsn-i ahlâka vedâğ etdim.
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Sıkıldıkca başım kizb-i sarîhi ihtiyâr etdim,
Binâ-yi kibzi birkaç da (kasem) le istüvâr etdim,
Hulâsa cürm içinde başka bir cürm iddihâr etdim,
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Ecel gelmekte, hâlâ etmedim ben keff-i yed meyden,
Gönul vazgeçmedi hâlâ güzelden, raks ü hayhuyden,
Karıştırdım hulâsa müddet-i ömrümde herşeyden.
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
O rütbe etdim icrâ Eşrefâ ısyân-ı bî pâyân,
Günâhım tartılırken havfim oldur ki kopar mîzân, (*)
Cehennemdir yerim, Hakk eylemezse mazhar-ı güfrân.
Benim cürmüm büyüktür, benzemem herbir günehkâre,
Şefî'al-müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

ŞARKI

Anası veremden ölen, yine veremli 15 yaşında bir kızın babası ağzından aşağıdaki şarkıyı söylemiştim. Bir kaç ay sonra da kız öldü.

Değişti bir zamandır eski hâlin,
Ciğerpârem nedir hüznün, melâlin?.
Yazık soldu sarardı gül cemâlin,
Ciğerpârem nedir, hüznün, melâlin?..

O baygın handeler rûh-u elem mi,
Vücûdun konce-i bağ-ı adem mi,
Aceb annen gibi derdin verem mi,
Ciğerpârem nedir, hüznün, melâlin?..

KIT'A

Bulundum ümmetinden yâ Resûl-allah mes'udum;
Gânahım çoksa da, aslâ bulunmam âh-ü zâr üzre.
Sen ol peygamber-i âhir zamansın ki mûrad etsen;
Olur aff-ı umûmî âhirette ehl-i nâr üzre..

(*) Şu **İtirâf-ı Cürm**-ü vaktiyle zürefâdan bir zâta okumuştum. En sonundaki «**Kopar mizan**» parçasını dinledikten sonra «Âh birâder sen evvelce gitsen, şu mizan kopsa da bütün insanlarla beraber biz de kurtulmuş bulunsak ne âlâ olurdu.» diye nükteperdazlık etmişti.

K I T ' A

Ruz-u mahşerde Muhammed'le Ali hürmetine,
Dilerim nâsı bütün mazhar-ı gufran eyle.
Yeter insanlara dünyanın azâbı Yârab,
Ateş-i düzahı söndür de gülüstan eyle...

K I T ' A

Bu âlem mahvolunca yâ ilâhi,
Akıt deryaları dâr-ı cahime,
Su bassın nâbedid olsun cehennem,
Bütün mahlûku sevk eyle naime.

K I T ' A

İttifak etse de âlem, benim olsa dünya
Kâinatın yine arâyişine aldanmam.
O kadar lûtfunu gördüm ki senin dünyada,
Ben cehennemlik olursam da ilâhî yanmam.

K I T ' A

Bosna, Girit'le Kıbrıs, Mısır u Tunus giderken
İblîs ederdi böyle Abdülhamîd'e telkîn:
«Dünyâ-yı bî-bekayı terk eylemezden evvel
Bir memleket bırakma yâ hâtem-üs-selâtîn!.»

K I T ' A

Sarıklı gördüğün câhilleri zanneyleme nevvâb,
Kurutmakçün dıraht-ı mülkü gûyâ bir diken sarmış;
Başından boynuna indir, anınla boğ hemen kelbi,
Sarık sanma, bir ölmüş beyne tutmuş bir kefen sarmış.

ایرانده یانغین وار

— VII —

İRANDA YANGIN VAR

(Mebde-i mezâlim-i İran fi 22 Haziran 1908)

Eski bir top yükletip bir merkebe,
Rastgele salmakta halka süngü şah...
Pâdişâhım, sen hayâ etmez misin?
Senden eşna' zulüm yaptı dünkü şah.

★

Marpucu attı elinden, çekti seyf-i sârimi,
Yaptı bir müthiş dram, kan döktü zâlim su gibi,
Bir top attı, milletin çıktı dumanı göklere,
Şâh-ı İran kıydı meb'usanı tönbakû gibi,

★

İntihâb eyleseler de basın istifâyı,
Ba'dema dinlemeyin etse de bin kerre kasem,
Açtı sanma yeniden meclis-i meb'ûsânı,
Yine top ağzına meb'ûs arıyor şâh-ı Acem.

★

Açıldı bir mektep, buyursun ehl-i istibdâd,
Kıtâli mülk-i Fürs'ün şâh-ı nev-câhından öğrensin;
Kulağı geçti boynuz, kan alır şimdi ahâlîden,
Kızıl sultan gidip zulmü Acem şâhından öğrensin.

★

Çıkacak var mı yüzün nezd-i Resûl-allaha?.
Kurtarır mı seni mahşerde Hamîd-i Sânî?,
Âhiret yok mu ki?. Var ise demez mi Allah:
«Topa tuttun ne için meclis-i meb'ûsânı?»

Milleti kırdı, perîşân etti mebusânını,
Ol kadar can yaktı ki, Cengiz'i hayran eyledi;
Aferîn! Abdülhamid Hân'ı bıraktı gölgede,
Şah-ı İran attı top, İran'ı vîrân eyledi.

★

İşte İran, işte Türkiyye, uzağa gitmeyin,
Bir bina tecdîd olunmaz ekseriyya çökmeden;
Hallolundu mes'ele: bîhûdedir, gelmez sonu
Tıfl-ı hürriyyet doğarsa evvelâ kan dökmeden.

★

Çıkdı ahrâr avına elde tüfek önde köpek
Şöhret-i zulmi yetişdi balamın âfâka
Önüne rast geleni bir dala sallandırarak
Nice eşçârı çevirdi şecer-i Vakvâk'a.

★

Bârekallah eyleyüb iğlâ Yezîdin şânını
Halkı tazyıketdi askerle dışardan pâdişâh
Topla dövdü dövdü yıkdı Kâğbe-i hürriyyeti
Sûr-i meb'ûsânı fethetdi içerden aldı Şâh.

★

Sevk-ı asker etmenin İrana doğru hikmeti
Girdi Tahrana el altında şu Moskof kuvveti
Bir kolundan Şâh tutdu bir kolundan pâdişâh
S... diler cebren ...nden mâder-i hürriyeti.

★

Dâhilî bir iş diye her bir hükûmet seyr edüb
Mümkin oldukca dirig etmez altından fiti
Olmayınca ortada gavgây'ı nân ü üstühân
Eski bir darb'ı meseldir bu, ısırmaz it iti.

★

Ehâlî oldu bâzîçe hükümdârân'ı İslâme
Acem Şâhı apansız başına halkın çorab ördü.
Yine bir kan döküldü üstüne târih'i İslâmın
Beşikde duhter-i nev zâd'ı hürriyyet hayız gördü.

Sordular var mı lüzumı diye bir müctehidin
Ortalıkda dolaşan bir iki kofdan başka
Halka doğru savurub küfri Acem şâhı dedi
Müctehid istemenem men Liyakof'dan başka.

★

Yükselir mevkii günden güne inşâallah
Eli bağlı olark Şâhı Acem dâre çıkar
Eylesen vâlidesinden taleb-i îzâhât
Mutlaka silsilesi Hind'i Ciğer hâre çıkar.

★

Bağdemâ adl'i İlâhî yetişir çok sürmez
Göklere çıkmada İrandaki âh'i cângâh
Beline bağladığı seyf'i mürassağ Şâhın
Bu yakında takılır boynuna inşâallah

★

Zuhûr etdiyse medhiyyem müessir zehr'i hicvimden
Değil bende kabâhat bendeki baht'i siyâhındır
Fütûr etmem asâyi sabre etdim ittikâ «Eşref»
Cihandan şâh gitdi şimdi nevbet Pâdişâhındır.

★

Kitabın arka kapağındaki kıt'a:

Gelip Rûh-ül-kudüs imdâda, yazdım son zamânında,
Büyük bir zâlime karşı kalemle bir gazâdır bu;
İsabet ettire cangâh-ı istibdâdına, Allah
Şeâmetlü şeh-i İrana bir Sehm-i Kaza'dır bu.

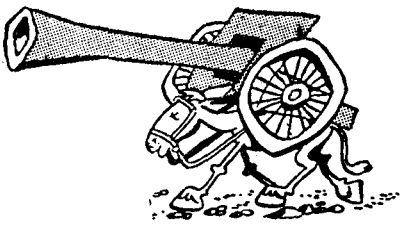

ŞÂH

Önce piyâdeler vuruştular,
Her biri halk gibiydi..
Şâhlar, çevrelerinin kalesinde,
Güvenlik içinde tutsak gibiydi.
Vezirler, atlar, filler
Şâhları uğruna seferber..
Her biri şâhından özgürdü.
Ne var ki, özgür olan
Savaşta erken ölürdü.

Şâh yenildi sonunda şâhlardan birine,
Dikildi kaldı kazanan şâh,
Daracık dörtgenine.
Mat olan şâh ise sürüldü dışarı
Son verildi şâhlığına,
Son verildi tutsaklığına.

Bırakıp ardında akları, karaları
Yürüdü gitti özgür,
Yürüdü gitti bir başına...
1975 **Bülent Ecevit**

★

70 YIL ÖNCEKİ İRAN

Yirminci Yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğundaki özgürlük akımları, İran'ı etkileyip rahatsız ederdi. 1907'de Tahran'da tahta geçen Şah Muhammed Ali, Kur'ana el basarak, Anayasayı koruyacağına ve Anayasaya uyacağına —tıpkı bizim İkinci Abdülhamid gibi— söz vermişti. Ama bir Şah için yemin ne anlam taşır ki! Altı ay sonra Şah Muhammet Meclisi topa tuttu. Çoğu milletvekilini öldürdü; kaçanlar İngiliz Elçiliğine sığındılar. O zaman Türkiye'de şair Eşref şu dörtlükleri yazmıştı:

Cennete yollamak ehl-i hakkı
Şah-ı İran'a göre bir şandır,
Hadim-i adl olanın İran'da
Türbesi meclis-i mebusandır.

Put kesildi susuyor âlem-i insaniyet,
Kanlı bir levhaya bir perde çekildi, eyvah!
Karşıdan seyrediyor Avrupa lâkaydâne,
Sanki eğlenceli bir top oyunu oynadı Şah.

Kâbe-i hürriyeti süratle tecdid eyleyip
Şad edin ervah-ı mebusanı Allah aşkına:
Her taraftan Şah kundak koydu, yangın var, koşun!
Müslümanlar! Kurtarın İran'ı Allah aşkına!

Eşref, 1908'de **«İran'da Yangın Var»** diye bağırdı çağırdı. Aradan yetmiş yıl geçti. Bugünkü İran'ın durumu dünkünden beterdir. Ülkenin petrol zenginliği dünyanın kapitalist egemenleriyle İran'ın satılmış sermaye sınıfına akıtılmakta; ve belirli ellerde biriken ekonomik güç, Şah diktasını sürdürmek için kullanılmaktadır. Bu arada Tahran, İran'ın dev kalkınma hamleleri yaptığını, «Böyyük İran»ın yaratıldığını ileri sürmekteyse de...

Haydi canım sen de...

★

Türkiye, komşu İran'dan başka koşullar içinde yaşamaktadır. Biz özgürlük yolunda azımsanmıyacak yolları aştık. Geriye baktığımız zaman bir arpa boyu yol almış görünsek de, fikir özgürlüğünden yoksun olsak da, yine İran'dan çok ileriyiz.

Cumhuriyet : 10-8-1977 **İlhan SELÇUK**

★

FEDAKÂRLIĞIN MÜKÂFATI

Bir zamanlar şâir **Eşref'**i sırtına alıp Menderes nehrinden geçirmiş olan «İstavri» adındaki uşağın bu fedakârlığı üzerine şairle aralarında şu konuşma geçmiştir:

Eşref — Beni muhakkak bir ölümden kurtardın. Dile benden ne dilersin?.

İstavri — Efendim, dörtlük bir tütün dilerim.

Eşref — Ulan, pek az istedin ya!!.

İstavri — Aman efendim, onun yarısını da elimden yine siz alacak değil misiniz?.. demiş..

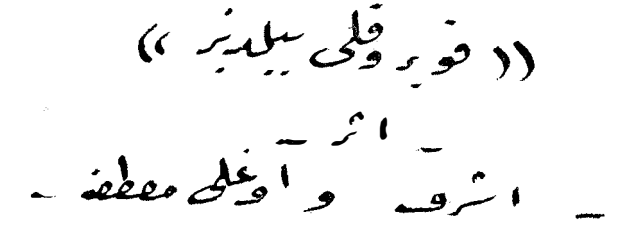

— VII —

KUYRUKLU YILDIZ

Eser:

Eşref ve oğlu Mustafa

(1910)

(Bu eserin el yazısıyle aslı kütüphanemdedir.)

Şair Eşref 1909'da Adana vali muavinliğinden emekli olduktan sonra ailesiyle Kırkağaçta oturuyordu. O günlerde **«Halley»** adındaki, kuyruklu yıldızın 5 Mayıs 1326 (18 Mayıs 1910)'da dünyaya çarparak mahvedeceği hakkında söylentiler çıkmış, buna dair gazeteler bir çok yazılar yazmıştı. Halk büyük korkuya kapılmış, hatta bazı saf insanlar kuyruklu yıldızın geçeceği gün **(Binbir Direk)** ve **(Yerebatan)** gibi yerlere sığınmışlar, bazıları da evlerinin mahzenlerinde gizlenmişlerdi.

Bu kitabın mukaddemesinde Eşref te ailece nasıl korku geçirdiklerini şöyle anlatıyor: **«Bu hâdise evrâk-ı havâdiste görülünce iptidâsında bize masal gibi bir şey gelmişti. Fakat günler geçtikçe, bu yıldızın ötede beride görüldüğü işitilince saat be saat istilây-i vehme uğruyorduk. Kazaya rızadan başka çâre olmadığını bilmekle beraber efrâd-ı aile yalandan yekdiğerini teselli ederek korku ile yataklara giriyorlardı. Biz onlardan daha korkak olduğumuz için uyuyamıyorduk. Bir taraftan titreyerk, ben, bir tarafta köşeye büzüldükçe büzülen oğlum Mustafa âtideki manzumâtı söylemekle vakit geçiriyorduk. Vâkıa bunlar şiir değildir, korku belâsıyle söylenilmiş şeylerdir.»**

Şair Eşref o günlerde bu vak'aya telmihen yazdığı kıt'ada:

«Kıyâmet necm-i gisudar ile Teşrinisâni'de
Koparsa çok değildir ol kadar dehşetli bir hızdan.
İşitmiştim bunu vaktiyle bir mâhir müneccimden,
Mukaddermiş harâbisi bu mülkün çünkü yıldızdan...»

diyerek, Abdülhâmid istibdâdının memleketi harâb ettiğini belirtmiş ve kuyruklu yıldızla Abdülhamid'in sarayının bulunduğu **Yıldız** arasında bir cinas yapmıştı. Tatar Şakir paşanın bu kıt'a kulağına gidince şairi çağırtmış. Vâli Kâmil paşa da orada hazırmış. Eşref, odadan içeri girince Şakir paşa kaşlarını çatarak:

«— Eşref Efendi, siz zât-ı şahâne aleyhinde Yıldızdan bahseden bir kıt'a yazmışsınız... demiş ve kıt'ayı okumuş. Bu kıt'a sizin değil mi?» **Eşref** şu cevabı vermiş:

«— Paşa hazretleri, o kıt'a bendenizin amma bozmuşlar, aslı böyle değil..»

«Mukaddermiş harâbisi, bu dünyanın o yıldızdan.» şeklindedir. Demesiyle bir fezleke yapılır, saraydan da bir haber çıkmayınca mesele kapanır.

Şakir paşa odadan çıktığında vâli Kâmil paşa Eşrefe bakarak kalın sesiyle şöyle demiş:

«— Eşref o güzel kıt'ayı şimdi sen bozdun!..»

Eşref'in yakın dostu şair **Hüseyin Rifat**'ta «Halley» kuyruklu yıldızı için şu kıt'ayı yazmıştı:

Darbesiyle yıksa da dünyayı «Halley» yıldızı,
Nâm-ı dehşetnâkini zannetme yıkmıştır senin.
Kuyruğun yoktur diye asla teessür eyleme,
Pâdişâhım kuyruğun burnunda çıkmıştır senin...»

«Kuyruklu Yıldız»da bir çok fıkralar, muhavereler, kıt'alar yer almaktadır. Bir kaç örnek:

FIKRA

Mısır valisi meşhur Mehmed Ali Paşanın oğlu İbrahim paşa ki —hunrızlikle meşhurdur, insan etini (pirzola) ka-

dar seven bir adamdı— bir zamanlar Mısır ordusuyle Konya'ya kadar gelmişti. Bu herif yâhut zât-ı şerif usûl-i harbin her şeytanlığını bilenlerden olduğu halde Hicaz'da Vehâbilerin kıyam etmesi üzerine gönderilip her ne hikmete mebni ise Vehâbiler tarafından münhezimen rıc'atı kahriye, ile püskürtülmüşlerdi. Bunlar tarihçe mazbut olduğundan tafsile lüzum yoktur. Şu kadar var ki o esnada müşarünileyh İbrahim Paşa ile meşhur şair Nihad beyin aşağıdaki muhaveresi bir az bizim kuyruklu yıldız hadisesine benzediğinden burada onu nakletmek isteriz.

MUHAVERE

İbrahim Paşa — (Abdeshaneden gelerek şair Nihad beye hitâben) Ulan Nihad, muharebeye dâir en güzel planlar hep abdeshanede hatırıma geliyor. Acaba sebebi nedir?

Nihad — Efendim Vehâbi kavgasında aklınız ...nuza karıştı da ondan...!!.

Bizim için Kuyruklu Yıldız da böyle oldu. Bununla beraber aşağıdaki kıt'aları kuyruklu yıldızdan korkanlar da korkmayanlar da okurlarsa vereceği kitap parasından başka bir şey zarar etmez.

Eşref ve oğlu Mustafa

KIT'A

İlâhi cümle mahlûkatı yoktan var eden sensin,
Yine emrinle hepsi, mahv olursa gam mı bir hızdan,
Olur her hükmüne insanlar ister istemez râzı,
Diler öldür bizi hızdan, diler kuyruklu yıldızdan.

21 Nisan 1326 (1910)

MUHAVERE

Üzüm çalmak için bir bağa girmiş olan herifi bağ sahibi yaklayınca aralarında aşağıdaki muhavere cereyan etmiştir:

Bağ sahibi — Buraya niçin girdin?

Hırsız — Abdest bozmak için.

Bağ sahibi — Hani pisliğini göster!

dediğinde öteki sekiz adım ileride bulunan eşek pisliğini gösterir. Bağ sahibinin, ulan bu eşek tersi!. demsi üzerine, hırsız, af edersiniz efendim, insan şaşırınca böylesini de yapar, demiş.

Kuyruklu yıldız bizi de bu hâle getirdi. 5 Mayıs'tan sonra kendi eş'arımızı kendimiz tenkid edebiliriz.

K I T ' A L A R

Bu günlerde belâ gördükçe evrak-ı havâdiste,
Kesildik cümlemiz dünyada mız mız Yâ Resûl-allah!..
Cesâret kalmadı bizde şefaât isteriz senden,
Bizi korkutmada kuyruklu yıldız Yâ Resûl-allah!..

★

Doldu taştı korkumuzla defter-i pîr-i mugan,
Silmeli kuyruklu yıldızla hesâbı, yâ Ali!.
Beş Mayısta mest-i lâ-ya'kıl gelince mahşere
İsteriz Allah için Kevser şarabı, yâ Ali!.

★

Ölürsem gam yemem birlikte erbâb-ı maârifle,
Fakat pek güç gelir gitmek papazlarla, hahamlarla;
Eğer kuyruklu yıldız kuyruğuyle himmet eylerse
Ne âlâ yolculuktur madmazellerle, madamlarla...

★

Rumlar, Bulgarlar Osmanlılıkla parlayıp,
Halka ciddiyet gelince şarlatanlık kalmadı.
Barekallah âkıbet etti anâsır ittihad,
Ermenilik, musevilik, müslümanlık kalmadı.

M U H A V E R E

İslâmlardan biri — Kurban bayramında ne kadar koyun kesilirse o kadar hıristiyan kesilsin.

Hıristiyanlardan biri — Kızıl yumurtada ne kadar yumurta kırılırsa o kadar müslüman kırılsın.

Eski haham bunları duyunca el kaldırıp dua etmeğe başlamış. Sen ne yapıyorsun, diye sorulunca:

— Allah ikisinin de duasını kabul etsin diye dua ediyorum; demiş.

★

Mithat paşa İzmir vâlisiydi. İzmir belediye dairelerini merkezin büyüklüğü nisbetinde çoğaltmak istiyordu. O vakit idâre meclisi azâsından bulunan bir zât:

— Hayır efendim, bu olamaz!. deyince, **Mithat** paşa mâkul bir cevap almak fikriyle niçin?. demiş. O zât-ı şerif te:

— Allah bir, belediye bir... cevâbını vermiş!!

Bir gün yine Mithat paşa o zât-ı şeriften başından alâka geçip geçmediğini sormuş. Öteki eşek herif, efendim geçecekti, üzerimize âdem geldi, demiş!. Zehi eşeklik.

K I T ' A

Eski yıldız koymadı vaktiyle bizde kol, kanad
Yok sukut etmekliğe hız, sen de kuyruksuz mu sun?.
Kâinata gelmedi imdâda halâ kuyruğun
Yoksa ey kuyruklu yıldız sen de kuyruksuz musun?..

★

Bu kuyruklu, kuyruksuz yıldız meslesi yine bana Abdülhamidi hatırlattı. Abdülhamid için vaktiyle Mısır'da yazdığım bir takım kitaplarda münderic evsâfı kâfidir. Bir çok yerleri sattı, bir çoklarını da başından attı. Burdan atlasın, nerede patlarsa patlasın politikasını tuttu. Millet, hükûmet halâ onun belâsını çekiyor. Meselâ bir mâden imtiyazı verilecek, tâlip olan kumpanyaya Avrupa'daki Sivas'ta sizin olsun, deniliyordu!! Çünkü gerek Abdülhamidçe, gerek saray cühelâsınca Sivas Avrupada mı, Asyada mı bilinmiyordu. Yalnız Hoca Nasreddin ef. merhumun bir fıkrasına benzetilerekten iş geçiştiriliyordu.

F I K R A

Hoca merhum merkebini satmak ister. O gün pazara çıkarmak isterse de açlıktan kalkmağa hayvanda mecâl yok. Kaldırmak için çeke çeke kuyruğunu koparır. Sürük-

leye sürükleye eşek pazarına götürür. Müşterilerle hoca arasında aşağıdaki konuşma başlar:

Hoca — Haydi bakalım eşek müşterileri..

Eşek müşterileri — İyi ama hoca efendi bunun kuyruğu yok.

Hoca — Siz pazarlığı uydurmağa bakın, eşeğin kuyruğu cebimdedir, demiş!!...

K I T ' A

Cümlemiz birden atılmak isteriz âğuşuna,
Gel, behey kuyruklu yıldız, himmet et her bir kula;
Biz uzaktan seyre baksak da kanaat eyleriz,
Beş Mayısta saye salsın kuyruğun İstanbula...

F I K R A

Mâşuk heybetli bir ejderin ağzında bulunuyordu. Elinde hançer âşık etrafında dolanıyordu. Fakat mâşukasını kurtarmağa cesâret edemiyordu. Yavaş yavaş mâşukanın bacakları git gide tâ beline kadar ejderin ağzına çekilmişti. Yalancı pehlivan gibi etrafında dolaşan âşıkına, işte gidiyorum, bitiyorum diye kurtulmak için yalvarıyordu. Fakat kuyruklu yıldız kadar korkak, yüreksiz olan âşık yanaşıp mâşukunu kurtaramıyordu. Nihâyet mâşukayı ejder kollarının altına varıncaya kadar yuttu. Mâşuka yahut kız iki kollarını tamâmiyle ejderin ağzından gererek korkak âşıkına hitâben, artık şu fırsattan olsun istifâde ederek gel, ejderi öldür, beni kurtar dediyse de öteki korkak gelemiyordu.

Bu yüreksizliği gören mâşuka, senin gibi âşıka lânet olsun! dedikten sonra kollarını uzatıverince ejder yutuvermiştir. Biz de sabırsızlıkla kuyrukluyu mu bekleyelim, azrâili mi bekleyelim, şaşırdık kaldık.

K I T ' A

Muhâcir oldu gitti fâreler açlık belâsından,
Bizim Türkiyede çünkü sepetler peksimetsizdir.
Niçin ölsün de açlıktan halâs olsun diye bunlar,
Bu semte uğramaz kuyruklu yıldız merhametsizdir.

Bu gibi meseleleri herkes kendi nefsinden kıyâs eder. Bizde yalnız sepetler peksimetsiz değil, çok fıkaranın evleri ekmeksizdir. Kuyruklu yıldızın zuhûriyle dünyadan kuyruğunu kurtarmak ister. Açlar vardır ki bunlardan birisi bundan onbeş sene evvel altı ay kadar evine et alamamıştı. Bu zât İzmir dâvâ vekillerinden birisidir. Altı ay sonlarına doğru nasılsa eline geçirdiği yüz on para ile alıp koltuğu altında evine götürdüğü yüz on iki buçuk dirhem eti köpek yavrusu kadar çok olan çocukları görünce, ay, baba et çıkmış mı? demişlerdi!. Bunun bir başka türlüsü bu kere Kırkağaç'a geldiğimde benim başıma da geldi. Bir kaç dirhem et aldık, şunu pişir diye bizim karıya söyledik. Karı hem et parçasına bakıyor, hem benim yüzüme bakıyor, alık alık gülüyordu. Ayıp değil ya yirmi senedir karı et pişirmeği unutmuş. Komşulara göndererek pişirsinler, dedik. Komuşlardan gelen cevap:

— Ay bu kurban bayramı mı ki onlarda et bulunuyor. Haydi haydi bizde ne odun var, ne kömür...

K I T ' A

Ecel geldiyse pervâ eylemem kuyruklu yıldızdan,
Buyursun, hazırım, Rabbimde aff-ü merhamet çoktur.
Fakat zevcemle birlikte ölüm pek güç gelir, eyvâh!
Demek mahşerde de ondan benimçün kurtuluş yoktur.

Evet dünyada kalmak ta, birlikte gitmek te karılarla pek belâdır. Bahusus benimki gibi yirmi beş otuz senelik olursa...

Müslümanlıkta karı almak, boşamak kolaydır; derler. Bu söz büyük bir hatâdır. Bunlar bir defa alındı mı bırakılmıyor.

Ben bir tecrübede bulunmak istedim ve hattâ şöyle bir kıt'ada söyledim:

K I T ' A

Bilemem devr-i teceddüd mü, tebeddül mü nedir,
Komşular sivrisinekle değişirler arıyı.

Yerine tâze getirdim yaparak tensîkat,
Kadronun hâricine ben de çıkardım karıyı.

Fakat bunlar lâfla olmuyor. Önde Mısır ehrâmı gibi dikilip durmakta olan vicdan bırakmıyor. En belâsı ahvâl-i âlemin hârici müsademâtına mâruz olmadıklarından mıdır, bilmem nedendir?

Verem olup ta kırkından evvel gidenler müstesna olmak şartıyle, kırkını geçiren domuz karılar ölmüyor.

..... kocasının başında beiâ olup kalıyor. Hele bâzılarının mükerrer hac kabilinden on iki, on üç koca öldürdükleri vakidir. Beş Mayısı savuşturur isek inşallah bizimki öyle olmaz. Şurada bir karı koca fıkrası hatırıma geldi. Yazacağım. Bir karının ölüm halinde olan on ikinci kocasiyle muhaveresi :

Karı — Âh efendim beni kime bırakıp ta gidiyorsun?.

Herif — On üçüncü koca olacak pezevenge!...

F I K R A

Borçlu bir ahbâbımla, para vermeden borç ödemek yolunu öğrenmek üzere **Ruhi bey** merhuma akıl danışmağa gitmiştik. **Rûhî baba** borç ödemenin üç türlü yolu vardır, demişti. Birincisi, alacaklı olan herif, ilk defasında nezaketle gelir, ister. İkincisinde biraz sertleşir. Üçüncüsünde çok zaman olur ki boğaz boğaza gelinir. İşi buraya getirip bu zor geçidi aştıktan sonra borcu ödedim, sanırsın. İkinci ödeme şekli ise geçen gün Tilkilik'te bir yörükten 18 çuval saman dolandırmış olan bir saman tüccariyle yörüğün aşağıdaki konuşmaları da güzel bir örnektir :

Yörük — Altı aydır gele gide artık usandım, benzim saman yıldızına döndü. Ben de fakirim, merhamet et, acı artık şu saman paralarını himmet ediver.

Samanı alan — Bu gün nedir?.

Yörük — Cumartesi.

Samanı alan — Haydi git, Pazartesi günü gel, paranı al.

Yörük Pazartesi günü tarlasında işi olmak münasebetiyle gelemeyip Çarşamba günü gelir. Yörüğü görür görmez:

Samanı alan — Hani sen Pazartesi günü gelecektin?. deyince, Yörük, o gün tarlada işim bulundu, gelemedim, cevâbını verince beriki Yörüğün kolundan yakalayarak, yalanını tuttum, ümmet-i Muhammed yetişin!. diye bar bar bağırmağa başlayınca Yörük kaçtı, beriki borcu ödedi!!!

Allah böyle borç ödemeyi hepimize nasip etsin, âmin!.

Hitap kuyrukluya ise de oğlum Mustafa'nın tercüman-ı beyânı olan aşağıdaki kıt'alar da şuraya yerleştirilmeksizin geçilecek şeylerden değildir.

KIT'ALAR

Çille çektim bir zaman kuyruksuzundan Yıldız'ın,
Nâgihânî öyle çarpıldım ki hâlâ sersemim.
Gelse bin kuyruklu yıldız bâdemâ korkar mıyım,
Çünkü açlıktan cihanda çoktan ölmüş âdemim.

Çıkmağa yok yüzüm, evden dışarı,
Her yere çünkü benim borcum var.
Yetiş imdâdıma ey kuyruklu
Beni lütfen bu belâdan kurtar.

Dâima dünya karanlıktır züğürtlükten bize,
Yok bu derde ölümden başka bizimçün bir devâ.
Gel behey kuyruklu yıldız kaçma Allah aşkına,
Âleme saçsın mübârek kuyruğun nûr-i ziya...

BİR AV FIKRASI

Neşat bey avdan geldi. Yine avcılardan Ali bey o gün ne vurduğunu sordu. Neşat bey de bir tilki avladığını söyledi ve aralarında şu konuşma geçti:

Ali bey — Aman efendim, bâri tilki azametli bir şey miydi?.

Neşat bey — (Vâkûrane) zâhir yalnız otuz arşın kuyruğu var; deyince Neşat beyin oğlu yüksek perdeden bir öksürdü. Aman efendim o kadar kuyruk olmaz.

Neşat bey — Oğlunun yüzüne bakarak onbeş, oğlu yine öksürdü.

Neşat bey — Gülerek hepsi yalan, bu gerçek. Vurduğum tilkinin kuyruğu bir buçuk arşındı. Oğlu yine öksürünce :

Neşat bey — Hiddetlenerek be anasını .....min piçi, bunun artık hiç mi kuyruğu yoktu? demiş... Acaba bizim kuyruklu yıldız da bu kabilden midir?.

K I T ' A

Sordu kuyrukludan ahvâlini arzın melekût,
«Her taraf parlamış envâr-ı maârifle» dedi.
Sıra Türkiyye'ye geldikte, mübârek dedi ki :
«Yetmiş altı sene evvel bu yine böyle idi.»

İ K İ N C İ K I S I M

Kuyruğuyle küreyi okşamadı,
Âh kim olmadı kısmet ölmek;
Biz züğürt kullarına dünyâda,
Demek Allah daha çok çektirecek.

F I K R A

Meşhur hattat **Nâili**'ye birisi bir **kelime-i şahâdet** levhası ısmarlar. Uzun zaman bekler ve rastgeldikçe ihtar ettiği halde levhayı alamaz. Tam altı sene sonra bir defa daha Bayezit meydanında hattata rastgelince, (Ulan) **kelime-i şahâdeti son nefeste mi yetiştireceksin?**... demiş..

Fakat kuyruklu ne ilk nefeste, ne son nefeste bir halt edemedi.

K I T ' A

Sence bence gökteki kuyrukludan yok fâide,
Bir takım aç fâreyi mutfakta çömleklerde gör.
Varsa da solda sıfır geç (Ahmed'in dükkânını);
Gel de kuyruklu nasıldır bizde gömleklerde gör...

ŞAPA OTURAN DEFTERDAR

İzmir'de mâzül bir kaza malmüdürü hergün şâir Eşref'i nerede görürse yakalayarak mağduriyetinden, ailesinin kalabalık oluşundan bahsederek yine bir malmüdürlüğüne tâyinine delâlet etmesini ısrarla rica edermiş.

Eşref, bir gün **Tevfik Nevzad** ve o zamanki Edirne mebusu **Mehmet Şeref** beylere meseleyi açar, malmüdürü mâzulüne derler ki : Biz filân saatte Defterdar beyin dâiresine gideceğiz, biz Defterdar beyle içerde konuşurken sen de oraya gel, memuriyet mi isteyeceksin, ne yapacaksan yap, biz de yardım edelim, işin olur biter.

Muayyen saatte Eşref ve arkadaşları Defterdar beyin odasında oturmakta iken, Malmüdürü mâzulü kapıyı açarak içeriye girer girmez, Defterdar bey gâyet hiddetli ve sinirli olarak misâfirlerin yanında, zavallı Maldürü mâzulünün yüzüne karşı irtikâbından, edebsizliğinliğinden, dünya bir araya gelse kendisi gibi hırsız ve mürtekip bir adama tekrar memuriyet veremeyeceğinden bahisle ağız dolusu küfürler savurmağa başlar.

Eşref, bu kadar tecâvüz ve hakarete karşı Malmüdürü hesâbına (!) tahammül edemez, titremeğe başlar, söze karışarak, Defterdar beye hitâben :

— Lâfınız bitti mi Defterdar bey?
— Evet... der demez Eşref Malmüdürü mâzulüne hitâben :
— Öp, hazret-i üstâdın ellerinden!!.

Diyerek Defterdarı şapa oturtmuştur.

— VIII —

EŞREF'İN RÜYÂSI
(1 9 1 1)

21 bendden ibaret olan muhammes şeklindeki bu manzumede şair, «İttihad ve Terakki Fırkası Erkânı» nın memleketi uçuruma sürükleyen tutumunu hicvetmektedir:

Musîbetten, belâdan ibret aldık, yâ Resûl-allah!
Uyandık şimdi, evvel hâba daldık, yâ Resûl-allah!
Aceb dergâh-ı Haktan biz ne çaldık, ya Resûl-allah!
Meded kıl, biz bu ellerde kaldık yâ Resûl-allah!.
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık yâ Resâl-allah!

Hasan, Ahmet, Zeki Bey hangi derde mübtelâ oldu? (*)
Sokaklarda müretteb hangi kaatiller belâ buldu?
Nasıl ellerde İstanbul muhit-i Kerbelâ oldu?
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldık bunaldıkça yâ Resûl-allah-

Kopar bir fırtına evvel, kesilmez arkadan ra'dı,
O ra'dın bir koparsa mümkün olmaz sonra tâdâdı.
Belânın iptidâsından büyük çıkmakta mâbâdı,
Meded kıl, biz bu ellerde kaldık yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldık bunaldıkça yâ Resûl-allah!.

(*) **Hasan Fehmi** bey gayet hüsn-ü ahlâka mâlik bir zât olduğunu Mısır'dan ben tanırım. Buna tabanca sıkan katile ve ecdâdına kıyâmete kadar lânet olsun. İkincisi **Ahmet Samim** bey ki hiç tanımam. Vefâtı kirli, müstekreh ellerle vukua geldiğinden hiç şüphe yoktur ki Hüseyin Cahit bey oğlumuz da yazdığı gazetede sakınarak biraz söylemek istiyordu. **Zeki bey** kimdir? Hiç bilmem, fakat vicdanlarda pek acı şüphe bırakmıştır. **(Her üçü de o zamanın muhâlif gazetecileridir).**

Yukarıdaki ra'd münasebetiyle meşhur şair **Nef'i**'nin bir kıt'ası hatırıma geldi. Nef'i İstanbul'a gelmişti. O vaktin ulemâsından şair yâhut şair yaşayanlardan birisi Küçük Ayasofya câmiinde vaaz ediyordu. İsmi **Vahdetî** idi, Nef'ide Vahdeti'yi görmek merâkı tâ memleketinden beri hâsıl olmuştu. İstanbul'a gelip Vahdeti'yi sorunca, (canım Vahdeti ef. dediğin zat sâlhurde Said Paşa, Kâmil Paşa gibi zatlar olmak üzere târif edilerek yaşlılığından ötürü geçen ders esnâsında .....surmuştu.) demişlerse de, Nef'i onda beis yok, siz bana gösterin deyip câmii bulur. Talebelerine ders verdiği yerden biraz uzak oturduktan sonra hoca Vahdeti Ef.nin dersi esnâsında birden hava bozulur. Bulutlar kararır, şimşekler çakmağa başlar. Tabiatıyle gökte gürültü vardır. Zâten gözleri hasta olan **Vahdeti** Ef. önünde hazır olan talebelerinden o gürültüyü sorar. «Efendim, r'ad'dır.» cevâbını almağa hâcet bırakmaksızın Nef'i öte taraftan atılıp (Vehleten mi, def'aten mi?) der. Her nasılsa şu güzel kıt'ayı söyler:

K I T ' A

«Âsümandan bir sadâ-yı nâgihân etti zuhûr,
İşidenler r'ad sanmıştır ve lâkın ol değil.
Vahdeti bir cart çekmişti geçen yıl sehv ile,
Kümbed çarh-ı felekten etti âvâzı bu yıl.»

Devr-i Âdem'den beri ahvâl-i âlem böyledir,
Zulm ile bir memleket yoktur ki viran olmasın.
Zülf-ü yârı târümar eyler dokunsa rûzigâr,
Hangi cemiyyet bu âlemde perîşan olmamış.

Vatan zâten teverrüm etti, mikropla musâb oldu,
Otuz üç yıl dayandı zulme, üç yılda harâb oldu,
Umardık başka biz, bir başka türlü inkilâb oldu,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!

Hamiyyet herkesin ağzında çiğnenmiş sakız oldu, (*)
Çıkıp kerhânelerden birtakım sermâye kız oldu,
Yutulmaz âşinâlarca bu lokma pek tıkız oldu,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!.

Anıldıkça adı hürriyyetin gülmekte istibdâd,
Demek ki hâl-i hâzır vakt-i istibdaddan berbâd,
Şefâat isterim herkesle sizden de ber-mut'âd,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bngünlerde bunaldıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!

Denizden top, semâdan bombalar yağdırmada
düşmen,
Semâya intikal etti demek meydân-ı harb yerden,
Utanmazlar nasıl kavga eder hâlâ, diyor sen, ben,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!

Miting akd ettiler mi içlerinde hiç öküz kalmaz,
Eğer harbe salâ dense içinde yüzde yüz kalmaz,
Vebâ gelse götürse bunları, böyle pürüz kalmaz,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunadıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!

Utanmaz birbirinden hepsi bir gün yalan söyler,
Biraz nâmuslular gizli, edepsizler ayan söyler,
Eğer varsa lüzûmu sâhiden bunda, cihan söyler,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunadıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!

(*) «Hamiyyet» lâfzı o kadar bayat oldu ki, çiğnenmiş sakızdan güzel tâbiri bulamadım. Nâmuslu kullanıyor, nâmussuz kullanıyor, demeğe hâcet yoktur. Çünkü kerhânelerde kullanılıyor.

Bu kavga fırkalarda sanma kim öyle sebepsizdir,
Küçüklerden büyükler şüphe yok dâim edepsizdir,
Bunu inkâr eden varsa hasebsizdir, nesebsizdir,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunadıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!

Yâzık, mahkûmu oldu memleket birkaç kopuk şahsın,
Neden mağlubu kaldık çend kadar benzi uçuk şahsın,
Nasıl olduk esîri üç buçuk yıl üç buçuk şahsın,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunadıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!

Nasıl bilmem, Halil bey dahiliyye nâzırı oldu,
O bedbahtın zamanında çiçekler açmadan soldu,
Bu gün Divân-ı âliden bu da farzet ki kurtuldu,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!

Vakit gazetesi : 1 - 7 Mart - 1929.

— IX —

EŞREF'İN MECLİS-İ MEBÛSÂNI
yâhut
MAHSÛL-İ HÂYÂLİ
(1911)

Eşref, Türkiye'yi kurtaracağını umduğu Meşrutiyet Mebûsân Meclisi'ne, her ipini koparanın geldiğini, bunlardan çoğunun görgüsüz ve bilgisiz kişiler olduğunu görünce onlarla alay etmekle kalmaz, memleket meseleleri hakkındaki düşüncelerini «ince alaylar arasına sıkıştırarak» yapılan intihâbı, «Cebr ile tâyin idi, yoksa değildi intihap» diyerek beğenmez.

K I T ' A

Mushafa el basarak kâbe-i hürriyyette,
Çektiğin besmele kırdı belini Şeytân'ın;
Pâdişâhım dileriz Hazret-i Mevlâ'dan kim,
Ömrü oldukça yaşasın «Meclis-i Meb'usân» ın..

★

İntihâbâta çıkardım her yere (efkâr)ımı,
Sureti hâli hayâlâtımda temsil eyledim;
Topladım ârâsını sandûka-i vicdânımın,
Bârek-allah, işte meb'ûsânı teşkil eyledim...

Sadedden Evvel

Îd-i hürriyyeti tebrîk ederim ihvâna,
Bu değil millet için doksan üç'ün ihsânı:
Kapısı öyle kolaylıkla kapanmaz, zîrâ
Zorla açtık bu sefer Meclis-i Meb'ûsân'ı.

Var lüzûmu bize Meclis-i Meb'ûsân'ın,
İçine dâhil olanlar ne olursa olsun!
Doksan üç vak'asını eylemesin de tanzîr,
Yüzde doksan üçü isterse e(şek) le dolsun

Meb'ûsân Listesi

Kör topal toplandı Meb'ûsânımız,
Bir tarafta kalmadı noksânımız.
Meclis'e dizdim büyük küpler gibi,
Arz-ı endâm ettiler... gibi,
Bâzısından tâze çıkmıştır potur,
Yan bakar, dersen : «Efendi, düz otur!»
Bâzısı bağdaş kurup der : «Merhabâ!
Nerde kaldı kahveci Mercan Ağa?
İstiyor içmek gönül bir nargile,
Gelmedi hâlâ sokaktan hergele!»
Şöyle diz çökmüş yere bir dîğeri,
Der ki: «Gelsin, isterim Ser-askeri!»
Solda bir meb'ûs kav çakmak çakar,
Sağda bir âzâ soyunmuş bit bakar,
Bâzısı kürsîde nutk îrâd eder,
«Handa aç kaldım!» diye feryâd eder.
Şimdi görse derdi Veysî, Nergisî:
«Olsa Meb'ûsân bir tip sergisi.»
Ey ahâli! yok duhûliyye, girin,
Her vilâyetten getirdim, seyr edin!
.....

Meclis-i Meb'ûsân Reis-i Muvakkatinin Nutk-i Manzûmu

Arkadaşlar, haydi yek-âvâz olun,
Bir sürü gûyâ kümeste kaz olun:
Bir ağızdan bağrışır: «Millet!» diye:
«Bin yaşa ey şanlı hürriyet!» diye:
Bin gürültü, bin şemâtet eyleyin,
Câ-be-câ izhâr-ı hiddet eyleyin;
Eyleyin yek-dîgere birden hücûm,
Böyle taşkınlıklara vardır lüzûm.
Avrupa meclislerinde kaaide:
Yok sükûnetle geçerse fâide:

Hangi işte olsa kavgaa, sâmiîn
Öyle işlerde olur gaayet emîn:
Hangi bir iş olsa kavgaasız geçen
Dâimâ eyler ahâlî Sû-izan
Haydi siz de öylece kavgaa edin,
Türklüğü lâkin güzel icrâ edin.
Uğraşırken siz, binâ sarsılmalı,
Pantolon, setre, yelek yırtılmalı.
İndirin yek-dîgere şaplakları,
Aşk edin tâ enseye tırnakları.
.....
Defter-i yek-dîgeri cebren dürün,
Bâzı meb'ûsu boğarken öldürün.

Bu sırada meb'ûslar birbirini boğmaya kıyam ederlerse de, taraf-ı riyâsetten men'olunarak nutka devam edilir:

İstirâhat eyleyin beş altı gün,
Her zaman *hâzır size böyle* düğün.
Arkadaşlar söylesin hâcâtını,
İsteriz hep mülkün islâhâtını.
Şâirâne kıt'alar inşâd edin,
İhtiyâcâtı içinde yâd edin.
Eyleyin eş'âr ile arz-ı hüner,
Görse tahsîn eylesin Âşık Ömer:
Şi'riniz olsun serâpâ dil-firîb,
Vecde gelsin gûş edip Âşık Garîb.
Hepsi imlâ yanlışıyle dolmasın,
Yüzde doksandan ziyâde olmasın.
Söyleyin, yazsın zabıt kâtibleri,
Siz dönün lâyık olan sağdan geri.

Bu sırada bir köşede afyon tiryakisi gibi düşünmekte olan yirmi kadar meb'ûsu reis yanına çağırarak her birisini nazar-ı hakaretle süzdükten sonra: «Siz ne idrâksiz adamlarsınız! Görmüyor musunuz ki herkes meb'ûs olduğu vailâyetin ihtiyacâtından bahs ediyor. Siz buraya

gelmektense memleketinizde kalıp işinizle gücünüzle uğraşsanız daha hayırlı olurdu!» demesinden münfail olan meb'ûslar müttehidül-lisân olan aşağıdaki kıt'ayı söylerler:

Dört sene sonra görünmez oluruz Meclis'te,
O zaman kıymetimiz yükselir inşa-allah!
Memlekette oluruz müntehib-i sânî de,
Buraya bizden eşekler gelir inşâ-allah!

Vakit gazetesi: 7 Kasım - 5 Aralık 1928

BİR HÂTIRA:

HÂFIZ MUSTAFA'NIN OYUNU

Eşref'in çok sevdiği ve babası Hâfız Mustafa'nın yakın dostu olan Kırkağaç dâvâ vekillerinden **Dombaycızâde Ahmet efendi** anlatıyor:

«Rusya muharebesi esnasında bir gün **Hâfız Mustafa** ile beraber Balıkesir'e gidiyorduk. Yolda nasılsa bindiği at ürkünce Hâfız Mustafa'yı düşürdü. Ben buna gülünce hâfız fevkalâde kızıp, **ben senin anan ağlatırım**; diyerek tekrar ata bindi. Yolumuza devam ettik. Bir saat kadar yol aldıktan sonra bir köye vardık.

Bir tuhaflık olsun diye, boynuna bir kılıç takmış olan Hâfız Mustafa'yı gören köylüler, bunun büyük bir kumandan olduğunu ve muharebeden döndüğünü sanmışlar.

Asker karıları, anaları, babaları derhal Hâfız Mustafa'nın etrafını sarmışlar ve aralarında şöyle konuşmağa başlamışlardı:

Köylüler — (Hep bir ağızdan ağlaya sızlaya telâşla) evlâdlarımız ne oldu, sağ mı, öldü mü?.

Hâfız Mustafa — Evlâdlarınız hepsi şehit oldu. Fakat ben onların intikamını aldım. Yavrularınızı şehit eden kral **«Grandük Nikola»** —parmağıyle beni göstererek— işte şu domuzdur.

Habîsi esir aldım. Köye girerken korkusundan şapkasını heybeye soktu. Haydi bakalım vazifenizi yapınız, yâni kolunu, kanadını kırıverin. Lâkin öldürmeyin. Balıkesir hükümetine teslime mecburum.

Hâfız Mustafa daha sözünü bitirmeden, köylüler ellerine geçirdikleri taşlarla bana hücûm ettiler. Bereket versin ata atlayıp kaçtığımdan beş on taş yemekle canımı kurtarmağa muvaffak oldum..»

Hıyâban Dergisi: 3 - Temmuz - 1330 (1914)

— X —

BERGÜZÂR
(1911)

Tamamı 44 kıt'a olan bu eserde şair, oğlu Mustafa Şatim'e görgü ve ahlâk kuralları üzerine öğüdlerde bulunmaktadır.

Bundaki sözler medâr-ı iftihârımdır benim,
Çünkü oğlum Mustafâ'ya bergüzârımdır benim.

KIT'ALAR

İngiliz, Alman, Fransız dillerinden bir dili
Öyle öğren kim duyanlar ecnebi zanneylesin;
Şarka garbın fikrini nakl et, seni seyr eyleyen
Âdeta (Kant) ın çırağ-ı mektebi zanneylesin.

Dâima âlâ yiyip iç, bir güzel gördün mü bak,
Bul güzel ses dinle, ol perverde-i nâz-ü nâim.
Kokla hoş şeyler, çekil vaktiyle hâb-ı rahata,
Ülfetin mahsûl-i kıymettârıdır zevk-ı selim..

Örnek al oğlum (Franklin) den temizle ruhunu,
İntizah ettikçe çünkü ruh pür ezvak olur.
Bir mutahhar ruhtan ef'al-i pâk eyler zuhûr,
Saf menbâdan akan su bittâbi berrak olur.

Aç kalır âdem rekabet iktidârı olmasa,
Azme hâil bir diken varsa bu yolda bulmalı.
Ya müheyya olmalı oğlum rekabet çengine,
Ya zaruret pençesinde mevte mahkûm olmalı!

Elinde ihtiyâcın olmamış olsaydı yelpâze,
Alevler hâsıl olmazdı terakkinin ocağında;
Çoğaldıkça belâ-yi ihtiyaç artar çalışmak ta
Büyür tıfl-ı terakki ihtiyâcatın kucağında..

Dağınık olsa da oğlum şuâbatı ilmin,
Bir ufak cümle olur gâyesi bin meşveretin,
Kesretinde şaşırıp kalmada mâna yoktur,
Nokta-i vahdetini bulmalıdır mârifetin...

Ömrü, hissetmeyenin rüyâdır,
Hisseden huld-i hakîkatte yaşar;
Ka'rına, meddine bakma ömrün,
Kişi hissettiği nisbette yaşar..

Emelin her ne ise hâsıl olur,
Kâbe-i maksada bir azm ile git;
Eline fırsat ya geçer, ya geçmez,
Fırsatı bekleme sen, icad et..

Zengin ol, ibka-yi nâm ile fazilet gösterip,
Ruh bâkidir beni âdem için tendir araz;
Serveti icrâyı insaniyete bir âlet et,
Cem-i mal etmekten ifâyı vezâiftir garaz.

Kişiye zengin olan komşu mazarrat vermez,
Dinleme, aksi bunun maskara bir kaidedir;
Olmamış olsa güneş kimden alır nûru kamer,
Komşunun serveti bir komşu için fâidedir.

Geçmişe mâzi deme, tarih oku,
Hüsn-ü tatbikat için emsâl olur.
Hâli hazırda, düşün âti için,
Çünkü istikbâl bir gün hâl olur.

Hep düşüp kalk iyi insanlarla,
Kıssadan lâzım olan hisseyi kap;
Eğer olmazsa bu cihet mümkün,
Kötü âdemle görüş te iyi yap..

Halka karşı ahz-u itâda demirden sağlam ol,
Her sokaktan korkusuz geçmek yeğitlik kârıdır;
Para bahsinde sakın hâ olma oğlum hilekâr,
Herkesin para hususu en büyük miyârıdır.

Konuş merdâne her âdemle evlâdım tehevvürsüz,
Şu sözden ben peşimânım deyip de sonradan gitme;
Tüfekten çıktı mı bir kere bir kurşun geri dönmez,
Düşün bir iş için evvelce, sonra itizar etme..

Hıfz-ı sıhhat ile âlemde tedâvi edecek
Her zaman kendisidir kendisini insanın;
Doktorun hastalara verdiği ekser reçete
Sanki ceibiyyesidir mahkeme-i kübrânın.

Toplanır Allah için dünyada rızk-ı âhiret,
Hilkatin sanma ibâdet ücret-i ihyasıdır;
Şart ise burdan götürmek miftahını.
Her zaman herkesçe dünya menfaat dünyasıdır.

Vakit gazetesi : 6 Aralık 1928 — 18 Ocak 1929.

EŞREF'TEN BİR FIKRA :

Akkâ Müftüsü — Türk memleketlerinde niçin peygamber çıkmıyor?.

Muhiddin Ef. — Türklerde de peygamber çıktı!.

Müftü — Türklerde çıkan peygamber kimdir?.

Muhiddin Ef. — Hazret-i Âdem'dir!

Müftü Ef. şaşaladı. Çünkü Hz. Âdem henüz topraktan çıkmıştı. Hangi kavme mensup olduğu belli değildi.

Müftü Ef. bu meseleyi halledemeden ölüp gitti. Halleden varsa...

— XI —

EŞREF'İN SON ESERİ :

TERCÜMAN-I MİLLET
Yahut
KASİDE-İ HÜRRİYET

Şâir bu son eserinde, eski devrin bütün fenalıklarını teşhir ederek, fırka ihtiraslarını ve ikbâl hırslarını kuvvetli bir şekilde yermektedir :

Verdi ziynet âleme bir verd-i handânın adı,
Doğdu, «Hürriyet» konuldu bir perîşânın adı.

Ol perîyi altı yüz yılda doğurdu rûzgâr,
Kondu «on temmûz» da ol sâhib-i şânın adı.

Doğması bundan otuz üç yıl mukaddem olsa da,
Kondu üç yıl var henûz ol nûr-i sîmânın adı.

Her nasılsa bir piyango çıktı millet nâmına,
Âh kim yanlış konulmuş numrada anın adı.

Hep yapan bu inkılâbı hazret-i Allah iken,
Ortaya bîhûde çıktı ba'zı Şeytân'ın adı.

Kaldı ancak hazret-i Allah'a hall-i müşkilât,
Kördüğümden de beter birçok muammânın adı.

Bir nezâret çaldırır evrâkını maymunlara,
Yâra, agyâra hüveydâ râz ü pinhânın adı.

Bir nezâret haykırır: «Nerde diretnavt?» diye,
Halbuki orda bilinmez Bahr-i Ummân'ın adı.

Bir nezâret sa'y eder zorla güzellik yapmağa,
Kul gibi kol orduda herbir kumandânın adı.

Bir nezâret istifâde etmek ister fodladan,
«Sûhte» denmekte birçok sahtekârânın adı.

Bir nezâret öyle malîktir ki âlî himmete,
Sâyesinde tarla oldu cümle ormanın adı.

Eyledi her şey tebeddül, bu tebeddül etmedi:
«Hazret-i Sultân» dır tahtında sultanın adı.

Serserî kanûnunun ahkâmını tatbîk için,
Devr eder dillerde meb'ûsân ü a'yânın adı.

Anlaşıldı şimdi artık bizde âdem kalmamış,
Gezse de dillerde birçok yâve-gûyânın adı.

Kahramanlar ehl-i servetlerle etti izdivâc,
Bir hakîkat şekli aldı mâlihulyânın adı.

Kim ki «Cem'iyyet» aleyhinde bulunsa: «mürteci'»
Bir kuru sözden ibâret dîn ü îmânın adı.

Biz işitmezdik bu âlemde neler varmış neler!
Etti ettikçe tekessür kahramânânın adı.

Ölseler de, hepsinin heykel dikilse nâmına,
Bir mezâristân olurdu cümle meydânın adı.

Sanma bunlardan daha a'lâ muhâlif fırkalar,
İsterim geçsin yere öyle sefîhânın adı.

Mes'ele, onlar yesin bunlardan artarsa kemik;
Ortada başka edille, başka da'vânın adı.

Siz donanmaya iâne başka sûretle alın,
Dönmesin hatt-ı Hicâz'a bir donanmanın adı.

Sizdeki «jurnal» ların esmânı milyonlar değer,
«Banknot» bence o evrâk-ı perîşânın adı.

Gizli gizli satsanız jurnalları ashâbına,
Girse meşrûtiyyete bu ahz ü i'tânın adı.

Belki beş yüz sandığı birkaç diretnavt yapar,
Kirletilmez yok yere eshâb-ı sâmânın adı.

Çünki gönlünden kopup vermezse bir gün bir kişi,
«Mürteci» dir indimizde, hoppala, anın adı.

Pek de çokmuş kahbe meşrutıyyetin zenpâresi,
Şimdi beydir eskiden binlerce uryânın adı.

Memlekette kalmamış sıdkı bütün bir müslüman,
Parladıkça parladı birçok sefîlânın adı.

Menfaat ümmîdi halkı sevk eder «Cem'iyyet» e,
Yoksa te'sîr eylemez, vallahi «Kur'ân» ın adı.

Birbiri ardınca hendekten koyun atlar gibi,
Geçti bir kayd altına çok sahtekârânın adı.

Milleti mahkûm edip sen hâkim olmak, öyle mi?
Ben değişmiştir derim Abdülhamid Hânın adı.

Halka karşı oldunuz bir başka türlü pâdişâh,
Siz çıkınca ism-i tasgîr oldu Şeytân'ın adı.

Yok hafiyye, şimdilik aklâm-ı istihbâr var,
Sonradan girdi bu tarza eski unvânın adı.

Birtakım biçâre öğrendi «grev» ma'nâsını,
Memlekette yok fakat tatbîkata imkânın adı.

Munsıfâne böyle mi olmak gerektir ittifâk?
Böyle mil bilmem lûgatça lâfz-ı «seyyân» ın adı?

Sen küpü doldur da kaç bir gün vatandan hârice,
Ol zamân etsin tecellî bizde İrân'ın adı.

Sen yiyip ben bakmalı, öyle olur mu ittihâd?
Böyle doğru sözler oldu sizce «ısyan» ın adı.

Ben yemem mâdem ki, sen de yeme eşşekler gibi.
Ba'demâ bizce harâm olsun bu helvânın adı.

Parlemantarizmin mantarlarından el-hazer!
Hâtıra birlik gelir bunlarla Şeytân'ın adı.

Hokkabazlar aynı «istibdâd» ı «hürriyyet» diye,
Gösterip derler «Değişti hokkabâzân» ın adı?

Varsa fikrimde hatâ, affetmeyin, tashîh edin,
Varsın «enternasyonal» olsun bu dîvânın adı.

Ey vatan! Senden beterdir hâl-i perîşânım benim,
Resme girdikte olur handân, giryânın adı.

Bir soyunmuş kız gibi timsâl-i hürriyet gelir,
Hâtıra gelmeksizin bir mâh-i tâbânın adı.

Çok değildir olsa hürriyyet için canlar fedâ,
Kalb-i milletde yer eyler öyle kurbânın adı.

Kâbe-i hürriyyete kimse taarruz etmesin,
Yoksa ondan müntehabdır bence «Mervân» ın adı.

Haydi farzet kim sen oldun inkılâbın âmili.
Çıkmasın mı ortaya başka müsülmânın adı.

Dört kişi lâyık mı çeksin milletin dizginini?
Böyle olsun mu aşağılık kühaylânın adı?

Hamdi Lillâh rûz-i meşrûtiyyete girdik sezâ,
Hep uhuvvet konsa bundan sonra sıbyânın adı.

Karşımızda bir mücellâ levh-i mir'ât isteriz,
Olmasın böyle doruk mir'ât-ı devrânın adı.

Bizim meb'ûsanda geçmektedir bîhûde gün,
Dendi câ-yi eşkıyâ bîçâre «Havrân» ın adı.

Çünkü verdik el ele bil-cümle toprakdâş ile,
Kışlada Ahmedle bir, İsâ ve Mûsânın adı.

Bâb-ı Âlî oldu bir Eyyup oyuncağı gibi,
Korkuyor hepsi, anılsa Bulgaristânın adı.

Bir nezâret hastadır sevdâ-yi istikrâz ile,
Siymsarlık oldu şimdi cebr-i noksânın adı.

Dâimâ kaptı külâhı, mülkü bir «Fas» eyledi,
Ol nezârette samandır sanki sâmânın adı.

Mer'a-i nuzzâr için insan değil gûyâ boğa,
Söylesin millet nedir, bilmem, o şişmânın adı?

Bir nezâret, bir ikiyüzlü kılıçtır dâimâ,
Necm-i geysûdardır takvimde de ânın adı.

Yâd olunmaz oldu nâmı nâzır-ı Tophânenin,
Uğratıldı galibâ nisyâna erkânın adı.

İşden ağlâsı çekildi, belki âr eyler idik.
İsterim kirlenmesin öyle Müslümânın adı.

Andırır Bâb-ı Meşîhat bir mezâristanı kim,
Sanki olmuştur kavuklar seng-i hârânın adı.

Anla bak halkın hükûmetçe telekkıyyâtını:
Dendi mi «resmî», yalandır öyle iğlânın adı.

Tecrübemce muntazır olsun belâye her zaman,
Doğrulukla çıkdı mı bir kerre insânın adı.

Top tüfekle hâsıl oldu Arnavutlukda sükûn,
Yeryüzünden kalkdı Dürzü, batdı Urbânın adı.

Karşılıklı bu ölenler hangi milletten acep?
Böyle mi sence efendim, adl ü ihsânın adı.

Bu gidişle hâlimiz bilmem nolur siz söyleyin?
Yılda bin kerre değişmiş olsa devrânın adı.

Hallolunmaz pek kolay, her mes'ele gayet dakıyk,
Dâimâ dillerde hâzır top u çevgânın adı.

Bir harıys-ı câh varsa Hakkı pâşadan beter,
Geçmeli târîhe bir de öyle insânın adı.

Cümlesi dîvân-ı âlîye çekilse müstahak,
Yerlere geçse nolur, bu nev-civânânın adı?

Hâneme yangın sirâyet etse şimdi isterim,
Yansa da ev, gaip olsa bitli yorgânın adı.

Öyle köksüzdür maarif bizde yoktur bilen,
Ehline mâlûm olur cennette Tûbanın adı.

Milk-i hasmı varsa kuvvet bizde fethetmek için,
Çıksa meydâna nolur şimşîr-i berrânın adı.

Kahvelerde boşboğazlarla ne lâzım hasbihâl,
Hallolunmuştur bilenlerce mu'ammânın adı.

Sen beyan et nerde Câhit bey, Selânik nerdedir?
«Sille»den sonra çıkan meydana «kiryâ» nın adı.

Bilmiyenlerde eşeklik var, bilenlerde sükût:
Mümteziclik oldu bizde seyr ü husrânın adı.

Birtakım alçak dehâlet eyledi cem'iyyete,
Oldu «erbâb-ı hamiyyet» çok herâsânın adı.

Bilmeden cem'iyyetin esbâb-ı teşkîlâtını,
Girmesiyle mürşid oldu çok mürîdânın adı.

Bâzısı vicdânına rağmen eder halt-ı kelâm,
Mustafâdır iytikadımca Süleymânın adı.

Dünkü gün dîn-i mübîne eyliyenler iytirâz,
Var, bugün bak, başdadır öyle rezîlânın adı.

Bak belâya, sizden ayrılmakda alçaklar bile,
Böyle mi mâbeyninizde arz-ı şükrânın adı.

Fıtraten er oğlu erken dendi: «Hayret» mürtecî!
Ortadan bilmem ne oldu, kalktı mîzânın adı.

İşte ettirdi Fransa Fâsı pâmâl-i heyûl,
Az zaman sonra anılmaz orda «Mevlâ» nın adı.

İsterim Allah'dan kim biz nazîre olmasak,
Kalkmak üzre ortadan bîçâre İyrânın adı.

İytikadımca koparsa bir kıyâmet, biz yoğuz,
Müslümanlıkca kalır en sonra Afganın adı.

Akhisâr'ın bir ucunda şu acı manzûmeyi,
Yazdığım târihde on birdi Nisânın adı.

Bir gün evvel sanki rûhum nısfının ervâhına,
Bir temâs etmiş demiştir, nerde Fürkanın adı.

Sath-ı evrâk-ı havâdisde değişdi rûzgâr:
«İhtilâf oldu» lûgatce bunda ısyânın adı.

Ermenîler sâdece terfîh-i rağbeyt istiyor,
Bunlara uymaz bizimçün başka ihvânın adı.

Oldu cem'iyyet hükûmetlerde gûyâ kontrol,
Her tarafda şimdi galip şeyhe şübbânın adı.

Bir düşün dünyâda sen kimsin, nedir mâhiyyetin?
Ortalıkdan kalkdı mı âdâb ü erkânın adı.

Her kulüp sükkânı esnâfın da mâdûnuundadır,
Aldı «insan» mahlası birçok heyûlânın adı.

Bir kara oğlan doğurmakta gebe, her bir gece,
Âlemde âsâyiş oldu bizce hulyânın adı.

Bâdemâ dönmez dolap böyle ricâl-ül-gayb ile,
Âşikâr olmak gerektir dîn ü iymânın adı.

Haddi varsa kimsenin, gitsin Şerîat istesin,
Lâl eder öyle kesânı yağlı urganın adı.

Hicret etdi Pâris'e Mîr-i Alî, yânî Kemâl,
Mahvedildi yok yere öyle suhandânın adı.

İş başında biz Sabâhüddîn'i görmek isteriz,
Ortada olsa hakıykat mâlihulyânın adı.

Çıkdı meydâna yine bin âh ile derd-i derûn,
Bugz ederler yâde geldikce Müslümânın adı.

Bunların uğraşması Allah için mi söyleyin,
Şimdi mümkin mi ola câmî, kilîsânın adı.

Rû-nümâdır dâimâ eşyâda hükm-i inkılâp:
Bak bugün küldür, geçen yılki Çırâganın adı.

Bunda da gösterdi kanûn-i tekâmül kendini,
Bittebeddül sanma kamus oldu Tibyânın adı.

Âkıbet fırka çatallaşmış iki boynuz gibi,
Bitterekki ittihadeyn oldu ağzanın adı.

Bir iki üç dört sene bîhûde sallanmaz kavuk,
Ortaya işte konuldu hîlekârânın adı.

Hey eşek oğlu eşek, karşındaki eşek midir?
İşte çıkdı ortaya tafra-fürûşânın adı.

Yatsıdan evvel söner her rostopoğlunun mumu,
Erzurum olmaz efendim bir zaman Vân'ın adı.

Kandırır hizb-i cedîdi, korkarım hizb-i atıyk,
Ortada âlet iken bâzı sıbyânın adı.

Hâtıra bunlar gelir ammâ vuku'u mümtenî,
Avdet etmez bir daha Abdülhamîd Hânın adı.

Hey eşek oğlu, verilmez mi îâne birrızâ,
Cebrile almak mı hürriyyetde ihsânın adı.

Çok olub da pâresi, senden eşektir vermiyen,
Çıkmalı pâzar yerine öyle hayvânın adı.

Mücrim olsun mu talebkârın kusûrundan kerîm,
Bir değil bindir, efendi sizde noksânın adı.

Agniyâdan pâre istenmekde vardır bir usûl.
Burda da cârî olur âdâb ü erkânın adı.

Mezhebimce bir tarîkın pîri olmazsa eğer,
Pâyidâr olmaz o yolda pîr ü bernânın adı.

Bizde zengin yok, fakat hâlince az çok vermeli,
Olmalı satvet-feza artık donanmânın adı.

Bu tarîkın pîri kimdir, söyle Allah aşkına,
Pîri yok ya, ne sana rehber olan cânın adı.

Gözleri bağlı dühûl ettin değil mi, kör gibi?
Dâimâ mechûl-i mutlak sence elvânın adı.

Aslını cem'iyyetin mîr-i Sezâ'î'den sorun,
Çünkü Pâris'te konuldu bu muammânın adı (1).

Hayret ender hayreti gel, bende gör, ey dil-şiken,
Şimdi senden de mülevves bâzı erkânın adı.

Hâkimiyyet, şimdi erken kalkanın mahkûmudur,
Bak, mücâhid oldu şimdi çok eşirrânın adı.

En nihayet belki beş yüz binde bir, yandan çıkar,
Sulh ile her yer düzelsin, çıkmasın kânın adı (2).

Gök yüzünden Arza bundan sonra inmez mâide,
Geçmiş olsun, bir daha gelmez Süleymânın adı.

Anlaşılmaz ekseri Jön Türk müdür, Bon Türk müdür?
Sanki hayvâna konulmuş bâzı insânın adı.

Bilmeden mîrâsa konmuş centilmen gibi,
Çıkdı meydâna nice gömleksiz oğlanın adı.

---

(1) Elyevm Madrit Sefîri olan **Sâmi Paşa zâde Sezâ'î** Bey, bu programı kaleme almıştır. İbtidâsı nedir, netîcesi ne olacaktır, ben de bilmem. Rızâsını tahsil etmeden iylân edemiyeceğim âdem de bilmez! Allah encâmını hayreylesin! (Eşref).

(2) Rûmî 83 vak'asını bilenler pek az kalmış olmalı ki, herkes, bâhusus gazeteciler bile yedi devlete karşı gelmek istiyor. Düvel-i muazzamayı şöyle bir tarafa bırak, Balkan hükûmetleri ittifak ederse biz yoruluruz. Çünkü bir darbımesel vardır! Köpek üşüntüsü fili parçalar. Herhalde nâçâr kalmadıkça bizim tarafdan iylân-i harb edilmemeli. (Eşref).

Neşve-i ikbâl ile oldu ne Seyyidler Yezîd,
Tilkilik'de Tilkizâde kaldı arslânın adı.

Serbesiyyet sanki sâhibsiz arâziymiş gibi,
Geçdi tâpu kaydına çok serseriyyânın adı.

(Bizde erbâb-ı yesâr hâlince şekvâ etmede,)
Korkuyorlar ortaya çıkdıkça ısyânın adı.

Korkarım ki gitgide İzmir, Selânik olmasın,
Kaydolur her gün nüfûsa dönmekârânın adı.

Bir mahalde bast ü temdîd eyleyüp efkârımı,
Ben demiştim ki: Değişti bâzı yârânın adı.

Hükmü nâfiz olmadıysa herkimin vicdânına,
Defter-i cem'iyyete girdi o hayvânın adı.

Hükmü nâfiz olmadıysa herkimin vicdânına,
Defter-i cem'iyyete girdi o hayvânın adı.

Âyet-i «İnnâ veecednâ» nın da mâfevkındadır,
Bir garîb efsânedir bu ahd ü peymânın adı.

Şol kadar oldu büyük bâzı ricâlin nâmı kim,
Sanki onlardan küçüktür eski Osmânın adı.

Bir bakarsın ki, biri mest-i mey-i ikbâl olup,
Keyfi ister belki Mart olsun, Hazîrânın adı.

Çıksa da meydâna fırka zâdegânından biri,
Arzu etse hep olur bamyâ, badıncânın adı.

Hükmedüp Cem'iyyetin erkân-ı hâsından biri,
En birinci Sûre olsun der ki «Tâhâ» nın adı.

Ekseriyyetten karârı der'akab eyler sudûr,
Portakal olsun denilse cevz-i bevvânın adı.

Ekseriyyet fırkası birden karârı giydirir,
Öyledir derler, asıl Tevrattaki ânın adı.

Ekseriyyet fırkası bir kukladır, oynar hemân,
Yok yere gezmekdedir dillerde ârânın adı.

Gayr-ı resmî ekseriyyet fırkası mahcûzdur,
Bir oyuncaktır henüz onlarca vicdânın adı.

Kör gibi, bilmem nasıl olmuş da girmiştir acep,
Bâzı defterlerde var ashâb-ı iz'ânın adı.

Bir eşek oğlu eşek ettikçe etti iytirâz,
Kale gelmez meşrebimce öyle hayvânın adı.

Çok lügat mânâ-yi mevzûundan etdi infisâl,
Fırkada bilmem nedir, «çâk-i girîbân» ın adı.

Bâb-ı Âlî öyle hâli oldu kim insândan,
Bir hafîftir-rûuhdur herbir giran-cânın adı.

Âmiyâne, ey tarafdârân-ı cem'iyyet olan,
«Bir tabanca, bir kitab» mı sence eşyânın adı.

İttihâd! Ağlâ, fakat kimdir esâsen vâzı'ı,
Ben belli, sence bîmâna mu'ammânın adı.

Siz sokuldukça bu nâmın vâzı'ı gülmektedir,
Fırka da der ki, çoğaldı saf-derûnânın adı.

Ekseriyyet fırkası nerden terâküm eyledi?
Herkese meçhûl iken öyle mu'ammânın adı.

Cebr ile tâyin idi, yoksa değildi intihâb,
Hâtıra gelmezdi böyle yâdigârânın adı.

Her nasılsa oldu, bundan sonra bâri olmasın,
Her mahalde defter-i millette Şeytânın adı.

Geldi nevbet lûtf-i Meşrûtiyyetin tâdâdına,
Bârek-Allah nesl-i âtî oldu hûbânın adı.

Bârek Allah oldu her şeyde teceddüd rû-nümâ,
Dendi lutfen enfilonza eski hummânın adı.

Dendi kadro hârici «süprüntülük» mânâsına,
«Boykotaj» oldu cihâd-ı ehl-i iymânın adı.

Âşıkane bir nevî raksın adı denmekde dans,
Kahvelerde şimdi Jöntürk oldu şübhânın adı,

Bitteessür inledikçe inle Allah-aşkına,
Girdi tarz-ı âhare Balkanlarda kavganın adı.

Milleti üç yıl seyirci etdi birkaç hokkabaz,
Yılda bir kerre değişti eski mevtânın adı.

Büdcelerde kırklığa birden iner yüzlük tütün,
Çok züğürtlerce olur Beyoğlu Taşhânın adı.

Bâb-ı Âli'nin önünde borçlular irkilmeli,
Denmeli : — Nerde efendim adl ü ihsânın adı.

Milleti bir kerre olsun, âsafâ, güldürmeli,
Batmalı her şûbede eski bekayânın adı.

Toplanıp da bir yere derdleşmeye dendi «miting»,
Bizde çok öyle yalancı pehlivânânın adı.

Ettiler kerrât ile, teklîf eden yokken yemîn,
Pehlivânlar burda ammâ nerde meydânın adı.

Bundan ağlâ mı olur feyz ü terakkıy millete,
Taşrada oldu «lise» bazı debistânın adı.

Bir garîb efsânedir : Dünyâda ben mevcûd idim,
Konmamışdı ol zamanlarda «Na'îmâ» nın adı.

Âlem-i ervahda ben kıt'a söylerdim o gün,
Ol zamanlar yeryüzünde yokdu «Hassân» ın adı.

Öyle kim hattâ Züleyhâlar, Mesîhâlar değil,
Ortada yokdu o günlerde bu dünyânın adı.

Yok mudur bir kimse ervâh-ı ezelden âşinâ,
Evvelâ konmuş nasıl Âdemle Havvânın adı.

Kim komuş evvel zamanda bunların esmâsını,
Dendi mi birden çıkar meydâna Sübhânın adı.

Ben bu bahsi birde böyle pek uzatmak istemem,
Korkarım ki çıkmasın meydâna küfrânın adı.

Oldu bîçâre vatan sıbyân elinde mel'abe,
Câhilâne göklere çıkmakta sıbyânın adı.

Olmayınca tecrübe, zannetme tevkıyfât olur,
Nazır oldu gerçi bâzı nev-civânânın adı.

Hüsn-i niyyet yapsa da bâzı ümûrun nısfını,
Sakfi olmazsa anılmaz öyle cinânın adı.

Dilde vardır hüsn-i niyyet, elde bir sermâye yok,
Nerde sen, nerde Girit, nerde küheylânın adı.

Başkalaşdı şimdi mânâsı mukadder lâfzının,
Tâze ellerde değişti eski bâbânın adı.

Seyyi'âtı vakt-i hürriyyette mâlûm olmadan,
Galb oldu ortadan birçok Müslümânın adı.

Hep temiz eller firengiyle musâb ender musâb,
Şimdi kanlı pençedir dest-i muhannânın adı.

Ayrılık yok, gayrılık yok, baktı İstanbul dedi,
Geldi hürriyyet, değişti varsa şeytânın adı.

Hakkı tasdıyk eylemez, iymân eder cem'iyyete,
Böyle mi olmak gerektir ehl-i iymânın adı.

İytikadı eski Mısrîler gibi cem'iyyetin,
Ortada gûya e'izze şarlatânânın adı.

Gerçi ben az söylerim ammâ ki siz çok anlayın,
Gaib oldu bahr-i efkârımda pâyânın adı.

Dem çekip şimdi usûlen bir gazel tarheylesem,
Hatıra geldi yine binlerce hûbânın adı.

Ortada dönsün dolaşsın şîvekârânın adı;
Kalmasın bülbüllere sâde gülistânın adı.

Sanki gökden Arza bârân-ı belâ yağmaktadır,
Bizce kasvet günleri oldu bahârânın adı.

Bir zamanlar eğlenirdik zevk-ı Sağdâbâd ile,
Yâdolunmaz şimdilik ol yerde cânânın adı.

Girdi şimdi taht-ı tazıyıka Bizansın zenleri,
Ortadan kalkmış mı bilmem hubb-i nisvânın adı.

İsmet-i Meryem pesendâne yine onlardadır,
Her birinde başka sîmâ, başka esmânın adı.

Bizce mevcûdiyyeti bir Kâ'bedir İstanbulun,
Yâd olunmaz yoksa dillerde müsemmânın adı.

Dâhilen ber-vech-i bâlâ derdi teşhîs eyledik,
Zikre şâyan oldu bundan sonra dermânın adı.

Hâricen birçok zaman lâzım bize İngiltere,
Çünkü bence İngiliz ayniyle rûbânın adı.

Bahre düşse bir kişi kavrar yılanı, lâ-cerem,
Bir zaman olsun muhib, milletce suğbânın adı.

Böyle bir kuvvetle Balkanda hudûdu hıfzedin,
Olmasın ser-haddimiz aksâ-yi umrânın adı.

İctihâdımda varsa hatâ, el kaldırın,
Etmeden evvel tecellî bizde İyrânın adı.

Öyle câzibdir ki İstanbul denir denmez heman,
Hatıra gelmektedir serv ü hırâmânın adı.

Bâzı pek mâkûl olan sözler heder olmaktadır,
Gösterilmekte piyâde şehsüvârânın adı.

Karşımızda Fasa giydirmekte Almanlar külâh,
Münkariz etmek midir bir milki ahbâbın adı.

Milletin İspanya köşküyle zemânı geçmesin,
Olmasın artık hakkıykat mâlihulyânın adı.

Elverir ıslâh-ı nefseyler ise birkaç sefih,
Her nasıl yazsan değişmez çünkü mânânın adı.

Böyle milyonlarca istıkrâzı te'mîn ettiren,
Başka sanma bizdeki deşt-i mu'allânın adı.

Böyle istıkrazda şahsın ne te'sîri olur?
Müstakardır bankalarda ahz ü iytânın adı.

Bankalar dönmez sözünden Dönme nâzır olsa da,
Tez çıkar böyle züyûf u kem'ayârânın adı.

Nâzır-ı mâliyyemiz pek tatlı istıkrâz eder,
İğtilâ etmez fakat öndüç alan cânın adı.

Milleti sizde yaşatmak fikri varsa bir zaman,
Kalmasın ağrâz ile dillerde bühtânın adı.

Hanginiz cevher efendim, hanginiz bilmem araz,
Sizde de etmiş tecellî kahbe insanın adı.

Herkese fikrimce bir afv-i umûmî etmeli,
Çıkmalı meydâne gerçek adl ü ihsânın adı.

Siz yine nâzır olun onlardan olsun müsteşar,
Batmasın Osmanlılarda şöhret ü şânın adı.

Doğrudur bu sözlerim, hep kaldırıp durma omuz,
Şânı artar tekkenin çok olsa mihmânın adı.

Acziniz çırçıplak olmuştur tekebbür etmeyin,
Yâd olur her akla şimdi eski düzdânın adı.

Anlaşıldı tecrübe lâzım ümûr-i devlete,
Başka yerlerde anılsın nev-civânânın adı.

Her zaman arz-ı tarâvet eylemez gül bülbüle,
Hokka da sâbit mürekkeb mi bu devrânın adı.

Yığmalı harman gibi âmîn âmin üstüne,
Çıkmalı Allah için altta kalan cânın adı.

Dinle Allahı seversen kaldı bir parça daha,
Kalmasın artık düâsız böyle dîvânın adı.

Müdefî olsun anarşi zâil olsun ihtilâl,
Bâdemâ her dem bahâr olsun gülistânın adı.

Sûk-ı matbûâtta düşnâm-i bârid bitmedi,
Maskara yekdîgere emsâl ü akrânın adı.

Bir Niyâzî mevkı-i âlî-i istisnâdadır,
Haşredek medhe sezâdır öyle arslânın adı.

Çünkü yokmuş onda fazla halkı emmek niyyeti,
Yâd olur alkışla öyle merd-i meydânın adı.

Ondan ağlâ zikre lâyık bir Salâhiddîn var,
Kim sülûkîdir kulâsa dîn ü iymânın adı.

Bence deng olmaz Salâhüddîn-i Eyyûbî ona,
Onca protesto edilmiş şöhret ü şânın adı.

Çıkdı meb'uûsân-ı milletten hulâsa bir Şekîb,
Arşe altunla yazılsın öyle insânın adı.

Âkıbet düşdü öne Mecdî Efendi âferîn,
Levh-i ağlâya yazılsın ehl-i iymânın adı.

6 Haziran 1327 (1911)

Vakit gazetesi : 5 Temmuz 1928 - 6 Ağustos 1928

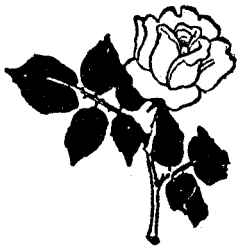

— XII —

DAYAKLI ÇAVUŞ

«Dayaklı Çavuş», şâir Eşref'in dört perdelik bir tiyatro eseri olup, Abdülhamid devrindeki idâre tarzını, zâlimlerin mazlumları nasıl ezdiğini, zenginin yoksulu nasıl dayakla yola getirdiğini ve başta olanların nüfuzlarını nasıl kötüye kullandıklarının tipik bir örneğini verdiği gibi, her olayı çıplaklığı ile ortaya koymaktadır. Bu tiyatro eseri nazım ve nesir olarak yazılmış olup yüz beyitlik bir şarkı ile bir çok kıt'aları ihtiva etmektedir. Eserden bir kıt'a :

Hizmete teşhir-i sakkettikçe ehl-i ittihâd,
Memleket kurtulmadı gitti nice hay haycı'dan..
Tos için lâzım değildir ağniya boynuzları,
Kırkağaç'ta çıktı boynuz bizim Dombaycı'dan!.

Bu eser yayınlanmamıştır.

— XIII —

KÜLLİYÂT-I EŞ'AR

1928 de **«Eşref'in Külliyâtı»** adıyle tekrar basılmıştır.

— XIV —

KIT'ALAR VE HİKÂYELER

Şâirin muhtelif zamanlarda yazdığı kıt'aların, beyitlerin yazılış sebeplerini anlatan kısa hikâye ve fıkralardan ibârettir. 16 Mart 1929 - 4 Haziran 1929 tarihleri arasında «Vakit» gazetesinde yayınlanmıştır.

KÖY DÜĞÜNÜ

Bir köy düğününü anlatan uzun bir manzumedir. 8-3-1929 — 12-3-1929 tarihleri arasında «Vakit» gazetesinde yayınlanmıştır: Bu eserden bir parça:

Birisi bir köye gitmiş bir gün,
Bittesâdüf var imiş köyde düğün.
Duyulurmuş davulun nazlı sesi,
Zurnacı zaptedemezmiş nefesi.
Alacakmış Dudu'yu İnce Veli,
Yapıyormuş düğünü velveleli.
Köylülerden kimi oynar, bağırır,
Kimi türkü gibi mâni çağırır.
Parlamış bol çıralı meş'aleler,
Tutmuş âfâkı o şeb velveleler.
Herkes etmekte imiş zevk-u safâ,
Yoğimiş kimsede asâr-ı cefâ.
Kadr-ü nâmus için her bir zeybek,
Oyuna kalkmış öyle tek tek..
Verilip raksa nihâyet gayet
Hayf kim ortaya gelmiş işret.
Karabinlik konulup meydana,
Sanki olmuş orası meyhâne.
Rakıyı taslar ile yutmuşlar,
Hepsi birden kafayı tutmuşlar.
Hepsi söyler birisi duymaz imiş,
Sözleri birbirine uymaz imiş.
Darılıp birbirine üşmüşler,
Hepsi kör kandil olup düşmüşler.
Hepsinin aklını haczetmiş mey,
Kalmamış ortada eski hey hey!..
.....
.....

EŞREF'İN GAZELLERİ

Kahriçin hasmını bir ra'd-i kazâdır kalemim,
Mahveder zâlimi püskülü belâdır kalemim.
Karşısında nice erbâbı denâet titrer,
Hâkim-i mahkeme-i hükm-i cezâdır kalemim.
Çok-mu alçaklara âlemde çalarsam galebe,
Elde bayrak gibi ihsân-ı Hudâdır kalemim.
Sihribâzan-ı cihâna kesilir bir ejder,
Sanki Eşref, yed-i Müsâda asâdır kalemim.

★

Gördüğüm rûya mı bilmem başka bir âlem midir,
Arz-ı envâr-ı hakikat şevk-i câm-ı cemmidir?.
Bir oyuncak oldu etfâlin elinde memleket,
İş bilen yok mu, bilenler yoksa hep sersem midir?.
Bâb-ı âlinin yanık enkazına her dem düşen,
Katra-i eşk-i ahâli mi acep şebnem midir?
Sadrâzam yapsalar vallâhi şimdi istemem,
Evliâyı-yı maslâhat benden daha hürrem midir?
Bir hayâlinin hayâl oynatmasından farkı yok,
Âharın reyile icrâat eden âdem midir?.

★

Hicret etme ey gönül humhâneden gamhâneye,
Varsa nakdin var-yörü kerhâneden kerhâneye.
Gam değildir rind için tesîr-i meyden ölse de
Neşvesi mîrâs kalır mestâneden mestâneye.
Beyt-i âtîyi demiş vaktiyle bir merd-i zarîf,
Aynı hikmetdir bu kavli benzemez efsâneye.
«Gitdi mecnûn hâne-i dehrî bize ısmarladı,
«Bir harâb evdir, kalır dîvâneden dîvâneye.» (*)
Bir vatanda âdetâ olduk muhâcir Eşrefâ,
Çünkü hicret eyleriz meyhâneden meyhâneye.

(*) Bu beyit «Mekaalî»nindir.

Dil-i derd âşinâyı âteş-i firkatle yakdın sen
Sigortâ olmadan bir hâneye âteş bırakdın sen.
Sehâb-ı zülfün altından nigâhın oldu berk endâz
Zulâm-ı leyl-i nevmîdîde şimşek vâri çakdın sen.
Nihâyet hâlime rahmeyleyüb vâ'd-i visâl ettin,
Yatarken gönlümü tahlis için bir kanca takdın sen.
Tabibim bakdığın dil/hasteyi bîgâne zannetme,
Teverrüm eylemiş aşkınla bir bîçâre bakdın sen.
Vedâğ etse hayâta çok mu Eşref bağdezîn ey şûh
Dil-i derd âşinâyı ateş-i firkatle yakdın sen!

★

Âlem-i aşkın dilim vüs'atli bir hâmûnudur,
Gözlerim gûya o hâmûnun iki Ceyhûnudur.
Rû-yi mir'ât-i felekde her şafak meşhûd olan,
Yerdeki mazlumların göklerde aks-i hûnudur.
Emr ü nehy ü nîk ü bedde şerh ü tefsîr istemez,
Herkesin vicdânı en mânâlı bir kanûnudur.
Hıfz-ı cân eyler ahibbâ musha-i eş'ârımı
Hâme-i mûciz beyânım hasmımın tâûnudur.
Bir hıdîv-i mülk-i mânâyım cihanda Eşrefâ,
Pâdişahlar rütbe-i irfânımın meftûnudur.

★

Nice demdir bana meyhânede, dem hemdem olmuştur,
Vücûdum alkolik, işretle ruhum sersem olmuştur.
Gönül eğlenmiyor bir yerde, bilmem ki ne hâlettir;
Hayâtım bence güyâ, bir belây-i mübrem olmuştur.
Döner çarh-ı felek, kalmaz bu âlem böyle elbette,
Hitâma ermeyen dünyâda hangi âlem olmuştur.
Ehibbâ gelir de Kâbe'den bir gün der elbet:
Nâsîbim cânib-i pîri'de âb-ı zemzem olmuştur.
Geçerken ben, mey-i gülfâmı öyle gösterip durma;
Bana bintel'inep ey muğbece nâ mahrem olmuştur.

★

Öyle bir rindim ki koltuklar matâfımdır benim,
Her gece kerhâneler beytüzzifâfımdır benim,

Döndü bir kürsî-i istiğraka vîrân karyola,
Çâk-çâk olmuş cibinlik igtikâfımdır benim.
Sevdiğim eş'âr ü istiş'âre hâcet var mıdır,
On sene evvelki şıkkam telgırâfımdır benim.
Benden öyle gizlice aşk u alâka bekleme
«Tercüman» da yazdığım en gizli lâfımdır benim.

★

Ey gönül âh etme, her derdin selâmettir sonu,
Ölmeyen bir hastanın hâl-i nekahattir sonu,
Gam yeme ferda için, saat bu saat, gün bu gün,
Olsa olsa dâr-ı dünyânın kıyâmettir sonu.
Cünhadan kaç, eyle mümkünse hazer,
Çünkü böyle itiyâdın bir cinâyettir sonu.
Ekser rind-i hüdâ pîr-i mûgana borçludur,
İşretin bir kaç kadeh sonra semahâttır sonu.
Bir zamanda hayr olan iş istihâre istemez,
Bâzı beyhûde teenninin cesârettir sonu.
Hak, hukuk tesisi bahşetmez sana ey mürtekib,
Tövbekâr oldun mu zannetme berâettir sonu.
Gâh-ı câne, gâh-ı vicdâne fena tesir eder;
Eşrefâ! Dünyada her zevkin nedâmettir sonu..

★

Bu mihnet-gehde envâı belâye mübtelâ vardır,
Ahibbâyı görürsen münfail, bîgâneden sanma,
O gün hakkında mutlak âşınâdan iftira vardır.
Sakın bir kimseye ifşâ-yı sırr etme bu âlemde,
O sırrı ketmiçin zannetme erbâb-ı vefâ vardır.
Biri hakkında şâyet bir münâfık söylese bir söz,
Ona birden inanma mutlaka bir mâcerâ vardır.

★

Hılkaten ben bir esîr-i şâhid-i hürriyetim,
Aah kim şimdi zebûn-ı hükm-i magdûriyyetim.
Masrafa uydurmayıp îrâdı hep mahveyledim,
Başka çârem kalmadı muhtâc-ı mêmûriyyetim.

Anladım kim bir zamanlar ben bu san'atgâhda
Hayr ü şerrin çarhını döndürmeğe bir âletim.
Sâatin düşse anahtarı durur mû der'akab
Öyle bir sâatle şimdi ben dahî hem'hâletim.
Bir gün elbet de biter Eşref bu zencîr-i hayât
Çünkü bir dest-i tabîatle kurulmuş sâatim.

★

Sanki efkârım, gamın deryâ-yı bîpâyânıdır.
Gözlerimden döktüğüm yaşlar belâ bârânıdır.
Kıydı bir Memdûh-i devrâne yine zâlim felek,
Zâlimin bu dökdüğü bilmem kaçıncı kanıdır.
Başka sanma burdaki zâlim felekden maksadım,
Şimdiki Türkiyyenin sultân-ı bîvicdânıdır.
Rû-yi Arzı iytiyâdı, kanla iska eylemek,
Sanki asrında memâlik Kerbelâ meydanıdır.

ZAPTİYE NÂZIRINA CEVÂBI

Eşref, bir gün Zaptiye Nâzırını ağır surette hicv etmişti. Bu zat Eşref'i görerek: «— Yazdığın hicviyeler ayıp değil mi?.» diye sordu. Eşref oralı olmadı:

«— Sen yapıyorsun ayıp olmuyor da, ben yazdığım için mi ayıp oluyor?.» dedi. Muhâtabının bir cevap vermesine meydan bırakmadan şu kıt'ayı okudu:

Eylemem hivc-i edânî eylemekten ihtirâz,
Olsun onlardan denî dûçâr-ı vehm ü bîm olan;
Bir zarar gelmez o kâfirlerden aslâ, gelse de,
Âteş-i Nemruddan korkar-mı İbrâhîm olan!

Bir neferin ağzından :

YEMEN HAMİDİYE DESTANI

Harâb olduk meşakkatten, mihenden,
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den,
Kaçarsak, hakkımız yok mu Aden'den?.
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den...

Ölür, her kim gelirse, avdet etmez,
Gelenler binde bir, on yılda gitmez,
Ferâgat kıl, bu dâvâ böyle bitmez,
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den...

Otuz beş günde geldik memleketten,
Zaif olduk katıksız peksimetten,
Gelir dâvetçi her gün âhiretten,
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den...

Çarıklar parçalandı, başta fes yok,
Kırıldık aç susuz, artık nefes yok,
Nasıl biz oynarız kumda, heves yok,
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den...

Karardı gözleri, asker bunaldı,
Araplar San'a yı kan döktü aldı,
Kumandanın ne sabrı, ne hayrı kaldı,
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den...

Hamidettinde hiç efrâda kin yok,
Hamîd ismin ve lâkin sende din yok,
İmama karşı gelmek bâdezin yok,
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den...

Verilmez askere aylık tırılsın,
Özün varsın hilâfetten ayrılsın,
Niçin İslâm ile İslâm kırılsın,
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den...

★

HÂL AĞLAR BANA

— Ahmet Kemâl'e ithaf —

Gelmez elimden icrâsı ihtilâl ağlar bana,
Köşe-i meyhânede Ahmet Kemâl ağlar bana,
Rûz-u şeb olmaktayım ben dâhil-i beytül-harâm,
Ben haram içtikçe kesemde helâl ağlar bana,
Feyz-i pîr-i meyle bir kere olursam nârâzen,
Kâbede terk-i ezân eyler, melâl ağlar bana.
Perde-i mes'udiyet ehli salîbi seyredip
Vâh bîçâre diye gökte hilâl ağlar bana.
Geçti âh-ü vâh ile eyyâm-ı mâzi EŞREFÂ:
Zâlimâne gülmez istikbâl, hâl ağlar bana..

Mısır: Doğru Söz gazetesi: 14 - Haziran 1906

Ş A R K I

Nâbemevsim nevbahâr ister gönül,
İhtiyarım tâze yâr ister gönül,
On beşinde bir nigâr ister gönül..
İhtiyarım tâze yâr ister gönül..

Eskiden açlık belâsı hep bu ya,
Ayda bir olsun, değil her şeb bu ya,
Kimse tâyip etmesin, meşreb bu ya,
İhtiyarım tâze yâr ister gönül..

Olmalı yârim kışın bir sine-i sûz,
Kar gibi bende sakal, lâzım mı buz?
İstemem kendim gibi berdel-acûz,
İhtiyarım tâze yâr ister gönül..

KIZI BEHİYYE HANIM İÇİN VEFAT TARİHİ

Her gelen gitmek mukarrerdir bu bendergâhtan,
Koymadı burda Hüdâ, İsâ'sını, Mûsâ'sını..
Anlaşılmaz bir muammadır hayat-ı kâinat,
Anlayan varsa hayatın söylesin mânâsını..

Elli beşlik bir peder sağken o gitti Cennete,
Gençliğinde özlemiştir galiba Mevlâ'sını..
Böyle bir mâh-ı Muharremde ne âlâdır ölüm,
Fahr-i Âlem arkadaş etsin ona Zehra'sını.

Cennet-i âlâda zevk etsin (Behiyye) dâima,
Ağlasın gördükçe zevcem her gece rüyâsını.
Bin selâm olsun Şerife teyzenin ruhuna,
Çünkü pek fark eylemez dünyâsını, ukbâsını.

Öyle çok müddet dayanmaz hasret-i hemşireye,
Mustafa Şâtım da tez günde bulur ablasını.
Hâfız Ahmed'le beraber ben de gelmek üzreyim,
Hazret-i haydar ayırsın kevser'in rânâsını..

Kırkağaç'tan geldi (Üçler) söyledi tarihini;
Gitti Firdevse (Behiyye) görmedi dünyâsını.

KÜLÂH-I MEVLEVİ

Nüsha-i kübraya zinettir külâh-ı Mevlevi,
Âlem-i ekber'de heybettir külâh-ı Mevlevi.
İstememem Allah bilir ben başka ziyb-ü saltanat
En mukaddes tâc-ı devlettir külâh-ı Mevlevi.
Dalkavuk olmaz deden serpuşu yüksek olsa da,
İzzet-i nefse işarettir külâh-ı Mevlevi.
EŞREFÂ hakka erenler iktisâ eyler onu,
Vuslât-ı kurba delâlettir Külâh-ı Mevlevi.

Bu konuda Eşref'in bir kıt'ası daha vardır :

Bâb-ı âli-i Celâleddin'e kim,
İntisab etse riyâdan kurtulur.
Mevlevi olsa, külâh giyse kişi,
Başı püsküllü belâdan kurtulur.

V. SULTAN MEHMET HÂN İÇİN CÜLÛSİYE

Geçen Temmuz ayında hâmile olmuştu hürriyet,
Dokuz ayda doğurdu, döktüğü kan aynı nehr oldu.
Okurken ümmet-i merhume gizli sûre-i fethi,
Hafiyye ortadan kalkınca halkın savtı cehr oldu.
Nice yıldan beri dest-i hükûmetten yeyip darbe,
Hârâbezâr olan Darül'hilâfe şimdi şehr oldu.
Girip İstanbula cebren hulûs-i kalb ile ordu,
Çekince besmele ifrit-i istibdâd kahr oldu.
Kemend-i himmeti attıkta Yıldız burcuna asker,
Bütün efkâr-ı millet kuvve-i nefrette zahr oldu.
Otuz yıldan beri havf ettiği girdâba düştükte,
Yeyip içtikleri erbâb-ı istibdâda zehr oldu.
Dedim târih-i cevherdârını EŞREF cülûsunda :
Mehemmet Hân-ı hâmis müjde kim sultan-ı dehr oldu.
(1 3 2 7)

★

K İ T Â B E (*)

Hazret-i Abdülhamid Hân-ı bedâyi perverin,
Oldu asrında maâliyle memâlik müstefid.
Pek güzel yaptırdı ezcümle şu imâlhâne'yi;
Nâmına mensub olan mektepte ol şâh-ı ferid.
Sevk-i tesir-i nüfûzuyle o şâh-ı ekrem'in
Mum gibi her surete girmektedir cism-i hadid.
Bir vezir-i Kâmil-i ikmâline izâm edip,
Az zamanda bu bina şu şeklile oldu bedid.
Öyle bir es'ad zamanda oldu kim resm-i küşâd,
Her kese gelmişti şehr-âyin ile şevk-i cedid.
Yirmi beş yıldanberi eltâf-ı zıllullah ile,
Milletin her rûz-u oldu iyd bir balây-i iyd.
Emredip açtı bu imâlhaneyi Sultan Hamid.
1318 (1902)

(*) Bu şiir, İzmir'de yapılan demir imâlâthnesi kapısına altın hat ile yazılmıştır.

USÛL-İ MERKEZİYYET ŞARKISI

Züğürtlükden kül olduk, gayrı yandık,
Usûl'i Merkeziyyetden usandık!
Bu hâli biz yine evvelki sandık,
Usûl-i Merkeziyyetden usandık.

★

Kabûl eyler miyim ben nush u pendi,
Tehammül kalmadı sabrım tükendi.
Yetiş imdâde Defterdar Efendi,
Usûl-i Merkeziyyetden usandık.

★

Bugün bir pâresiz kaldık süzüldük,
Kapatdı defteri bakkal, üzüldük,
Züğürtlükden büzüldükçe büzüldük,
Usûl-i Merkeziyyetden usandık.

NAÂT-I RESÛL

En evvel halk olan hüdâsın Yâ Resûl-allah,
Serefrâz-ı cemii enbiyâsın Yâ Resûl-allah,
Zuhûra geldin önce enbiyânın hatemi oldun,
Haberden sonra gelmiş müptedâsın Yâ Resûl-allah.
Umar senden şefâat evliyâ-yi evvelin pâye,
Habib-i hâkim-i rûz-u cezâsın Yâ Resûlû-allah.
Sana bin defa «mahbûbum» demiştir Hazret-i Allah,
Sen öyle bir karin-i kibriyâsın Yâ Resûl-allah.
Şefâat ister (EŞREF) çünkü muhtâc-ı şefâattir,
Günahkârân için sen mültecâsın Yâ Resûl-allah!.

MUHARREM AYI

Derd-i gam gönlüme mihmân oldu,
Her gecem şâm-ı gâriban oldu.
Yâd ile hûn-u Hüseyn-i her dem,
Gözlerimden dökülen kan oldu.

Tepeme sanki çakıldı mıhlar,
Uçları çeşmime müjgân oldu.
Benzedim firkat ile Yâkub'a
Meskenim külbe-i ahzân oldu.

Gireli mâh-ı Muharrem Eşref,
Âdetim çâk-i giribân oldu.

RAMAZAN İÇİN

Aç bırakmaz kulunu hazret-i hak,
Diye güç hal ile akşam ettik.
Aç bırakmıştı bizi bir aydır,
Ramazan gitti de bayram ettik.

★

Zevkini, mihnetini bilmelidir dünyanın,
Açlığı, tokluğu öğrenmelidir bir insan.
Aç kalırsak bile inkâr oluyor mu hakkı,
Bize aç kalmayı öğretti mubarek ramazan.

★

Doyurup karnımızı şükrederiz Mevlâ'ya,
Çok sene sonra da böyle deriz inşallah...
Oluruz ailece Kâbe'ye doğru seferi,
Gelecek yıl Ramazanı yine yeriz inşallah.

EŞREF'İN ADSIZ ŞİİRİ

1

Yâd edip İspanya mâziyi ağlasın,
Mösyö Mac Kinley (1), kral Alfons'u (2) ...sin sağlasın.
.... haşmetperverin açsın (Kristin) yağlasın,
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!.

---

(1) **Mac Kinley**, Amerika Birleşik Devletleri 25. Cumhurbaşkanı (1843 - 1901).

(2) **Alfons XIII**. Son İspanya kralı, 1886 - 1941).

2

Engizisyon ordugâh-ı dehre gelsin serteser,
Eylesin cizvitler gürûhu arşa isâl-i haber,
Ellerinde meş'ale tutsun bütün iblisler,
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!.

3

Bir dua ile hemen takdise azmetsin Papa,
Böyle bir resm-i acibi seyre gelsin Avrupa,
Çan çalınsın da kiliselerde hem sertâpa,
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!.

4

Eski dünyayı yeni dünya dibinden aşlasın,
Böylece yirminci asrın izdivacı başlasın,
Şâh-ı İranı bu hâlet gıptasından haşlasın,
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!.

5

Hep papaslar bu işi addeyleyip emr-i basit,
Avrupa da bir taraftan etmesin .....
Dalgalarla bunları alkışlasın Bahr-i mûhit,
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!.

6

Donkişot şâyet kızarsa azmedip ol dem pûyan,
Kahr-ü tenkil eyler elbet cümle verdirmez zaman,
Kimse bozmak istemez böyle bir âyini heman,
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!.

7

Ol hükümdâr-ı sâbinin baldırın açsın Meta,
Luka, Yuhanna tilâ etsin ona bâzı devâ,
Rûh-ül Kudüs imdâd eyleyip çektirmesin asla ezâ,
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!.

8

Bir yatak sersin Fransa, kim bulursa antre,
Arkadan bir tekme atsın Rusya da ol estere,
Nefret eylerse tükürsün kibrine İngiltere,
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!.

N İ Y Â Z

Dilimde nûr-u îmân hûbb-u evlâd-ı Alidendir,
Benim tevhid-i tasdikim dem-i kalûbelidendir.
Ne âkilden meded-hâhım, ne maksûdum delidendir,
Niyâz-ı derdimendânem Hüseyin bin Alidendir,
Ümidim Hazret-i hünkâr-ı Bektâş-i Velidendir.

Ulûhiyet iyandır âlem-i suğrada, ukbâda
Cemâliyle celâli, rû nümâdır cümle eşyada,
Bana bestir muhabbet ehl-i beyte dâr-ı dünyada
Niyâz-ı derdimendânem Hüseyin bin Alidendir,
Ümidim Hazret-i hünkâr-ı Bektâş-i Velidendir.

Beşer bir acz-i mutlaktır ne rütbe uçsa bâlâdan,
Gerektir resm-i tâzim-ü edep âlâya ednâdan,
Şefâat isterim bilvâsıta mahbûb-u Mevlâdan,
Niyâz-ı derdimendânem Hüseyin bin Alidendir,
Ümidim Hazret-i hünkâr-ı Bektâş-i Velidendir.

Cihanda tân'ı adâdan Melâmiyûna pervâne,
Azâb-ı nardan korkar mı dikkat eyle pervâne.
Soyundum şevk-i zikrullah ile girdim bu meydâne,
Niyâz-ı derdimendânem Hüseyin bin Alidendir,
Ümidim Hazret-i hünkâr-ı Bektâş-i Velidendir.

Geçip bâb-ı kanaatten niyâz-ı nâbeca etmem
Muaccizler gibi her bir eâzımdan rica etmem,
Sığındım bunlara bir başka bâba ilticâ etmem,
Niyâz-ı derdimendânem Hüseyin bin Alidendir,
Ümidim Hazret-i hünkâr-ı Bektâş-i Velidendir.

Kibar evliyânın her birinde gerçi himmet var,
Onunçün hepsine kalbimde bir türlü muhabbet var,
Ve lâkin başka arz-ı hâl etmekte külfet var,
Niyâz-ı derdimendânem Hüseyin bin Alidendir,
Ümidim Hazret-i hünkâr-ı Bektâş-i Velidendir.

Koyup ta mâlikül mülkü mülûkûn bâbına varmam,
Kavidir itikadım bir kılı beyhûde kırk yarmam,
Hulâsa EŞREF'A, her bir veliyyüllaha, yalvarmam,
Niyâz-ı derdimendânem Hüseyin bin Alidendir,
Ümidim Hazret-i hünkâr-ı Bektâş-i Velidendir.

GÖRDES SERGİSİNDE

Gelince vakti, Görâes sergisinde zâdegân oynar,
Görenler zanneder kim kürt çalar, çingânegân oynar
Atarlar kim orada top tüfek, güm güm öter dağlar,
O hây-i hûyu bir kere gören insanda cân oynar.
Ahâli mevsimi geldikte vaz geçmez domuzluktan,
Domuzluktan umumen birleşip pîr-ü civân oynar.
Gelin kızlar bir az tembel olup imdâda gelmezse,
Sepet sırtında dâmâdın eşekçe bir zaman oynar.

★

EŞREF'İN ADSIZ BİR ŞİİRİ :

Aleksiyef — Bahr-ı esferden bütün fekkettik biz lengeri,

Oyama — Eylesin artık Kropatkin dahi soldan geri.

Makarof — Ben donanmayı batırdım, sen koca bir lengeri,

Mikado — Görmemiş bu inhizâmı kavm-i Rus çoktanberi.

Çar — Harb ederken biz de sıçtık bokladık bahr-ü beri.

Amerika — Sıçtı Ruslar bez getirsin Avrupa devletleri..

TERESİYYE

Ettiğinçün bana sen yok yere bühtân a teres;
Tiyg-ı hicvim seni bak eyledi kurbân ateres!

Kalemim râhat iken gûşe-i hâmûşiyde,
Eyledin göz göre tahrik ile nâlân a teres!

Hangi ahlâk-ı rezîlâneni târif edeyim,
Acebâ var mı sana fitnede akrân a teres!

Öyle bir mashara-i şöhret-i âlemsin kim,
Senin amsâlini hiç görmedi devrân a teres!

Girdiğin meclise herdemde verirsin sıklet,
Görmedim sen gibi dünyâda giran-can a teres!

Zanneder sûret-i menhûsunu her kim görse,
Eylemiş sanki hülûl cismine Şeytân a teres!

Benzetirsem seni ibliyse hatâ etmem ya,
O kadar sende de var ilm-i firâvân a teres!

Ne dedim tevbeler olsun sana nisbet iblis,
Sayılır medrese-i fitnede sıbyân a teres!

«Yâ münâfık!» diye hâtifden eğer gelse sadâ,
Her tüyün şevkıle lebbeyk eder iylân a teres!

Kim demiş sen gibi Nemrûda acep İbrahim,
Bu galat olduğu derkâr ü nümâyân a teres!

Memleket tiyg-ı fesâdınla dönüp mârekeye,
Gitdi ukbâya yüzünden nice insân a teres!

Bûm-i meş'ûm gibi hangi tarafa girdin ise,
Oldu iycâd-ı fesâdın ile vîrân a teres!

Sen gibi etse hatâ cümle-i mâder behatâ,
Bahreder her yeri dünyâda akan kan a teres!

Korkmamış olsa idi mel'anetinden iblîs,
Görünür âdeme, olmaz idi pinhân a teres!

Müsteşâr olmağa sen lâyık idin Fir'avne,
Sana şâkird olamaz fitnede Hânan a teres!

Olmasaydın sen eğer silsilesinde mevcûd,
Secde etmez mi idi Âdeme Şeytân a teres!

Hâteme ism-i peder hakki olaydı cebrî,
Şaşırırdın olarak bu işe hayrân a teres!

Pederin var mı, filân ibni fülânım diyesin?
Yok meğer vâlideni eylesen iylân a teres!

Vâliden atdığı gün câmiye kundakla seni,
Acıyıp aldı ise hangi müsülman, ateres!

Lânet olsun ana da sen gibi zîrâ ki teres,
İyi bir bok yedi verdi sana meydân a teres!

Bir zamanlardı unuttun mu konuştuklarımız?
Bu kadar olma demiştim sana fettân a teres!

Oğlunu keyfile öptürdün elinle getirüp,
Zevceni serhoş olup eyledin uryân a teres!

Benzemez mi bana oğlum, diye benden sordun,
Hâtıramda dediğim şimdi de el'ân a teres!

Sana bir kerre «Teressin!» dediğimçün kızdın,
Hiddet etmez bukadar doğruya insân a teres!

Vaz'-ı hamlettiği târîhi hisâb et karının,
Bir düşün vaktini senden mi o oğlan a teres!

Bâdemâ gelmez isen nokta'-i ıslâha eğer,
Sen olursun yine bin kerre peşîmân a teres!

Diyecek sözlerimi bundan ibâret sanma,
Hepsini yazsam olur bir koca dîvân a teres!

Müstahak görmez ise kim ki seni bu hicve,
Lânet olsun ana da sen gibi her ân a teres!

Kim seni sevmez ise ben severim sevmiyeni,
Yakılır nâre seni sevmiyen insân a teres!

Okuyup bunları mâbâdini yoktur sanma,
Dolu hicvin ile evrâk-ı perîşân a teres!

İktifâ eyledi hâmem bukadarla şimdi,
Yoksa hakkında kitap yazması âsân a teres!

Maksadım arz-ı hulûs ile duâdır ancak,
Dilerim kim seni ıslâh ede Sübhân a teres!

★

ADLİYE NÂZIRI RIZA PAŞA'YA:

Bana şu arzuhâli yazdıran evzâ'-ı dünyâdır,
Ki maksûdum felekden bâzı gûnâ arz-ı şekvadır.

O rütbe örselenmişdir ki, dest-i sû-i taliğden,
Dil-i meksûur gûyâ bir harâb olmuş kilîsâdır.

Garîb ü bîkesim, yok başka bir yâr-ı meded-kârım,
Yegâne istinadgâhım, penâhım hüsn-i hulyâdır.

Taamda tâze mürgan ekleder ekser benînev'im,
Benim gûyâ nasıybim dehrde simürg u Ankadır.

Bu hâlim evvel isrâfa tarafdar olduğumdandır,
Müsellemdir ki, her müsrif için darlık müheyyâdır.

Aceb mi ben düşersem şimdi kayd-i cem'-i emvâle,
Ki, zîrâ çektiğim mâzî için hep âh ü hayfâdır.

Yenilmez sîm ü zer gerçî velâkin hin-i hâcette
Hayırsız on kişiden beş kuruş elbette evlâdır.

Nasıl cem'-i nükude bâdemâ sa'y ü devâm etmem,
İşim her gün sokakta şimdi bin dâyinle kavgadır.

Çalup çırpmak, sakın, zannolunmasın bu azm-i mahsûsum,
Maâşımdan tasarruf etmeğe mahzâ bir iymândır.

Bu zâr dâim denâetten teşekkül eyliyen sihri,
Asâ'yi iffetim gûyâ bir ejderhâ'yi Mûsâdır.

Züğürtlüktür delîlim çünkü lâf-ı istikamette,
Tehî destin beyân-ı iffeti bir haklı dâvâdır.

Gidüp ahvâlimi arz ü beyan et ey varakpâre,
O zat-ı sâhibül insâna kim eltâfı deryâdır.

Meded-kâr-ı mu'în-i bîkes ü bîçâregân, yânî,
Rahîm ü müşfik u mükrim, Rızâ Paşâ-yi dânâdır.

O öyle bir vezîr-i sâhib-i rahm ü meâlîdir,
Ki, sıyt ü şöhret-i lûtfu tanîn-endâz-ı dünyâdır.

Ulüvv-i himmeti, ihsân ü lutfu, lutf u ihsânı,
Cihanda Hâtem-i Tâ'iyye her-dem gıbta bahşâdır.

Kemâl-i fazl ü mâlûmâtı teslîm-kerde-i âlem,
Hakîm-i nüktedandır, re'yi re'y-i İbni Sînâdır.

Hıdîvâ, nâmdârâ, lutf u ihsân-ı keremkârâ,
Olan dâim lisânından kelâm-i mekremet sâdır.

Büyüklük eyleyüp binlerce âdemler yetiştirdin,
Senâ-yi devletinle her biri medhiyye gûyâdır.

Nolâ ben de bulunsam anların saff-ı niâlinde,
Senâhânın tekessür etmesi zannımca ağlâdır.

Senâhânın senâhân öğrenirler ki, hiç olmazsa,
Zarîfâne sitâyiş lerze-bahş-i kalb-i ağdâdır.

Ben insan olduğumdan mı nedir bilmem açık yer yok,
Fakat eşşeklere münhal mahalî dâim müheyyâdır.

Ben insansam bile kaimmakam olmaklığım pesdir,
Galatdır hâsılı çarhın bu hâli hâl-i ağmâdır.

Karîben âsaf-ı re'fet-nümâ-yi lutf u sâyende
Eğerçi emr-i me'mûriyyetim derdest-i icrâdır.

Nolaâ bir kerre de Aydın'la olsa gözlerim aydın,
Bugün nasbolduğum yerler fenâdır, zulmet-efzâdır.

Sü'âlim buyrulur is'af zîra semt-i İzmir'dir,
Benim bir çeşme matlûbum, senin lûtfunsa deryâdır.

Değildir hasr-ı matlap maksadım çeşme kapanmışsa,
Diğer yerler açılmış olması me'mûl-i akvâdır.

Merâmım ismi belli bir mahaldir çünkü akdemce,
Kazâ nâmiyle me'mûr olduğum yerler belâhâdır.

Çapakçur, Fatsa yansa kimlere te'sîr eder bunlar,
Esâmîsi kulaklar duymadık hücrâ kazâhâdır.

Ne dilde neşve var, ne hâmede kudret, ne sermâye,
Anınçün sözlerim böyle meânîden müberrâdır.

Bakılmaz Eşrefâ pek tumturâk-ı rûh-i elfâza,
Garaz takdîm-i istid'âdan ancak hâli inhâdır.

★

L Â Z I M S A

İstibdat devrinde söylenmiş şiirlerden birer parça:

Sana senden olur bir işte ıstimdât lâzımsa,
Zaferden kes ümidin gayriden imdât lâzımsa!.

Namık Kemal

★

Umur-u beyti hep var mı tasarruf etmeğe hakkı,
Eğer duhter için nâçar bir damât lâzımsa!

Ziya Paşa

★

Şu mülkün halkını söylet sana feryâd lâzımsa,
Bu halkın mülkünü seyret harâb-âbâd lâzımsa,

Abdülhak Hâmid

Dolaş bâb-ı hükûmette, bulursun yâd lâzımsa,
Mezâristâna git bir işde ancak dâd lâzımsa.

Terakki maksadınsa şimdi bir câsus-i kâbûs ol,
Hafiyye nâmın olsun bir şerefli ad lâzımsa.

.....

Büyükler evlerinden başka bin kârhâne yaptırdı,
Utanma, sen de bir meyhâne yap îrâd lâzımsa.

.....

.....

Halâsa çâre yoktur, âh-ı mazluma kulak verme,
Dayan bir şeye sen de, zevk için feryâd lâzımsa

Elinden eksik etme (devr-i cedid târihin)
Eğer ki mudhikât-ı asr için mirsâd lâzımsa.

Ne mutlu ahz-ı rüşvet asrımızda bir şikâr oldu,
Yeter ehl-i hükûmet, millete sayyâd lâzımsa.

Rakîbinden mukaddem davranıp birkaç kuruş kıstır,
Polislerden eğer bir yerde istimdâd lâzımsa.

Dilersen hoş geçirmek vaktini, gaayet edebsiz ol,
Bırak mazlumu, koş zâlim için imdâd lâzımsa.

Salâh hâlini gördükçe tedib et ahâliyi,
Yeter bir .....lı beldeyi ifsâd lâzımsa.

Açıp Sâlname'yi miskinleri bir bir temâşâ et,
Nişanlı bir takım hayvanları ta'dat lâzımsa.

Bulundurma yanında sen sen ol erbâb-ı nâmûsu,
Nefi'den, habsten ger nefsini âzâd lâzımsa.

Bekay-ı mülk-ü millet bahsinde bin dua eyle,
Bedihiyata karşı bâr-ı âbâd lâzımsa.

Görürsen bir hamiyyet-mendi jurnal ver aleyhinde,
«Uyurken düş görüp küfr etti!» de, isnâd lâzımsa.

.....

Maârifden eser yok, cehâlette geçtik Ebû-Cehl'i,
Müheyyâyiz cehâletçün eğer üstâd lâzımsa.

.....

Memâlikte bulursun ümmet-i merhumede ancak,
Menâmında görür hürriyeti efrâd lâzımsa.

Sakın mahrem görüşme mahreminle kendi hanende,
İçinden çek velev «lâ havle» olsun yâd lâzımsa.

.....

Emânettir vatan Allaha, hürriyet ne lâzımdır?
Hemen icrây-ı zulm et, durma istibdâd lâzımsa.

.....

Dua et beş vakitte hazret-i Abdülhamid Hâna,
Tarikimce budur bir mümine evrâd lâzımsa.

Sakın gündüz içip de selb-i rahat eyleme Eşref!
Şüru'et saat on birde meye, mu'tad lâzımsa.

(1908)

★

A D A M O L O Ğ L U M ... (*)

Mârifet kesbede gör var ise hissiyâtın,
Ele servet mi geçer olmasa mâlûmatın?.
İmtiyâz alma cehâletle olursun rüsvây,
Bâis-i hande olur her kese neşriyâtın.

Sakın izhâr-ı gurur eyleme, burnun kırılıp,
Bir dayak olmaya Taksim'de tahsisâtın.
Devlet ve millete hizmetse merâmın cidden,
Vâkıf ol künhüne mektepte siyâsiyâtın.

Şen diler diplomat, diler dekadan ol oğlum,
Âdem ol, bence yekûnu bu çıkar kerrâtın...

(*) **«Malûmât»** gazetesi sâhibi **Baba Tâhir'**in Taksim'de dayak yemesi üzerine, cinâsen oğlu Mustafa Şâtım'a yazılmıştır.

KIŞ YARDIMI

(İÂNE-İ ŞİTÂİYE)

Geldi kış asker için her şeyi devşirmeliyiz,
Taleb-i refet için her kulübe girmeliyiz,
Say'edip maksad-ı aksâya çabuk ermeliyiz.
Elimizden geleni asker için vermeliyiz,
Bizi hıfzetmek için onları giydirmeliyiz.

Benzemez başka iânata bu, himmet ediniz,
Bunda Osmanlıca ibrâz-ı hamiyyet ediniz,
Siz de bir gün ne olur, hâdime hizmet ediniz,
Elimizden geleni asker için vermeliyiz,
Bizi hıfzetmek için onları giydirmeliyiz.

Ne demektir, düşünün bizdeki asker neferi,
Bir kumandaya itâatla verir can ve seri,
Vatanın her biri serhadde dikilmiş siperi,
Elimizden geleni asker için vermeliyiz,
Bizi hıfzetmek için onları giydirmeliyiz.

O dahi bir ananın, bir babanın evlâdı,
Belki de kendisi bir dul kadının dâmâdı,
Burda siz sağ olun, öldüyse onun ecdâdı,
Elimizden geleni asker için vermeliyiz,
Bizi hıfzetmek için onları giydirmeliyiz.

Belki de annesinin vâdine aldanmıştır,
Bir kıza köyde fâkirâne nişanlanmıştır,
Ayrılırken o zavallı ne kadar yanmıştır,
Elimizden geleni asker için vermeliyiz,
Bizi hıfzetmek için onları giydirmeliyiz.
Gerçi ahvâl-i mahalliye umuma mâlûm!
Hep sürüp gitmemeli âdet-i devr-i meş'um;
Çamuru şilte, karı yorgan edinmiş merkum,
Elimizden geleni asker için vermeliyiz,
Bizi hıfzetmek için onları giydirmeliyiz.

Milletin etmemeli şems-i inâyâtı gurup,
Müslümanlarca değil sâde bu emr-i mergup,
Gelecek yılda alır (Santo) ile (Yorgi), (Agop).
Elimizden geleni asker için vermeliyiz,
Bizi hıfzetmek için onları giydirmeliyiz.
Bundan âlâ olamaz mevki-i itây-i zekât,
Bakalım aksine fetva getirir mi haşerât,
Versin erbâb-ı kerem işte mahalli sadâkat.
Elimizden geleni asker için vermeliyiz,
Bizi hıfzetmek için onları giydirmeliyiz.
O mecidiyeleri sandığa bol bol dizme,
Yün çorapla alalım koncu telâtin çizme,
Para ver öyle uzaktan dolaşıp yan çizme.
Elimizden geleni asker için vermeliyiz,
Bizi hıfzetmek için onları giydirmeliyiz.
Görse hemcinsini aç, âdemi vicdânı sıkar,
Ne yapar herkesi yevmiyesi (EŞREF) ne yıkar,
Kuru sözle (Yaşasın ordu!) demekten ne çıkar?.
Elimizden geleni asker için vermeliyiz,
Bizi hıfzetmek için onları giydirmeliyiz.

KİTÂBE-İ SENG-İ MEZAR

Bî vefâ olmakla dehr-î denî,
Eleni çekti cihandan elini.
Son dikip giymediği câme,
Kesilip oldu nihâyet kefeni.
Böyledir devredeli kaidesi,
Götürür kahbe felek her geleni.
Zevci Suphi'i felâketzedenin,
Döndü virâneye beytül hazeni.
Etti târihini «âhım» ikmâl :
Terk-i can etti zavallı Eleni.

Mısır: 12 Ocak 1905

KIZININ ÖLÜMÜ ÜZERİNE

Hasret-i yâr ile akşâma kadar zâr ederim,
Geceler tâ be seher eşkimi isâr ederim.
Şerer-i gamla içim köz gibi yanmakta iken,
Hande-i rûy-i riyâ gösteremem, âr ederim.
Rûz-u şeb üstüme baran-ı felâket yağıyor,
Kime arzeylesem ahvâlimi, bîzar ederim.
Giderim meygedeye, pîr-i mûganı bulurum,
Derd-i dilden eğer anlarsa haberdar ederim.
Dolaşıp durma derunumda, yıkıl, git, yoksa,
(Mürtecidir!) diye, ey gam, seni ihbâr ederim.

K I T ' A

Ol kadar döktüm ki yaş esnây-i istibdâtta,
Vakt-i hürriyette dîdem başka bir nem almamış;
Öldü evlâdım bugün, yok bende hâlâ ağlamak:
Ağlamkçün gözlerimde gâliba yaş kalmamış!..

★

VEYSEL KARÂNİ İÇİN

Eşref, **Garzan**'da kaymakam bulunduğu sırada, Yemen'li olup ilham ile müslüman olmuş ermişlerden **Veysel Karâni (Üveys Karni)**nin **(Merkadi buradadır.)** dedikleri için bir kaside yazmıştı. Bir kaç mısrâı şöyledir :

Bu câyi dilküşâ bir zât-ı âlînin makamıdır,
Ki ey zâir anın rûh-i şerîfi sanma fânîdir.
Bu dergâh-ı mukaddes merkad-i Veysel Karânîdir,
Yüzün sür, hâk-i pâye ayn-ı kahl-i İsfahânîdir.
Rivâyet muhtelifdir gerçi aslıyle makamında,
Fakat burda diyor ânı gören bir zât menâmında.
Diler olsun Yemen'de, ister olsun Hind-i ulyâda,
Anın rûh-i şerîfi dâimâ her yerde âmâde.

EŞREF'ten NEYZEN'e:

Eşref, talebesi olan **Neyzen Tevfik'**i çok sever ve ona **Hâfız** derdi. **Eşref** bu kıt'aları **Neyzen Tevfik** için yazmıştır:

Kimseler Hâfız'a alnı yere gelmiş diyemez,
Doğduğundanberi kıç dönmedi Şeytâna bile!
Çok cevâmîde, mesâcidde dolaştı amma
Koymadı alnını hiç secde-i Rahmâna bile!
Hacıyatmaz gibidir sanki köpek oğlu köpek,
Ayaküstünde kalır düşse de mîzâna bile!

★

Yağlasın kızneyini hazret-i pîr
Bârekallah koca Hâfız alıyor,
Bâdemâ kalmadı hâcet nefese,
Kamışı şimdi g..tünden çalıyor!

★

Musiki İzmirli Tevfik'ın bugün öz mâlidir,
Münkirân-ı hakka karşı şâhid-i dünyâ çıkar
Hazret-i Hâfız izâle etdi nâyın bikrini,
Her delikten şimdi bin evlâd-ı Mevlânâ çıkar!

★

Her makâmı âlem-i lâhûte aksendâz olub
Sanki imdâda gelen Tevfik'e Cebrâîldir;
Canlanır herkes o taksim eylese mahşer gibi,
Nâyı gûyâ Neyzenin bir sûr-i İsrâfîldir!

EŞREF'TEN ÇEŞİTLİ KIT'ALAR

Afyon'lu şâir Vehbi Çizmeciler için :

Beyn-i balâna vurup Afyonunu patlatırım,
Sana eşşek gibi hendekleri hep atlatırım,
Dürterim hâme-i mahmûzum ile karnına ben,
Sana haşhaş mı dokundu başı dönmüş katırım!...

★

Yükseliş çâresidir geçmişe sövmek, saymak,
Bu teşebbüs maraz hırsına bilmem şâfi mi?.
İsterim ben de usûlen çalışıp yükseleyim;
Babamın kabrine ...sam acaba kâfi mi?...

★

Yüz tuttu inkirâza cism-i cesîm-i devlet,
Döndü harâbezâra maşrıktaki mebânî;
S... tı cihâna gitti Abdülhamîd-i Evvel,
Tüy dikti sonra geldi Abdülhamîd-i Sâni.

★

İttihat ve Terakki Cemiyetine âzâ olmasını teklif ettikleri zaman şu cevâbı vermişti:

Ben vücûdumda olandan gayrı âzâ istemem
Sanma öyle yan bakıp bî keyfü bî kemmiyetim.
Kıl temâşâ, cismimin ulvîsi var, süflîsi var,
Her çeşit âzâya mâlik ben de bir cemiyyetim.

★

Mehmet Selâhattin beyin Mısır'da basılmış olan **«Bildiklerim»** adlı kitabının kabına yazdığı kıt'a:

Feylesofâne bakınca safâhât-ı dehre,
Aklıma vak'ai Hâbil ile Kabil geliyor.
İttihad'ın anılınca o mubârek!! nâmı,
(EŞREFÂ) hatırıma bir sürü katil geliyor.

Gazetecilerle alay:

Şifre bizde gazete, tecrübedir miftâhı,
Dikkat et sözlerime, cümle mebâhiste oku;

Bilmek istersen eğer sıhhatini bir şeyin,
Vak'anın aksini evrâk-ı havâdiste oku!...

Muharrirlere dâir:

Her beldede terakki sanatça mümkün amma,
Masrafla sa'ye karşı az çok mukaddir ister.
İzmir'de bir hevesle Türkçe ceride neşri,
Açlıkla ülfet etmiş fahri muharrir ister!...

Mürettipler hakkında:

Çıkar mı öyle evrâk-ı havâdis kendi kendine,
Ayakta bir belâdır bu bunu bilmez muhâsipler;
Gece gündüz döker bîçâreler göz nûrun işlerken,
Ahâli kör kalırdı, olmamış olsa mürettipler!...

Abdülhamid istibdâdına dâir:

Bizdeki san'atı taklid edemez Avrupalı,
Sanma aheng-i umûmiye bu hey'et kapılır;
Milletin ağzı açıldıkça kilid vurmak için,
Bâbı-âlide ne san'atlı anahtar yapılır.

O zamanın jurnalcı gazetecileri:

Ensesi kurtulmadı gitti tokattan milletin,
Bizdeki ense değil, güya kırılmaz alçıdır.
Yok hafiye jurnalından korku amma neyleyim;
Şimdi evrâk-ı havâdis neşreden jurnalcıdır.

Malûmat'çı Tâhir'e târiz:

Olmadık gitti bu âlemde belâdan hâli,
Bizce yok mu acaba kurtuluşun imkânı.
Eskiden korkar idik nerde hafiye görsek;
Korkutur milleti şimdi gazete erkânı...

Mürettip hatâsının cezası:

Görür asâyişi millet, fakat ilân-ı resmîde,
Hükûmet yoldaki hırsızlara bilmem müsebbip mi?...
Soyulmakta mürettipler giderken her gece yolda,
Aceb bunlar cezây-ı nakdi-i sehv-i mürettib mi?...

Sansür aleyhinde :

Hem sözü, hem fikri nâsın kontrol altındadır,
Kimseler Türkiye'de bu hale mâni olmuyor.
Eskiden derlerdi ki: Gümrük alınmaz lâftan,
Şimdi sansür yüzde yüz gümrükle kaani olmuyor.

★

Bahtiyar en sonra İzmir'den giden meb'uslar,
Her biri yollarda bin yûhâ ile alkışlanır.
Önde meb'us, arkada zeybekleri görünce nâs;
Pâyitahta bir re'isi eşkıya gelmiş sanır.

★

Öyle bir hünkâr ile millet belâya düştü kim,
Haşre dek kan dökmeye İblis'e karşı va'dı var.
Şimdi de kalkıştı tebdil-i verâset etmeye,
Zulmü bitmek bilmiyor, mâbâdinin mâbâdı var.

★

«Hamiyyetsiz» dedim hakkında, affet, infiâl etme,
Hamiyyetsizsin elbette vezâret var iken serde;
Değil mi, bir düşün, ikbâline merhun vicdânın?...
Be vicdansız teres! Söyle, hâmiyyet nerde, sen nerde?

★

Vükelâ kabrine heykel dikelim şöyle yazıp;
Ki: «Bunun hâl-i hayatında yeri münhâl idi:
Sanmayın yevm-i vefâtında bilindi kadri
Sağlığında yine bu böylece bir heykel idi.»

★

Eşref diyor ki: «Eşeklikle hiç münasebetim olmadığı halde **(Eşek)** gazetesi için benden yazı istediler. Fakat o sırada (Eşek) kapandı, bu sefer ismini **(Mâlûm)** koydular. Ben de şu kıt'ayı gönderdim. Artık koydular mı, koymadılar mı, bilmiyordum.»

Her günün takvimi bir başka mûsibet gösterir:
Kalmamış bir gün felekte sanki meş'um olmadık.
Tâlihimden sâde ben meçhulü kaldım âlemin;
Kalmadı akran ve emsâlimde (Mâlûm) olmadık!...

Bir zamanlar Bağdat'ta (Gâlip) adındaki birisi hakkında söylediği kıt'a:

Edepsizlik verildi şehr-i Bağdat içre dellâle,
Bulundu mollalardan, şeyhlerden gizli çok tâlip...
..... kısmı reisi muttâli oldukta bu hâle,
Çıkıp meydana zilzurna dedi: (Elhükmü-lilgâlib..)

★

Eşref bir gün 15 kadar meteliği bir ipliğe dizerek, —buna Kırkağaç'ta katar derler— torununun boğazına takar, bu katarın ortasına beşi birlik şeklinde kesip astığı mukavvaya da şu kıt'ayı yazar:

Ortadan kalkmada günden güne feyz-i bereket,
Şimdi altın yerine köylülerin benzi sarı.
İbret al, dikat eyle, boynuma bak ta yâhû,
Kırkağaç'ta meteliktir fıkaranın katarı.

★

Öyle bir dâr-ı sefalet ki esâfil duramaz,
Ne yatak var, ne yemek var, ne şarap var, ne meze...
Ez kazâ hâneme her kim ki gelirse, bilirim:
Görünür çeşmine Cennet gibi Dârül-aceze...

★

Bildiğimçün bizdeki ahvâl-i cem'iyyeti ben,
Hepsine ikbâl için yekdiğere muğber derim.
Fırkalarca söz demokrat'a edince intikâl:
Ümmeti yok, sanki bir avâre peygamber derim.

★

Uzak düştükse de senden beş on gün âh gâvur İzmir,
Dolaşmak üzre sahrada felekten sanma gün çaldık.
Ne var arpa suyu, ne bir yeşillenmek ve anlamak,
Eşekçe hayli gündür Kırkağaç'ta bağlanıp kaldık.

★

Eşref'ten Karesi mutasarrıfı **Ömer Âli** Beye :

Saadetten gerisin, İzzetlû'den berisin,
Adana'dan bilirim, Cenâbetin birisin...

Ben temâşâ istemem kâfidir efkârım bana,
Bir polistir dâima nâmus ile ârım bana.
Ben nasıl etmem şikâyet sâki-i gülçehre'den,
Her kese dolu verir, yarım verir yârim bana.

Sakallı Mehmet Paşa'ya :

Haber aldım ki mevsûkan, kalıp evvelce sünnetsiz,
Sakaldan sonra vermek istiyormuş kelleyi alçak.
Kusura bakmasın kelle müşevveş söyledim tarih:
Kesildi lihyesi dipten sakallı kaldı cascavlak...

★

Budur tarihçesi Abdülhamid'in,
Otuz üç yıl belâ çektik, fakat güç...
Ne lâzım asrına bir başka târif;
(Belâ) ebced hesabıyle otuz üç...

★

Sen ey Hâkaan-ı mahlû, her ne derlerse aldırma,
Muacciz bir muhâcirmiş gibi yerleş Selânik'te;
Sakın haa pâyitahta dönmeler, döndürse de dönme,
Münâfık bir muhâcirmiş gibi yerleş Selânik'te.

★

Hal'olmamakçün Hâkaan-ı sâbık,
Kastı kavurdu mülkü serâser,
Bozdu nihâyet tedbiri takdir,
Allâh-ü ekber, Allâh-ü ekber...

★

Terk-i silk eyle, bul başka yol,
Kaymakam mâzulü olma, tek it ol...
.... gibi uryan kalırsın âkıbet,
Tazı olsan da bulunmaz sonra çul.

★

Vak'ayı arz ettiğiyçün eskiden câsus olan,
Ondan istikrâh edermiş ehl-i nâmus-ü hayâ...
Vak'a yokken şimdi icâd eyleyorlar âferin,
İşte on dördüncü asrın bir terakkisi dahâ...

İlâhi! zulm-ü memurîn ile zâten yıkılmıştır,
Şu mülke merhamet eyle belâ gönder gâipten...
İane akçesinden para çalsa çok mu hâinler?..
Eder şimdi denîler istifâde her mesâipten...

★

Rûy-ı hürriyet otuz yıldır haram oldu bana,
Hoş geçirsem bâri bundan sonraki eyyâmımı...
Tek dilensem de esîr-i bâb-ı âli olmasam,
Ziyr-i tevcihattan sürsem çıkarsam nâmımı...

★

Bnb. Mustafa Bey:

Binbaşı fikr-i denâetle dolu maskaranın,
Her kesin zannı gibi Mustafa divâne midir?
Yediği ekmeği bilmez o köpek cinsi gibi,
Kim bilir aslı Arapgirli mi, çingâne midir?..

★

Bilemem doğru mu evrâk-ı havâdis yazıyor;
Kolera mikrobu boklarda olurmuş ekser.
Vukelâ döktü kademhânelere gerçi kireç
Onların üstüne bilmem ki etibbâ ne döker?..

★

Kula için:

Eşref âsâ olmasın mesken (Kula), hiç bir kula,
Ney gibi hicrinle Mevlânâ hemîşe inlerim.
Bir zaman gülşende dinlerdim sadây-i andelip,
Şimdi bir vîrânede baykuş sadâsı dinlerim.

★

Ecânipten kız almak bizde âyinen değil memnû,
Bu yolda pîr olanlar evvel alıp civanlandı.
Ricâl-i asr-ı hazırdan misâl istersen ezcümle:
Said Bey de gâvur İzmir'de bir kızla nişanlandı.

Şarkta kaymakam iken birkaç kelime Kürtçe öğrenince o havâlideki halkı şöyle anlattı:

Kanma Kürde dese de (ez râstem),
Söylemez doğruyu deynek yemeden;
(Ez benî, derse teres, ez başını,
Bildiği şeyi (nezânım) demeden.

(Ez râstem): Ben doğruyum, **(Nezânım)** Bilmem.

★

Geç gelir bezme ekâbir denilir, ispâtı:
Sonradan geldi, bunun da şerefi yükseldi.
Arz-ı tebrik ederiz mâder-i matbuâta,
Türk dili söyleyerek âleme «Tonguç» geldi.

★

İzmir'de İttihadçılardan birine, meşhur eşkıyâ ÇAKICI'nın yazdığı mektuptan çıkan bir kıt'a tarihe geçirilecek şeylerden biridir:

K I T ' A

İtirâf-ı acz edip bizden hükûmet el çekti:
Sâyenizde biz de artık nâil-i hürriyetiz.
İttifak üzre temâs etsek n'olur yekdiğere?
Aynı biz de siz gibi dağlarda bir cemiyyetiz...

★

Öldürülmüş Çakıcı âmennâ,
Kim inanmazsa buna aldanıyor...
Başı yok, kolları yok bir cesedi,
Karısı gördü s..nden tanıyor.

★

Câhil ikbâl-i saâdetle yaşar dünyada,
Ömrü mihnetle geçer kesb-i kemâl eyleyenin.
Ah eğer böyle ise kaide ukbâda dâhi,
Yanarım hikmet-i icâdına icâd edenin.

★

Nikbîn ol, sevk-ı gafletle deme, ceffel kelâm!
Eski yangınlardaki kıymetli eşyâ kalmamış.
Bâb-ı-Âlî yangınında lâyıkıyle anladık,
Ortada efrâdı var amma tulumba kalmamış!

Hicvi terk eyleyeli emr-i ehibbâ üzre,
Eşref'â seyf-i muattal gibi kaldı kalemim.
Ne suhûlet ki mürekkeb ile kâğıd aramam;
Rû-be-rû kızdığıma şimdi lisânen söğerim...

★

Ellerinden hapı bir kerre yutan kurtulamaz,
Ölecek hastaların cambazıdır doktorlar.
Avlanır sayd-gehî dehre gelenler, gûyâ,
Malekül-mevtin önünde tazıdır doktorlar!

★

Emr-i hizmetlerini cânıma minnet bilerek,
Cümle ahbâbıma bir nebze-i ahkar olurum.
İsmimin evvelini, ahârını tay ederek,
Eşref'â düşmanıma doğru bir şer olurum.

★

Tarhı öğretdi harîta vakt-i istibdâdda,
Geldi hürriyyet, bulundu cem için tâlimde,
Gösteren *darbı bize Divân-ı* Harp olduyse de,
Nâzır-ı mâliyyedir üstâdımız Taksim'de!

★

Eşkıyâ her soyduğun verse halâs olmaz yine,
Bak ne rütbe mültezem âsâyişi insanların?
Hep bulur erbâb-ı sirkat âkıbet etdiklerin,
Yanlarında kor-mu me'mûriyn-i devlet anların?...

★

Çalışsa bin sene bülbül gibi karga fasıyh olmaz,
Balonla âsümâna çıkarsa bir âdem Mesîh olmaz;
Müeyyeddir silinmez nakşi te'sîrât-ı vicdânın
Berâet etse de mücrim, derûnu müsterih olmaz!

★

Kıt'ayı divâna tercih ederim,
Bence çok yazmak usûlü batmalı...
Dâima birçok satırlık bir sözü,
Dört satırla mârifet anlatmalı...

Oku eş'arımı bir kere benim,
Deme (Nef'i)ye o bir hârikadır;
Ehl-i nâmus olana hoş görünür,
Fakat alçaklara bir bârikadır.

★

Nev'-i insan sevdiği bir şey'-i dâim zikreder,
Ol sebebden kim, fem-i rindandan dem düşmüyor.
Pek muhabbet eylemiş Mevlâ mübârek eylesin,
Vâizin kürsîde ağzından Cehennem düşmüyor.

★

Ey bana medyûn olan zât-ı âlî menkabet!
Hak muammer eylesin İzmir'de dâim sâkin ol;
Ben neler çektim neler senden kıyâs et ol zaman,
İsterim Allâh'dan bir kere sen de dâyin ol!

★

Devâirde kör olsun yanbakanlar millete Eşref,
Diye elkaldırıp etsem duâ dergâh-ı Mevlâya.
Zuhur eylerdi her merkezde birçok kör husûsiyle,
Dönerdi Bâb-ı-Âlî mecma'-i mahsûs-i ağmâya!

★

Hâmemi aheng-i matbuata tevfik eyleyip,
Şiiri bin külfetle söyler bî-tekellüftür derim;
Bir kolay san'at mı var âlemde şâirlik gibi?...
Sözlerimde olmasa mâna tasavvuftur derim!...

★

Etmeden tahkîk hiç söz söylemem bir şahs için,
Eski bir darb-ı meseldir gerçi orman taşlamak;
Hicvedersem hâlini zâhid, günâh ettin, deme!
Dîn-i İslâmda sevabdır çünkü Şeytan taşlamak.

★

Pâdışâhım, ehl-i mahşerden hayâ etmez misin?
Sağlığında herkese sihreyledin câdû gibi.
Kimseden ummâ sakın bir fâtiha bağdel-memât,
Çünkü kırbaçla alınmaz fâtiha vergû gibi!

Polis Müdürü Hüsnü Beye:

Hüsnü'ya! Eyleme tâcil, teenni eyle,
Bozarak silsile-i hîcvimi girme araya.
Mütemâyizlere gelsin sıra inşallah,
Çekeyim ..... ını cümleden evvel sıraya.

★

Öyle mêmûriyn alışdı şetm-i matbûâta ki,
Duysa aldırmaz geçer, sathî nazarla bir görür:
Etmesin beyhûde evrâk-ı havâdis av'ave,
Eski bir darb-ı meseldir: İt ürür, kervan yürür!

★

İzmir Palamut âşâr müdürü, Kadızâde Ethem Bey için:

Kadızâde palamut öşrüne defter mi tutar...
Ezberinden bilir ambara girenle çıkanı.
Hiç sıkılmaz yalanın kesret-i tekrarından,
Levha-i hâtırı güyâ yalanın dipkoçanı...

★

Avukat Selim Hüsnü Beye:

Gitme dâvâya sakın, asla güvenme hakkına
Bizdeki hâkimlerin izhâr-ı hak menfûrudur.
Etme hükkâmdan sakın hükkâma arz-ı iştikâ;
Bir meseldir: İt itin her yerde mîrahorudur...

★

Kula Kaymakamı iken söylediği tarih:

Böyle bir derde Deli Yâni değil, Yunan'da
Sulhtan başka Felâtun olsa da bulmaz devâ!...
EŞREF'Â! Geldi yedi devlet dedi târihini:
Sulh dedi Abdülhamide, etti Yunan iltecâ!...

Hizmet: 13/Mayıs/1313

Gördes ulemâsından Pehlivanzâde Ahmet Efendi için:

Sırtı geldi yere Ahmet Hoca'nın âhiri kâr,
Rüstem olsa bozamaz kuvvet-i hükm-i kaderi...
Kırklar imdâda gelip söyledim Eşref tarih:
Pehlivan hocayı yatırıp ecel serdi yere...
(1318)

★

Cinâyet Reisine:

Sana zâlim demiş Yervant çok görme, kabul eyle
Budur dünyâda, hattâ ahrette nâm-ı berbâdın.
Huzûr-u hâkim-i mutlakta insaf et! yârın, söyle!
Beni mahveyledin zâlim demez mi rûhu Nevzâd'ın (*)

★

Sultan Reşad için:

Bu harp anında rahatsızlığın şevketli hünkârım;
Oldu mesmuumuz çeşmânımızdan kanlı yaş çıktı.
Hüdâ eksiklik göstermesin cephâne kahtında,
Mesânenden bak endaht için âdâya taş çıktı!...

★

Çıkmak isterken gönül bâlâ-yi eflâk üstüne,
Tâlih-i nâsâza bak attı beni hâk üstüne,
Çünkü yükselmekliğe istidâd yok.
Bâri çıksam kubbenin altındaki dellâk üstüne.

★

Bu kıt'aya **Hoca Hayret ef.** şu beyti eklemiştir:
Kubbenin altında dellâk üstüne çıkmak neden?
İtilâ ise maksadın çık gir sükkân üstüne!.

(*) Cinayet mahkemesi tarafından Karakûşî bir hükümle üç sene kalebendliğe mahkûm edilerek Adana hapishanesinde fecî bir surette mahvolup giden felâket arkadaşım zavallı Tevfik Nevzad!

Ne revâdır bu gidiş meslek-i uşşâkide;
Böyle mi himmet eder âşık olan birbirine?
Şeyhimiz halka diye tekkede oğlan .....sin,
Çekelim biz abaza köşede tesbih yerine?..

★

Mersin mutasarrıfı Esad Rauf Bey için:
— Muş mutasarrıfı olunca — :

Heyeti mahsûsanın oldu önünde âleti
Kaldırıp indirmede atmış ..ke dönderdiler.
Bir büyük noksanı var, dini gibi, tâlihinin:
Muş'a lâzımken kedi, bir piç köpek gönderdiler!...

★

Kemal Sâdettin Mazlum'un Mısır'da neşrettiği (Zuhûrî) gazetesi için:

Bilhamdillâh tekessür etmede âsârı ahrâr'ın,
Bunu böyle yazardı olsa da asrın Surûrisi...
1324'de nâgihânı ümmü dünyâdan,
Vücûda geldi Sâdettin Mazlum'un (Zuhûri)si...

★

Ben züğürt ölsem dahi kalmaz cenâzem ortada,
Kokmasın der de bu millet bir mezara kaldırır.
Ömrünü tezyide sây'et benzemesin hiç bana,
Sen ölürsen ey ..... im zannetme kimse kaldırır.

★

Şehremini Mazhar Bey, başına vurulmak suretiyle bir az istirahat edebiliyordu. Damadı Kemal Bey, sefih müsrif bir adamdı. Köprü açık iken arabasını sürdürüp denize düşmüş, öyle ölmüştü:

Şehremin-i sâbıkı ol Mazhar-ı nemrûd-u beden,
Başını tokmaklatıp etti vedâ-ı cism-ü ten.
Naaş-ı nefret nakşına peyrev olup dâmadı da
Yuttu emvâc, firavun âsâ Kemâli köprüden.

Pâdişâhım yedine mührü sadâret alanın,
Olmalı herkesin indinde mâsadak değeri.
Yoksa bir böyle fehâmetlü beyinsiz herifin,
Arnavud olsa dahi beş para etmez ciğeri...

★

Gitti bir hış ile ateş gibi Beyrut'a
Akıdıp geldi zavallı ....nin gözyaşını.
Yine kurnazlık edip rehn olarak Mîr Said,
Şimdilik aldı getirdi karının kardaşını.

★

Şimdilik yaktı Frenk gümrüğünü nâr-ı harik,
Gelir Osmanlı için de sıra inşallah.
Yana hamallar ile nâzır ve memûrini,
Seyredenler diye şevk ile Maşallah...

★

İntizar eyler hitâm-ı mâha erbâb-ı maaş,
Günü sayar gaflet ile bîçare mahkûmin gibl.
Bu tehâlükle eder hayfâ ki emrâr-ı hayat,
Görmedim bedbaht insanlarda memûrin gibi.

★

Yine İstanbul'a geldi diye yazmış gazete,
Sanmayın geldiğimi herkese ihtâr ediyor.
İşte gelmiş diyerek nâfile koşturmak için,
Alacaklı olan eşşeklere ihbâr ediyor.

★

İstikametten bizi dûr ettirmedi vicdânımız,
Kim muvaffak olmadık vaktiyle cem-i servete.
Olmayan hatt-ı hatâsı eski bir defter gibi,
Devrolunduk devr-i istibdattan hürriyete.

★

Bir hurma ile Arap yaşarmış!
Var hakkını bunu diyen zevâtın.
Şampanya ve biftek isteyenler,
Öğrenmeli sırrını hayâtın...

Adana'da İran konsolosunun evinde:

Bir vakit düştük öne kavgâ-yı hürriyet için...
Şimdi kartalmış hıyar âsâ eğildik arkaya
Önde gençler, maslahatlar hep temiz ellerdedir;
Biz tekaüdlükle sıfır-ül-yed çekildik arkaya.

★

Görüp evvel nice hizmetle aheng-i terakki
Çıkardı İzmir adlı bir ceride şimdi Hakkı...
Gelip hizmetle aheng ve terakki yazdı tarih:
Bu âlemde ede Hakkı ile İzmir terakki...

İzmir: 3/Haziran/1312

★

Bâb-ı-Âlî yangınında:

Bâb-ı-Âlîyi yakan âlet mutlak sobadır,
Denilince işiten kimse yalan sanmaz mı?...
Her kabahat sobanın olduğunu farz edelim:
Acaba bâb-ı meşîhatta soba yanmaz mı?...

★

Vatanın hâl-ı gârîbânesine baktıkça
Girye-i hûn-u hâmiyyetle gözüm doldu benim...
Günde bin türlü felâket olarak mesmuum,
Hâfızam: Hâne-i cellâda şebih oldu benim...

★

Yok nezâhat biliriz şîve-i güftârında,
Oldun evrâk-ı havâdis'te bu yolda dellâl,
Rûz-u menhûs-u velâdette gelip kör kandil,
Ümmü dünyada Araplarla basıldı Deccal!...

★

İhtiyarlıktan ağarmış demeyin saçlarıma,
O beyaz renkli tâcı tecrübelerle ördüm.
Bir babam vardı emin olduğum insan, onu da
Anamı ..... almış ta .....ken gördüm.

Yaşım arttıkça, arttı gerimin de ihtiyâcı,
Bugünlerde geniş donlar bile gelmektedir dar.
Hemen bir kız mı, oğlan mı peydâ eylesem bilmem,
Benim de bir siyâsi müsteşâra ihtiyâcım var!...

★

Regizisyon denilen yağmacılık,
Öyle gitmekte ki artık dikine.
Biri memşâda görülse derhâl,
Vaz'iyed eylecekler ...kine.

★

Vergi miktarını ol mertebe arttırmalı kim,
Sâhib-i servet olanlar da züğürt kalmalıdır.
Yalnız fâhişeler vergisi haksızlık olur,
Evlilerden de .....tikçe rüsûm almalıdır.

★

Rehnümâdır ...miz önde romörkör yerine,
Erebilsek deliğe üstüne bayrak dikeriz.
Denizin ortasına varmağa yetmez gücümüz,
Biz İtalyanları dalyanda da bulsak ...eriz!

★

Kâmil Paşa için:

Sinni yüzü mütecâviz ne eder bir vâli?...
Hep bu yüzden bozulur memleketin ahvâli...
Mülkün ihyâsına bir meyti eyler memur:
Sıçayım kuvve-i idrâkine Bâb-ı-Âli!...

★

İzmir'in ilk mebuslarından, şâir Halid Eyüp, Ahmet Mithat Efendinin damadı olup, 1903'te ölmüş ve Beykoz'a gömülmüştü:

Doymadan ömrüne bîçâreyi mahvetti ecel,
Olmadan gün yarısı, sanki güneş etti gurup.
Hatıra âl-i abâ geldi yazarken tarih:
Gitti Allahına Allah deyû Halid Eyup.
(1314)

Mustafa Fazıl Paşa hakkında yazdığı bir kıt'ada:

Bu zâtın pek sezâdır nâmına dense Ebülahrâr
Kemâl ile Ziya Beyler bunun vaktinde gün gördü.
Bu meşrutiyyeti vaktiyle onlar ettiler ihzâr
Bugün ol sâye-i âlide millet bir düğün gördü.

★

Salîbi ittihad ettirdi âhir ay ile, yıldız ile
Cihanda oldu her bir ümmet'in mergup ve hem-bu'yi
O rütbe bir büyük iş gördü kim mîr Selâhaddin,
Öperdi görse alnından Selâhaddin-i Eyyûbî...

★

Edilde her biri teşrih tavşandan yüreksizdir,
Ufak bir havf ile hâsıl olur kalbinde bin sekte;
Meâliden eser yok, hepsi küsmüş hüsn-ü ahlâka,
Bu millet meskenetle sanki olmuştur dezenfekte...

★

Yediğin sille senin, aşk ile mecâziden idi,
Sanma kim aybını sen sikke ile örter idin.
Var niyaz et o vezir-i himem âliye,
Bize kalsaydı işin daha çok sürter idin.

★

Vâli paşa azlolundu sonra ama bâzılar,
İsteyip ibkasını muhzir yapıp göndürdüler; (*)
İşte ipkadır denirken infisâl etti yine,
Şaşkını mâcun ile kalkan ...e döndürdüler.

★

Kalanlar kadrodan hâriç, kaderden iştikâ etmez,
Yapanlarca yeter ki bir hesap olsun, kitap olsun.
Vatan mâmur olursa emr-i tensikat ile derler:
Yapılsın hânemiz de gönlümüz varsın harâp olsun.

(*) **Eşref, «gönderdiler»** diyemez, **«göndürdüler»** derdi.

İşittim satılmış yirmi beş bin merkep üç günde,
Demek merkeplere âlemde pek şiddetli havâyiç var..
Anırmaz boş yere bî şüphe elmâiûm-u Kıbrisî!
Bilir ki asrrımızda merkep olmakta büyük iş var...
Yûhâ gazetesi: 2 Kânunuevvel 1324 (1908), Sayı: 1

★

Dün yine bir yerde târiz eylemişler merkebe,
Bilmiyorlar kim atarsa pek yamandır çiftesi...
Hiç de lâf altında kalmaz çok zekidir köftehor,
Kim ona «eşek» dese birden «babandır» der sesi...
Mâlûm gazetesi: 19 Kânunuevvel 1326 (1910) Sayı: 4

★

Çift e

Dün yine söyledi zevzekçe biri,
Bize târiz ediyormuş «Geveze».
Ne cesâret, daha dün ağlar iken,
Adam olmuş atıyormuz herze!...
Eşref'â söylüyorum işte peşin,
Çiy yerim sonra onu misl-i meze!...
Mâlûm gazetesi: 27 Kânunuevvel 1324 (1908) Sayı: 6

★

— Bu da zindan mahsûlü —

Tesâdüf mü, kader mi kudretim yok fark-u temyize,
Usandım doğrusu derd-ü belâdan, ye's-ü mâtemden.
Demir sandıkta olsam da gelip bulmak mukarrerdir!
Kazâra bir kıvılcım sıçramış olsa cehennemden...
Mâlm gazetesi 1 Teşrinisâni 1324 (1908) Sayı: 5

★

Karagöz gazetesinin gördüğü rağbet üzerine:

Perdenin arkasına geçti Fuat,
Bir mahâretle eder herkese bahs-i ibret.
Karagöz kadrini elbette bilirler Eşref,
Pek sever çünkü hayâli, karagözlü millet...
Mâlûm gazetesi: 1 Teşrinisâni 1324 (1908), Sayı: 5

Bizim «eşek» karındaşı hükûmet geldi, celb etti,
Fakat hapsetmedi, hattâ eziyyet etmedi pek çok...
Taâccüble gidüp sordum, tebessümle dedi hâkim:
Cezâ insana mahsustur, henüz hayvana kanun yok!..

★

Derin tefekküre dalmış hımâr-ı Bağdâdi,
Nedir düşüncesi ot mu, saman mı, yoksa alef?
Hava ile sudan olmuş nasîp mûtâdı,
Sezâdır arpaya cânın verip te olsa telef!...

Mâlûm: 10 Kânunuevvel 1326 (1910), Sayı: 2

★

Tanin endâz olan ef'vali sen hep saçmadır sanma,
Teberi kasdeden, dâim muhâlif gıybetin söyler!
Budur âlemde Eşref muktezâ-yi tab'ı cinsiyet,
«Şecaat arzederken merd-i kıbti sirkatin söyler!...»

★

Rû-yi hürriyet otuz yıldır harâm oldu bana,
Hoş geçirsem bâri bundan sonraki eyyâmımı;
Tek dilensem de esir-i Bâb-ı-Âli olmasam,
Zir-i tevcihattan sürsem çıkarsam nâmımı.

Edeb Yâhu gazetesi: 1 Teşrinisâni 1324 (1908), Sayı: 5

Telgrafla gelen iki kıt'a:

— 1 —

Nâfia sanma bugünlerde birâder işsiz,
Nâzırın mevkii boş, kürsüsü işle doludur.
Deme aslâ şu zamanda daha bir tek yol yok,
Yapılan işlere bak hepsi teseyyüb yoludur.

— 2 —

Çakıcı gezmede rahat dağda,
Paşamın gerçi yamandır fikri.
Dedi üç ayda nihâyet tutarım:
İkisi geçti, üçün kaldı biri...

Züğürt gazetesi: 15 Mart 1327 (1911), ayı: 5

Hamdi ahbabına, şâir değil Eşref, dermiş;
Ben dahi Hamdi için ..ne değildir dersem,
İnanır mı bu iki kizb-i sarihe âlem?.
Eylesek mahkemede her ikimiz birden kasem.

★

Suya girdi diye İsâ'yı havârilerle,
Haç atarlar denize ermeni, rum hergelesi.
Papa hazretleri İsâ'ya vekilim diyor amma,
Bencesi haç yerine atmalıdır ol teresi!..

★

Rûh-u İskender'i hayrette bıraktı azme,
Eritir baksa nufûz-u nazarı pûlâdı.
Sığınıp Hazret-i Allaha cenâb-ı Eyyup,
Yıktı bir tekme ile heykel-i istibdâdı.

★

Etmiş diye bir katili tahlisi giriban,
Beyhude figan eylemenin var mı lüzûmu?
Maktulün eder ailesi çâkı giriban
Katilden alır mahkeme zebhiyye rüsûmu..

★

Her taraftan kat-ı ümmit eyleyen bir âdem'in
Hasb-i hâli arşa doğru nâle-i cangâh olur;
Müddeisi padişah olsa eğer bir kimsenin,
Hâkimi rûz-ı cezada Hazreti Allah olur.

★

İzmir'e hammal başı oldıysa Ser seccâdeci
Anlaşıldı kendisi bir abd-i mümtazdır sana;
Ettiğin cürm'ü günâhı boynuna almak için,
Pâdişâhım öyle bin hamalbaşı azdır sana..

Halk asrında teneffüs eylemekten havf eder,
Her ne mümkünse yapıp dünyayı ettirdin sükût.

Bûm'lar ötsün serir-i şevketinde an karip,
Pâdişâhım perdedâr olsun kapunda ankebûd...

Doğduğum gündenberi mâtem yakamdan düşmedi,
Sanki çarkın her günü rûzu muharremdir bana.
Mirgi dil sevdâyi hürriyetle çırpındıkça âh!..
Âlemin iydi saidi, iydi mâtemdir bana.

★

Mülkü nısfından ziyâde hasma verdiyse n'ola
Patlasın ehli hased bu pâdişah ihsânıdır.
Eskiden hâkan idi berreynü bahreyn fakat,
Şimdi bir ırmakla bir kaç çiftliğin hâkanıdır..

★

Rûy-i Arz'a gölgesi düşmez imiş peygamberin,
Muğcize varsa budur, başka bürhân istemem;
Görmedim âlemde bir gün, kahr-ı Zıllullahdan,
Yâ İlâhî gölge etme başka ihsan istemem!

★

Yaşayan âdeme kahır altında,
Başka veçhile rahât mı olur?.
Güvenirsen kesene dört karı al,
Müslümanlık gibi nimet mi olur?.

★

Ne farkı var kadrodan hâriç kalanlarla,
Yine aylığım eski noktaya ric'at edilmiştir.
Bana terfi-i memuriyyet etmek vâcip olmaz mı?.
Maaşım seyf-i tensikatla sünnet edilmiştir.

EFGAN ŞÂHI

Budur hükm-ü rûyet, bütün muhâsırat,
Uzaktan küçüktür, yakından büyük!..
Fakat şâh-ı Efgan bunun aksine,
Uzaktan büyüktür, yakından küçük.

★

Hicvi terk eyleyeli emr-i ehibbâ üzere,
Kaldı bir seyf-i muattal gibi kilk-i hünerim.
Ne suhûlet ki mürekkeb ile kâğıd aramam,
Rû be rû kızdıkça şimdi lisânın söğerim.

★

Bizim doktor Hüsnü bey terk-i işret eylemiş duyduk,
Bize etmez tekarrüp şimdi güyâ gitti, el oldu.
Şahsen bir tecrübe ettik, devam eyler mi bilmem ki,
Tarik-i âma girdikte Hüsnü bey embesil oldu.

★

Çâresâz olmaz ise encümen-i meb'usân,
İşimiz kaldı bizim merhamet-i âyâna.
Zem ve kadhı ederek vâsıta-i tediyât,
Atacaklar bizi de nevbet ile zindana.

★

Bizdeki nâzır-ı bahriyye Celâl Paşayı
Böyle tağrif ediyor vak'a nüvîsân-ı ümem;
Gelecek olduğunu bilse idi neslinden,
Almadan Hazret-i Havvâ'yı boşardı Âdem!

★

Üçümüzü birer birer soydular,
Ayrı ayrı deliklere koydular,
Yüzümüze bakmadılar tam üç ay,
Şinanay da, şinanay da şinanay...

★

İstemez olmağı eğlencesi meb'usânın,
Doğrusu cümlesi de mevkiinin sahibidir.

Linç ile, vinç ile mümkün mü sukut ettirmek,
Bârekallah vükelâmız hacıyatmaz gibidir.

★

Bana pîr oldu diye etme hakaretle nazar,
Kaldırıp dört elini ister isen hayır dua,
Alayım valideni emr-i ilâhi üzere,
Besmeleyle çıkayım üstüne «derkef maasa»..

★

Saftır sine-i künyesi ayna gibi,
Olamaz öyle o enis-i mücellâ cinin.
Röntken baksa, şuaı arasa, zerre kadar
Bulamaz dinini, imânını Muhiddin'in.

★

Dâima gitsem Çırağana, işittikçe desem,
Lânet olsun hepsinin de bahsine, mebhusuna.
Söz alıp kürsiye çıktıkça çekip bir besmele,
Enseden bir sille aşk etsem Tokat meb'usuna.

★

Devr ü teslîm etmek üzre düşmana bâkîsini,
Mülke bir hayrül-halef bulmaklığa cehdetmeli;
Nâmını rahmetle yâd ettirmek isterse Hamîd,
Süt karındâşı Fehîm'i bir velîahd etmeli!

★

Ne mizâhi, ne siyâsi verir sadra şifa,
Her kes evrâk-ı havâdis okumaktan bıktı.
İntizar eyler iken cümlesinin yanmasına,
Şimdi bir de kıçımızdan hacıyatmaz çıktı.

★

Göçtü enkazı ile koca kulak âhirete,
İltizam eylemedim bunda gluv mesleğini.
Çıktı meydâna kefenden konulurken kabre,
Kırk koğa sandı görenler kulağın bir tekini.

Bir kulaklar var idi kim şu yatan bîçârede,
Heybetinden her temâşa eyleyen mebhût idi.
Kim inanmazsa görenler söylesin Allah için,
Ol kulaklar âdeta bir çift büyük tâbut idi.

★

Geleli âleme bin türlü mûsibet gördüm,
Görmedim gerçi cihanda ne biçimdir kolera.
Ben züğürtlük gibi bir illete karşı durdum:
Eylemem zerrece pervâ, ne ...kimdir kolera.

★

Benim ol fâtih-i sâni ki çoktur tecrübem harbe,
Kefen renginde, başımda saçlar ak olmuştur.
Ne bir ferhunde tâlihtir ki kan dökmeksizin aldım,
Zamanımda Taşoz hiç bir kazasız sancak olmuştur.

★

Hayri müsvedde-i tezvirini yazmış çıfıtın,
Bu kusur onun indinde alelâde imiş.
Biz onu sâdece çingâne sanırdık evvel,
Meğer ol kahbe teres bir Salamon zâde imiş.

★

Sever elbette Kıbrıs'lı olanlar vâli paşayı,
Umumidir bu âdet şimdiki asrın ricâlinde.
Ederse çok mudur defterdar için hürmet bizim Remzi,
Değil amma Giridli, bir gâvurdur kendi hâlinde.

★

Bin müzeyyen kasrıâliden daha âlî gelir,
Âlem-i meyhânede bir kûşe-i vahdet bana.
Bir prenses verseler zurna davulla istemem:
Nâsezâdır altmışından sonra cemiyyet bana.

★

Farkı yoktur ayıdan zerre kadar,
Sayd için kendini dağda yoranın.

Böyle arzu eder insaniyet,
Kuş kadar ömrü ola, kuş vuranın.

★

Âcizâne meclis-i hassâ duâ benden budur;
Etsin istîlâ verem, danga, gırip öldürmesin;
Değmesin böyle zevâtın nabzına nâmerd eli,
Füc'ceten öldür de Yârab bir tabib öldürmesin!

★

Kime arzeylesem ahvâli gûş etmez atar çifte,
Yanımda kalmadı insanların bir farkı merkebden
Bu kerre cebr-i noksân eyledik çok şeyler öğrendik,
Şehâdetnâmesiz çıktıksa da Zencirli mektebden!

★

Ah kör olsa da doktor Horuni bir görsek,
Düşse de her gece kurtulmasa memşâlardan.
Kimsenin lûtfunu şimdi göremezken körler,
O utanmaz dilenir gördüğü âmâlardan.

★

Etmesinler beni gözlükle görenler târiz,
Zaaf geldi gözüme, gamla ağardı sakalım.
İki gözle yakayı kurtaramazken elden,
Bir de dört gözlü olursak n'olacaktır bakalım?.

★

Hamiyyetliyi gördü eski devletlû, atûfetlû,
Boyun eğdi domuzça çıkmadan yassı kılıç kından.
Ne destur-u mükerremler ki hürriyetten ürkünce,
Zuhûr etti eşekler sanki aslan postu altından.

★

Kabza mani mi aceb bizdeki faaliyet,
Yoksa mahrûm-u terakki midir ehl-i irfan.
Vükelâ zümresine hayli tasarruf ettik,
Olmadık mı mutasarrıflığa hâlâ şâyân?.

Dökülmekte semadan kar, şitâ eyyâmıdır şimdi,
Isınmak üzre mangalda geda eyyâmıdır şimdi.
Varaklar pâyimal oldu, ağaçlar kaldı çırçıplak,
Sarardı soldu bostanım, belâ eyyâmıdır şimdi.

★

Vatanda kalmadı farkım uğursuz bir muhâcirden,
Fakiri etti yolda şiddet-i serma nevâzilli.
Bizim Sami ile hembezm olup bir gün dedim Eşref:
Bugünlerde bizimçün nüzhet-âbâd oldu Nâzilli.

★

Birer sûretle senden ecnebîler cizye almakta,
Verirsin pâdışâhım bittabiğ korku belâsından.
Utanmazsın ahâlîden i'âne celb ü cem'inden,
Ne farkın kaldı bilmem? Bir dilenci kethüdâsından!

★

Zaptiye nâzırı oğlanları sürdürmüş imiş,
Görmeli medhe sezâ doğrusu bu himmetini.
Mazhar-ı af olurlar yine bir gün elbet;
Çünkü hemcinsi çeker birbirinin gayretini.

★

İstemem çatmak, darıltmak dostları,
Pîr-i fâniyim, dokunmam her tele.
Ah lâkin kıt'amı yazmak için,
Muktezidir hâmeyi almak ele.

★

Asrımızda gülistân-ı âlemin bir bûmusun,
Pâdişâhân-ı cihânın belki en meş'ûmusun.
Sûretin rü'yâda dehşet-bahş olurken millete,
Bir Arap İzzet gibi Çingânenin mahkûmusun!

★

Muvaffak oldu, meşrûtiyet isterdi hayatında,
Gazây-ı ekberi tarih-i osmaniye şân verdi.

Yazık kim doymadı mâşûka-i vicdânına, Eşref,
Refik bey âkıbet âğuş-u hürriyette can verdi.

★

Oku şu kıt'amı dikkatle hahambaşı için,
Kâmilen haklı değilsem adem-i is'af et.
Yakışır her ne desem hakk-ı fehîmânende,
Sen dururken kimi hicveyleyeyim insaf et.

★

Korkusundan Hüsnü câmide lerzan etti,
Bir gâvur bir gâvuru müslüman etti.
Kal'abend olmayarak girdi hisâra kâfir,
Kurtarıp kuyruğu bin secde-i şükran etti.

★

Eyledi terfi-i rütbe dâiyandan bir emin,
Böyle tevcih ile etsin Lâzistan iftihâr.
Eşrefa, buhtunnasrdan söyledim tarihini:
Kaz gibi bir lâzı kazasker etti rûzigâr.

★

İntihâbı memûrin komisyonu reisi Rıza Beye:

Beyim surette gerçi bir Rızâ'sın,
Fakat sîrette hasmı mürtezâsın.
Edepsizsin, eşeksin, bihâyâsın,
Komisyonda hulâsa bir belâsın!.

★

Komisyonda bulunan Sâdık Bey nâmında bir zat için:

Bir sürü yırtıcı hayvanla komisyon doldu,
Şu kadar ki kimi nâhik, kimisi nâtıktır..
Biliriz hepsinin ahvâl-i hususiyesini,
İçlerinde yine binnisbe köpek Sâdık'tır!.

★

Bu yıl kış oldu İstanbul'da fevkalâde dehşetli,
Sebep Bulgar ile hem Bosna, hem Hersek soğuk geldi..

Cenâb-ı hak hemen encâmını hayr-eylesin yoksa,
Mebâdisinde hürriyet bizimçin pek soğuk geldi.

★

Temâyüz eyler âdem nâtıkıyyetle behâimden
Suhansâz olmıyan insana hayvan dense elyaktır.
Esâsen natıkıyyetten de maksat doğru söz, yoksa:
Yalancı kimseler tahtessıfır hayvandan alçaktır..

★

Şâhın ahrârı tutup astığı bir kör ağacın,
Adını koydular İran'da cangâh ağacı..
Dârı-dünyâda ceza cinsi ameldense eğer,
«Bâğı-Şah» da görürüz meyveli bir şâh ağacı!.

★

Alçakları ilâ edemez rütbe-i bâlâ,
Yed-i tıynet olan bence sevâb etse hatâdır.
Erbâb-ı merâtipten olan öyle zevâta;
Bir formalı haydut çetesi dense sezâdır.

★

Bir zamanlar sayda olduk müptelâ,
Tek tüfekle indirdik turnayı.
İt, köpek bir kış günü çıktık dağa,
Ben domuz vurdum, Şekip bey de ayı.

★

Ağniyadan zâil olmaz ihtiyâç,
Gelse dünyanın nukudu bir yere.
Kim öderdi hakkını sâillerin,
Olmasaydı karşılık Allah vere?..

★

Günâhım çok benim, affı umûmî isterim Eşref,
Günahkârânı affetmek Hüdâ'nın çünkü şânından.
Nasıl affı umûmî istemem mahşerde Mevlâ'dan,
Benim ruhum dahi zira üç aylar müslümânından.

Kalmadı eski selâbetten, metânetten eser,
Hüsn-ü ahlâkı bozuldu ümmet-i merhûmenin.
Pâdişâhım verme beyhûde hafiyye aylığı,
Hasbeten lillâh millet hep hafiyyendir senin.

★

Âh Eşref hazret-i Allah'ı görmek isterim,
Bulmuş olsam ben de bir yol hazret-i İsa gibi.
Bir Muhammed ümmetiyim ki bulunsam tûr'da
Lenterâni dinlemem ben hazret-i Mûsâ gibi.

★

Eylemem âlemde bin cem'iyyet olsa intisâb;
Eşrefâ yekdîgere hem-cinsimin tercîhi güç.
Bence bunlardan ibâret zübdesi cem'iyyetin,
Hazret-i Allah bir, vicdân iki, millet üç!

★

Vilâyet İdare Meclisinde Vâli Ârif Paşa'nın Eşref'e sarhoş dediğini tasdik eden bir âzâ için söylediği :

Vâli Paşa bana sarhoş demiş mecliste,
Ben inanmam hünerin kimseye etmez mahmûl..
Şu kadar var ki bir âzâ onu tasdik etmiş :
Bok yemişse bu yemiştir o ağızdan menkûl.

★

Başıboş gezmeyi sanma hürriyet demek,
Komşunun tarlasına girse keserler dananı..
Olma ağrâza hedef yoksa iki şâhit bulup,
İrticâiyûndan derler ...kerler ananı..

★

Az zaman içre olurdu meşcere rûyi zemin,
Çıksa ormandan dayakla şimdiki müstahdemin..
Kurt, ayı bunlar kadar ormanı tahrip eylemez.
Hepsi hırsız lânetullahi aleyhim ecmain..

Hicviye söylememesi için Yıldız'da Eşref'ten bir senet istemeleri münâsebetiyle :

Bâdemâ tanzimi eş'are merâkım kalmadı;
Sözlerimde varsa kizbim hak vebâl etsin bana..
Söyledim bin kıt'a artık hicve oldum tövbekâr,
Hakkını Eşref şu eşşekler helâl etsin bana..

★

İstedim bir temiz elden yine memuriyet,
Yaşımı sordu, sual eyledi bilmem nidecek?.
Yaşımı sorması beyhûde değil zannederim:
Gâlibâ bir de güzel câriye ihsân edecek..

★

Bu kadar serveti dünyada koyup
Kara toprağa nihayet girdi
Matyos'un hırsını seyretmeli kim
İki kurşun yedi bir can verdi.

★

Balyozoğlu terkederken âlemi,
Ey hükûmet katili tut, as! dedi.
Öldürüp Bedros dedi tarihini:
Gitti Matyos, âh mek Asvas! dedi.
(Mek Asvas = ermenice Allah bir demektir).

★

Mâliye Nâzırı Reşat için :
Sen karıştın ermeniden bir familye halkına,
Oldu bu hâlin senin, bâisi zann'ü-gümân..
Eyleme ketmi hakikat, doğru söyle ey (Reşat)!.
Sen mi oldun ermeni, onlar mı oldu Müslüman?.

★

İzmir'de (Bodur Kâmil) isminde hoşsohbet bir zat için:
Feylesof oldu bodur Kâmil, diyor ki nefsine:
Hem kız almak, hem çocuk yapmak ne güçtür
(Kâmil)'e..

Öyle bir bok tembelim ki izdivaç etmem meğer,
Aldığım avrat ola hem seyyibe, hem hâmile..

★

Ahmet Mithat Efendi rütbesinin bâlâ olması için öteye beriye koşup etek öptüğü sıralarda Eşref, şu iki kıt'ayı söylemişti :

Can vermeden etme keder,
Sanma hayatı mûteber..
Dünyada rahat yok meğer,
Nâdan ve ahmak olmalı!.
İnsan isen ümidi kes,
Yükselmeğe etme heves,
Bâlâlık isteyen teres,
Gâyetçe alçak olmalı!.

★

Hizmet etmek devr-i istibdâd ile hürriyyete
Her kula olmaz müyesser, ihtidâ etmek gibi;
Tûl-i müddet küfr ile imrâr edip de ömrünü,
Bir şehâdetle sonunda cennete gitmek gibi.

★

Diplomatlar utanır öyle yalan söyliyemez,
Hiylede, hud'ade Cizvit kudemâsı gibidir.
İytimâd eyleme, her vağd-i şeh-i devrânın,
Millete verdiği Kanûn-i Esâsî gibidir.

★

Musıybetle belâ âlemde gûyâ izdivac etmiş,
Vücûdum hâsıl olmuş bunların sankî firâşından.
O rütbe nefret ettim âlemin âlâyişinden kim,
Kefen kıymetlidir indimde şimdi Hind kumâşından!

★

Her iki koldan bizimçün tecrübe oldu nasıyb,
Anladık mânâsını süfliyyetin, ulviyyetin,
Dest-i istibdâdı da gördü zavallı ensemiz:
Bârekallah, sillesi kuvvetli meşrûtiyyetin!

Sebep vardır vatandan ihtiyari kimse dûr olmaz,
Bunu herkes bilir hubb-u vatan gerçi mukaddestir.
N'ola bir hubb-u gurbet hâsıl olsa bilâkis bizde,
Vatanda ehl-i nâmusun ikametgâhı mahpestir.

★

Elimden gerçi bir şey gelmez siyasî,
Bütün hâinlere hançer dilimdir.
Ne çekmekteyim hâlâ elinden,
Ölürsem ben katilim hükûmettir..

★

Ben alıştım âlemin vaktıyle, haps-ü nefyine,
Bin belâ gelse çekinmem âşıkım hürriyete.
Dâima mâni olur Eşref, ulûvv-ü himmetim,
Vermem istiklâlimi dünyada bir cemiyete.

★

Hükm-ü vicdânımdan ayrılmam kıyâmet kopsa da,
Olsa etrafımda her Osmanlı bir erkân-ı harp.
En mühim devr-i hayatım geçti kahriyât ile,
Altmışımdan sonra korkutamaz beni divân-ı harp.

★

Recâi zâde Ekrem için :

Ekrem'in elifini hakket te eliften sonra,
Gelecek harfi koy yerine tashih et.
Bir çevir başını kıçından başla;
Şekl-i mâkûsunu merkep diye tasrih et..

★

Rodos adasına nefyedilen Hoca Hayret ef.yi, Eşref bu kıt'asıyle kurtarmaya sebep olmuştu :

Vakt-i hürriyette, Hayret, dendi nâmın (Mürteci),
Bir zaman yanımda, istibdâda, derken, düşmanım;
Mutlaka bir sehve mebnidir bu mahkûmiyetin,
Nefye lâyik değilsin çünkü ispâtın benim..

Her taraftan kat-ı ümmîd eyliyen bir âdemin,
Hasbihâli Arşe doğru nâle-i cângâh olur.
Müddeîsi Pâdişâha olsa da ger bir kimsenin,
Hâkimi rûz-i cezâda Hazret-i Allah olur!

★

Şâir Eşref, zamanının pâdişahını, meşhur şahsiyetlerini, sadrâzamlarını ve vâlilerini hicvetmekten âdeta zevk alırdı:

Değiştir Meclis-i Hâs'ı buyur erbâbını tâyin,
Ne olur Pâdişâhım halka karşı bir nümâyiş et.
Eğer, varsa bütün bir hey'eti tebdilde mahzur,
Şeyhülislâm ile Hahambaşı'yı bâri becâyiş et.

★

Her gelen zulm ile icrâyı hükûmet eyler,
Gösterin âdil olan var ise bir tânesini?.
Ben tenezzül edemem, varsın eşekler ...sin,
Şam'a vâli olanın Hind'e kadar ânesini...

★

Sevmediği bir vâlinin ölümü üzerine Eşref, şu kıt'asıyle hakikatı açıklamıştı:

«Bey-i âtiyi revâ eylese her kes nakarat,
Vâli paşa bu gece dâr-ı bekaya gitti.
Hiç iş görmedi eyyâm-ı hayâtında o zât,
Devlet ve millete öldü de bir hizmet etti!...»

★

O devrinin ulemâ zümresini de şu kıt'asıyle hivcederken sanki günümüzün gerçeğini de dile getirmişti:

Seni tekfir eder mutlak, desem dünya yuvarlaktır,
Döner dünya, o dönmez, çünkü sâbittir inâdında.
Sorulsa hâce-i dâne Selânik nerdedir bilmez,
Bilir amma ki kaç tüy var Cebril'in kanadında.

Gerçi na ip, ipsiz demedir,
Onların varmı ki telbisi gibi.
Şimdiki nâibi ama Tavas'ın,
Cümle nâiplerin iblisi gibi..

★

Bugün Kadıköyünde bekçilik etmekte Hırvatlar,
Bu hâli seyreden ehl-i hamiyyet ağlayıp sızlar.
Karadağ olsa da âdem dayanmaz böyle ahvâle,
Polislerle becâyiş oldu güyâ eski hırsızlar..

★

Salb ile, idâm ile tedip olunmaz eşkıyâ,
Başına hattâ zebâniler gibi vursan topuz.
Lâyu'kal doğduğu gündenberi maslup iken,
Serfürû etmez yine kalkar domuz oğlu domuz..

★

Sıktı ruh-u milleti artık bu istikraz işi,
Pek ümidlenmiştik evvel, sonra bir şey olmadı.
Gitti milyon bulmağa nâzır, Fransız mülküne,
Hayf kim milyon değil, biçârecik yüz bulmadı.

★

Cümle azây-ı beden lâzımdır,
Pek çoğu bâis-i jimnastik olur.
Nur-u aynım sanma ....ğı abes,
İhtiyarlıkta ..ke yastık olur.

★

Bizdeki tekkeler İzmirde vebâdan korkmaz,
Böyle günde gemisin her kapudan kurtaramaz.
Beklemezse n'ola beyhûde *tahaffuzhâne*,
Çünkü İstanbula on günden aşağı varamaz.

★

Kanaat var iken âdem deni dünyâya meyl etmez,
Bilir çünkü güzergâh-ı fenâda âbirindendir.
Kifâyet ettiğiyçün gâliba bir lokma, bir hırka
Fakir oldukça say'etmez, bu millet sâbirindendir.

Kâmil Paşa, Eşref'e Karacasu kaymakamlığına tâyin edildiğini, fakat içkiyi bırakmasını veya azaltmasını söyleyince şu kıt'ayı yazdı :

İyş-u işret lekesiz âdem için bir lekedir,
Sade su aynı şifa olduğunun hikmeti bu.
Bunu herkes bilir ey vâli-i âli himmet,
Ne revâ âlem-i abâ karışa karaca su..

★

Bu tâyin İstanbul'a bildirilmeden, Dahiliye Nezâretince başkasının kaymakam olarak gönderildiğini görünce :

Döndü keremin âlem-i işretteki vâde,
Ey kân-ı kerem, zift ile şeytan tutulur mu?.
Bir başkası yuttuysa onu ben keder etmem;
Aksu var iken hiç karacasu yudulur mu?:

★

Kırım Tatarlarından hademe feriki Şâkir Paşa'nın «Müslüman Neferi» adıyle Mızraklı İlmihâl'den iktibasen yayınladığı bir risale üzerine yazdığı kıt'a :

Menba-ı zehr-i denâet mi dimağın yoksa,
O mukassi yüreğin şeytana hizmetçi midir?.
Müslüman kisvesi altında o kalpaklı nefer,
Yıktığın hânelerin üstüne nöbetçi midir?.

★

Tanınmış bir çete olan **(Köseli Mehmet Çetesi)** Ödemiş taraflarında imha edilmişti.

Bunu haber alan şâir **Eşref** derhal şu kıt'ayı söylemiştir:

Biz tevârihte emsâlini pek çok gördük,
Eden elbette bulur, ettiği çok gitmez.
Eşkıyâ seyf-i hüdâdan sırtını kurtaramaz,
Çünkü affetse hükûmet, ÇAKICI affetmez!.

---

70 YILLIK DEMOKRAT

Eşref, kökten halkçı olup, halkın içinden yetişmiştir. O halk arasında âdeta bizim **«Manzum Nasreddin Hoca»** mız sayılır :

Ehâli akıl ve hikmetçe müsâvi;
Denilmez kim, şu Sokrat ve bu Bukrat!
Aristokrat eğer zengin demekse,
Bizim millet tamâmiyle demokrat..

★

Akıllandım, ferâgat eyledim hicv-i edâniden,
Hapishâne ziyaret eylemekten çünkü bıktım ben.
Şu asr-ı mâdelet-i hazret-i cenâb-ı pâdişâhide,
Felâket mektebinden bâ şahâdetnâme çıktım ben..

★

SULTAN HAMÎD'E:

Bir muazzez, öyle bir gündür ki bu,
Dehre geldi Hazret-i Sultan Hamid.
Az gelir zâtına dense: bin yaşa!.
İsterim ömrü mezid olsun, mezid..

★

Cihan müştâkın amma olmayınca meblâğ mâlûm,
Gelip de hâk-i pâye yüzlerin kaabil mi sürsünler?
Çıkar tasvirini, binlerce tevzi et vilâyâta,
Ehâli suret-i matbuana bâri tükürsünler!

★

Ben seni ...sin eşekler derdim ey eşek herif,
Nush-u pend olsun diye şu fikrimi çok söyledim:
Bir düşündüm sonradan eşek tenezzül etmez,
Konyalı Hıfzı efendiye havale eyledim.

★

Şimdiki Nâzır-ı Bahriye Hasan Paşa'nın,
Dili ağzında, yalan çantasının miftâhı.
Olacak âlem-i tarihte bir yüz karası,
Kızını, avradını .....min fellâhı!..

EŞREF'TEN BEYİTLER

Sanma Divrik, yalınız sâli-i mâhir çıkarır,
Gâh olur Tâhiri Nâdi gibi şâir çıkarır!...

★

Hasta olmuştu geçenlerde yine buldu şifâ,
Böyle bir fırsatı fevt etti ecel vahayfâ!...

★

Sordu Ertuğrul'a Hayder: — Bu da sizlerden mi?...
Yüzüne baktı, tükürdü, dedi: — Hâşâ, kellâ!...

★

Bir zamanlar ben çobanlık eyleyip çaldım kaval,
Görmedim ebnâ'yi cisimde koyunca anlayan!...

★

Hayli istidâdı var kim milletin deyyusluğa,
Uncu Ahmet gelse birgün heykel-i nâmus olur!...

★

Dost-u rindiyim, adüvv-ü zâhidim,
Ben mülümânım, ...kimdir şâhidim.

Sikimdir.

Ketm ederler keyf için keyfiyet-i mâlûmeyi,
Allah islâh eylesin bu ümmet-i merhûmeyi...

★

Ahâli-i memleket tezvire daldı,
Hükûmet nerde, Gördes nerde kaldı?..

★

Ne selâmlıkta işim var, ne kapımda uşağım,
Vâli paşa ...ğımdır, mutasarrıf ...ğım...

Eşref, yaşadığı devrin basınından, gazetelerin kendilerine düşen vazifeyi yapmadıklarından şöyle şikâyet etmişti:

«Ne farkı var (Sabah)ın, (Tercüman)ın, (İkdam)ın şimdi,
Keneflerde asılmış ince evrâk-ı tahâretten!...»

★

Bihakkin ism-i âzam, başka tahkikate hâcet yok,
Eder bir tek hafiyye ujrnalı insanı Havrânî!... ...

★

Ger senin ak sakalın tâ be göbekse a baba,
Ben fakir oğlunuzun tâ be omuzdur ...ğım.

★

Garzan Kaymakamı iken:

Bir zaman sağar be-kef tâkip ederken muğbece,
Şimdi destimde rovelver eşkıyâ ardındayım!...

★

Kasvet-âver ziyri de, balâsı da,
Bir domuzluk Gördes'in sahrası da.

★

Ahâlisi hem kısadır, hem köse,
Sadhezâran lânet olsun Gördes'e.

★

Akçanın fıkdanıdır dûr eyleyen senden beni,
Yoksa ey âlicenap çoktan .....dim ben seni...

★

Ne gelirdim dehre, ne çekerdim gamı,
.....meseydi pederim anamı...

Doğduğumdan beri kesilmedi bir gün kederim,
Anamı ...memiş olsaydı pederim...

★

Cevap yok (Babıâlî) de bugün hayli eyleştim,
Mezâristâna gittim sanki mevtâlarla söyleştim.

★

Şeyhül-islâm Bodrumî'nin vefatı, kömürcünün müsteşar olması üzerine:

Yıkıldı sakf-ı Bodrumî temelden tâ harâb oldu,
Nasıl yanmaz ciğerler kim kömürcü müsteşar oldu!..

★

İran'daki Mehmet Ali Şâh ve İstanbul'da Derviş Vahdeti'nin 31 Mart'taki irticâ hareketi üzerine:

Bir elinden tuttu Şâh, bir elinden Vahdetî,
.....ler ta ...ünden mâder-i hürriyeti...

★

31 Mart'tan sonra köprü başında asılanları görünce söylenmiştir:

Köprü başında kuru eşçârı etmek meyvadâr,
Muhterem Divân-ı harbın mûcizâtından biri.

★

Meşrutiyet ilânından sonra, Bosna - Hersek'in ilhâkı üzerine Avusturya malına karşı boykotaj yapılarak feslerin çıkarılıp atılması, fakat İzmir ... Rauf Paşa'nın ve maiyetinin feslerini muhafaza etmesi üzerine:

Fesi yırttı, külâhı giydi millet,
Kızılbaş kaldı erkân-ı vilâyet!...

★

Bir iftar vakti Hisar câmii önünde birbiriyle münakaşa eden hocaları görerek:

Tiryâkiye bir günlük oruç katle bedeldir,
Beyni dar olur aç köpeğin, darb-ı meseldir.

Ermenaklı Hasan Rüştü'nün İzmir'e nefyedilmesi üzerine:

Nefyolunmak şimdi âciz kârıdır,
Ermenakii Rüştü en cebbârıdır!...

★

Açık dursun hemîşe bâb-ı Cennet,
Tehiyyâ-yi şahâdettir bu millet...

★

Pâdişâhım hele bir kere geber çek elini,
S.....yım kabrine b...tan diklelim heykelini...

★

Gördesli Hoca Asım Molla için :

Anası her kocanın iâşesi,
Hoca Asım ulemâ fâhişesi..

★

Heykel-i şânın dikilse Bayezit meydânına,
Her gelen bir fiske ursa enf-i vâlâşânına...

★

Sadettin Efendinin babası Emin Efendinin mezarı:

Vaad eyleyip yalandan aldatma mûr-u mârı,
Doldurmadan savuşma yaptırdığın mezarı!...

★

Ahmet Rıza Beye hitap:

Ne sen yaptın ne ben yaptım, ne seyf ve ne varak yaptı
Hükûmetçe âhiren inkılâbı lûtf-u Hak yaptı!

★

Şirket-i Hayriye'ye:

Şirketin zulmünü kaldırmaya yoktur imkân,
Yıkıp İstanbul.u doldurmalı deryâyı meğer!...

★

Çekilmez bâr-ı işret tâ sabah haşredek Eşref,
Meğer kim bezmimizde Evliyâzâde «Refik» olsun!...

Bir takım evhâm ile dolmuş içi,
Mikrobun hâlis piçi doktor Miçi!...

★

Semer pür zibi zinettir teninle,
Eşeklik iftihar eyler seninle...

★

Adana'da vali muavini iken söylediği iki beyit:

Aman Adanalı, canım Adanalı,
Ben dayanamıyorum sana dadanalı...

★

Pek inad ettin ahırda a dana,
Âkıbet oldu makamın Adana...

★

Bir salaş kahvesine uğrayan ekâbirden şişman bir zâta yer iskemlesi verimlşti. Bunu gören Eşref, şu beyti söyledi:

Olmaz ihsân-ı kerem bundan öte,
Böyle iskemle gerek, böyle g...te.

★

Dün gece bir rüyâ gördüm, merdivenden inmişim,
Sadrâzam eşşek olmuş, ben de güyâ binmişim.

★

Müskirâtın nev'ini tebdil eden sermest odur;
Ermenilikten çıkıp, beyhûde Rum olmak gibi...

★

Denizli muhitinde çok yagın olan bir beyit:

Denizlili'ler delikten ol kadar mahzuz olurlar kim,
Dibinden eksik olmazlar delikli bir çınar olsa!...

★

Türbe farzet oku bir fâtiha üç te ihlâs,
İhtiyar meclisine döndü bizim meclis-i hâs!...

Hüseyin Rifat'ın cevâbı:

Devr-i hürriyete erdik de bugün hamdolsun,
Nefes almak gibi bir gâileden olduk halâs!...

★

Yolundan çıktı herkes, âdeta bir serseri oldu,
Otel tuttu Süleyman, geldi Eşref müşteri oldu...

★

Sadrıâzamda olsaydı bendeki baht-ı siyah,
Bir köye muhtârı sânî eylemezdi pâdişah..

★

Ne hürriyet, ne istibdâda mâildir dil-i zârım;
Hükûmetten de, insandan da, dünyâdan da bîzârım!.

★

ÜÇ ŞÂİR KONUŞUYOR

Eylemem ölsem de kizbi ihtiyâr,
Doğruyu söyler gezer bir şâirim;
Bir güzel mazmun bulunca, Eşrefâ!
Kendimi hicv eylemezsem kâfirim.

E ş r e f

★

Derd-i dildendir benim her demde meynûş olduğum,
Ben gülerken, güldürürken ağlayan bir şâirim.
Bir dakika ger hâlâs olsam gam-ı hicrândan,
Mey değil, cennette de kevser içersem kâfirim!.

Hüseyin Rifat

★

Kimseden ümmîd-i feyz etmem, dilenmem perr ü bâl
Kendi cevvim, kendi eflâkımda kendim tâirim.
İnhinâ, tavk-ı esâretten girandır boynuma;
Fikri hür, irfânı hür, vicdânı hür bir şâirim.

Tevfik Fikret

HİCİV ŞÂİRİ BÜYÜK EŞREF

Biz daha mektep sıralarında iken, onun parlak hicivlerini okurduk. Edebiyat ile iştigal etmeyenler bile Eşref'in sözlerinden hoşlanırlardı.

Ben kendisini ilk defa olarak Hindistan'a giderken İzmir'de gördüm. Doğrusunu söyliyeyim mi?.. Gördüğüme memnun olmadım.

Çünkü ben onu, (Aristophane)a benzetirdim. Hiciv söylemekte herkesten ayrılmış olan bu Yunan şâirinin resmini bilmem hangi bir edebî mecmuada görmüştüm.

Eşref'i muhayyilemde ona benzetir, dururdum.

Halbuki bîçâreyi onunla mâküsen mütenâsip bir kıyafette görünce, âdeta o parlak şiirlerin kendisinin olmadığına zâhib oldum. Hele telâffuzu, o meşhur kıt'aları karikatür haline ifrağ ediverdi.

Eşref nasıl yazardı?

Eşref, hiç bir zaman bir kıt'ayı ilk mısraından itibâren yazmamıştır. Evvelâ son mısraı söyler ve sonra haydi çocuklar derdi, molozları da siz becerin. Eşref'in nazarında bir kıt'anın yukarıki üç mısrâı molozdan ibâretti.

Eşref kendisine **hüdây-i nâbit şâir** derdi. Hakikaten ne terkib-i vasfi ve ne de izâfet-i lâmiyeyi bilmezdi. Fakat şiirlerinde, değil sarf ve nahiv, hattâ lisan hatâsı bile bulunmazdı.

Eşref'in dehâsı hâfızasında idi. Sanki binlerce insanların hâfızaları bir araya toplanmış da onun dimâğına sokulmuş gibi bir harikûlâdelik gösterirdi. Hâfıza denince ezberindeki binlerce şiirleri, fıkraları kasd ettiğim anlaşılmasın, bu Eşrefçe meziyyet bile sayılmazdı. Bu kabil-i tasavvur olmayan hâfıza başka bir meselede tecelli ediyordu ki Eşref'i tanıyanların kâffesi bu hârikanın hayranıdır.

Eşref, gayet çok fıkra söylerdi. Her nerede bir saat otursa şüphe yok ki, yedi sekiz fıkra söylemiş bulunurdu. Bugün size bir çok halk içinde söylemiş olduğu bir fıkrayı, altı ay sonra başka bir mecliste mümkün değil siz varken bir daha tekrar etmezdi.

Eşref'in asıl meziyyeti, sözlerinin sâde olmasında idi. Her kıt'ası **«Sehl-i mümteni»**in en parlak bir misâlidir.

Bir gün bir meşhur kıt'asını okurken ikinci mısraı **«Denînin peyrev-i ikbâli varsın bir denî olsun..»** tarzında okumuştum.

Derhal bağırdı:

«— Peyrev-i ikbâl gibi süslü terkipleri siz kullanırsınız, ben öyle söyleyemem. **«Denînin üstüne varsın gelen de denî olsun.»** demiştim, diyerek tashih etti.

Eşref'in yaşayışı ve hali de şiirleri gibi gülünç idi.Şiirde tabiatı ne kadar cömert ise, muamelâtta o kadar aksine idi. Meselâ bir akşamlık keyfinin masârifini başkasına yükletmek için o hicivci lisân ne sitâyişler, ne övmeler döker saçardı.

Jean - Jacques ROUSSEAU diyor ki: **«Fakîrane bir apartmanın en üst katında oturuyordum. Yanıma, her zaman «Bernardin De Saint - Pierre gelirdi. Şiirlerimden bâzılarını okudukça papaz aşka gelir, bin zorlukla alabildiğim şarabımı başına diker içiverirdi. Papaz aşka gelip beni şarapsız bırakmasın diye bâzan şiirlerimi yanlış okurdum.»** Eşref de tıpkı böyle idi.

Ben Mısır'da **«Sabâh-ı Hürriyet»** piyesini yazarken, **«İsplandit Bar»**a gelir, ben okudukça o muttasıl benim hesabıma içki ısmarlar, dururdu. İstanbul'dan gelen haberler Kanun-u Esâsinin tekrar ilânını haber vermişti. Artık Eşref sabahtan gece yarılarına kadar bizimle beraberdi. Bir hafta kadar tramvaya binsek, kahvede otursak, hattâ bir lokantaya girsek bozuk parası olmadığından bahseder, paraları bize verdirirdi. Bir gün şu bozduramadığı pa-

ranın ne olduğunu sorduk. Meğerse bir çeyrek imiş!. Eşref'e niçin hiç medhiye yazmadığını sorduğumuz zaman:

«— Benim hicvim dua makamındadır. Hangi hayırsız ve kötü insanı hicvettiysem ömrü arttı, mansıbı yükseldi..» derdi.

İran'da meşrutiyetin ilânı üzerine Muzafferiddin Şâha takdim etmek ve mühimce bir câize koparmak için vâsıta bile buldu. Fakat kitapları alıp neşredeceği gün, telgraflar Şâhın vefâtı haberini âleme ilân etti. **Eşref köpürerek (İsplandit Bar)a geldi. Hepimize hücûm ediyordu. İşte diyordu, kimseyi medhetmezsin diyordunuz, nasılmış. Bakalım kitapların masârifini hangi hamiyyetli beylerim verecek?. Size kapılarak mesleğimi tebdil ettim. İlk defa Acem şâhını senâ ettim, o da ölüverdi..**

Oh, insanları bu kadar gaddârâne bir surette topraklara kalbeden ölüm, hiç olmazsa dehâlarını, zekâlarını olsun birlikte götürmeseydi!..

Zekâ Mecmuası : 28-Mayıs-1328 (1912) **Sayı : 7**

Hüseyin Kâmi

★

ŞÂİR OĞULDAN BABASINA:

Eş'arı Perişan (1909), **Fatma** (1939), **Ölüm** (1944) adlı üç şiir kitabı yazan Eşref'in oğlu **Mustafa** Şâtım, 15-7-1909 tarihli **«Eşref»** gazetesinde babasına şu kıt'a ile hitap etmektedir :

Müstebidler mahvedildi sâyesinde ordunun
Gayri alçaklar yüzünden âh çekmek kalmadı!.
Tarzı tebdil et de gel terk eyle artık hicvi sen,
Geldi hürriyet peder, heccâva ekmek kalmadı!

Şu kıt'asıyle de babasına halef olduğunu anlatıyor:

Hicvin ıslah eylemez hâinleri
Çünkü artık ihtiyar oldun peder.
Râhat et meydan-ı gavgâdan çekil
Bâdema alçaklara oğlun yeter..

ŞEYTAN TAŞLAMAK

Kâmil Paşa'nın İzmir'e vâli olması, şâir Eşref'e rahat nefes aldırmıştı. Kendisini de zaman zaman hicvetmesine rağmen, âlim ve fâzıl Kâmil Paşa, değerli hicivciyi himâye eder, Pâdişah Sultan Hamid ve Sarayı sık sık ele almasıyle hakkında verilen jurnalları yırtıp atıyordu.

Fakat öyle bir zaman geldi ki, İzmir'i teftiş için gelen hademe feriki Şâkir Paşa da Eşref'ten şikâyet edince, Kâmil Paşa mecbur kaldı, şâiri Akhisar'dan dâvet etti ve kendisine **«dilini tutmasını»** tenbih etti. O sırada Kâmil Paşa'nın huzurunda, Müfti Hüsâmeddin Ef. ile Mirliva Nedim Paşa vardı. İkisi de münevver, ilimsever insandılar. Eşref, Kâmil Paşa'nın nasihatlarını dinlemiş, huzurundan çıkmak üzere iken, yeni gelen Nedim Paşa **Eşref'e** :

«— Eşref bey.. Bu sene kasabanın bozuk yerlerine taş döşendi mi?.» Kâmil Paşa Eşref'in cevâbını beklemeden tebessüm etmiş, şöyle demişti :

«— Efendim.. Eşref bey, sokaklara değil, elâlemin başına taş döşüyor!.» Verdiği sözden nasıl döneceğini, hicv etmezse yaşayamayacağını bilen **Eşref,** hiç düşünmeden şu cevâbı verdi :

«Söz demem bir kimse hakkında tahkik etmeden,
Eski bir darb-ı meseldir gerçi orman taşlamak;
Hicvedersem hâini, zâhid, günah ettin deme :
Dîn-i islâm'da sevaptır çünkü şeytan taşlamak...»

Dayanamamışlar, hepsi kahkaha ile gülmüşlerdi.

Cemal Kutay

HİLÂL'İ GÖRENLER

Meşrutiyetin ilânı sıralarında Sirkeci İstasyon birahanesinde şâir **Eşref**'ten dinlediğim şu fıkra hatırıma geldi:

Eskiden ramazanı ilân için mutlaka her kasabada, her şehirde iki adamın şahit sıfatile hükûmete müracaat ederek hilâli gördüklerini ikrar etmeleri icabederdi. Bu hizmetlerine karşılık olarak kendilerine belediye tahsisatından beş yüz kuruş verilirmiş. **Eşref,** Buldan kaymakamı iken bir iş için merkeze çağırılır; o esnada ramazan gelir. Bu beş yüz kuruşa konmak için iki kurnaz, **Eşref**'e vekâlet eden kadıya müracaat ederek hilâli gördüklerini söylerler. Kadı hem para vermez, hem de ikrarı te'yid etsinler diye bunları zaptiye ile bağırta çağırta on iki saat mesafede bulunan livâ merkezine gönderir. Biçâreler, yorgunluktan perişan ve tabanları patlamış bir halde merkeze varırlar; mutasarrıfın huzurunda hilâli gördüklerini söylerler; fakat belediye hasılatı daha lüzumlu bir masrafa tahsis edildiği için bir metelik alamazlar, bir hana düşerler, iki gün sırtüstü yatıp dinlendikten sonra tekrar yola düşerler. Korkudan **Buldan**'a uğramadan uzaktan geçerlerken ay da semada iyice şekillenmiş bir halde görünür. Fuzulî şâhitlerden biri:

— Aya bak! der. Eni kunu yükselmiş!

Öteki etrafına bir göz gezdirerek bağırır:

— Sus ulan, eşeklik etme!. Duyarlarsa alimallah bize yayan yapıldak İzmir'i boylatırlar!

M. S. Çapanoğlu

YILANLI İZZET

Gençlik çağında bir çimenlikte yatarken karnına bir yılan kaçtığına zâhip olan bir zat, herkese yana-yakıla bu derdini anlatırmış ki, adına **İzzet Mârî** (yâni yılanlı İzzet) demeye mecbur olmuşlar. Bu derdine devâ aramasından bıkılmış olan bu zat bir gün de **Eşref**'e rastlamış ve gene mâhut derdinden şikâyet ederek:

— Bir bildiğiniz var mı, bu hastalığım için, diye ricâda bulunmuş Eşref'ten. Eşref de: — **Buna âit yanımda bir reçete vardır, size gönderirim,** diyor. Reçete şu:

Kelâm-ı İzzet-i Mârîde yanlış yok yalan vardır;
O yoktur, gerçi velâkin çok satan vardır, alan vardır.
Kırılmıştır g....de zorlu bir s.. fart-ı şehvetten,
Bunu saklar içinde, der ki: «karnımda yılan vardır!»

Adam bir daha bir kimseye bundan bahsetmemek için herhalde yedi ceddine tövbe etmiştir. Bu tedâvi şeklini akliyeciler beğenirler mi bilinmez ama Eşref'in elinden bu kadarı gelmiş...

F. UZUN

★

EŞREF VE NAMIK KEMÂL

Eşref'le karşılaştırabileceğimiz biricik şahsiyet varsa ancak **Namık Kemâl**'dir; çünkü ikisi de hayatlarının başından, sonlarına kadar vatanın uğradığı felâketlere biri inleyerek, öteki söğerek ağlamışlardır.

Kırk, elli sene içinde geçirdiğimiz inkılâp safhalarının her birinde sivrilenlerin ruhlarında, ta çocukluklarından itibaren yangınlar uyandıran hep bu iki sima olmuştur. Son yarım asrı yaşıyan bizim nesil, onların ateşli yazılarını okumuş, elleri yetişemediği için, gönülleriyle her fenalığa düşman kesilmiştir.

Hattâ diyebilirim ki bütün inkılâplarımızın temel direklerini yerinden ilk evvel oynatan, kendisinden sonra gelenlere kuvvet veren onlar olmuştur.

Tarih Dünyası: 1-3-1965 **Hüseyin Rifat**

Sultan II. Abdülhamid

Şâir Eşref

TARİH NE DİYOR?.

II. Sultan Hamid, tahttan indirildikten sonra, lâubâli ve mütecâviz kalemlerin iğrenç iftiralarla dolu hücumuna uğradı, hattâ G. Dorys adında bir Fransız yazarı tecâvüzünü «Anası Ermeni muhtedisi bir saray çengisi idi..» diyecek kadar bayağılık gösterdi. Ondan sâdece **«Hamid»** diye bahsettiler, **«Pinti Hamid»** dediler. Devrinin ricâli **«Enkazı istibdât»** oldu; hattâ bu pâdişaha, uydurma siyâsî cinâyetler isnad edecek kadar alçalanlar oldu. Hiciv şâiri **Eşref**'in :

Yapışmış muttasıl çarhı çevirmekte Kızıl Sultan
Sanır bir giyyotin şimdi görenler tahtı sultanı..

beytinde olduğu gibi **«Kızıl Sultan»** da dediler.

Bugün aydın bir hakikattır ki, İkinci Sultan Abdülhamidi'n hâtıratında damla halinde dahi kan lekesi yoktur, Siyâsî ihtirâslarla bir takım mâsum insanları bu arada hürriyetperver gençleri, genç zâbitleri ve tıbbiyelileri de-

nize attırıp ifnâ ettirmesi tamamen muhayyel, garazkârane isnatlardır. **İkinci Sultan Abdülhamid** mahkemelerin haydutlara, şâkilere verdiği idâm cezalarını dahi tasdik etmemiş, her ölüm kararını müebbed hapse çevirmiştir.

.....

Ne kadar hazindir ki, hürriyet âşıkı büyük şâir **Tevfik Fikret** bile bir Ermeni anarşistinin bu mel'unâne cinâyet teşebbüsünü alkışlamak gafletini gösterdi:

Tırnakları ile bir yedi kahrın, didik didik
Yükseldi gavrı cevve bacak, kelle, kan, kemik...
Ey dârbei mübeccele, ey dûdi müntekim,
Kimsin? Nesin?. bu savlete sâik ne?. Kim?.
.....
Ey şanlı avcu, dâmını beyhûde kurmadın;
Atdın.. fakat yazık ki, yazıklar ki, vurmadın!..

Fikret'in «Şanlı Avcu» dediği Ermeni anarşistleridir. Türkiye'nin izmihlâli ve Türkün felâketi için Rus parası ile beslenen uşaklardır. Büyük şâir heyecanlarını izharda acele etmeseydi o güzel şiir İkinci Abdülhamid'in şahsında Türkü vurmak isteyenlere bir methiye olmazdı.

(Osmanlı Pâdişahları) **Reşad Ekrem KOÇU**

★

EŞREF VE ERMENİ BEYLİĞİ

II. Abdülhamid devrinde Ermenilerin beylik istemeleri üzerine Eşref şu beyitleri yazmıştı:

Beylik talebinde bulunmuş bir alay «Hay»,
«Beylik» mi olur Ermeniden, vay gılırım vay!.

★

Nereden aldın fişek ile martini?.
Sana beyliği kim verdi a ...tiğimin Artin'i?

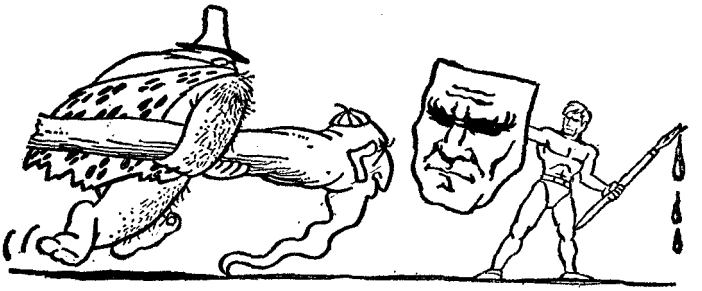

Son günlerde aydın çevrelerde dolaşan tâze bir hicviye:

YERKAPAN İÇİN

Adı N.... din ama içte bu dinin «D» si yok,
Öyle bir şarlatan olmuş ki hayâ perdesi yok..

Dini islâmı da işportaya koymuş satıyor,
Konuşur tecvide uygun ve fakat bestesi yok..

Yirmi kez hacca gidilmez bu da reklâm aracı,
Sözde hil'at giyiyor, bir medenî kisvesi yok..

Öpüyor hiç te sıkılmaz, Arab'ın ellerini,
Ona el vermeye hattâ Arab'ın teşnesi yok..

O ne entâri, ne cübbe, o ne Hac maskarası,
Sanırım eksiği yalnızca başında fesi yok.

Ne yazık belki laik Türkiye'nin tâlihi bu,
Böyle bir kahpeliğin şimdi neden çâresi yok?..

İtibar kalmadı devlette, cihan güldü bize,
Susuyor şimdi Süleyman, niye bilmem sesi yok..

İnkilâbın o yiğit insanı artık nerede?.
O büyük kimselerin ortada müsveddesi yok.

Kahr olub yerlere geçsek de revâdır elbet,
Ne hazin manzara Yârab!. ATA'nın hiç sesi yok..

K. E.

BASINDAN YANKILAR:

ŞÂİR EŞREF

Korku nedir bilmeden, yıllarca zâlimleri hicveden, etrafındaki câhillerle alay eden, hırsızları yerin dibine geçiren Eşref, şiddetli ifâdesiyle edebiyatımızın kabına sığmaz hicivcisidir.

Batı medeniyetinden gelen inkilâb merhaleleri üzerinde ilerleme, hürriyet ve insan sevgisi gibi ana mefhumlara candan bağlı olan Eşref, ateşli şiirleri ve kıt'alarıyle her çağda yaşıyacak bir kudret taşımaktadır.

Değerli edebiyat tarihçisi **Hilmi Yücebaş;** bir çok şâir ve ediplerimizi bütün cepheleriyle tanıtan kitaplarından sonra yayınladığı **«Şâir Eşref — Hayâtı, Hâtıraları, Şiirleri»** isimli tetkik eserinde böyle diyor.

Eşref'i bundan daha iyi belirtmek mümkün değildir. **Şâir Eşref,** türlü vesilelerle türlü kişileri, olayları hicvetmiş, doğruyu, güzeli aramış, onları savunmuş, dâima: **«Doğruyu söyler, gezer bir şâirim, Hoşça bir mazmun bulunca Eşrefâ! — Kendimi hicveylemezsem kâfirim!.»** demiş; çünkü kendini memleket hizmetine vermiştir.

İhânet edenlere hadlerini bildirmeyi de vazife edinmiştir. Vâliden, Pâdişahtan korkusu yoktur:

«Bir zarar gelmez o alçaklardan asla, gelse de,
Âteş-i Nemrud'dan korkar mı İbrahim olan.»

Gerçekten **Hilmi Yücebaş'**ın dediği gibi, **Eşref'**in yaşayışı hakkında tam bilgi, hâtıralarının ve eserlerinin tamamı toplanmış halde değildi. **Hilmi Yücebaş,** güzel bir gelenek hâline koyup seri halinde yayınladığı tetkikler arasına **Şâir Eşref'**i de katmakla edebiyatımıza büyük hizmet etmiş oluyor.

Ama bu 158 sayfalık kitabın daha da genişleyebilmesi mümkündür. Bu da ancak onun kaymakamlık yaptığı yerlerdeki halkın zihnine yerleşmiş bulunan kıt'a, beyit, şiir

«HİCİV VE MİZAH EDEBİYATI ANTOLOJİSİ» üzerine:

BİRAZ NEŞELENMEK VE SERİNLEMEK

Bir yazımda güler yüzlü Liderlere olan hasretimizden bahsetmiştim. Yalnız liderler mi? Biz evde, sokakta, alışverişte hep asık yüzlüyüz, bir tatlı söze, bir tatlı sese hasretiz demiştim.

Bereket versin şu günlerde, elimizden kolay kolay bırakamayacağımız bir kitap çıktı. Babıâlinin ve Türk sanat ve edebiyat dünyasının vefâlı hizmetkârı Hilmi Yücebaş, 600 yıllık Türk mizahını elden geçirmiş, şiirleri, hikâyeleri, fıkraları ve nükteleri bir araya toplayarak:

— Alın, okuyun, ve biraz yüzünüz gülsün! demiştir.

Aslında Türk mizahı içinde, hiciv fiili çok güçlüdür. Bunun bir nedeni de bizim yine sert ve dikenli konuşmalardan hoşlanmamız, sert mizaçlı olmamızdır. Gerçi okuyanlar, hücuma uğrayana karşı duydukları hislere göre, memnun, çok memnun veya dört köşe olurlar. *Çünkü onlar olayın dışında yaşadıklarından ısırığın acısını duymazlar.. Alın Eşref'i, alın Neyzen Tevfik'i,* hatta zamanımızın sivri dilli hicivcisi Doktor Asım Neşet'i bunlar, vurdular mı pir vuruyorlar. Ama ne yapalım ki sillerinin sesi de milletin hoşuna gidiyor.

Hilmi Yücebaş'ın 600 yılı kapsayan kitabında kimlerin hicivleri, mizahi fıkraları, hikâyeleri yok? Evvelki günü mü anmak istiyorsunuz? Derisi yüzülen Nesimî, Harname (Eşek hikâyesi) sahibi Şeyhî, Fuzulî, Nef'î, Sümbülzâde

---

ve hâtıraları derlemekle olur sanırım.

Meselâ ben, **Eşref**'in kaymakamlık yaptığı ilçemiz için bir beyti söyleyivereyim:

«Kazâ ilen kazâ olmuş Acıpayam kazâsı,
Akşam sığır ile gelir belediye âzâsı..»

Yeni Gazete : 11-Nisan- 1958

Vehbî, Şeyhülislâm Yahya ve birçokları bu kitapda yer alıyor. Dun bize biraz daha yakın olduğu için belki daha zengin olmasa bile daha renklidir. Şâir Eşref, Usküdarlı Talât, Namık Kemal, Ziya Paşa, Âli Bey, daha daha yakınlara doğru gelirseniz Süleyman Nazif, Hüseyin Rahmi, Tokadîzâde Şekip, Hüseyin Rifat, Neyzen Tevfik, Halil Nihat, Ercüment Ekrem.

Bugün de Aziz Nesin, Ümit Yaşar, Necip Mirkelâmoğlu, Ayhan Hünalp, Burhan Felek, Elif Naci, Vecdi Yarman, Bedii Faik, Çetin Altan, kendileri güler yüzlü olmadıkları halde tebessümler yaratarak sizleri selâmlarlar.

Bu kadar değil, ben bu isimleri seçerek de sıralamadım, fakat istedim ki, alınlarındaki kırışıklıkları, yüzlerindeki gerginlikleri düzeltmek şöylece, bu kasvetli dünyanın karanlığından, bir an için nüktenin, mizahın deryasında serinlemek isteyenler, benim bu yazımda kendilerine rahatlık verecek bir iz bulsunlar.

Politikacılar için söylenmiş güzel bir söz vardır: bu sözleri temel atma meraklısı olan siyasetçilere ithaf etmek isterim, «Temele ilk taşı koyan çatıya kimin bayrak çekeceğini bilemez» derler.

Mizah güzel şeydir, çünkü karşılık beklemez ve genellikle, mizahı yapan öldükten sonra takdir görür. Genellikle sivri zekâ devrin ilerisinde yürür.

600 yıldır yazarlar, şairler, heccavlar temeli atmışlar, fakat anlaşılan onları derleyip toparlayarak çatıya bayrağı **Hilmi Yücebaş** çekmiş...

Bu arada, sosyal düzenimizi, sırf gülünç tarafından ele alan ve okuyucuyu düşündürürken mutlu eden Hüseyin Rahmi gibi, büyük ustalardan şu sıralarda çok yoksun olduğumuzu da söylemeliyiz. Çoğu defa mizahı mizah için yapmak, hırssız, hiddetsiz, ihtirassız bir dünyada dinlenmek insanlar için ihtiyaç haline geliyor. Bu ihtiyaca cevap verenlerden Ercüment Ekrem'i, Osman Cemal'i, Yusuf Ziya'yı ne kadar arıyoruz!..

Dünya : 21-2-1977 **Cihad BABAN**

«HİCİV VE MİZAH EDEBİYATI ANTOLOJİSİ»

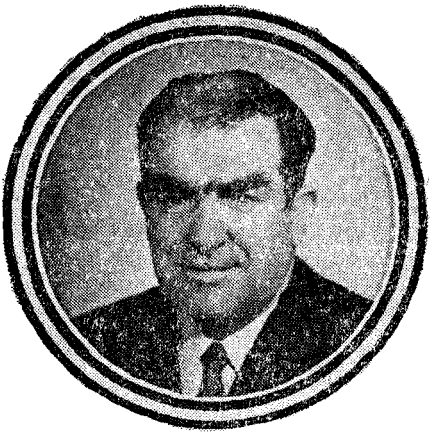

Hilmi Yücebaş

Bâbıâli yokuşunun emektar ve dinamik kalemi **Yücebaş,** hatırlayabileceğiniz bütün hiciv ve mizah şöhretlerimizin eserlerinden zarif, tatlı, yerine göre iğneleyici parçalar vererek elden düşüremeyeceğiniz bir antoloji ile karşımıza çıkmaktadır. **Yücebaş** bu eser ile, çok güç bir işin altında ezilmeden kurtulmuştur. Zengin bir arşiv, yorucu bir çalışma isteyen bu antoloji ile basın âleminin dikkatlerini de uyandırmıştır.

Hilmi Yücebaş sırf derleyen ve inceleyen bir kalem değil, yazan bir Bâbıâli şöhretidir. Zaten hiciv ve mizah dalında dağarcığında bir şey olmayan, kendisinden bir şeyler veremeyen, sıralama bilmeyen, inceleme tecrübesinden ve bilgisinden yoksun bir yazar hiciv ve mizah konularına giremez. **Hilmi Yücebaş** bu ehliyetin sahibidir. Liyakatli kalem olduğunu **«Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi»** ile isbatlamıştır.

Bu antoloji ile yorgunluk gidermek de mümkündür. Biraz espri, biraz güleryüz için sanki bir şifâ ve tebessüm iksiridir. Bir bunalım sırasında, herhangi bir uzun yolculukta, zihnî dinlenmek ve gülmek için **Hilmi Yücebaş**'ın antolojisi mizahî bir gıdadır.

Bu antoloji için, behemehal başından sonuna doğru

okumak deye birşey yoktur. Rastgele bir sayfayı çevirerek, ya da fihriste bakarak seçeceğiniz hiciv ve mizah ustalarının hayat ve eserlerini okumağa başlayarak hoş bir vakit geçirmeniz mümkündür.

Hani, **Ârif Nihat Asya**'nın bir sözü var: **«Her açık kapı bir dâvettir.»** Hilmi Yücebaş'ın Antolojisi de öyle. Her sayfa, her pasaj ayrı bir konu teşkil ettiğinden, esere istediğiniz sayfalardan girebilirsiniz. Meselâ, 264 cü sayfada **Şâir Eşref** şöyle diyor:

«Ey ahali, yok duhuliye, girin!»

Antoloji için de behemehal şuradan, ya da bu sayfadan duhûl edelim diye bir şey yoktur. Duhuliyesiz giriş gibi, sayfa numarasına bakmadan, istediğiniz yerden okumaya girebileceğiniz bir eser...

Kurttepe gazetesi: 27-4-1977 **Yusuf AYHAN**

★

HİCİV HÜRRİYETİ

Bernard Shaw, bir gün kızmış, mevcud partilerin oportünist olduğunu söyleyerek topuna birden sövmüş:

— Bunların arasında hiçbir fark yoktur, hepsi köpektir. Yalnız şu var ki muhalif olanları havlar, muvafık olanları kuyruk sallar, demiş.

Milliyet: 6.3.1960 **Çetin ALTAN**

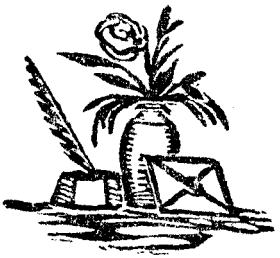

HİLMİ YÜCEBAŞ'IN BASILMIŞ ESERLERİ :

1 Trakya Köylerinde: 1935
2 Namık Kemal ve Vatan Sevgisi: 1937
3 Tekirdağlı Şairler : 1939
4 Gazi Osman Paşa ve Plevne : 1943
5 Mithat Paşa : 1944
6 105. Doğum Yılında Namık Kemal : 1946
7 Mehmet Emin Yurdakul : 1948
8 Bütün cepheleriyle Rıza Tevfik : 1950
9 Bütün Cepheleriyle Cemal Nadir: 1950
10 Partiler Albümü : 1954
11 Cemal Nadir ve AMCABEY : 1955
12 Süleyman Nazif'ten Hâtıralar : 1957
13 Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri : 1957
14 Bütün Cepheleriyle Ercüment Ekrem : 1957
15 Ahmet Rasim: Aşkları - Hâtıraları : 1957
16 Bütün Cepheleriyle Ahmet Hâşim : 1958
17 Bütün Cepheleriyle Mehmet Âkif : 1958
18 Şair Eşref - Şiirleri - Nükteleri : 1958
19 Türk Mizahçıları (Şairler ve Nüktedanlar): 1958
20 Bütün Cepheleriyle Aka Gündüz: 1959
21 Bütün Cepheleriyle Namık Kemal : 1959
22 Bütün Cepheleriyle Tevfik Fikret : 1959
23 Karikatür Üstadlarımız: Cem ve Ramiz :
24 Edebiyatımızda Mevlâna : 1959
25 Ömer Hayyam - Felsefesi ve Rubaileri : 1960
26 Şâir Pâdişahlar : 1960
27 Ömer Seyfettin : Hikâyeleri ve Şiirleri: 1960
28 Yedi Şairden Hâtıralar : 1960
29 Hüseyin Cahit - Hayatı ve Hâtıraları: 1960
30 Edebiyatımızda Atatürk : 1960

31 Neyzen Tevfik : Hayatı ve Şiirleri : 1961
32 Hiciv Edebiyatı Antolojisi : 1961
33 Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal (4. Basılış): 1962
34 Bütün Cepheleriyle Sait Faik : 1964
35 Bütün Cepheleriyle Halide Edip : 1964
36 Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi : 1964
37 Nâzım Hikmet Türk Basınında : 1967
38 Filozof Rıza Tevfik: Hayatı-Hâtıraları-Şiirleri: 1968
39 Ulunay : Hayatı-Hâtıraları-Eserleri : 1969
40 Atatürk'ün Nükteleri - Fıkraları - Hâtıraları: 1973
41 Faruk Nafiz : Hayatı - Hâtıraları - Şiirleri : 1974
42 Neyzen Tevfik : Hayatı-Hâtıraları-Şiirleri: 1976
43 Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi : 1976
44 Şair Eşref : Bütün Şiirleri ve 80 Yıllık Hâtıraları 1978

★

HİLMİ YÜCEBAŞ'IN SON ESERİ :

HİCİV VE MİZAH EDEBİYATI ANTOLOJİSİ

On dördüncü yüzyıldan zamanımıza kadar 600 yıllık Hiciv ve Mizah Edebiyatı *örnekleri ile zarafet ve nükte* üstâdlarının şiirleri, hikâyeleri, fıkraları nükteleri...

Yeni ilâvelerle genişletilmiş

Üçüncü Baskı tükenmek üzeredir. 576 sayfa, 40 liradır.

Milliyet Dağıtım Ltd. Şti. den isteyiniz.

FİLOZOF RIZA TEVFİK

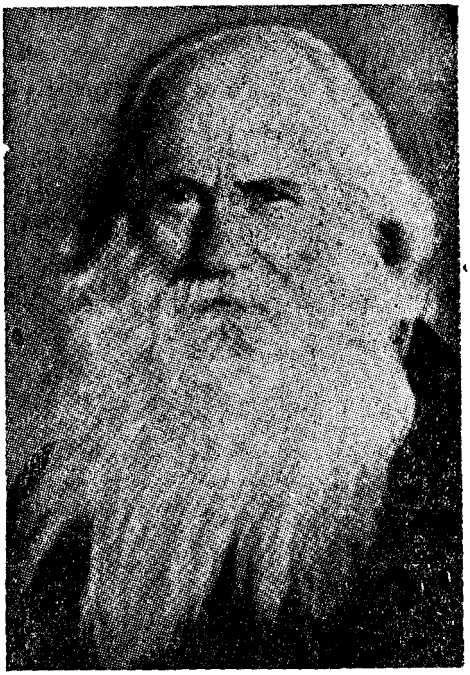

HAYATI - HATIRALARI - ŞİİRLERİ

Hilmi Yücebaş'ın bu eserinde: Yegâne filozofumuzun hayatını, san'atını, gurbet hâtıralarını, şiirlerini ve hicivlerini zevkle okuyunuz. Bu kitabın 4. baskısından **120** adet kalmıştır. İsteyenler yazarın muhabere adresi olan **(İstanbul Posta kutusu, 255) adresine** 50 liralık havale gönderdikleri takdirde kitap taahhütlü olarak adreslerine yollanır.

İÇİNDEKİLER

4 Şâir Eşref üzerine düşünceler: Hilmi Yücebaş
23 Cevdet Kudret Solok'a cevap: Hilmi Yücebaş
25 Devlet Çarkı: Eşref, Çetin Altan, Neyzen Tevfik
26 Eşref'in yeni bulunan şiiri: Bahâriye
30 Şâir Eşref'te Gazetecilik: Nedim Gazneli
31 Gazel: Ernemek'li Hasan Rüştü
32 Eşref ve Tilkizâde Ahmet Efendi.
33 Eşref'e dâir düşünceler, duygular, eleştiriler
33 A. Gözlüklü, 34 Oktay Akbal, 34 Nihat Sami
35 Burhan Felek, Necdet Rüştü, 36 Sadri Ertem.
37 İbrahim Alâettin, Hakkı Sühâ, 38 Hüseyin Avni
40 İbnül Emin M. Kemal, 41 Hikmet İlaydın
42 Prof. A. Karahan, 43 Refik Halit Karay
48 İhtilâlsiz ihtilâl şâiri: Mithat Cemal Kuntay
52 Mahmut Yesari, 53 Sadri Sema, 53 İsmail Habip
55 Ziya Somar, Süleyman Nazif, Tokâdizâde Şekip, Ulunay
57 Hakkı Tarık Us, Dâmad Mahmut Paşa, Üsküdarlı Sâfi
59 Eşref'e dâir fıkralar, nükteler, şakalar.
59 Ercüment Ekrem Talû, Ragıp Akyavaş, 61 Kâmil Dursun
63 Hoca Hayret Ef. ve Eşref: Mithat Cemal Kuntay
65 Şâir Eşref ve Müderris Fehmi Ef. Ulunay
86 80 Yıllık hâtıralar ve Menkıbeler: Hüseyin Rifat
124 Şâir Eşref'le geçen hayatımız ve o devre aid hâtıralar, saltanat devrinde hükûmet: Hasan Rüştü
180 Bitlis vâlisi, adliye nâzırı ve şâir Eşref: Hıfzı Bursalı
182 Eşref'in şâirane kehânetleri: Faik Reşad
186 İzmir'de şâir Eşref ve arkadaşları: Nalbandoğlu Hıfzı
191 İzmir'in Beybabası şâir Eşref'ti: Mehmet Şeref
205 Şâir Eşref'ten anılar: Ulunay
212 Şâir Eşref'in Gurbet günleri: Cemal Kuntay
219 Ruhi Baba'yı ziyâret. A. Hamdi Tanyeli

221 Sultandağı Efsânesi : Atiye Keskin.
225 Eşref'in Mısır'daki günleri : Avram Galanti
228 Ahmet Celâlettin Paşa ve Şâir Eşref : Cemal Kuntay
233 Eşref'e Dâir: Mersiyeler — Tahmisler — Nazîreler.
233 Muhiddin Raif, Sadık Vicdanî, Ali - İlmi, Mithat Cemal
235 Tâhir Nâdi, 237 Hüseyin Rifat, 241 Tahir Olgun.
242 Tokâdizâde Şekip, 244 Hakkı Bıçakçıoğlu.
245 Hüseyin Rifat, 246 Fâzıl Ahmet Aykaç, 247 H. Rifat.
248 Zeynel Besim Sun, Narman Demir Çınar. H. Akalın.
249 Müşterek gazel : A. Memduh ve Eşref.
249 Eşref'e Nazîrem : Hâfız İsmail.
250 Eşref'in gazelini tahmis : Halil Edip.
252 D E C C A L
255 İ S T İ M D Â D.
260 Ş Â H ve P Â D İ Ş Â H
271 D E C C A L (İkinci kitap.
280 D E C A L (Üçüncü kitap).
301 H A S Bİ H Â L (yâhud Eşref ve Kemâl).
318 İ R A N D A Y A N G I N V A R.
321 Ş a h : Bülent Ecevit, 321 İlhan Selçuk.
323 K U Y R U K L U Y I L D I Z
334 E Ş R E F ' İ N R Ü Y Â S I.
338 M E C L İ S - İ M E B Û S Â N
342 B E R G Ü Z A R
345 Tercümân-ı Millet yâhud Kasîde-i Hürriyet
361 Dayaklı Çavuş, 362 Köy Düğünü.
363 E Ş R E F ' İ N G A Z E L L E R İ
367 E Ş R E F ' T E N Ç E Ş İ T L İ Ş İ İ R L E R
367 Yemen Hamidiye Destanı, 368 Hal ağlar bana.
368 Şarkı, 369 Külâh-ı Mevlevi, 370 Kitâbe.
371 Usûl-i Merkeziyet Şarkısı, Naat-ı Resûl.
371 Muharrem Ayı, 372 Ramazan, Adsız Şiir.
374 Niyâz, 375 Gördes Sergisinde, Adsız Şiir.
376 Teresiye, 380 Lâzımsa, 383 Kış Yardımı.
384 Kitâbe-i Seng-i Mezar, 385 Kızının ölümü.
385 Veysel Karânî için, 386 Neyzen'e kıt'alar.

387 Eşref'ten çeşitli kıt'alar.
422 EŞREF'TEN BEYİTLER
427 Üç Şâir Konuşuyor.
428 Büyük Eşref: Hüseyin Kâmi
430 Şâir oğuldan babasına..
431 Fıkralar.
433 Eşref ve Namık Kemâl: Hüseyin Rifat.
434 Tarih ne diyor?. Reşat Ekrem Koşu
436 Yerkapan için bir hicviye.
437 Basından Yankılar

★

HİLMİ YÜCEBAŞ'IN YAKINDA ÇIKACAK OLAN ESERİ:

BÂBIÂLİ MEŞHURLARI

Unutulan Şâirler ve Edipler

Yüz yıldan beri Babıâliden gelip geçen üstadları, edebiyat tarihlerinde ve ansiklopedilerde adları bulunmayan birçok şair ve ediplerimizin hayatlarını, eserlerini, anılarını, hikâyelerini, şiirlerini, fıkra ve nüktelerini bu eserde zevkle okuyacaksınız. Yakında çıkıyor.

★

ŞÂİR EŞREF
BÜTÜN ŞİİRLERİ
ve
80 YILLIK HÂTIRALARI

★

448 sayfa — 60 liradır.

Kitapçılarda bulamadığınız takdirde **(İstanbul; Posta Kutusu 255)** ten isteyiniz.

HİLMİ YÜCEBAŞ'IN İKİ ESERİ:

HAYATI — HÂTIRALARI — ŞİİRLERİ

Yeni ilâvelerle genişletilmiş 6. Baskısı Çıktı.

Bu eserde: üstadın hayatını, mâceralarını, nüktelerini, fıkralarını, şiirlerini, bilinmeyen hicivlerini, edebiyatçılarımızın anılarını toplu olarak zevkle okuyacaksınız. Bütün kitapçılarda. ★

HİLMİ YÜCEBAŞ

Bütün Cepheleriyle

Faruk Nâfiz

(HAYATI, HÂTIRALARI, ŞİİRLERİ)

Büyük şâiri sevenler için bu kitap bulunmaz bir hazinedir. Tükenmek üzere olan bu eser, bütün kitapçılarda 384 sayfa, 20 liradır.

Genel Dağıtım: MİLLİYET Dağıtım Ltd. Şti.

«Fakat yarın ben eminim senin de himmetini,
Senin de nâmını takdis eder bütün millet...
Senin de heykelinin haşmet-ü celâdetini,
Görür, görür de duyar milletim şeref, azâmet...»

Şâir Eşref'in Büstü :

İzmir'de **TUBORG** bira fabrikasının, yerinde bir kadirşinaslık göstererek açtığı **«Şâir Eşref»** konulu heykel yarışmasında birinciliği kazanan bu eserin, 4 Ağustos 1972 tarihinde açılışı yapılmıştır.

NEYZEN TEVFİK'in Hocası

ŞAİR EŞREF Diyor ki:

Koşardım yangına petrol sıkardım bin tulumba ile,
Cihan yansa tutuşsa bin grevle hây-i huy olsa;
Derûnunda olurdum aç, susuz ölmekliğe râzı,
Hükümdârân-ı asrın kellesinden bir saray olsa!

★

II. Abdülhamid'in pâdişâh oluşunun yıldönümünde, hükûmet konağı avlusuna halk toplanmış, polisin müdâhalesine rağmen tören mahalline daha fazla sokulunca, pencereden bunu gören vâli hiddetle :

«— Bu eşşek millet!.» diye bağırmağa başlamış. Bunu duyan **Şâir Eşref** hemen vâliye şu cevâbı vermişti:

Millete erbâb-ı mansıptan biri eşşek demiş,
Reddedilmez böyle bir söz, amma ki pek can sıkar..
Olsa da millet eşek, eşşek diyen bilmez mi ki :
Sadr-ıâzamlarla vâliler de milletten çıkar!..

60 Lira